

KÜÇÜKÇEKMECE kültür varlıkları envanteri

KÜÇÜKÇEKMECE
BELEDİYESİ

İmtiyaz Sahibi

Küçükçekmece Belediye Başkanı Kemal ÇEBİ

Proje ve Yayın Yönetmeni

Güney ÖZKILINÇ

Hazırlayan

Dürdane KAYA

Yayın Danışmanı

Yasemin BEKTAŞ

Editörler

Prof. Dr. Şengül AYDINGÜN,
Dr. Rasih Haldun AYDINGÜN

Basın Yayın Şefi

İlker ÇETİNKAYA

Grafik Tasarım Koordinatörü

Duygu YENİCİ

Grafik Tasarım

Ahmet GÜRLER

Bütün hakları sınırlıdır.
Yapılacak alıntılar ve görsel kullanımlar
Küçükçekmece Belediyesi ve eser/hak sahiplerinin ancak
yazılı izinlerine tabidir.

1. Baskı

Birinci Baskı Matbaacılık ve Reklamcılık
Nisan 2022, İstanbul

ISBN: 978-605-9110-26-6

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 51676

Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları

www.kucukcekmece.istanbul
444 4 360

SUNUŞ

Küçükçekmece Kültür Varlıkları Envanteri 2022

Anadolu'nun çokkültürlü yapısına cömertçe ev sahipliği yapan Küçükçekmece'miz, çok özel bir göle komşu oluşu ve nüfusuyla potansiyeli yüksek bir ilçedir. Küçükçekmece Belediyesi olarak, ilçemizin kültürel kimliğini kayıt altına almak için bir yıldır hazırlamakta olduğumuz envanter çalışmasını sizlerle paylaşıyor olmanın mutluluğunu yaşıyorum.

İlçemiz sınırlarında yer alan taşınabilir ve taşınamaz kültür varlıklarının tanıtılmasıyla birlikte, barındırdığı kültür potansiyelinin öneminin ortaya konulmasını da içeren bir çalışma hazırladık. Çalışma içerisinde bir araya getirilen kültür varlıklarıyla ortak hafıza oluşturduk ve gelecek kuşaklara aktarılmasını hedefledik. Küçükçekmece'de başlayan yerleşimi, Paleolitik Çağ'dan itibaren Avrupa'ya gidiş gelişlerde kullanılan yol güzergâhında oluşuyla ele aldık. Bölgede yerleşim sirkülasyonu kesintisiz sürdüğünden, günümüze değin geçirmiş olduğu tarihsel süreci anlattık. "Yapılar" başlığı altında, ilçede bulunan tescilli anıtsal, arkeolojik, endüstriyel ve sivil mimari yapıları tanıttık. Günümüz sınırlarına 2008 yılında ulaşan ilçenin kültürel sürecini anlaşılır kılmak için ilçe ve çevresindeki sit alanlarından bahsettik. İlçe sınırlarındaki tabiat varlıklarından olan tescilli anıtsal ağaçlar, kuşlar ve müzeleri bütünlüklü olarak ele aldık..

Kütüphanelerimizde yerini alacak olan bu kıymetli çalışmayı hazırlayan Sayın Dürdane Kaya'ya, editörlüğünü yapan Prof Dr. Şengül Aydingün ve Dr. Rasih Haldun Aydingün'e, katkı sunan Kocaeli Üniversitesi'ne ve Kültür Sosyal İşler Müdürlüğü'müze teşekkür ederim.

KEMAL ÇEBİ
Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

1. KÜÇÜKÇEKMECE	11
1.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	12
1.2. TARİHİ	18
2. YAPILAR	52
2.1. ANITSAL YAPILAR	54
2.1.1. Cami	55
2.1.1.1. Abdüsselim Camii	55
2.1.1.2. Fatih Camii	58
2.1.2. Çeşme	63
2.1.2.1. Abdüsselim Çelebi Çeşmesi	64
2.1.2.2. Ayazma Çeşmesi (Eski Yeri)	66
2.1.2.3. Ayazma Çeşmesi (Yeni Yeri)	68
2.1.2.4. Çınaraltı Çeşmesi	71
2.1.2.5. Hamidiye Çeşmesi	78
2.1.2.6. İmaret Çeşmesi	80
2.1.2.7. Küçükçekmece Köprüsü Çeşmesi	84
2.1.2.8. Saray Çeşmesi	86
2.1.3. Hamam	89
2.1.3.1. Küçükçekmece Hamamı	90
2.1.3.2. Polat Hamamı	92
2.1.3.3. Sefaköy Hamamı	94
2.1.4. Han	99
2.1.4.1. Küçükçekmece Hanı	100
2.1.5. Köprü	103
2.1.5.1. Küçükçekmece Köprüsü	104
2.2.5.2. Papaz Köprüsü	108
2.2.5.3. Taş Köprü	109
2.1.6. Külliye	110
2.1.6.1. Abdüsselim Çelebi Külliyesi	111
2.1.7. Türbe	114
2.1.7.1. Abdüsselim Çelebi Türbesi	115
2.1.7.2. Garip Dede Türbesi	118
2.2. ARKEOLOJİK YAPILAR	122
2.2.1. Ayazma	123
2.2.2. Kilise	124
2.2.2.1. Aya Yorgi Kilisesi	125
2.2.2.2. Zoğrafion Köyü Kilisesi	128
2.2.2.3. Kilise 1	129
2.2.3. Mezar	130
2.2.4. Sarnıç ve Su Kanalı	134
2.2.4.1. Sarnıç 1	135
2.2.4.2. Sarnıç 2	138
2.2.4.3. Sarnıç 3	139
2.2.4.4. Sarnıç 4	140
2.2.4.4. Su Kanalı 1	141
2.2.4.5. Su Kanalı 2	142

2.2.5. Kurtarma Kazılarında Ortaya Çıkarılan Tanımsız Yapılar	143
2.2.5.1. Tanımsız Yapı 1	144
2.2.5.2. Tanımsız Yapı 2	145
2.2.5.3. Tanımsız Yapı 3	146
2.2.5.4. Tanımsız Yapı 4	147
2.3. ENDÜSTRİYEL YAPILAR	148
2.3.1. Halkalı Loko Bakım Onarım Atölyesi (Dizel Deposu)	149
2.3.2. Kibrit Fabrikası	150
2.4. SİVİL MİMARİ YAPILAR	160
2.4.1. Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi	161
2.4.2. Karakol Binası	166
2.4.3. Sivil Yapı 1	168
2.4.4. Sivil Yapı 2	169
2.4.5. Sivil Yapı 3	170
2.4.6. Sivil Yapı 4	172
2.4.7. Sivil Yapı 5	173
2.4.8. Sivil Yapı 6	174
2.4.9. Sivil Yapı 7	175
3. SİT ALANLARI	176
3.1. KÜÇÜKÇEKMECE'DEKİ SİT ALANLARI	179
3.1.1. Rhegion	179
3.1.2. Tepeüstü Mezarlığı	185
3.2. ÇEVREDEKİ SİT ALANLARI	186
3.2.1. Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea)	186
3.2.2. Yarımburgaz Mağarası	196
4. TABİAT VARLIKLARI	206
4.1. TESCİLLİ ANITSAL AĞAÇLAR	208
4.1.1. Atkestanesi	210
4.1.2. Ceviz	211
4.1.3. Çam	212
4.1.4. Çınar	213
4.1.5. Çitlembik Ağacı	214
4.1.6. Sakız Ağacı	215
4.1.7. Servi	216
4.2. KUŞLAR	220
5. MÜZELER	312
5.1. KÜÇÜKÇEKMECE TARİH MÜZESİ	314
5.2. İMZALI MÜZE	316
5.3. MEHMET ARSAY KLASİK OTOMOBİL MÜZESİ	318
6. DEĞERLENDİRME	320
KAYNAKÇA	324
SÖZLÜK	330
GÖRSEL BİLGİLERİ	331

... 1. KÜÇÜKÇEKMECE

1.1. Coğrafi Özellikleri

Küçükçekmece ilçesi, İstanbul'un Avrupa yakasında 40° 59' 40" Kuzey enlemleri, 28° 46' 50" Doğu boylamları içerisinde yer almaktadır. Batıda Avcılar ve Küçükçekmece Gölü, kuzeyde Başakşehir, doğuda Bağcılar ve Bahçelievler, güneyde Bakırköy ve Marmara Denizi ile çevrilidir. İlçe, 37,75 km² yüzölçümüne ve 47,33 km çevre uzunluğuna sahiptir (Harita 1).

KÜÇÜKÇEKMECE'NİN İSTANBUL' DAKİ KONUMU

Küçükçekmece, Çatalca ilçesine¹ bağlı bir köy iken 1908'de o zamanlar adı Makriköy olan Bakırköy'e bağlanmıştır. Gittikçe gelişen ve küçük bir şehir görüntüsü alan Küçükçekmece, 1987'de 3392 sayılı kanunla² 28 mahalleyi içeren bir ilçe olmuştur (Harita 2). 1992'de 3806 sayılı kanunla³ altı mahallesi ayrılarak Avcılar ilçesine bağlanmıştır (Harita 3). 2008'de tekrar değişen 5747 sayılı kanunla⁴ bazı mahalleleri ayrılıp 21 mahalle olarak Küçükçekmece ilçesinin sınırları güncellenmiştir (Harita 4). Bunlar; Atakent, Atatürk, Beşyol, Cennet, Cumhuriyet, Fatih, Fevzi Çakmak, Gültepe, Halkalı Merkez, İstasyon, İnönü, Kanarya, Kartaltepe, Kemalpaşa, Mehmet Akif, Söğütlüçeşme, Sultan Murat, Tevfikbey, Yarımburgaz, Yenimahalle ve Yeşilova mahalleleridir.

Harita 2

Harita 3

Harita 4

Küçükçekmece ilçesi günümüzde İstanbul'un, Asya-Avrupa bağlantısını sağlayan Transit European Motorway (TEM-E80) ve D100 (E5) gibi önemli karayollarının merkezinde kalmaktadır. Karayollarının yanı sıra raylı⁵ ulaşım ağını da barındırmaktadır (Harita 5, Resim 2). Raylı ulaşımın üç önemli hattı bulunmaktadır. Halkalı'dan hareket ederek

Balkanlar'a giden Sofya Ekspresi, Gebze'ye giden Marmaray ile Ankara ve Konya istikametindeki hızlı tren ağı oluşturmaktadır. Tüm bu ulaşım ağı ilçenin stratejik konumunu önemli kılmaktadır. Küçükçekmece ilçesindeki günlük hayatın bir parçası haline gelen söz konusu ulaşım ağlarından gün içinde yüzlerce insan faydalanmaktadır.

¹ Çatalca, 1865'de yapılan il düzenlemelerinde Meclis-i İdare-i Liva-ye Zabtiye'ye bağlı ilçe iken 1924'de Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile vilayet olmuştur. 26 Haziran 1926 tarihli kanunla Çatalca tekrar ilçe yapıp İstanbul'a bağlanmıştır.

² <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19507.pdf> (11.10.2021, 14.05).

³ https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21247_1.pdf (11.10.2021, 14.30).

⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5747.pdf> (11.10.2021, 14.12).

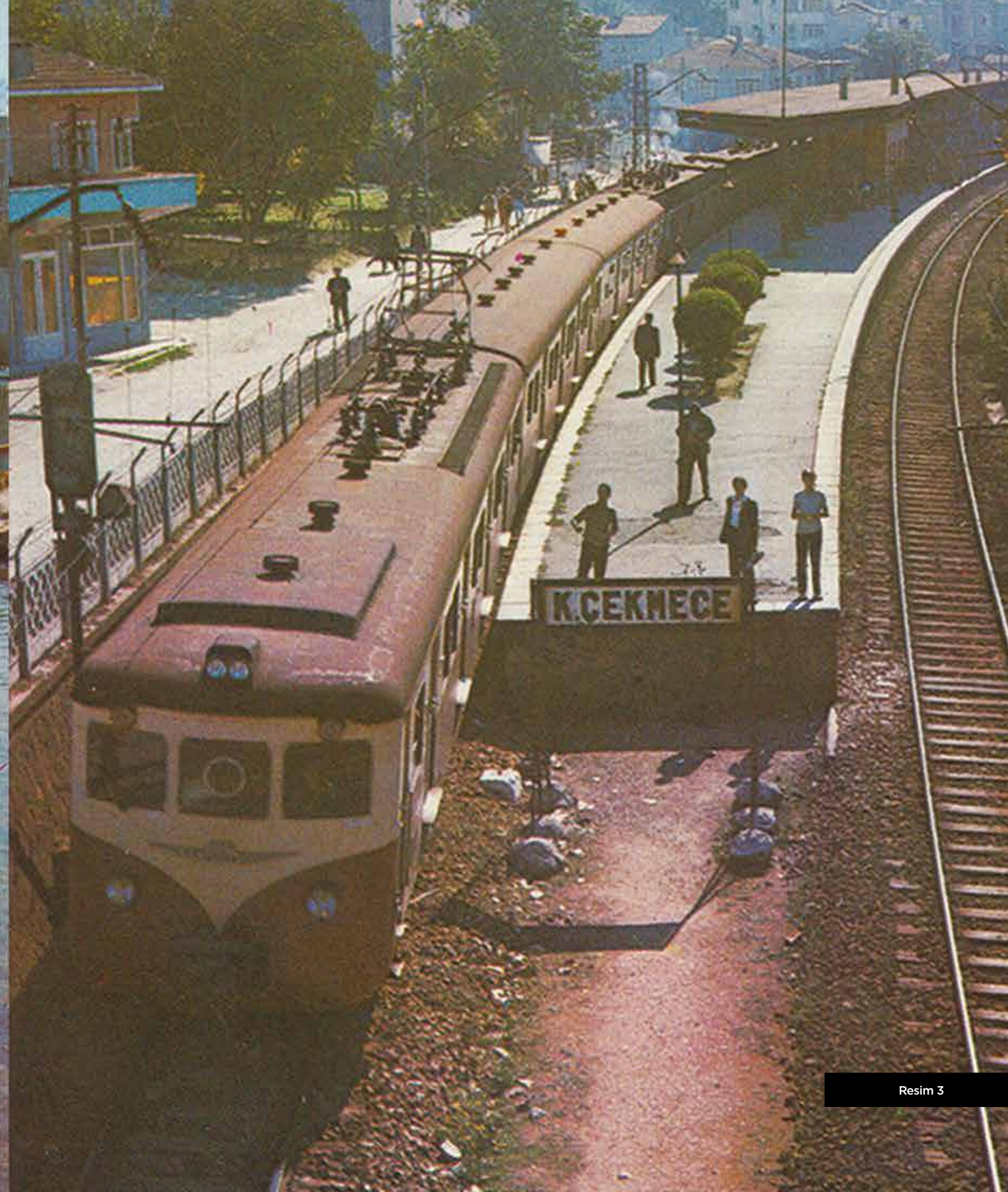
⁵ <https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/trenler/uluslararasi-trenler/> (26.09.21, 14.39)

Resim 2

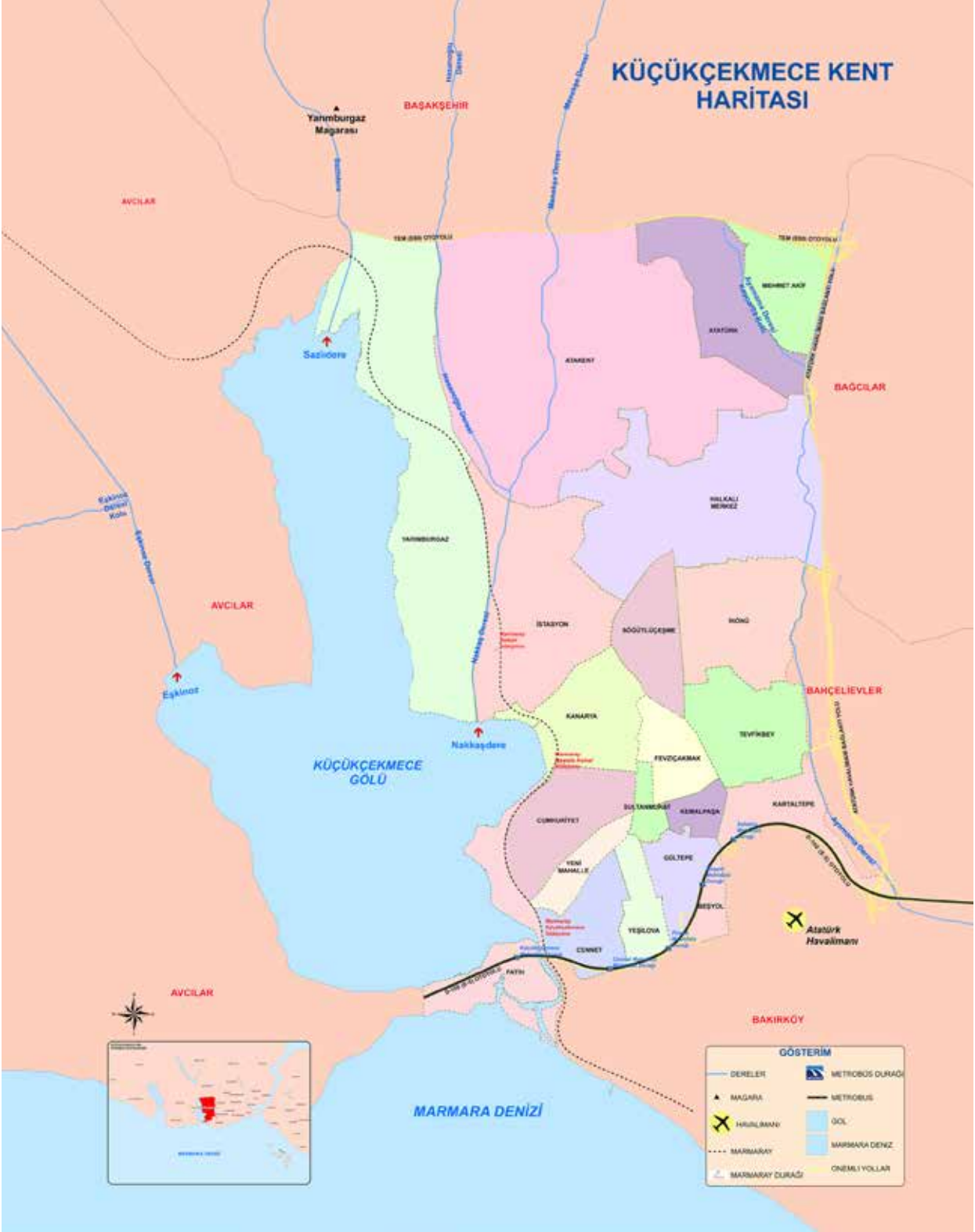
KÜÇÜKÇEKMECE
İSTANBUL

1.2. Tarihi

Ülkemizin sahip olduğu zengin kültürel mirasta İstanbul'un payı büyüktür. İstanbul, jeopolitik ve coğrafi konumundan dolayı birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Medeniyetlerden arda kalan kültürel mirasın en önemli parçasını da mimari eserler oluşturmaktadır. Bu çalışmada Küçükçekmece ilçesinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile ilçenin kültürel birikimini yansıtan yapılar tanıtılarak ilçenin önemi vurgulanmıştır (Tablo 4, Harita 45).

Ülkemizin sahip olduğu zengin kültürel mirasta İstanbul'un payı büyüktür. İstanbul, jeopolitik ve coğrafi konumundan dolayı birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Medeniyetlerden arda kalan kültürel mirasın en önemli parçasını da mimari eserler oluşturmaktadır. Bu çalışmada Küçükçekmece ilçesinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile ilçenin kültürel birikimini yansıtan yapılar tanıtılarak ilçenin önemi vurgulanmıştır (Tablo 4, Harita 45).

Harita 5

Dünya kültür tarihi açısından önemli en eski insanlık yerleşmelerden biri olan Yarımburgaz Mağarası⁶ 2008 yılına kadar Küçükçekmece sınırlarındaydı. Bu tarihten sonra 5747 sayılı kanunla⁷ yeni kurulan Başakşehir ilçesi sınırlarına dahil edilmiştir. Mağara, günümüzde ilçe sınırlarındaki Küçükçekmece Gölü'nün 2,5 km kuzeyinde kalmıştır. Yapılan araştırmalar, Küçükçekmece Gölü'nün kuzey kıyısındaki Yarımburgaz Mağarası'nın coğrafi ve jeolojik olarak yerleşime uygun olduğunu göstermektedir (Harita 5). Yarımburgaz Mağarası'nın MÖ yaklaşık 384.000 yıl önce (Paleolitik Çağ'da) insanlar tarafından kullanıldığına dair izler bulunmaktadır. Önünden Sazlıdere (Antik Çağ'daki adı *Bathynias* [Derin Dere]) geçen ve binlerce yıl öncesinde deniz ile bağlantısı bulunan bu mağaradan elde edilen buluntularda, mağaranın hem insanlar tarafından sığınak hem de hayvanlar tarafından in olarak dönüştürülmü kullanıldığı belgelenmiştir.⁸ Bu kanıtlar, Yarımburgaz ve yakın çevresinin -özellikle Küçükçekmece Gölü etrafı- ülkenin en eski yerleşim yeri olduğunu göstermektedir.

İlçenin batısında bulunan Küçükçekmece Gölü'nün oluşumuna baktığımızda buzul

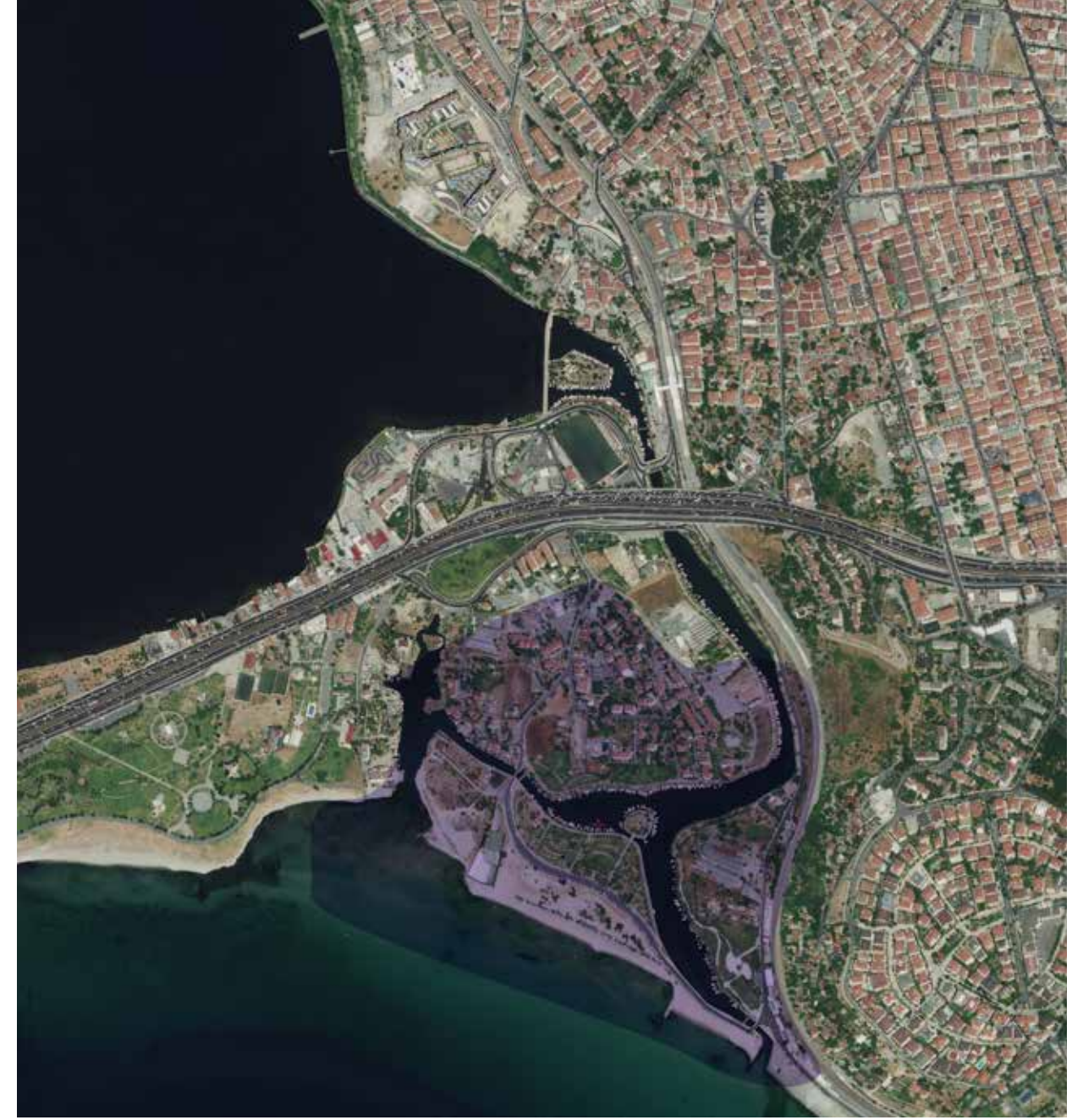
ve buzullararası dönemlerde iklim koşullarına bağlı olarak deniz seviyelerinde önemli alçalma ve yükselmeler meydana gelmiştir. Günümüzden yaklaşık 18.000 yıl önce son Buzul Çağı'nda kıyı bölgelerinde deniz seviyesi 90-100 m alçaldığından Marmara ve Ege Denizi'nde kıta sahanlığının büyük bir bölümü kara haline gelmiştir. Buzul Çağı'nı takip eden Holosen'de buzulların erimesi sonucu deniz seviyesi yükselip günümüzdeki seviyesine ulaşınca İstanbul ve Çanakkale Boğazı sular altında kalarak Anadolu günümüzdeki şeklini almıştır. Meydana gelen bu deniz istilası ya da basması sonucunda eski vadi ağızları boğularak *'ria'*lar ortaya çıkmıştır.⁹ Küçükçekmece havzasının kuzeybatısında Eşkinöz, kuzeyinde Sazlıdere ve kuzeydoğusunda Nakkaşdere dereleri bulunmaktadır (Harita 5). Önceleri koy olan yer de derelerin ve denizlerin taşıdığı kum ve çakıllar, kıyı kordonunun kapanmasına neden olmuştur. Kıyı kordonunun kapanmasıyla koy, lagün haline dönüşmüş ve Küçükçekmece Gölü oluşmuştur. Gölün ağız kesimi kıyı kordonu ile kapalı olup doğuda deniz tarafında dar bir toprak parçası bulunmaktadır. Bu kısma Karınca (*Myrmex*) denilmektedir. Gölün denizle ilişkisi bu kara parçasının doğusundan 1,5 m derinliği olan Menekşe Deresi

⁶ Yarımburgaz Mağarası ile ilgili detaylı bilgi sit alanları başlığı altında verilmiştir. Bkz. Bölüm 3'deki "3.2.2. Yarımburgaz Mağarası" başlığı.

⁷ Bkz. dip not 4.

⁸ Arsebük vd. 1990: 12-15; Arsebük ve Özdoğan 1994: 440; Striner vd. 1996; Blackwell vd. 2010: 67; Sagona ve Zimansky 2015: 13.

⁹ Aydingün 2009a: 411-412; Aydingün 2009c: 251; Akçer-Ön vd. 2011: 133-134; Özdoğan 2018; Aydingün ve Aydingün 2020: 8-10.

Harita 6

olarak adlandırılan geçitle sağlanmaktadır. Bu oluşum İç ve Dış Kumsal mevkii olarak "Doğal Sit-Nitelikli Doğal Koruma Alanı"¹⁰ olarak tescil edilmiştir (Harita 6).

Antik kaynaklar incelendiğinde, Küçükçekmece'de mağara yerleşimiyle başlayan insan yerleşiminin yayılarak geniş bir alanda günümüze kadar kesintisiz devam ettiğini söyleyebiliriz.

¹⁰ <https://tvk.csb.gov.tr/istanbul-avcilar-ve-kucukcekmece-ic-ve-dis-kumsal-mevkii-tescil-ilani-duyuru-396399> (11.10.2021, 14.30).

Antikçağ coğrafyacılarından Strabon (MÖ 64-MS 24),¹¹ Byzantion'a ulaşmadan önce Silivri'den sonra *Athyras*¹² ve *Bathynias*¹³ derelerine rastlandığını bildirmektedir. Strabon'un elyazmasında bu bölüm deforme olduğundan dolayı Küçükçekmece deresinin adının sadece sonu olan "... ουνιας (...ounias)" harfleri okunabilmiştir. Albert Forbiger,¹⁴ bunu *Bathynias* ve *Bathounias* olarak tamamlamıştır. Strabon, Küçükçekmece'de bir yerleşime işaret etmese de bir dereden bahsetmektedir. Romalı yazar Genç Plinius (MS 61-112) ise MS I. yüzyılda burayı "*Bathynias*" olarak adlandırmaktadır.¹⁵

Şehrin dışında olan "*Batheos-rhyax*"ın Küçükçekmece dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. "Derin Dere" anlamına gelen bu ad, göle dökülen derenin çukur bir vadi içinden akmasından dolayı olabileceği gibi, Yarımburgaz Mağaraları eteğindeki kaynaklardan dolayı da verilmiş olabilir. Bizans halkının ziyarete geldiği Theodoros Kili-se'sine sahip olan *Batheos-rhyax*'ın adının, *Bathynias*'a benzerliği göz önünde bulun-

durulursa, ikisinin de aynı yer olduğu ihtimali kuvvetlidir.¹⁶

Bathynias/Bathounias Küçükçekmece'deki derelerden biridir. Antik Çağ'da yerleşim yerleri bölgedeki nehir, dağ adlarını aldığından dolayı buralarda bir yerde *Bathonea* adında, Byzantion'a bağlı küçük bir mahalle (*phyle*) veya bir yerleşim yeri olmalıdır. Seure, Silivri'de bulunan ve Tanrıça Hygieia'ya adanmış yazıtın üstten dördüncü satırındaki "*Bathynias*" yazısını yer olarak kabul etmiştir.¹⁷ Kasımpaşa'da bulunan ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri bahçesindeki 4474 envanter numarası ile sergilenen MS I. yüzyıla tarihlendirilen Tersane lâhdi olarak da bilinen lahit üzerindeki -Δάμας· 'Ρούφου· Βαθωνή· ας· έτων· λγ·'· επί· Κοίν[του]· *Bathonea*'lı *Rufus'un oğlu Damas 33 yaşında öldü*" yazısından dolayı bölgede Byzantion'a bağlı böyle bir yerleşimin olma ihtimali daha da kuvvetlenmiştir.¹⁸

Roma Dönemi'nde Küçükçekmece'nin öncüsü *Rhegion*'dur. *Rhegion*'un değişik yazarlar tarafından adının *Regium* / *Rêgion* / *Rêgio* / *Rêgi* / *Rego* / *Ryga* olarak ya da daha farklı

¹¹ Strab. 7.fragments.55.

Coğrafyacı Claudii Ptolemæi, Byzantion'un batısında Bathynias ve Athyras'ı haritada göstermiştir. Athyras Büyüçekmece Gölü'ne dökülmekte, Bathynias ise Küçükçekmece Gölü'ne dökülen Sazlıdere'dir. Bkz. Türkoğlu 2017: 458.

XIX. yüzyıl tarihçilerinden Constantin Josif Jireček kitabında, Küçükçekmece Gölü'nün havzasını anlatmıştır. I. ve II. yüzyıl coğrafyacılarının havzadaki Bathynias Deresi'nden bahsettiğini belirtmiştir. Bkz. İrecek 1990: 51; Jirecek 2016: 55.

¹² athyras-geo.

¹³ bathynias-geo.

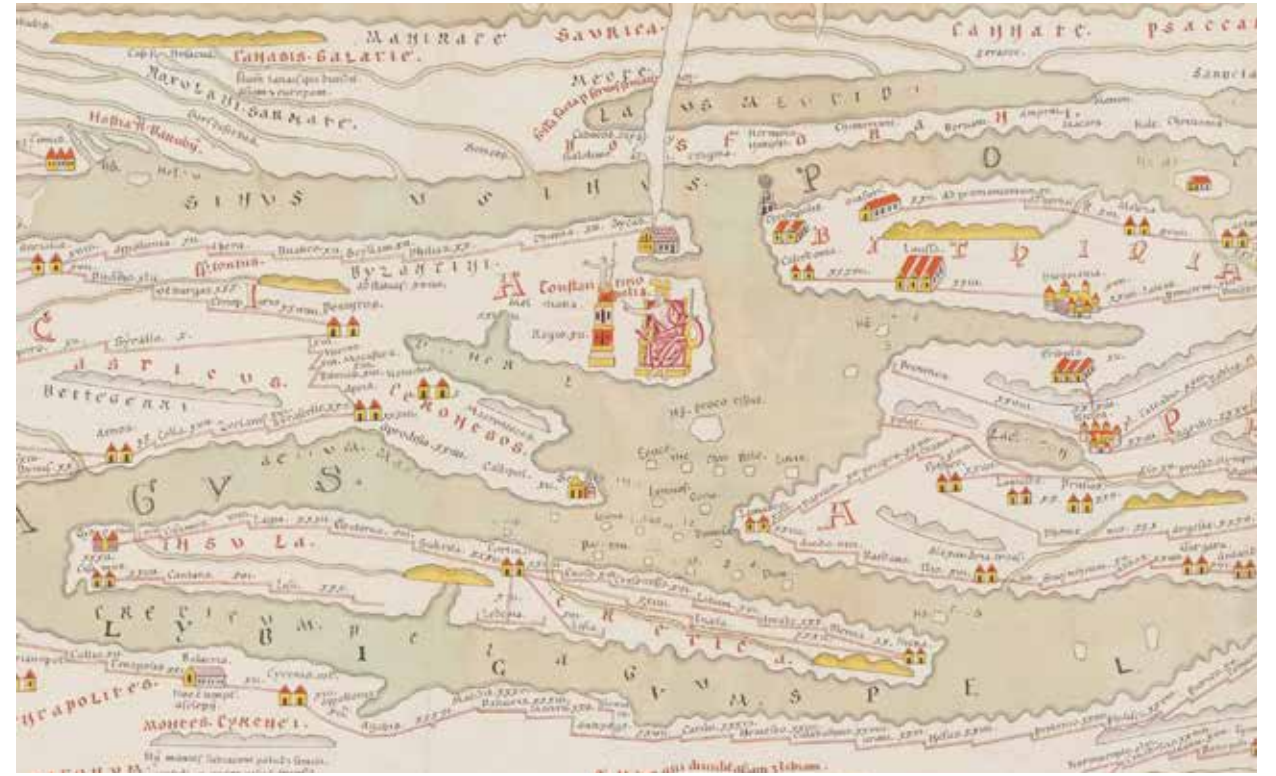
¹⁴ Forbiger 1848: 1074 dip not 33; Forbiger 1856: 148-149; Eyice 1977-1978: 59.

¹⁵ Plin. Nat. IV.XVIII.

¹⁶ Janin 1950: 406; Eyice 1977-1978: 59; Komnena 1996: 248; Tekin 2009a: 90; Tekin 2010: 9; Yılmaz 2017: 301-302.

¹⁷ Seure 1900: 159-161; Seure 1912: 588-599; Eyice 1977-1978: 59; Tekin 2009a: 91-92; Tekin 2009b: 140.

¹⁸ Mansel 1957: 400-401; Eyice 1977-1978: 59; Tekin 2009a: 91-92; Tekin 2009b: 140.

Harita 7

isimlerle kullanıldığı görülmektedir.¹⁹ Küçükçekmece Gölü'nün yakın çevresindeki yerlerde çok sayıda Antik Çağ kitabesi ve mezar steli bulunmuştur. Gölün doğu yakasında (günümüzde Soğuksu mevkiinde) 1940'lı yıllarda Akif Soğuksu'ya ait bir çiftlik bulunmaktaydı. Çiftliğe yapılacak yapı inşaatında toplu olarak altı adet mezar steli ele geçirilmiştir. Steller, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne taşınmıştır. Zafer Taşlıklioğlu'nun²⁰ yayınladığı stellerden, ölen kişinin ve babasının isimleri ile ölüm tarihleri hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Sahibinin nereli olduğunu gösteren bir ize rastlanmamış olsa da burada geniş bir yerleşmenin bulunduğu,

MÖ II-MS II. yüzyıl aralığına ait olan bu kitabelerin yardımıyla söylenebilmektedir. Buluntular, Küçükçekmece'nin yıllar boyunca yaşamaya elverişli bir bölge olarak insan yerleşimlerine daima açık olduğunun da göstergesidir.²¹

Küçükçekmece yerleşimine öncülük eden *Rhegion* yerleşimi, Roma Dönemi'nde imparatorluk içindeki yolların mesafelerini veren *Tabula Peutingeriana*'da Byzantion'un 12 mil kadar batısında 'Regio' olarak ifade edilmektedir (Harita 7). Ayasofya önünde bulunan mil taşından itibaren başlayan ölçünün karşılığı 18 km'dir. Söz

¹⁹ Külzer 2008: 615; Külzer 2010: 440.

²⁰ Taşlıklioğlu 1959a; Taşlıklioğlu 1959b.

²¹ Eyice 1977-1978: 60.

konusu haritada gösterilen '*Regio*', Küçükçekmece'nin bulunduğu bölgeye denk gelmektedir. Bu da Roma Dönemi'nde Küçükçekmece Gölü'nün çevresinde *Rhegion* adında bir yerleşme yeri olduğunu kanıtlamaktadır.²²

Roma İmparatorluğu'nun en önemli ana yollarından biri olan ve Avrupa'yı Byzantion (İstanbul)'a bağlayan *Via Egnatia*'nın da Küçükçekmece Gölü'nün doğu yakasında tepelik alanda yer alan *Rhegion* kasabasından geçtiği tarihsel bir gerçektir (Harita 8).²³

Harita 8

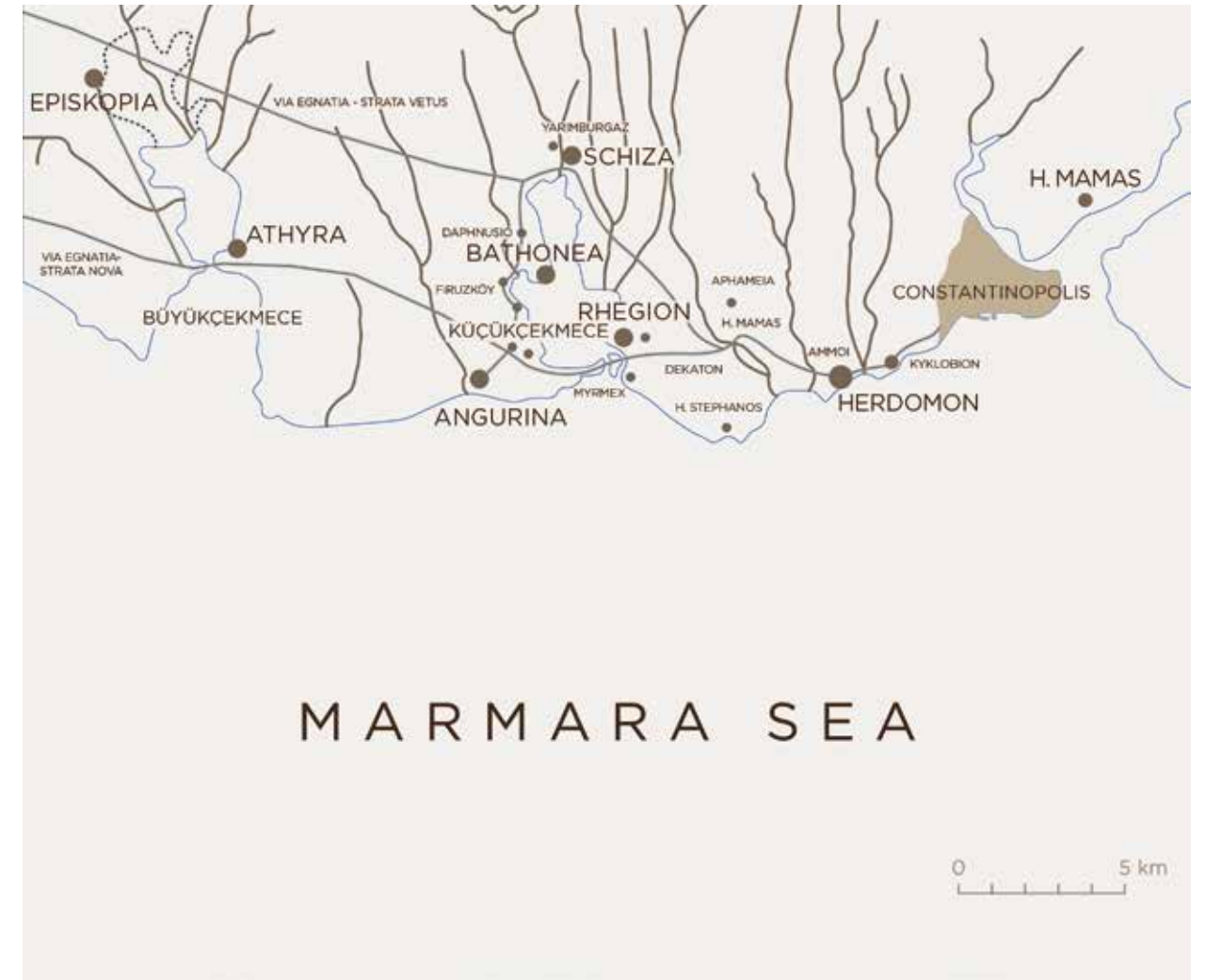
Eyice,²⁴ 1978 yılında Küçükçekmece ile ilgili yayınladığı makalelerinde yakın tarihe kadar Roma yolunun iri kaba taşlarla döşeli kaldırımlarının yer yer Küçükçekmece dolaylarında görülebildiğini yazmıştır. Küçükçekmece

ilçesi günümüzde yoğun bir yerleşim yerine dönüştüğünden artık söz konusu izler ilçede görülememektedir. Küçükçekmece Gölü'nün batı, Firuzköy yarımadasının doğu yakası üzerinde 2009 yılından itibaren sürdürülen

²² Eyice 1977-1978: 60.

²³ Eyice 1977-1978: 60.

²⁴ Eyice 1977-1978: 60; Eyice 1978: 3.

Harita 9

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları'nda açığa çıkarılan taş döşeli antik yol, gölün kuzeydoğusunda takip edilebilmektedir (Harita 9).²⁵ Bu da bizlere *Via Egnatia*'nın gölün hem kuzeyinden hem de güneyinden geçtiğini göstermektedir.

Küçükçekmece'den geçen yolun İstanbul'a ulaşan ucunun, Byzantion'un Roma İmparator-

luğu'nun yeni başkenti olarak düşünülmesinin ardından MS 330'a doğru Konstantin tarafından inşa edilmiş olduğu belirtilmektedir. Belirtilen bu tarihten önce yine buralarda İstanbul'dan batıya uzanan bir kıyı yolu olduğunu antik kaynaklardan öğrenmekteyiz. Ksenophon,²⁶ Anabasis Onbinlerin Dönüşü'nde MÖ 400'e doğru Byzantion'dan Perinthos-Heraklea'ya bu yolu kullanarak gitmiş olmalıdır.

²⁵ Aydingün 2010c: 173, 176; Aydingün vd. 2010b: 49; Aydingün 2017a: 384-385. Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 3'deki "3.2.1. Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea)" başlığı.

²⁶ Xen. Anab. VII.III.VIII.

Rhegion ile ilgili en detaylı bilgi VI. yüzyıl yazarlarından Prokopios tarafından verilmektedir.²⁷ İmparator I. Iustinianos (527-565)'un yaptırdığı veya ihya ettirdiği yapıların sayıldığı eserinde: “Şehrin varoşlarında biçimi yuvarlak olduğu için ‘*Strongylon*’ denilen bir kale vardır. Kaleden *Rhegion*’a uzanan yol bayır araziye aşmaktadır. Yağmur yağdığında arazinin bataklığa dönüştüğünü ama imparatorun söz konusu yolu taş blokları ile kaplatarak daha kullanışlı ve rahat yaptırdığını, *Rhegion*’un yanında göl bulunduğunu ve etrafından akan derelerin bu göle boşaldığını, gölün denize doğru uzandığını ve bağlantı noktasından kanal ile ayrıldığını belirtmiştir. Deniz tarafında dar bir toprak parçası bulunmaktadır. Adına *Myrmex* (Karınca)²⁸ denmektedir. Marmara Denizi ve Küçükçekmece Gölü’nü birleştiren boğazdan geçiş, ağaçtan köprü sayesinde gerçekleştirilirken, İmparator Iustinianos taşlardan kurulmuş geniş bir kemer üstüne köprüyü oturtmuştur. Bu sayede buradan geçişler güvenli hale gelmiştir.” bilgilerini edinmekteyiz. Yazar kitabında, *Rhegion*’un ötesinde *Athyras* denilen kasabanın olduğunu ve imparatorun şehrin dışında *Rhegion*’da Aziz Theodoros adında bir kilise yaptırdığını da belirtmiştir. XI.

yüzyılda Anna Komnena’nın yazdığı metinlerde²⁹ “Aziz Theodoros Kilisesi’nin olduğu *Batheos-rhyax*’a kadar gelen Peçeneklerin kiliseyi ele geçirdiğini” yazmaktadır. Mamboury,³⁰ Theodosos Kilisesi’nin Yarımburgaz Mağarası’nın içine yapılan oyma kilise olarak belirtmiştir. Eyice’ye³¹ göre bu yanlış olup söz konusu kilise, Yarımburgaz Mağarası önünde yol yapım sıralarında ortaya çıkan yapı kalıntısı, bahsedilen kiliseye ait olmalıdır.

II. Theodosios’un 438’de yazdırdığı, Konstantin Dönemi’nden beri çıkarılan bütün kanun ve nizamnameleri toplayan “*Codex Theodosianus* (*Theodosius Kanunnaması*)”un bir tanesi *Rhegion*’da ilan edilmiştir. Burada imparatorların yazlık bir sarayının olduğu düşünülebilir.³² Bu da şehrin merkezinden oldukça uzak olan söz konusu bölgenin önemini göstermektedir.

Myrinalı Agathias,³³ 552-558 yılları arasında olan olayları anlattığı kitabında *Rhegion*’un İstanbul’un bir limanı olduğunu ve burada bir demir yolu ağının bulunduğunu bildirmektedir. *Rhegion*’un önemini yansıtan Theodosios’un yazdıklarını desteklemektedir.

²⁷ Procop. De Aed. IV.IX.XV; Janin 1950: 414-415; Eyice 1977-1978: 61-62; Kuban 2000: 114.

²⁸ Günümüzdeki Menekşe Deresi’nin batı kısmı.

²⁹ Komnena 1996: 248.

³⁰ Mamboury 1951a: 572-573.

³¹ Eyice 1977-1978: 63.

³² Codex theodosianum, Lex 5, Hammer-Purgstall 1822: 6, not 1, Akt. Eyice 1977-1978: 63.

³³ Agathias V.III; Unger 1878: 113, no. 240, Akt. Eyice 1977-1978: 63.

Bizanslı Tarihçi Theophanes: “*Güneyden esen şiddetli bir rüzgârdan dolayı uğultulu fırtınalar koptuğunu ve imparatorun Rhegion’a ulaştığında, yoksul kalabalığı gümüş ile teselli ettiğini*” yazmıştır.³⁴ Ayrıca, 557/558 yılında İstanbul’da olan depremde surların, kiliselerin yıkıldığını belirtirken en fazla yıkımın *Rhegion*’da olduğunu ve burada bulunan Aziz Stratonikos ve Kallinikos Kiliseleri’nin de temellerinden yıkıldığını belirtmiştir.³⁵

İmparator V. Leon (813-820) Dönemi’nde Bulgar Kralı Krum (803-814)’un, Bizanslıların ihanetine uğradığından dolayı intikam almak için 813 yılında Marmara kıyılarını talan ederek İstanbul surlarına kadar *Rhegion*’da dahil olmak üzere kent çevresini yaktığı bilinmektedir.³⁶

İmparator VII. Konstantin Porphyrogennetos, babasının hayatını anlattığı kitapta, I. Basileos’un (867-886) depremde gördüğü hasar yüzünden çökme tehlikesi olan *Rhegion*’daki Petros Kilisesi’ni tamamen yıktırıp yeniden yaptırdığını yazmıştır.³⁷ Porphyrogennetos bir başka kitabında,³⁸ İmparator I. Basileos’un *Rhegion* köprüsünü yeniden yaptırdığına ve teftişi için Byzantion’dan deniz yolunu takip ederek gelip baktığına değinmiştir. Bu bilgiyle birlikte Küçükçekmece Köprüsü’nün

I. Iustinianos tarafından yalnızca kemerinin kâgire çevrildiği, esas yapısının ise I. Basileios tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Rhegion’un ayakta kalmasında katkıları olan İmparator I. Basileios’un ölümüne dair bilgiler de bölgenin eski durumu hakkında bazı ipuçları vermektedir. *Rhegion*’un yakınındaki *Apamea*’daki av köşkünde kalan 74 yaşındaki İmparator, 20 Ağustos 886’da avlanırken, iri bir geyikle karşılaşmış ve onu atından düşüren geyiğin boynuzları, imparatorun keme-rine takılarak *Katasyrtae* denilen yere kadar sürüklemiştir. İmparator, kazadan dokuz gün sonra vefat etmiştir.³⁹ Söz konusu bilgilerden *Rhegion* yakınında IX. yüzyılda bir Bizans av köşkünün bulunduğunu, buradaki ormanlarda iri geyiklerin varlığıyla birlikte çevrenin de avlanmaya uygun olduğu öğrenilmektedir.

Porphyrogennetos (913-959),⁴⁰ ‘Törenler Kitabı’nda seferden veya uzun bir yolculuktan dönen imparatorun, devletin ileri gelenleri ve saray erkânı tarafından *Rhegion*’da karşılandığını ifade etmektedir. Bu da X. yüzyılda buradaki sarayın iyi durumda olduğunu göstermektedir. Söz konusu aktarımda ne yazık ki saray ile ilgili bir bilgi bulunmamakta, çeşitli unvanlara sahip çok sayıda ileri gelenin hangi

³⁴ Theophanes 1997: 392, Akt. Aydın 2013: 117.

³⁵ Unger 1878: 95, no. 215, Akt. Eyice 1977-1978: 63-64.

³⁶ Slatarski 1918: 29, Tzenoff, 1935: 210, Akt. Eyice 1977-1978: 64; Ostrogorsky 2015: 188.

³⁷ Konstantinos Porphyrogennetos Basiliken 63, Richter 1897: 227, no. 58; Eyice 1977-1978: 64.

³⁸ Eyice 1977-1978: 64; Porphyrogenitus 2020: 148.

³⁹ Vogt 1908: 422; Eyice 1977-1978: 64-65.

⁴⁰ Porphyrogenitus 1829: 495-496; Eyice 1977-1978: 65.

kiyafet ve alametlerle giyimli olarak imparatoru karşıladıkları anlatılmaktadır. O dönemde bu tür karşılama törenlerinin *Rhegion* gibi, *Herakleia* (Ereğli), *Selimbria* (Silivri) ve *Hebdomon* (Bakırköy)'da da yapıldığı bilinmektedir. Bizans İmparatorluğu'nun sınırları daralıp, Trakya'dan İstanbul surlarına yaklaşan tehlikeler arttıkça *Rhegion*'un da zarar gördüğü anlaşılmaktadır. *Rhegion*'daki saray tamamen yıkılmış, hatta köprü ve kasaba da ihmal edilmiş olmalıdır ki buradaki saray onarılmamıştır.

Alexios Komnenos (1081-1118)'un,⁴¹ Bizans tahrını ele geçirmek üzere İstanbul'a doğru giderken *Athyras*'ı geçtikten sonra *Skhiza* adında bir köyde konakladığı bilinmektedir. *Athyras*, Büyükçekmece olduğuna göre, bu köy de Küçükçekmece civarında bir yerde konumlanmış olmalıdır. Mustafa Hamdi Sayar,⁴² yürütmüş olduğu Doğu Trakya yüzey araştırmaları kapsamında Küçükçekmece Gölü'nün kuzey kıyısında bir kale yapısı olduğunu belirtmektedir. Bu yapı Avcılar Firuzköy-Tahtakale Mahallesi olarak bilinen bölgede yer almaktadır. Söz konusu alan, Bathonea'nın sınırları içerisinde kalmaktadır. *Skhiza* yerleşmesi ise Andreas Külzer'in önerdiği Yarımburgaz Mağarası'nı da içine alan bölgede olmalıdır. Külzer,⁴³ bu alanda Bizans Dönemi'ne ait kale kalıntısı, Roma Dönemi'ne ait köprü, yazıtlı mermer (Roma İmparatorluk

Dönemi) ve I. Iustinianos Dönemi'ne ait sütun başlıklarının bulunduğunu yazmıştır. Belirtilen yerlerin İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescil kayıtları bulunmaktadır.

1091'de Peçenekler, I. Alexios'a karşı yaptıkları akınlarda Küçükçekmece yakınlarına kadar gelmiş, imparator onları bir nehir kıyısında olan *Khoirobakkhon* (Çatalca) Kalesi'ne kapanarak karşılamış, sonra İstanbul'a çekilmiştir. Peçenekler şehrin dışındaki ufak kasabaları yağmalamışlardır. İmparatorun kızı Anna Komnena'nın yazdığı metinlerde,⁴⁴ Aziz Theodoros'un kilisesinin olduğu *Batheos-rhyax*'a kadar gelen Peçeneklerin, her gün insanların ziyarete geldiği, her pazar büyük kalabalığın geceli gündüzlü toplandığı bu yeri ele geçirdiğini ve Peçeneklerin korkusundan kimsenin şehrin kapılarını açarak dışarı çıkmaya cesaret edemediği yazmaktadır. *Batheos-rhyax*,⁴⁵ belirtildiği gibi Yarımburgaz Mağarası'nın önünden akan Sazlıdere olduğu ve *Rhegion*'un da bu akınlarda zarar görmüş olabileceği Eyice tarafından önerilmektedir.⁴⁶

Bölgenin kaderi Bizans'ın başkenti Konstantinopolis ile paralel bir kader yaşamıştır. XIII. yüzyılda IV. Haçlı Seferi ordusu tarafından alınan topraklar şövalyeler arasında pay-

⁴¹ Eyice 1977-1978: 65; Komnena 1996: 78.

⁴² Sayar 2003: 51.

⁴³ Külzer 2008: 632.

⁴⁴ Eyice 1977-1978: 64-65; Komnena 1996: 243-248.

⁴⁵ Mamboury 1951a: 572-573.

⁴⁶ Eyice 1977-1978: 66.

laşıldığında, İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla Küçükçekmece civarı Latin İmparatoru'nun hissesine düşmüş daha sonra Küçükçekmece ve bütün Trakya, Bulgarların akınlarından zararlar görmüştür. Eflak ve Bulgar kralı Johannitza, 1206'da Lâtinlere karşı büyük bir harekâta giriştiğinde, başkente on iki fersah uzaktaki '*Nature*' denilen yeri kuşatmış, çevreden pek çok insanın sığındığı bu yeri aldığında da buradakileri kılıçtan geçirmiştir.⁴⁷ Fransız şövalyelerinden Geoffroy de Villehardouin'in '*Nature*' dediği yerin, *Athyras* yani Büyükçekmece ile aynı olduğu kabul edilir. Konstantinopolis'e beş günlük uzaklığa kadar bütün yerleşme yerleri, -Vize ile Silivri hariç- Johannitza tarafından tahrip edilmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun son döneminde dede ile torun iki Andronikoslar arasındaki iktidar mücadelesinde *Rhegion*'un da adı geçmektedir. İstanbul üzerine ilerleyen torun III. Andronikos'un kuvvetleri *Rhegion* önlerinde durmuş ve 6 Haziran 1321'de yapılan anlaşmada daha doğuya ilerlememesi ve Silivri'ye kadar olan yerlerin dede II. Andronikos'un elinde kalması kabul edilmiştir. Fakat aynı yılın sonlarında bu anlaşma bozulmuş ve Çorlu'dan Ereğli'ye inen II. Andronikos, buradan İstanbul'a dönerken *Rhegion*'da III. Andronikos'un adamı Kalokhairetes ile karşılaşmıştır.⁴⁸ İstanbul'dan Silivri'ye kadar olan bölgeyi elinde tutan II. Andronikos,

1327'de torunu ile bir uzlaşmaya varmak için *Rhegion*'a bazı adamlarını göndererek onun burada muhakeme edilmesini istemiştir.⁴⁹ Bu durum XIV. yüzyıl başlarında *Rhegion*'un önemini koruduğunu göstermektedir.

Bizans İmparatorluğu'nun son yüzyılında artık *Rhegion* önemsiz bir köyden ibarettir. Köprü ise iyice harap olmuştur. 1432'de bütün Anadolu'yu gezerek yurduna dönen Bertrandon de La Broquiere, 23 Ocak 1433'de İstanbul'dan çıktığını ve *Rigory* (*Rhegion*?) denilen yerde köprü ve Türkler tarafından yıkılan bir kule olduğunu belirtmiştir. Buradan çıkıp yola devam edildiğinde harap olmuş *Athyra* denilen şehre geldiklerini, buradaki halkın Rumlardan oluştuğunu ve bir köprü bulunduğunu yazmıştır.⁵⁰

İstanbul'un fethi öncesinde *Rhegion* artık tamamen boşalmış bir durumdadır. Türk kuvvetleri Marmara kıyısında ve İstanbul yolu üstünde henüz Bizans'ın elinde kalmış Çekmecerelere çok yakın olan son bir iki kaleden *Epibates* (Bigados, şimdi Selimpaşa)'i kolayca almıştır. Teslim olmayan *Selimbria* (Silivri)'yı ise ancak Bizans düştükten sonra ele geçirmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul kuşatmasında kullandığı topların bir kısmını Küçükçekmece'de döktürdüğü yolunda-

⁴⁷ Villehardouin 1982: 233-235; Eyice 1977-1978: 66; Villehardouin ve Valenciennes 2001: 136.

⁴⁹ Bosch 1965: 24-29; Eyice 1977-1978: 66.

⁴⁹ Muralt 1965: 542-543; Eyice 1977-1978: 66.

⁵⁰ Broquiere 1892: 167-168; Eyice 1975: 104; Eyice 1977-1978: 66-67.

ki rivayet ise kanıtlanamamıştır. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet, 1455 yılında kışı geçirmek üzere Edirne'den İstanbul'a döndüğünde, saray ve Yedikule Hisarı tamamlanmıştır. Bu sırada Fatih Sultan Mehmet, son fırtınalardan dolayı önemli yıkımlar yaşamış olan *Athyra*s ve *Rhegion* koyları üstündeki köprülerin tamirini ve üzerinden gidilmesi tehlikeli ve zor olan şehir dışı yolların taş kaplanarak seyahatlerin daha rahat olmasını sağlayan tedbirlerin alınmasını emretmiştir. Yol boyunca dışarıdan şehre gelen bütün yolcuların barınabilecekleri ve geceyi geçirecekleri kervansaraylar ve dinlenme yerleri yapılmasını da söylemiştir.⁵¹ Tüm bu bilgiler ışığında Osmanlı Devleti'nin fetih ile beraber bu bölgeye hâkim olduğunda *Rhegion*'un, Doğu Roma'nın başkenti ile diğer yerleşim bölgeleri arasında önemli bir konaklama yeri olduğu anlaşılmaktadır. Kasabanın sadece yolculardan değil, çevredeki verimli topraklar ile göl ürünlerinden de faydalandığı söylenebilir. Çeşitli balıklar ve yaban ördekleri bakımından çok zengin olan Küçükçekmece Gölü'nün iyi bir balıkçılık ve avcılık yeri olduğu da bilinmektedir. Söz konusu konaklama merkezi, şehrin yeni fatihinin de direktifleri ile bir değişim süreci yaşamaya başlamıştır. Türk devri ile birlikte *Rhegion*, XVI. yüzyıldan itibaren Küçükçekmece adıyla günümüze ulaşmıştır.⁵²

⁵¹ Kritovoulos 1954: 104; Kritovulos 1967: 130; Eyice 1977-1978: 67.

⁵² Eyice 1977-1978: 67; Eyice 1978: 4.

⁵³ Bousquet 1901: 297; Eyice 1977-1978: 68.

⁵⁴ Barkan ve Ayverdi 1970: 181-182.

⁵⁵ Eyice 1977-1978: 68.

⁵⁶ Ayyıldız 1963: 3320.

Küçükçekmece isminin nereden geldiği yönünde net bir şey söylemek mümkün değildir. Günümüzde Küçük olarak adlandırılan Küçükçekmece Gölü'nün ölçüsü, Büyükçekmece Gölü'nden daha büyüktür. İsimlendirmede kullanılan Büyük ve Küçük sıfatlarının göllerin boyutlarından değil, köprülerin özelliklerinden kaynaklanmış olduğu net olarak anlaşılmaktadır. Batılılar da Osmanlı Dönemi boyunca Büyükçekmece Köprüsü'ne ötekenden daha uzun olduğu için *Ponte Grande* (Büyük Köprü), Küçükçekmece Köprüsü'ne ise *Ponte Piccolo* (Küçük Köprü) demişlerdir.

Rabius Bousquet,⁵³ Çekmece adının göle giren balıkları tutmak için kanala konulan ve yukarı çekilerek açılan kafesli barajdan dolayı verilmiş olabileceğini yazmıştır. 1546 (Hicri 953) tarihli İstanbul Vakıfları tahrir defteri içinde Abdüsselâm Bey'in medrese ve zaviyelerinin bulunduğu yer, “*Çekme-i Küçük*” olarak belirtilmiştir.⁵⁴ Eyice'ye göre,⁵⁵ Çekme sözü Bosquet'in açıklamasına uygun olarak verilmiş olabilir.

Hakkı Raif Ayyıldız,⁵⁶ Büyük Çekmece'den bahsederken: “*Batağa gayet kalın kazıklar çakılmış ve aralarına halatlar gerilmişti. Yolcular büyük bir sala, salın alabildiği kadar biner, salcılar da o halatlara yapışıp, çeke çeke salı kanalın bir yakasından öte yakasına götürür-*

lerdi. Bundan ötürüdür ki iki gölün geçitlerine ‘Küçük Çekmece’ ve ‘Büyük Çekmece’ isimleri verilmişti...” şeklinde yazmıştır. Eyice'ye göre,⁵⁷ İstanbul'un fethinden itibaren köprü bakımlı ve kullanılabilir olduğundan bu açıklamanın uygunluğuna soru işareti ile bakılmalıdır.

Osmanlı Dönemi'nde kasaba tepedeki eski yerinden bir miktar kayarak göle daha yakın olan bir sahaya inmiştir. Eski şehrin kalıntılarına doğru çıkan yamaç mezarlık olmuş, eski kalıntıların taşları da yapılarda kullanılmıştır. *Rhegion* Sarayı'nın bulunduğu tepe ise 80'lere kadar boş arazi iken artık kentleşmenin etkisinde kalmıştır. Halk arasındaki bir söylentiye göre de gölün içinde bir minare kalıntısı bulunmaktadır. Bu söylenti Garip Dede ile de bağdaştırılmaktadır.⁵⁸ Söylenceye göre: “*Uzun sakallı nur yüzlü bir dede, köyü dolaşmış onu evine davet eden olmadığından karnını doyuramamıştır. Köyde uğradığı son evde karnını aç olduğunu söylediği yaşlı kadın ona evini açıp karnını doyurmuştur. Dede, yaşlı kadına çocuklarını alıp arkasına bakmadan köyden uzaklaşmasını söyler. Yaşlı kadın çocuklarını alıp arkasına bakmadan giderken merakına yenik düşer ve bakar. Ardında bıraktığı köyün çöktüğünü ve yerine suların dolduğunu gören yaşlı kadın gözlerine inanamaz. Çöken köyün olduğu yerde bir göl*

⁵⁷ Eyice 1977-1978: 68.

⁵⁸ Koçak 2009: 270; Koçak 2018: 98.

⁵⁹ Aydıngün 2009c: 254-258; Aydıngün 2010c: 171-172; Aydıngün vd. 2010: 276.

oluşmuş ve adı *Çökmece Gölü'nden Çekmece Gölü'ne dönüşmüştür*.”. Son yıllarda İstanbul Tarih Araştırmaları (İTA) Projesi kapsamında Küçükçekmece Göl Havzası'nda yürütülen yüzey araştırmaları sırasında bölgede liman kalıntıları, göl içine uzanan bir mendirek ve göl içinde deniz feneri olabileceği düşünülen mermer blok kalıntıları tespit edilmiştir.⁵⁹ Gölde yapılan ‘*Side Scan Sonar*’ ile tarama yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda gölde yapı kalıntıları, duvar formları, mermer döşeme parçaları, seramik parçalar ile kiremit-tuğla parçaları bulunmuştur. Kalıntılar arasında suyun içinde ahşap kazık da tespit edilmiştir. Söz konusu kazık, balıkçı teknelerinin çarpması için işaret olarak yerleştirilen ağaç parçasıdır. Su seviyesindeki değişikliklerle gölün içindeki kazık da gün yüzüne çıkmaktadır. Araştırmada, göl çok kirli olmasına rağmen görülebilen kalıntıların çizimi yapılmıştır. İki farklı yapının temeli tespit edilmiş olup bu alanda gölün sığ olduğu görülmüştür. Bu sığlık, buraya yanaşacak olan gemiler için risk teşkil edeceğinden muhtemelen burada gelenleri uyarmak için bir deniz feneri yapılmış olmalı ki çıkan iki farklı yapı temelinden farklı dönemlerde yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Böylece halk arasında dolaşan efsanenin altında yatan gerçeklikte açığa çıkarılmıştır.

Küçükçekmece isminin nereden geldiği noktasındaki iddiaların ötesinde çok net olarak söylenebilir ki; en önemli sefer ve kervan yolunun başında ve ilk menzili teşkil ettiği için Küçükçekmece bölgesi Osmanlı Dönemi'nde oldukça gelişme göstermiştir. İstanbul Belediye Kütüphanesi'nde Muallim M. Cevdet yazmaları arasında olan 1498/1499 (Hicri 904) tarihli *'Kanunname-i havass-ı Konstantiniye'* adlı tahrir defterinde Küçükçekmece Köprüsü'nü tamir ile görevlendirildiği ve bunun için bazı vergilerden muaf tutulmuş altı merametçi erin varlığından bahsedilmektedir.⁶⁰ Tahminen bu sıralarda köyün içindeki kervansaray da yapılmış olmalıdır. Köprü'nün tamirine dikkat edilmiş ve kesin olmamakla beraber XVI. yüzyıl başlarında veya ortasında, yeni baştan yapılmıştır. İmparator I. Iustinianos Dönemi'ne ait köprü kalıntılarından, ayaklarından da faydalanılmıştır. Köprü'nün 1509 depreminde ve 1563'deki büyük sel felâketinde büyük ölçüde zarar gördüğü bilinmektedir. Bu selde Küçükçekmece kasabasının bir tahribe uğramış olduğu da düşünülebilir. 1565'de köprü yeniden yapılmıştır. Daha sonra 1735/1736 (Hicri 1148) ve 1861/1862 (Hicri 1278)'de kasabanın yeniden onarılması için belgelere rastlanmış olmasına rağmen, Küçükçekmece Köprüsü'nde bir tamir veya yenileme yapıp yapılmadığı bilinmemektedir.⁶¹

Elçilik kâtibi Philipp Haniwald von Eckersdorf, elçi Freiherr von Eytzing ile 1594'de İstanbul'a geldiğinde Murad Bey adlı Macar asıllı tercümana el yazması bir Osmanlı tarihini Latince'ye çevirtmiş ve *Codex Hanivaldanus* olarak adlandırılan bu tarih 1591'de Johannes Leunclavius tarafından yayınlanmıştır. Bu kitabın çevirisinde Küçükçekmece ile ilgili önemli bir bilgi Sultan II. Bayezid'in burada öldüğünün belirtilmesidir. Sultan ömrünün son günlerini geçirmek üzere Demotika'ya giderken yolda Trakya'nın bir kasabasında birdenbire ölmüştür. Bazılarına göre zehirlenme sonucu olan bu ölüm olayı Çekmece'de gerçekleşmiştir. Ancak bu Çekmece'nin hangisi olduğu net olarak bilinmemektedir.⁶²

Küçükçekmece kasabasının gelişmesinde önemli roller üstlenen Osmanlı Devlet erkânından bazı şahısların bu beldeye yapmış olduğu imaretler, beldenin bir Türk beldesine dönüşme sürecinde önemli payı sahiptir. Bunlar arasında XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Abdüsselam Çelebi gelmektedir. Abdüsselam Çelebi, Mısır'ın 1517'de Yavuz Sultan Selim (I. Selim) tarafından fethinin ardından başkente gelmiş ve Osmanlı maliyesine hizmet vererek üç yıl başdefterdarlık yapmıştır. Ardından Kanuni Sultan Süleyman Dönemin'de de beş yıl başdefterdarlık görevini yürütmüştür. 1525-

⁶⁰ Çulpan 1975: 137-138; Eyice 1977-1978: 68.

⁶¹ Eyice 1977-1978: 68-69.

⁶² Eyice 1977-1978: 69; Kreutel 1978: 275, 284, not 57; Sultan II. Bayezid'in ölüm yeri için bkz. Danişmend 1971: 1-2; Çekmece'de öldüğü ile ilgili bilgi için bkz. Hammer-Purgstall 1836: 407-408, no. XVI.

1526 (Hicri 932) yılında görevini bıraktıktan sonra Küçükçekmece'de ölmüştür. Abdüsselam Çelebi maliyeci kimliğinin yanında ve birçok imaretin banisi olmasının da ötesinde Osmanlı Devlet kayıtlarında çok önemli yeri olan siyakat yazısını, bazılarına göre yeni esaslara bağladığı kabul edilen kişi olarak da bilinmektedir.⁶³ Küçükçekmece'de bir medrese ve bir zaviye-imaret yaptırmış, oradaki bazı mülkü bu hayır binalarına vakfetmiş ve ölümünden sonra da geniş bir bahçe içinde yer alan imaret ve medresesi yanına gömülerek, mezarı üzerine bir türbe inşa edilmiştir. Abdüsselam Çelebi yaptıkları eserlerden dolayı sonraki dönemlerde seyyahlar tarafından önemle bahsedilen beldenin tarihine bir anlamda mührünü basmış bir şahsiyettir.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Küçükçekmece bir Osmanlı kasabası şeklinde gelişme göstermektedir. Bu dönemde kasabanın içinde olmasa bile yakın çevresinde Padişaha ait kasırların, av köşklerinin bulunduğu bilinmektedir. Söz konusu yapılar, Büyükçekmece yakınında Haramidere'de Sultan IV. Mehmet (1648-1687)'in kasrı,⁶⁴ Florya'da Baruthane'nin yerinde Mimar Sinan tarafından yenilenen meşhur İskender Çelebi bahçesi ve kasrı, Halkalı'da yine Sinan'ın yaptığı sultan sarayı gibi yapılardır. Yenibosna'da (eski adı: Bosnaviran) adı meç-

hul bir Osmanlı Dönemi kasrının istinat duvarı ile temel kalıntıları ve mermerden bazı mimari parçalar yakın zamana kadar görülmekteydi. Küçükçekmece Gölü'nün batı kıyısında, Alibeyköy Çiftliği ile Firuzköy arasındaki burunda ise Sultanköşkları harabesi denilen bazı kalıntılar olup burnun tam ucu da Köşkburnu olarak adlandırılmıştır. Söz konusu harabelerin olduğu bölgede Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları sürdürülmektedir.⁶⁵

Küçükçekmece çevresi, Bizans Dönemi'nde olduğu gibi Osmanlı Dönemi'nde de hükümdarların avlanmak için tercih ettikleri bölge olarak kullanılmaktaydı. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), 20 Eylül 1563'de Küçükçekmece civarında Halkalı'da avlanırken korkunç bir fırtına ve yağmura yakalandığında, her şeyi sürükleyen korkunç selden, ancak İskender Çelebi kasrına sığınmak suretiyle kurtulabilmiştir. Bu afetin arkasından da Mimar Sinan'a Büyükçekmece Köprüsü'nü yenilemesi emrini vermiştir.⁶⁶

XVI. yüzyıldan itibaren Batı'dan Osmanlı İmparatorluğu'na gelen elçilik heyetlerinin hemen hemen hepsi Küçükçekmece'den geçen *Via Egnatia* yolunu kullandıklarından seyahatnamelerinde buranın adını kullanmışlardır. Elçilik heyetleri İstanbul'a varmadan

⁶³ Eyice 1977-1978: 69-70; Süreyya 1996a: 337; Süreyya 1996b: 812.

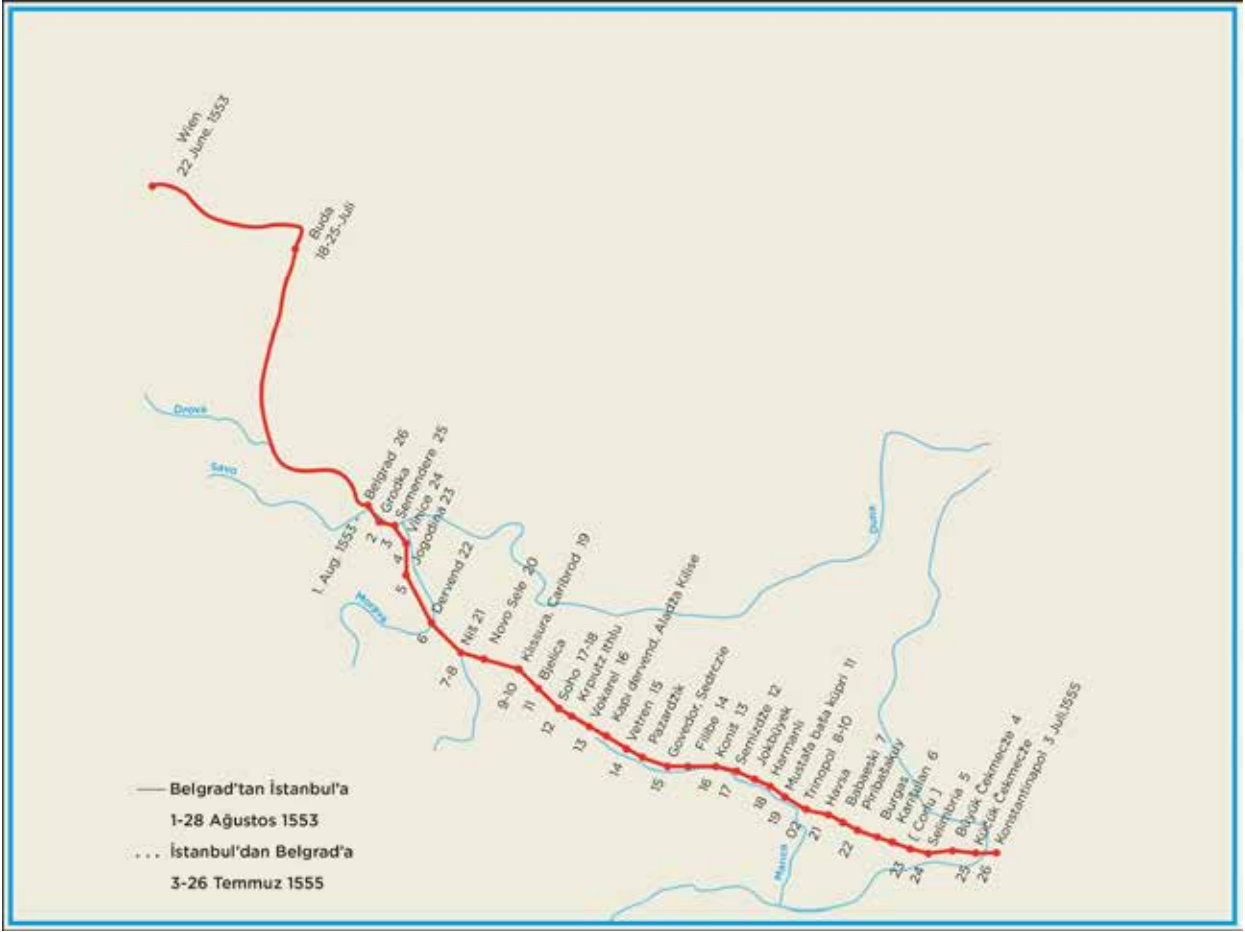
⁶⁴ Eyice'nin 1977-1978'de yayınladığı makalesinde kasır olarak belirtilen yapı Keskin ve Altuğ'un 2020'de yayınladığı yayında sarnıç olarak tanıtılmıştır. Bkz. Eyice 1977-1978: 70-71; Keskin ve Altuğ 2020: 473-480.

⁶⁵ Kazılarla ilgili detaylı bilgi için bkz. Bölüm 3'deki "3.2.1. Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea)" başlığı.

⁶⁶ Danişment 1971: 329; Eyice 1977-1978: 71.

⁷⁰ Eyice 1977-1978: 71-72; Busbecq 1993: 39-40.

Avusturya kralı I. Ferdinand'ın elçisi olarak 1554'de Ogier Ghislanin de Busbecq,⁷⁰ İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a yaklaştıkları sırada denizin iki kolu üzerindeki (Büyük ve Küçükçekmece) köprülerden geçtiklerini yazmıştır. Geçtikleri yerlerin eşi ve benzerinin bulunmadığını belirtmiştir. Busbecq, hiçbir bakımın yapılmadığından şikâyet ederken gölden tutulan deniz balıklarını lezzetle yediklerini de notlarına eklemiştir. İmaret adındaki handa kaldığını belirtmiştir ki bu da muhtemelen Küçükçekmece ilçesindeki Abdüsselam Külliyesi içerisindeydi.

Harita 10

1573 yılı Şubat'ının son günü Büyükçekmece'den sabaha karşı yola çıkan Fransız Philippe du Fresne-Canaye,⁷¹ Sultan'a ait çok yüksek ağaçlarla kaplı bir bahçeye geldiklerini yazmıştır. Seyyah yolun geri kalan kısmı hakkında: *"...Küçük Köprü'ye geldiğimizde, buradaki bir yamaca kondurulmuş olan muhteşem ve zarif kervansarayda biraz dindik. Bu bir hisar gibi yapılmıştır ve Sultan, Edirne'ye gitmek üzere yola çıktığında burada konaklamaktadır. Padişahın Baştercümanı Oram Bey (Aram Bey) burada Elçi haz-*

⁷¹ Fresne-Canaye 1897: 50-51, Akt. Eyice 1977-1978: 72.

retlerini karşılayarak ve onun önüne çıkmak üzere Saray çavuşlarının da geldiğini ancak elçinin denizden gittiğini öğrenince geri döndüklerini..." bildirmiştir. Bu satırlardan Abdüsselam imaretinin başta Sultan olmak üzere yabancı hatırlı misafirleri de barındırmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Avusturya İmparatoru II. Rudolf tarafından 1577'de İstanbul'a gönderilen elçi Joachim Freiherr von Sitzendorff'un yanında papaz olarak Salomon Schweigger görevlendiril-

miştir. Schweigge, ⁷² 29 Aralık akşamı konakladıkları Küçükçekmece'yi, *Pontipicolo* veya *Kleinbruck* (Küçük Köprü) olarak adlandırmıştır.

Stephan Gerlach, ⁷³ Avusturya elçilik heyeti ile İstanbul'dan ayrılırken 4 Haziran 1578'de *Pontepicolo* (Küçük Köprü) olarak adlandırdıkları kasabada kalmışlardır. Kasabada bir defterdarın yaptırdığı kervansaray ve onun yakınında da defterdarın türbesinin bulunduğunu yazmıştır. Gerlach'ın bahsettiği defterdar Abdüsselam Çelebi'dir. Türbenin etrafının nar, dut ve selvi ağaçları, gül fidanları ve çiçeklerle kaplı olduğundan bahsetmiştir. Mezarın başında iki din adamının oturduğunu ve sürekli Kur'an okuyup dua ettiklerini, ilahi söyleyip yazı yazdıklarını belirtmiştir. Kervansarayın yanında mescit ve din adamlarının barınacağı odaların olduğunu, din adamlarının yemeklerini handan aldıklarını ve bunların ücretleri ile kervansaray ve çevresinin bakımının yapılması için burayı yaptıran kişinin miras olarak para bıraktığını ve tüm masrafların oradan karşılandığını yazmıştır. Yöre halkının çoğunluğunu Türklerin oluşturduğunu ve onlara ait üç dört cami bulunduğunu, kasabada bulunan Rumlara ait ise sadece bir tane kilise olduğunu belirtmiştir. Yerleşimin küçük olmasından dolayı

“Küçük Köprü” dendiğini, kasabada uzun bir köprü bulunduğunu ve söz konusu köprü-nün kuzeydoğusu ahşap iken güneybatısına doğru taştan olduğunu yazmıştır.

II. Rudolf, 1591'de Türklerle barışı uzatmak ve yükümlü olduğu yıllık vergiyi ödemek üzere Viyana'dan İstanbul'a tekrar elçilik heyeti gönderir. Heyet ile birlikte 24 Kasım günü *Ponte Pico* dediği Küçükçekmece'ye gelen Mitrowitz'li Wenceslas Wratislaw, ⁷⁴ bir köprüden ve denizin ikinci bir kolundan geçtiğini yazmıştır. Denizin iki kolu olarak bahsettiği Karınca (*Myrmex*) olarak adlandırılan kara parçasında bulunan geçitler olmalıdır. Günümüzde tek kolu açık olup ikinci kol güney kısmında bulunan açıklıktan belirlenebilmektedir. ⁷⁵ Geçtikleri yerlerin eşi ve benzerinin bulunmadığını belirtmiştir. Wratislaw, hiçbir bakımın yapılmadığından şikâyet ederken gölden tutulan deniz balıklarını lezzetle yediklerini de notlarına eklemiştir.

Büyükelçilik heyetlerinin burada konaklaması uzun süre devam etmiştir. Avusturya İmparatoru II. Ferdinand tarafından kalabalık bir elçilik heyetinin başında Sultan IV. Murad (1623-1640) ile görüşmek üzere gönderilen Hans Ludwig von Kuefstein (1582-1656), 18

⁷² Eyice 1977-1978: 72; Schweigge 2004: 52-53.

⁷³ Eyice 1977-1978: 72; Gerlach 2006: 811.

⁷⁴ Eyice 1977-1978: 72; Wratislaw 1981: 45-46.

⁷⁵ Bkz. Harita 6.

Kasım 1627'de Küçükçekmece'ye varmış, burada yanında mihmandar olarak bulunan Şahin Ağa ile oldukça sert bir tartışma yapmıştır. Bunun sebebi Kuefstein'in büyük bir gösterişle şehre buradan girmek istemesidir. Şahin Ağa, Küçükçekmece'deki sipahilerin buna sinirleneceklerini ve olacıklardan sorumluluk kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Bu tartışmaya rağmen herhangi bir hadise çıkmamış ve elçiliği tasvir eden resimlerden de anlaşıldığına göre heyet bir şaşa ile şehre girmiştir. ⁷⁶

Küçükçekmece'den bahseden tüm seyyahların bölgeye yönelik paylaştıkları bilgiler, ufak sevimli bir köy ve güzel bir hanın etrafında servi, dut ve nar ağaçları ile çevrili olduğu yönünde birleşmektedir. Roma ve Bizans Dönemi'nde başkenti koruyan ön karakol durumundaki Küçükçekmece, Osmanlı Dönemi'nde artık bir iç bölge konumunda kaldığı için bu vasfını yitirmiştir. Bu yüzden de tarihi kalesi tamir edilmemiştir. Buna karşılık başkentin dışında kalan taşranın başlangıç noktası olmuştur. 1724/1725 (Hicri 1137) tarihli bir fermanla İstanbul'a göçün önlenmesi istenmekte ve Edirne-İstanbul arasındaki bütün görevlilerden Çekmecelerden ileri gidilmesinin yasaklanması ve göç edenlerin geri çevrilmesi emredilmektedir. 1765/1766 (Hicri 1179) tarihli bir *emr-i şe-*

*ri'*de yeniçeri çuhası için gerekli yapağının Küçükçekmece'den Adriyatik kıyısındaki Dırac İskeleyi'ne kadar olan bölgedeki çiftliklerden toplanacağı bildirilmekte, bunun için dışarı yapağı satılmaması istenmektedir. ⁷⁷

Yerli seyyahların eserlerinde de Küçükçekmece bölgesi yer almaktadır. Sadrazamlıktan azledilen Melek-Ahmed Paşa ile Özü eyaletine giderken yol üzerinde uğradığı Küçükçekmece'yi Evliya Çelebi, 1651'te şu şekilde anlatmaktadır: ⁷⁸ “...Eyüp mevleviyeti hükmünde naipliktir. Kalesi deniz kıyısında olup ziyade harabdır. Şehri, deniz kıyısı ile sahili deniz sahilinde yarısı düzde, yarısı bayır üzerinde, tamamı altıyüz evli, bağlı, bahçeli, âb-ı hayat sulu, baştan başa kiremit örtülü evlerdir. Tamamı onyedi mihrabdır. Bayır başında (Tekke Camii), bir minareli ve kurşun örtülü bir camidir. Medresesi Abdüsselâm beyindir. (Çarşı Camii) kalabalık cemaate malik, bir minareli, kurşunlu, dört kubbe örtülü küçük camidir. Bir hamamı, yedi adet kâgir bina hanı ve çok mektebi, üçyüz kadar dükkânı vardır. Çarşısı cadde üzerinde olmakla bütün ana yolları serapa beyaz taş kaldırım döşelidir...”. Göl hakkında da bildiklerini yazan Çelebi, İstanbul'a Tuna'dan bir kol aktığını iddia ederek, sonradan kaybolan bu suyun hâlâ Çekmece Gölü'ne bir ağız olduğunu ve buradan sızdığını bu yüzden de

⁷⁶ Eyice 1977: 405-415; Eyice 1977-1978: 72-73.

⁷⁷ Eyice 1977-1978: 73; Altınay 1988: 80-81, 208.

⁷⁸ E. Çelebi 1970: 176; Eyice 1977-1978: 73-74.

Tuna'ya mahsus morina, mersin, çıka gibi bazı balık türlerinin Çekmece Gölü'nde tutulduğunu belirtmiştir. Tuna'nın bir kolunun Küçükçekmece'de göle döküldüğü yolundaki söylenti Yarımburgaz Mağarası dibinden çıkan kaynaklar ile ilgilidir ki; bu kaynaklar da daima “Tuna suyu” olarak kabul görmüştür. Bu söylenti 1870'de Yarımburgaz Mağarası hakkında ilk araştırmayı yapan jeolog Abdullah Bey'in makalesinde de yer almaktadır.⁷⁹ Seyyah, burada Topkapılı Mahmud Ağa yalısında otururken, balıkçıların morina balığı tuttuklarını ve bunu Sultan İbrahim (1640-1648)'e hediye yolladıklarını da sözlerine eklemiştir. Küçükçekmece'deki köprü Çelebi'ye göre, Büyükçekmece Köprüsü gibi Kanunî Süleyman tarafından yapılmaya başlamış ve ancak II. Selim zamanında tamamlanmıştır. Küçükçekmece kasabasında 17 cami ve mescit bulunduğu da bildirmektedir ki bu sözü gerçeği yansıtmamaktadır. Verdiği diğer bilgiler Küçükçekmece kasabanın XVII. yüzyılda hayli varlıklı ve güzel görünüşlü bir yerleşme yeri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu gelişmişlik 300 dükkân ile yedi han, kasabanın ana yol üzerinde bulunmasının sağladığı bir durumdur.

Ölümünden sonra Hezarpare olarak adlandırılan Sadrazam Ahmed Paşa'nın görevde

olduğu sıralarda yani 1647-1648 yılları arasında yaptırdığı işleri anlattırdığı Naima,⁸⁰ İstanbul'da Küçükçekmece'de dahil birçok yerde Sadrazam'ın “şeddatvari” binalar kurduğundan bahsetmektedir. Söz konusu yüksek ve heybetli binanın ne için olduğu anlaşılmaktadır.

1670 yılına doğru İstanbul'da bulunan Fransız Guillaume Joseph Grelot, Küçükçekmece hakkında çok ilgi çekici bir noktaya işaret etmektedir. Seyyah İzmir'den İstanbul'a deniz yolundan geldiğinde, bindiği gemi önce *Bouiouc Tchesmega* (Büyükçekmece) veya *Bouiouc Kupri* (Büyük köprü) denilen yere uğrayarak burada birkaç saat mal boşaltmıştır. Böylece XVII. yüzyılda Çekmecelerin deniz ticareti bakımından faaliyette olduğu anlaşılmaktadır.⁸¹

İstanbul'da Fransa elçisi Marquis de Nointel'in maiyetinde bulunan Antonie Galland, Edirne'ye giden elçinin 29-30 Mart 1672 gecesini *Ponte Piccolo* dediği Küçükçekmece'de geçirdiğini yazmıştır. Galland'ın ifadesine göre, Fransa elçisi bir yıl önce Edirne'ye yaptığı ilk seyahatinden dönerken dört beş günden fazla Sultana ait olan küçük sarayda kaldığını belirtmiştir.⁸² Elçinin Edirne'ye yaptığı üçüncü seyahatinde 12-13 Mayıs 1673'de Küçükçekmece'ye önden giden bir

⁷⁹ Abdullah Bey 1870; Eyice 1977-1978: 59, 74.

⁸⁰ Naima 1968: 1824; Eyice 1977-1978: 74.

⁸¹ Grelot 1680: 72; Eyice 1977-1978: 74.

⁸² Galland 1949: 84; Eyice 1977-1978: 74.

çavuşun tutmuş olduğu sarayda konakladığını yazmıştır.⁸³ Elçi, Edirne'den İstanbul'a dönüşünde 11 Temmuz günü Küçükçekmece'ye gelerek, giderken inmiş olduğu yerde konaklamıştır. Konakladığı bina hakkında Galland, şu açıklamayı yapmaktadır: “*Burası, defterdarlık mevkiine yükselmiş Yahudi dönmesi Ahmet Paşa'nın Süleyman zamanında inşa ettirmiş olduğu bir medrese ya da kolejdir. Burada bazı tamirler yaptırmakta olan mütevelliden, gelirinin şimdi 6000 kuruş kadar olduğu, fakat medreseye ait birçok evin İstanbul yangınında yanmasından önce bu gelirin çok daha fazla olduğu öğrenilmiştir. Mütevellî, müderrisin günde 26 akçe ücret aldığı ve sayıları 12 olan talebeden bazılarının beş, bazılarının altı ve bazılarının yedi akçe yevmiye ile çorba, yani suda pişmiş pirinç aldıklarını ilave etmiştir. Söz konusu yerin denize karşı olan mevkiinin çok güzel olduğunu...*” da belirtmiştir.⁸⁴ Galland'ın verdiği ilk bilgilerden Küçükçekmece'de küçük bir Padişah kasrının varlığı tahmin edilmektedir. Son notta Fransa elçisinin Abdüsselam zaviyesi veya medresesinde konakladığı açıkça anlaşılmaktadır. Galland, burayı yaptıranın adını Abdüsselam olarak değil Ahmet olarak vermektedir. Küçükçekmece'de ayrı bir Padişah kasrının bulunmadığı, elçinin konakladığı yerin tekke veya medresenin içinde olduğu, belki de bu “imaret”e ait güzelce bir ev veya

konağın, gerektiğinde Sultan'a veya yabancı elçilere tahsis edildiği seyyahların verdikleri bilgilerden anlaşılmaktadır.

Hatırlı yabancıların Abdüsselam zaviye-medresesinde gecelediklerine dair destekleyici bilgiler John Covel ve Lady Montagu tarafından da verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda her gezdiği yer hakkında incelemeler yaparak gördüklerini yazan ve bunlar arasında Küçükçekmece hakkında kapsamlı bilgiyi veren kişi John Covel'dir.⁸⁵ Covel, Edirne'ye gitmek üzere Edirnekapısı'ndan çıktıklarını ve 2 Mayıs 1675'te *K'ootch'ook chekmeje* dediği Küçükçekmece'ye vardıklarını bildirmektedir. Halkı kısmen Türk, kısmen Rum olan bu kasabaya Rumlar *Mikro Khorio* yani “Küçük Köy” demektedir. İki yanında çok sayıda dükkânın sıralandığı geniş bir caddesi vardır. Bu dükkânlarda yiyecek satıcıları, saraçlar ve demirciler bulunmaktadır. Kasabada pek çok han ve ahır vardır, burada çok iyi ve her çeşit balık bulunmakta, et kebabı yenilmektedir. Kasabaya girerken doğu tarafta bir mescit ile bir medrese veya misafirhane bulunmaktadır. Bunlar Sultan Süleyman'ın Defterdarı olan bir Abdisallah tarafından yaptırılmıştır. Medresede kalan öğrencilere verilen tahsisatı da bildirdikten sonra hatırlı yolcuların burada kaldıklarını ve vakıf şart-

⁸³ Galland 1973: 46; Eyice 1977-1978: 75.

⁸⁴ Galland 1973: 83; Eyice 1977-1978: 75.

⁸⁵ Dallam ve Covel 1964: 174-176; Eyice 1977-1978: 75.

ları gereğince birkaç kap pirinç çorbası almaya hakkı olduğu yazmaktadır. Bina, hoş ve geniş bir avlu etrafında sıralanan revaklardan meydana gelmiştir. Bu revakların gerisinde ocaklı küçük odalar vardır. Avlunun ortasını bir şadırvan süslemektedir. Covell'in *Ponte Piccolo* dediği köprü ise on iki göze sahiptir. Boyu kendi adımı ile 312 adım (ortalama 230 m kadar) olup, taştan olan bu yapının iki yanında ince ahşap korkulukları olduğunu yazmıştır.

İstanbul'a geldikten bir süre sonra 1716'da Edirne'ye bir seyahat yapan ve sonraları büyük bir koleksiyoncu ve sanat tarihi uzmanı olarak anılan Comte de Caylus,⁸⁶ Küçükçekmece'ye girmeden yarım fersah (2 km kadar) mesafede kemerlerinin kilit taşlarında haçlarla süslenmiş bir köprü gördüğünü yazmıştır. Bunun hangi köprü olduğu anlaşılmamaktadır. Fakat Küçükçekmece'deki ise, 1716'da köprü üzerinde Bizans Dönemi'nden kalma bazı işaretlerin durduğu söylenebilir.

İngiliz elçisinin eşi Lady Montagu,⁸⁷ 1717 Mayıs'ının sonlarında Edirne'den İstanbul'a gelirken; bir gece Küçükçekmece ya da Küçükköprü olarak adında hoş bir yerde kaldıklarını yazmıştır. Geceledikleri yerin der-

viş tekkesi olduğunu belirtmiştir. Tekkenin içinde mermerden revaklarla çevrili bir avlu ve bunun da ortasında güzel bir şadırvan bulunmaktadır. Buranın dışarıyı ve etrafını saran bahçeye olan manzarasının en güzel manzara olduğunu eklemiştir. Bu satırlarda bahsi geçen eski tekke Abdüsselam Zaviyesi olmalıdır.

Paul Lucas, 1719'da yayınlanan seyahatnamesinde buradan kısaca bahsederken, *Ponte Picoli* olarak adlandırdığı Küçükçekmece Köprüsü'nün olduğuyere Türklerin, ne anlama geldiği anlaşılmayan *Ineget* dediklerini de eklemiştir.⁸⁸

İngiliz elçisi Sir James Porter ile 1762 Mayıs'ında Polonya'ya giderken Küçükçekmece'de konaklayan Ruggiero Giuseppe Boscovich, burayı İstanbul'dan ayrılan yabancı elçilerin Devlet tarafından tayin edilen mihmandarları yanına aldıkları yer olarak nitelendirmiştir.⁸⁹

XVIII. yüzyıl sonlarında İstanbul'a gelen Arkeolojik Eserler Cemiyeti (Society of Antiquaries of London) üyesi olan İngiliz asıllı Jacques Dallaway,⁹⁰ Küçükçekmece'nin denizle bağlantılı büyük bir köy olduğunu yazmıştır. İngiliz seyyaha göre, Edirne'yi

⁸⁶ Caylus 1938: 122, Akt. Eyice 1977-1978: 76.

⁸⁷ Montagu 1933: 88-89; Montagu 1973: 98-99; Eyice 1977-1978: 76.

⁸⁸ Lucas 1719: 30, Akt. Eyice 1977-1978: 77.

⁸⁹ Eren 1962: 87-90; Eyice 1977-1978: 77.

⁹⁰ Dallaway 1799: 217; Eyice 1977-1978: 77.

MERHALE-İ ÇEKMECE-İ SAGİR

- 237 *Dür-i eşki etrafıma ekmece
Göründü nihayet Küçükçekmece*
- 238 *Küçükçekmece bir müfferi mahal
Hevası iyi olmamak muhtemel*
- 239 *Güzel cami'i bir 'imaret de var
Dahi nice asar-ı himmet de var*
- 240 *Küçük karye amma letafetli yer
Beyaz ekmeği var suyu kand-i ter*
- 241 *Kenarındaki göl denizden cesim
Yapılmış o deriyaya cisr-i 'azim*
- 242 *Gören bam-ı çarha sanır bir oluk
Kenarında var tahtadan korkuluk*
- 243 *Oturdum nişimende hayran olup
Görüp anda der-bendi şadan olup*
- 244 *Kuş uçmaz mahal görmedinse eğer
Varup eyle derbend-i şaha nazar*
- 245 *Eğer teskiren yok ise dön geri
Sitambu'a 'avdet edip serseri*
- 246 *Vezir ol emir ol ne olursan ol
Kapanır o demde sana sağ u sol*
- 247 *Bu dünyayı versen bölükbaşıya
Ne mümkün seni öteye taşıya*
- 248 *O şeb anda gerdüneyi bekledim
Sevad-ı dili geceye ekledim*
- 249 *Benim çünkü mihr-i sipihr-i hüner
Gelip çıktı gerdüne vakt-i seher*
- 250 *Olup afitab ile gerdüne zib
Beraberce verdşk şu gerdüne zib*
- 251 *Haramideresi olup rü-nüma
Bana şöhreti oldu vahşet-feza*
- 252 *Verince o kühi ağaçlar telaş
Heman dehşetinden dedim dur koçaş*
- 253 *Bu ormanda hırsız nihan olmasın
Bana korkarım bir ziyan olmasın*
- 254 *Koçaş geldi gerdünenin yanına
Pesend eyledim 'akl u 'irfanına*
- 255 *Dedi kim du'a et şeh-i 'aleme
Dedim zikr ü fikrim değişik mi heme*
- 256 *Buna devr-i Mahmüd derler dedi
Odur padişah-ı muzaffer dedi*
- 257 *Yüz elli sefer eylesen sol kola
Ne mümkün çıka bir harami yola*
- 258 *Edip padişah-ı cihanı sena
Kul etdi bizi kendine ol geda*

İstanbul'a bağlayan yol ve buradaki köprü 1568'de II. Selim tarafından yaptırılmıştır. Böylece bu seyyahın iki Çekmece köprüsünü karıştırdığı anlaşılmaktadır.

Çanakkale'den bir gemi ile Marmara kıyılarını dolaşarak İstanbul'a giden Antoine-Laurent Castellan,⁹¹ bindiği yelkenlinin 27 Mart 1797'de Küçük Köprü dediği Küçükçekmece önlerine geldiğini ve rüzgâr kesildiğinden *Ayastefanos* (Yeşilköy) önünde demirleyerek geceyi geçirdiklerini bildirmektedir.

Troya'ya yaptığı gezi sonrası Silivri'den geçerek İstanbul'a dönen Polonyalı Kont Edward Raczynski,⁹² 5 Ekim 1814'de uğradığı Küçükçekmece'ye, güzellik bakımından Büyükçekmece'yle kıyaslanması mümkün olmayan bir köprüden geçerek ulaştığını yazmıştır. İstanbul-Edirne yolu üstünde olan kasaba, zarif bir kuruluşa sahiptir. Kasabada olan taş döşeli yolun iyi durumda olduğunu belirtmiştir.

Sultan II. Mahmud tarafından Keşan'a sürgün edilen Keçecizade İzzet Molla (1785-1829),⁹³ sürgün hayatı hakkında yazdığı anılarında Topkapı'dan çıktıktan sonra konakladığı yerlerden biri olan Küçükçekmece'ye dair ilgi çekici bilgi verir:

⁹¹ Castellan 1811: 168; Eyice 1977-1978: 77.

⁹² Raczynski 1828: 187; Eyice 1977-1978: 77.

⁹³ Eyice 1977-1978: 79-80; Molla 2007: 25-27; Yılmaz 2015: 1246.

- 259 *Meğer bir söz anlar müselman imiş
Değil piroiri ehl-i 'irfan imiş*
- 260 *Teselli edip der idi gah gah
Düşünme efendi büyüktür İlah*
- 261 *Seni padişahın yine yad eder
Bugün eylemezse yarın şad eder*
- 262 *Eğer varsa yanında birçok para
Heman rahat eyle safanı ara*
- 263 *Kelamı ile def'-i bim eyledim
Anı kendime baş nedim eyledim*

- 264 *Zamane uşağı fedakar olur
Bir ikisi ancak emekdar olur*
- 265 *Yanımda Muhammed 'Ömer var idi
Bana doğrusu her biri yar idi*
- 266 *Biri hizmetinde kusür etmedi
Reh-i intinandan mürür etmedi*
- 267 *Muhammed yanımda küçükden beri
'Ömer dahi kalmadı andan geri*
- 268 *Yüzümden İlahi be-kam olalar
Çerağım olup şad-kam olalar*

Molla'nın suyunu şekerden tatlı bulduğunu, latif bir yer olan Küçükçekmece'nin köprüsünün yanlarında ahşap korkuluk bulunduğunu ve İstanbul'a giren/çıkanları kontrol eden bir derbentin varlığını yazmıştır. Burada kontrolün sıkı olduğunu ve mürur tezkiresine sahip olmayan bir kimsenin geçebilmesine imkân olmadığını belirtmiştir.

Türk-Rus Savaşları'nın başlaması ve Rus ordularının Balkanlardan sarkarak İstanbul'u tehdit etmeleri ile Küçükçekmece'nin yeniden askeri bir önem kazandığı ve Başkent'in ön karakolu durumuna girdiği görülmektedir. 1828/1829 savaşının tarihini yazan Helmuth Moltke,⁹⁴ Büyük ve Küçükçekmece'deki mevzilerin düşmanca alınamaz olduğunu yazmıştır.

Kırım Savaşı sırasında İstanbul'un savunması hakkındaki görüşlerini yazan İngiliz generali Alexander Fisher Macintosh,⁹⁵ şehrin korun-

masında Çekmece hattının önemi üzerinde durmaktadır. Küçükçekmece'nin doğal savunma hattı oluşturduğunu fakat Türklerin bunu görmediğinden yakınmaktadır.

XIX. yüzyıldan itibaren başkent'in bu uzak beldesinin kaderinde değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Bu bölgenin kendine ait bazı özellikleri olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Türk-Rus Savaşı sırasında bir yıl boyunca Rami Kışlası'nda kalan Sultan II. Mahmud 1829/1830 kışında, bir buharlı vapurla Büyükçekmece'ye gelmiştir. Buradan Balatına Köyü'ne giderek o çevrede avlandıktan sonra, vapurla Küçükçekmece'ye geçerek oradaki Barutçubaşı Köşkü'nde gecelemiştir.⁹⁶ Bu olay, Bizans Dönemi'nden beri hükümdarların avlanmak için tercih ettikleri bir yer olan Küçükçekmece dolaylarının bu özelliğini XII. yüzyıl içlerinde de sürdürdüğünü göstermektedir.

⁹⁴ Moltke 1854: 158; Eyice 1977-1978: 80.

⁹⁵ Macintosh 1854: 12-14, Akt. Eyice 1977-1978: 80-81.

⁹⁶ Koçu 1953: 1523; Eyice 1977-1978: 81.

Resim 4

Bazı araştırmacıların notlarından XIX. yüzyıl Küçükçekmece'sinden bazı önemli ipuçları elde etmek mümkündür. Türk Rumelisi'nde 1837'ye doğru incelemeler yapan Ami Boue,⁹⁷ gölün kıyılarını çıplak bulmasına rağmen Küçükçekmece kasabasının ulu servileri ve güzel incir ağaçlarından oluşan bahçeleri ile pitoresk bir görüntüsü olduğuna dikkat çekmiştir. Kasabanın ahşap olan köprüsü, tek gözlü antik bir köprüye oturtulmuştur. Köprünün ucunda bir kontrol noktası ile bir karakol bulunmaktadır.

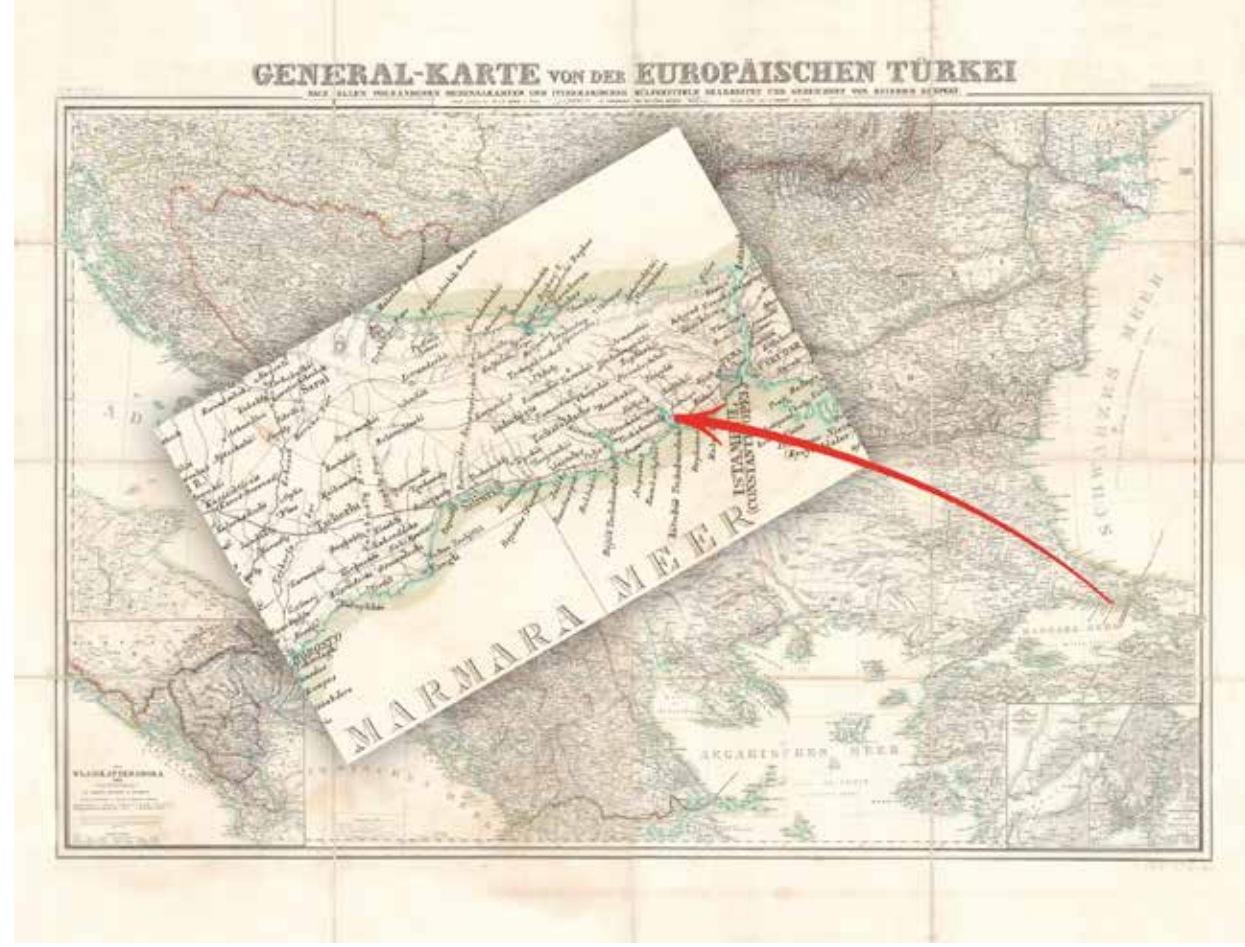
⁹⁷ Boue 1854: 46; Eyice 1977-1978: 81.

⁹⁸ Jouannin ve Gaver 1840: Lev. 67 ve 71; Eyice 1977-1978: 81.

⁹⁹ Rhodes 1854: 30-31; Eyice 1977-1978: 81.

Joseph Marie Jouannin ile Jules Van Gaver'in 1840'da yayınladıkları Osmanlı tarihine dair kitabının⁹⁸ sonuna ekledikleri gravürler arasında iki tanesi Küçükçekmece'yi tasvir etmektedir. Bunlardan biri, ortasında çeşmesi olan köy meydanını, diğeri ise köprüyü göstermektedir. Köprünün oldukça bakımlı olduğu gravürde açıkça bellidir (Resim 4).

Kırım Savaşı sırasında Türk ordusunda görevli olan İngiliz Yüzbaşı Godfrey Rhodes,⁹⁹ İstanbul'dan Bulgaristan Şumnu'ya giderken

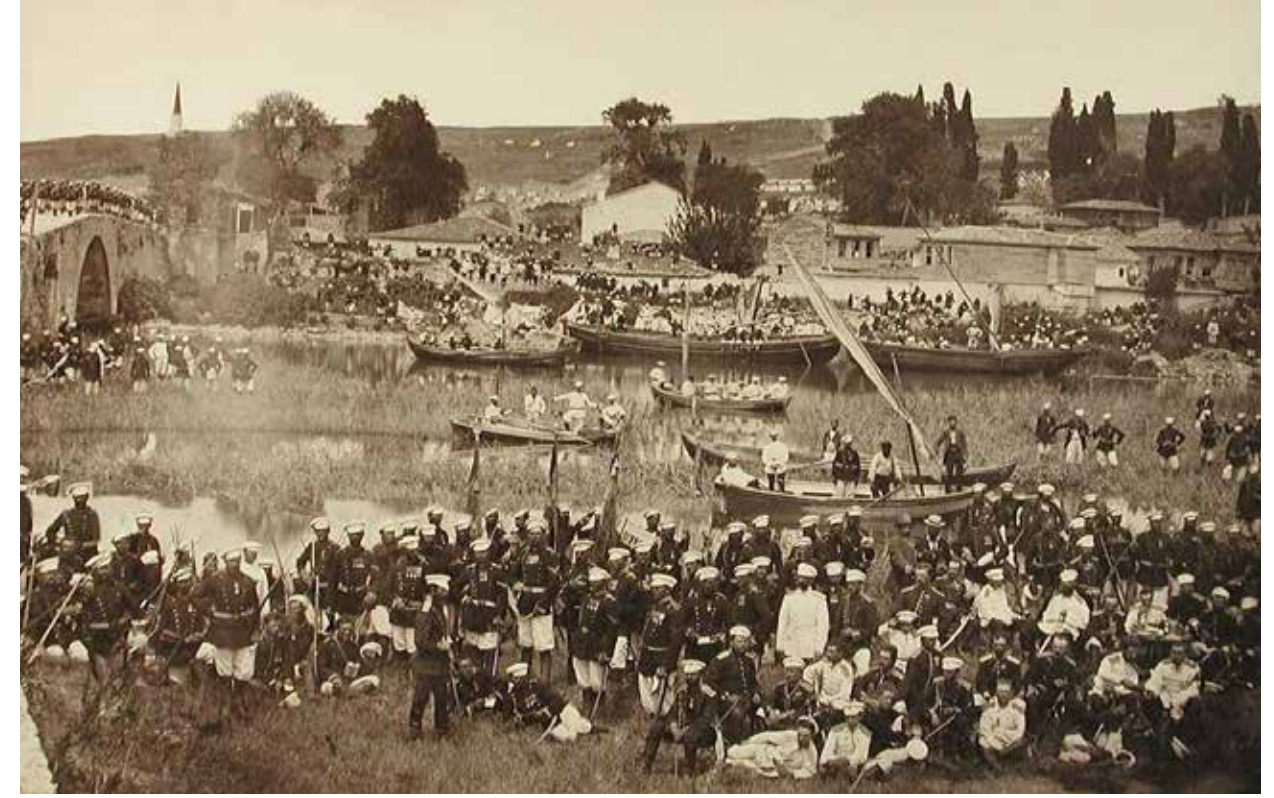

Harita 11

28 Ağustos 1853'te uğradığı Küçükçekmece'de 300 kadar nüfusa sahip olduğunu ve burada 80 evin bulunduğunu yazmıştır (Harita 11). Halkın çoğunluğu Türk olmakla beraber az sayıda Rum'un da yaşadığını belirtmiştir. Köprübaşındaki hanın yanında iyi kaynak suyu veren bir çeşme olduğunu yazmıştır. Söz konusu hanları günümüzde görmek mümkün değildir. Çünkü Küçükçekmece'nin birçok Trakya kasabasının yaşadığı ortak bir kaderi yaşayarak önemini kaybetmesi XIX. yüzyıl ortalarında başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki topraklarında 1847-1848 yıllarında büyük bir coğrafya araştırması yapan Auguste Viquesnel,¹⁰⁰ Küçükçekmece'de veba salgınının korkunç derecede tahribat yaptığını ve 1847'de bu kasabada sadece üçü Türk ve dördü Rum olmak üzere yedi evde insan kaldığını bildirmektedir. Kasabada harap durumda bir cami, büyük bir han ile bir kahve bulunduğu, köprünün girişlerinde bir kontrol noktası olduğunu ve burada mürur tezkiresi sorulduğu belirtmiştir.

¹⁰⁰ Viquesnel 1868: 146; Eyice 1977-1978: 81.

Resim 5

Tüm bu olaylar dışında, Küçükçekmece'nin tarihinde İstanbul önlerine kadar gelen istilâ orduları da büyük rol oynamıştır. 1877/1878, Türk-Rus Savaşı'nda Yeşilköy'e kadar ilerleyen Rus ordusu Küçükçekmece'nin doğusunda, eski adı ile Kalatarya (veya Galataria)'da karargâh kurduğu ve bu sırada kasabada ciddi bir yangın yaşandığı söylenmektedir (Resim 5-6).¹⁰¹

Küçükçekmece çevresinde Baruthane'den

başka sanayi tesisleri kurulma yoluna gidilerek XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Küçükçekmece ile Florya arasındaki deniz kıyısında Fransız sermayesi ile *Societe Ottomane d'Allumettes* adıyla bir Kibrit Fabrikası inşa edilmiştir. Bölgeyi hareketlendiren Kibrit

Resim 6

Fabrikası 1900'da faaliyetini durdurmuştur.¹⁰² Bölgedeki bu gerileyişi Alexandros Georgios Paspatis ve Rabius Bousquet yayınladıkları makalelerinde belirtmiştir.

¹⁰¹ Eyice 1977-1978: 82.

¹⁰² Bousquet 1901: 295; Eyice 1977-1978: 83. Kibrit fabrikası için detaylı bilgi için bkz: Bölüm 2'deki "2.3.2. Kibrit Fabrikası" başlığı.

İstanbul'un Trakya tarafındaki Bizans Dönemi varoşları hakkında bir inceleme yayınlayan, İstanbul'un Rum amatör tarihçilerinden Alexandros Georgios Paspatis,¹⁰³

1877-1878'de yayınlanan bir yazısında Küçükçekmece'den söz ederek buranın geri-

leyiş sebeplerini belirtmiştir. Sebeplerin başında kara kervan yolunun ihmal edilmesi ile vapurların buraya uğramamaları sonucu değişen ticaret yolu vardır. Paspatis'in yazdığına göre, gölden denize geçen balıkları tutmak için yapılmış bir setten dolayı buraya "Çekmece" denilmiştir. Rumların burada Aya Yorgi (Hagios Georgios) adında bir kiliseleri olduğunu ve gölün balıklarının saraya ait olduğunu

yazmıştır. İstanbul'da gerçekleşen 1894 depreminde Küçükçekmece'de de tahribat olduğu bilinmektedir. Kasabanın evlerinde ne ölçüde zararlar olduğu bilinmemektedir.

Depremde, cami, kilise ve Rum okulunun yıkıldığı o tarihteki bir gazetede çıkan listeden öğrenilmektedir.¹⁰⁴

Rabius Bousquet,¹⁰⁵ 1901'de Küçükçekmece ve Yarımburgaz Mağaraları hakkında yazdı-

ğı makalesinde Küçükçekmece halkının yarı Rum yarı Türk olduğunu bildirmektedir. Burada, Rumların Aya Yorgi adında bir kiliseleri ile bir okulları, Türklerin de bir camisi ile türbelerinin olduğunu söylemektedir. Köyün Türkmezarlığının çok geniş bir sahaya yayılması ve hanlarının çok oluşu, buranın varlıklı ve kalabalık bir yerleşme olduğuna işaret etmektedir. Bousquet, Küçükçekmece'nin çöküntü sebeplerini,

akınlar ve eşkıyalık, sıtma ile değişen ticaret yolu olarak göstermektedir. Ticaret yolu XIX. yüzyılın ikinci yarısına doğru deniz yoluna kaymış ve vapurlar Tekirdağ'a uğ-

Resim 7

¹⁰³ Paspatis 1877-1878: 33-42, Akt. Eyice 1977-1978: 83.

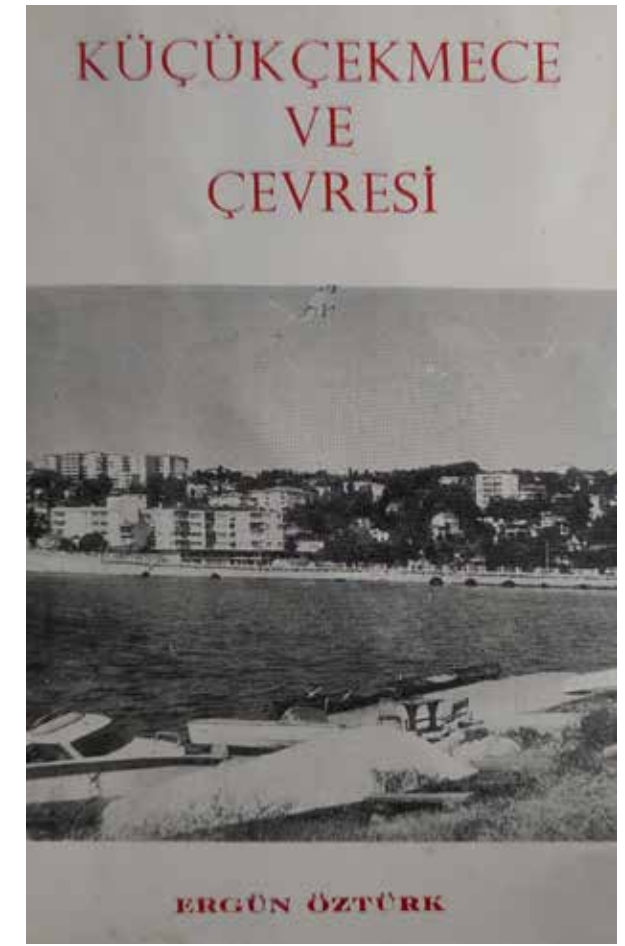
¹⁰⁴ 29, 30 Haziran ve 1, 3 Temmuz 1894'de yayınlanan Sabah Gazetesi, Akt. Eyice 1977-1978: 83.

¹⁰⁵ Bousquet 1901: 295-302; Eyice 1977-1978: 83-84.

ramaya başlamıştır. Bu da bir anlamda Küçükçekmece'nin sonu olmuştur. Tren hattı buradan geçirildiğinde ise artık kasaba önemini tamamen yitirmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Bousquet: *"Lokomotif onu uyanırdı, Rhegion ebediyen ölmüştü (La locomotive ne l'apas reveille. Rhegion est mort pour jamais)"* yorumunu yapmıştır.

XX. yüzyılın başlarında Küçükçekmece baktığımızda,¹⁰⁶ önce Çatalca ilçesine bağlı bir köy iken 1908'de Bakırköy (o sıralarda adı Makriköy) ilçesine bağlanmıştır. Kasaba gelişerek küçük bir şehir görüntüsü almıştır. Küçükçekmece'nin bu hızlı gelişmesinde 1955'te büyük Londra yolunun açılması ve yakınından demiryolu hattının geçmesi etkili olmuştur. Ayrıca bu gelişimde Menekşe istasyonundan itibaren tek yol olan demiryolunun 1951'de Sirkeci-Halkalı banliyö hattı olarak yeniden yapılmasının da payı büyüktür. XX. yüzyılda Türkiye'nin karşılaştığı etnik değişiklikler kendisini en fazla Küçükçekmece'de hissettirmiştir. Küçükçekmece ufak bir Rum azınlığına sahip bir Türk kasabasıyken, 1912'de Balkan Savaşı üzerine buraya Bulgaristan'dan gelen Türkler yerleşmiştir. 1923'den sonra ise mübadele ile giden Rumların yerlerini, 1924'de Yunanistan'dan göçen Türkler almıştır. 1928'de Küçükçekmece'ye gelen

ve buraya yerleşen küçük bir Kazak topluluğunun gölde çok başarılı olarak havyar ürettikleri bilinmektedir. Bu topluluk kısa süre sonra buradan gitmiştir. 1935'de ikinci dalga olarak Yunanistan'dan yeni bir göçmen topluluğu gelmiştir. Ogan,¹⁰⁷ 1937

Resim 8

yıllarında Küçükçekmece'nin 80 haneli bir köy olarak içinden demir yolu geçtiğini ve belirli mevsimlerde avcılarının uğrak yeri olduğunu belirtmiştir. Demirkan,¹⁰⁸ 1941'de Küçükçekmece köyü için hazırladığı broşür

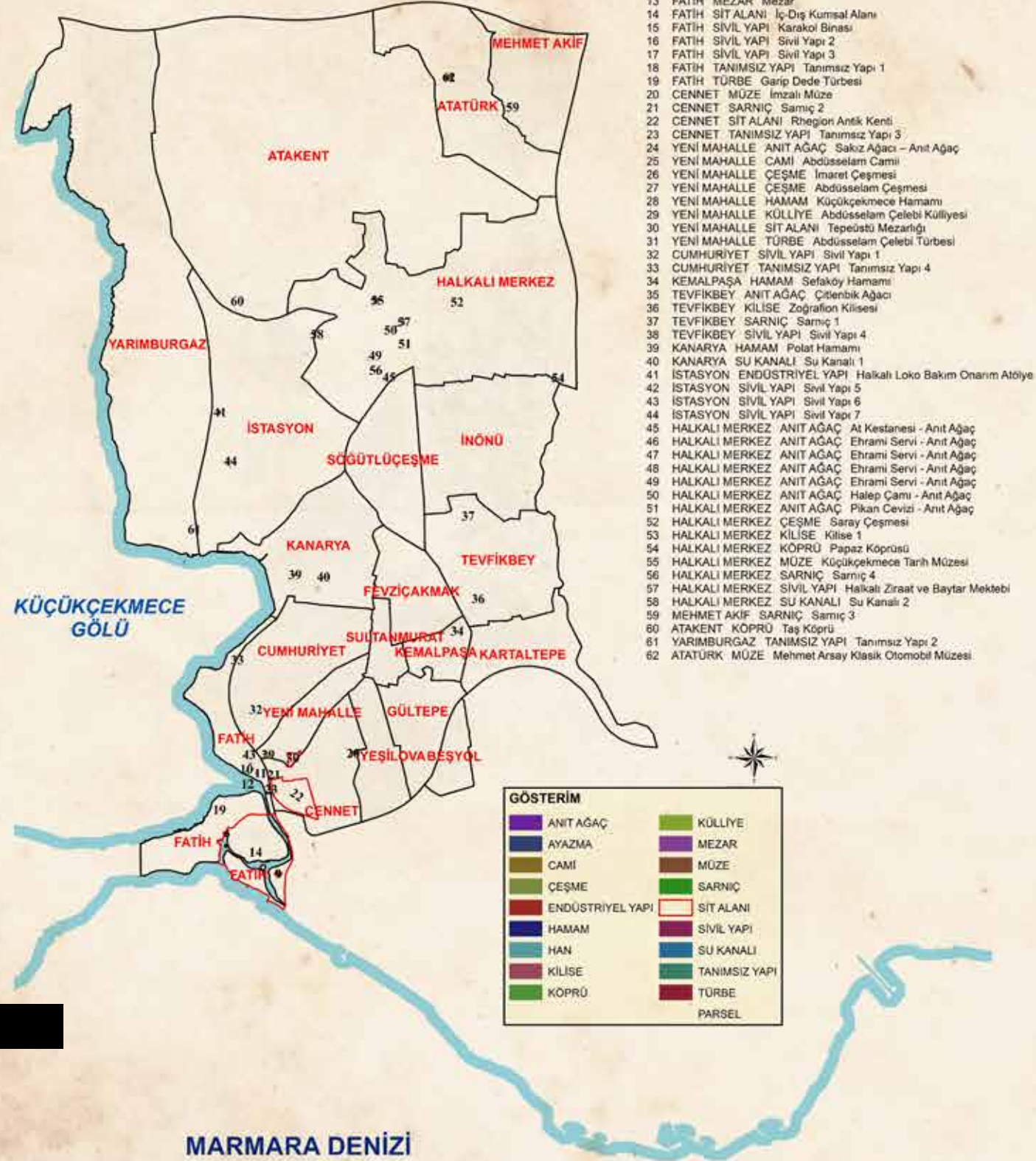
¹⁰⁶ Eyice 1977-1978: 84-85.

¹⁰⁷ Ogan 1939: 438.

¹⁰⁸ Demirkan 1941.

KÜÇÜKÇEKMECE KORUNMUŞ DURUMDAKİ ESERLER

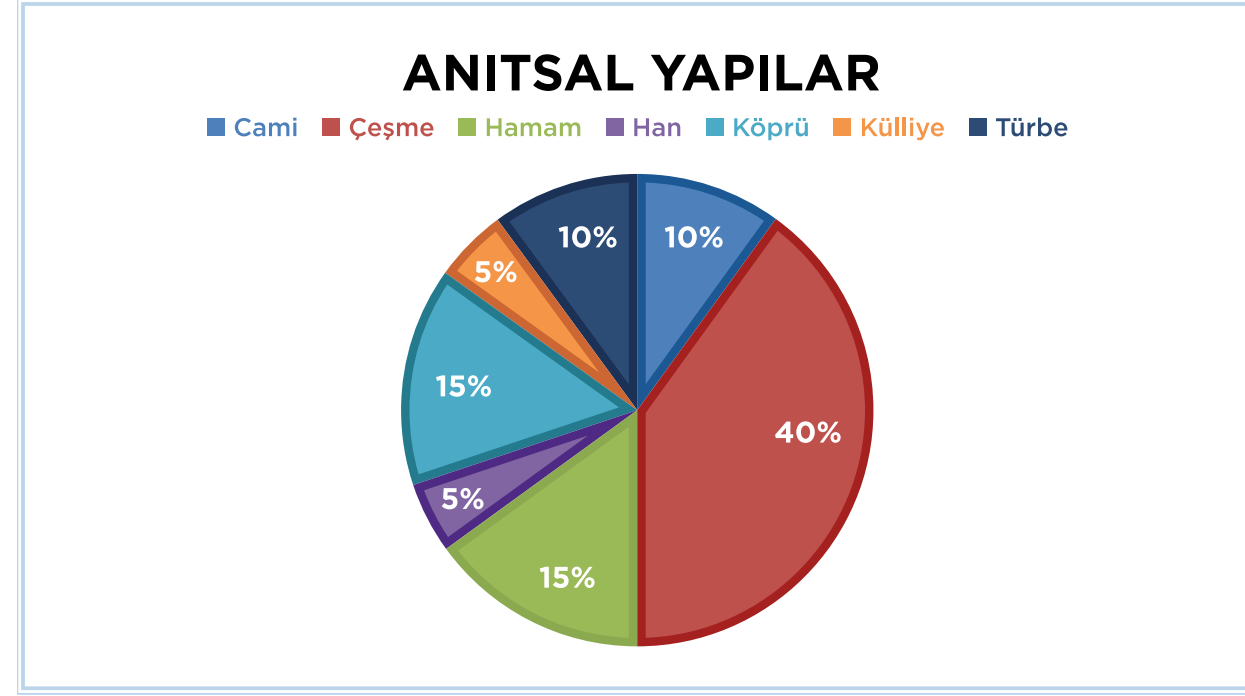

2. YAPILAR

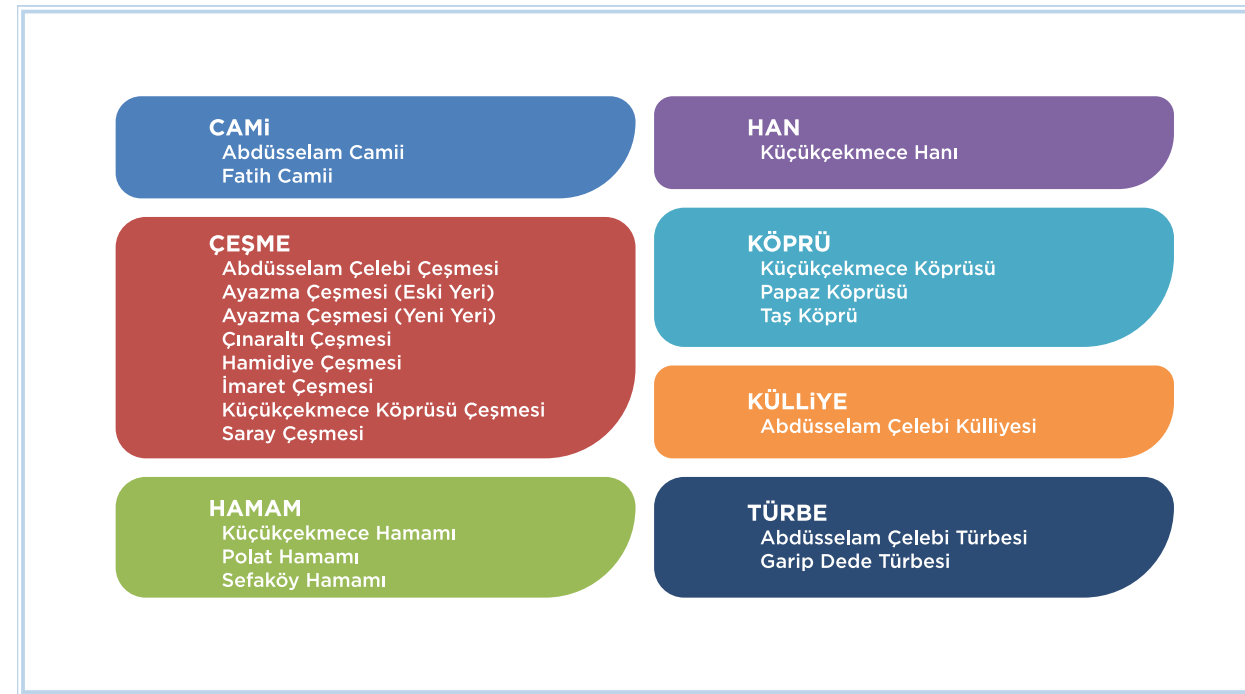
Küçükçekmece'nin kültürel potansiyelinin belirlenmesinde referans noktası olan taşınmaz kültür varlıkları ile bölgede tespit edilen arkeolojik kalıntılar bu başlık altında tanıtılmıştır. Koruma Kurulları tarafından tescillenen kültür varlıklarının yanı sıra bazı tescilsiz yapılar da bölge kültürüne katkısı olduğundan çalışmaya dahil edilmiştir.

2.1. Anıtsal Yapılar

Küçükçekmece’de bulunan cami, çeşme, hamam, han, köprü, külliye, türbe gibi anıtsal yapılar alt başlıklar altında sınıflandırılarak değerlendirilmiştir (Grafik 1, Şekil 1).

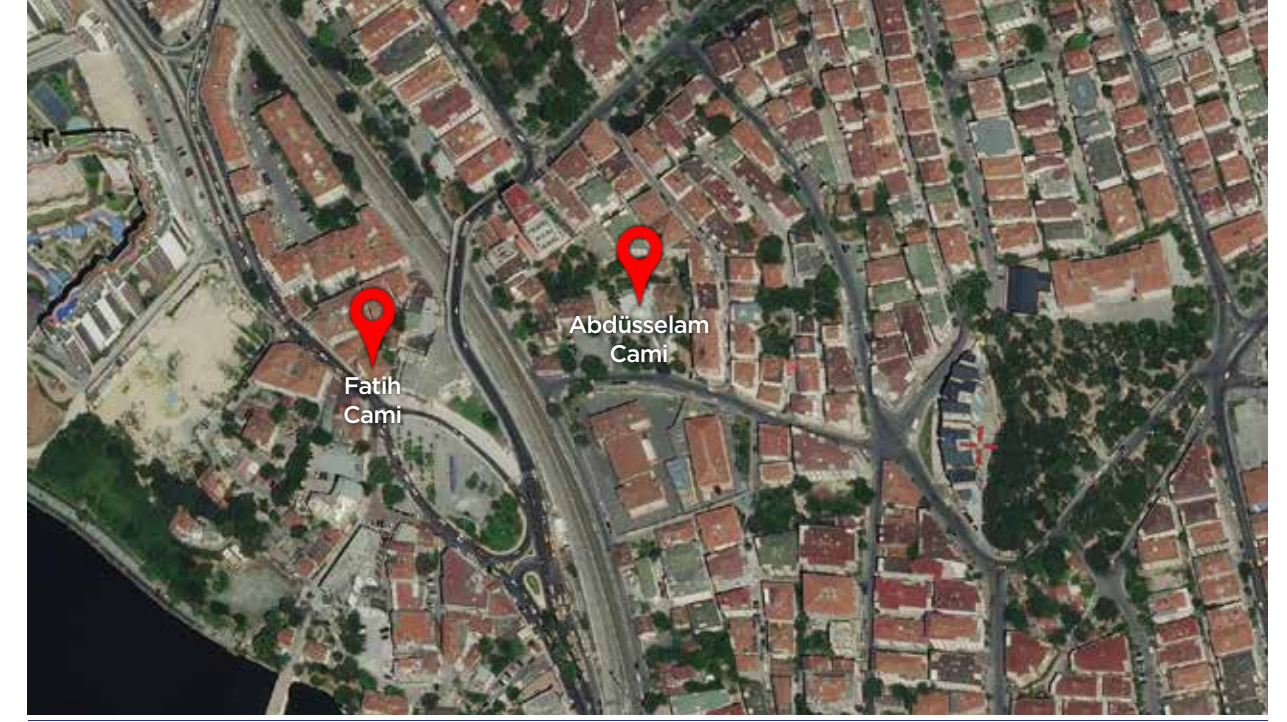
Grafik 1

Şekil 1

2.1.1. Cami

Küçükçekmece ilçesinde tarihi değeri nedeniyle tescillenmiş iki adet cami bulunmaktadır (Harita 13).

Harita 13

2.1.1.1. Abdüselam Camii

Yenimahalle Mahallesi İmaret Caddesi’nde yer almaktadır (Harita 13, 33).¹¹³

Evliya Çelebi,¹¹⁴ Küçükçekmece Gölü’nün doğu yamaçlarında bir minareli ve kurşun örtülü olan Tekke Cami’yi belirtmiştir. Söz konusu yapı, Abdüselam Külliyesi içinde olmalıdır. Günümüzde bu camiden bir iz kalmamıştır. Külliyein etrafını çeviren duvarların yıkılmasının ardından 1966 yılına doğru, burada Abdüselam Camii adıyla yeni bir cami yapılmıştır (Resim 10).

Cami, üç katlı olup kuzey-güney yönünde yerleştirilmiş ‘T’ şeklinde bir plana sahiptir. Camiye giriş kuzey cephesinden olup merdivenle çıkılmaktadır. Buradan doğu-batı yönünde konumlandırılmış ayakkabılık bölümüne girilmektedir. Bu bölümdeki ahşap kapıdan geçildiğinde son cemaat yerine girilmektedir. Bu alanın doğusunda cami görevlilerinin bulunduğu oda ile kadınların namaz kıldığı üst kata çıkış merdiveninin bulunduğu kapıyla ayrılan bölüm yer almaktadır. Kadınlar bu kısma giriş için doğu cephe bulunan arka girişi kullanmaktadır. Son

¹¹³ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

¹¹⁴ M. Çelebi 1970: 176; Eyice 1977-1978: 89.

cemaat yerinin güneybatı duvarında minareye açılan ahşap kapı yer almaktadır. Son cemaat yerinden ahşap kapı ile namaz kılınan harim kısmına geçilmektedir. Harim kısmında bulunan kubbe, sekizgen kasnak üstüne

oturtulmuştur. Kasnak, Fetih Suresi ile Saff Suresi'nden ayet ile çevrelenirken kubbesinde İhlas Suresi yer almaktadır. Harimin güney cephesinde, ortada bulunan mihrap hafif dışa taşkın olup, içten eliptik bir kesit

Resim 10

■ ■ ■

Resim 11

vermektedir (Resim 11). Kemerli mihrap Kütahya Çinileri ile kaplanmış ve kenarı Ayetel Kürsi'nin de yer aldığı üç sıralı bordürlerle çevrelenmiştir. Güney duvarda sadece mihrabın yanları yaklaşık bir m yüksekliğe kadar çini ile kaplanmıştır. Diğer duvarlar cam hizasına kadar ahşap ile çevrilerek ısıtma sistemi bulunan petekler gizlenmiştir. Mihrabın güneybatısında ahşaptan yapılmış minber (Resim 12), güneydoğusunda ise ahşap kürsü (Resim 13) yer almaktadır. Harimin kuzeybatısında kare şeklinde müezzin mahfili konumlandırılmıştır

(Resim 14). Müezzin mahfilin bulunduğu batı köşesi ile doğu duvarında kitaplık mevcuttur. Üst katta kadınlar mahfili bulunmaktadır. Caminin harim pencereleri kemerli olup giriş katının camları buzlu, üst kat ile kubbe camları vitraylarla süslenmiştir. Diğer pencereleri düz olup üst katta vitrayla süslenmiş alt katta sade şeklindedir. Caminin batı cephesinde iki şerefeli minaresi yer almaktadır. Zemin katında, güney cephesinin dışından girişi bulunan Abdüsselam Camii'nin kütüphanesi mevcuttur. Caminin çatısı kurşun kaplamadır.

Resim 12

Resim 13

Resim 14

■ ■ ■

2.1.1.2. Fatih Camii

Fatih Mahallesi Prof. Dr. Aziz Sancar Caddesi'nde yer almaktadır (Harita 13, 32).¹¹⁵

Evliya Çelebi,¹¹⁶ kalabalık bir cemaate sahip, bir minareli, kurşunlu, dört kubbe ile örtülü Çarşı Camii'den bahsetmiştir.

Caminin Fatih Sultan Mehmet Vakfı'na ait olmasından dolayı bu adı aldığını ya da diğer görüşlere göre de Fatih semtinde, Fatih Dönemi'nde yapılmış Şehzadebaşı'nda bulunan Burmalı Mescit'e benzerliğinden ötürü adının Fatih adıyla anıldığı ile ilgili görüşler bulunmaktadır. Salih Şahin,¹¹⁷ incelediği Kü-

çükçekmece Şer'iyye Sicilleri¹¹⁸ arasındaki kayıta, caminin banisinin Fatih Sultan Mehmet olduğunu belgelemiştir. 1855 tarihli ikinci belgede Tikveşli Hafız Halil Efendi'nin verdiği dilekçede, "Çekmece'de padişah hazretleri tarafından inşa olunan cami-i şerifinde bu ramazan-şerifte mukabele okuyup, imamlık ve vaaz-ı nasihat gibi hizmetlerde bulunmak istediğini" dile getirmiştir. Kayıtlardan da anlaşılacağı üzere Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan cami, padişahın adını almıştır. 1894'de gerçekleşen depremde hasar gören cami, II. Abdülhamit tarafından tamir ettirilmiştir (Resim 15). Abdülhamit Dönemi eseri haline gelen cami 1967 yılında yapılan ekle-

Resim 15

¹¹⁵ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

¹¹⁶ E. Çelebi 1970: 176; Eyice 1977-1978: 88; Öztürk 1981: 44-45.

¹¹⁷ Şahin 2010: 42-43.

¹¹⁸ Mahkeme defterleri.

Resim 16

melerle genişletilerek eskisi yıktırılıp yerine betonarme olarak daha büyük bir minare eklenmiştir (Resim 16).

Cami, kuzey-güney yönünde yerleştirilmiş dikdörtgen bir plana sahiptir. Camiye giriş batı ve doğu cephelerinden sağlanmaktadır. Ana giriş olarak caminin güneyinde, kuzeydoğu-güneybatı aksında konumlandırılmış, yapının sokak ve avlu bağlantısını sağlayan açık bir holden ulaşılan çift kanatlı günümüze ait ahşap bir kapı kullanılmaktadır. Ahşap kapıdan son cemaat bölümüne girilmektedir. Bu bölüme girildiğinde hemen sağda kadınların namaz kılması için ayrı bir bölüm de bulunmaktadır. Son cemaat bölümünün batısında

ana girişin karşı aksında cadde üzerinden de girişi bulunmaktadır. Son cemaat bölümünün güney duvarında ortadan açılan ahşap kapı ile harime girilmektedir. Harimin güney duvarında ortada bulunan mihrap, hafif dışa taşkın olup, içten eliptik bir kesit vermektedir (Resim 17). Mermerden yapılan mihrabın üst kısmı sivri şeklinde mukarnaslı bir bezemeye sahiptir. Bezemenin her iki yanında rozet şeklinde gül motifleri görülmektedir. Mihrabın güneybatısında bulunan minber (Resim 18) ve güneydoğusunda bulunan kürsü de (Resim 19) çini ile kaplanmıştır. Aynı tarzdaki kaplama harimin duvarlarında yaklaşık bir m yüksekliğinde devam ettirilmiştir. Batı duvarında minareye çıkışı sağlayan basık kemerli bir kapı, cami görev-

Resim 17

lilerin odası ile müezzin mahfili (Resim 20) yer almaktadır. Caminin minaresi tek şerefeli olup, kaidesiyle küpü kesme taştandır ve orijinal olarak kabul edilir. 1967 yılında gerçekleştirilen onarım öncesine ait olan bir fotoğraf bu savı desteklemektedir.¹¹⁹ Üst bölümü yenilenen minare eskisine göre daha uzundur. Minarenin gövdesi düz değil yivlerle yapılmış zikzak bezemelidir.¹²⁰ Caminin güney bölümünde mih-

Resim 19

Resim 18

rabın iki yanında ve kuzey ile doğu cephesinde birer yuvarlak kemerli, söveli ve kilit taşları olan pencereler yer almaktadır. Diğer camlar dikdörtgen şeklinde günümüz eklentileridir. Üst kata çıkış, harimin kuzey köşedeki merdivenlerle sağlanmaktadır. Üst katta kadınlar mahfili bulunmaktadır. Bu katın kuzey duvarında girişi bulunan Kur'an kursu sınıfı yer almaktadır. Kur'an kursuna batı cephesinde

Resim 20

¹¹⁹ Demirkan 1941: 21; Eyice 1977-1978: 110 Res. 27.

¹²⁰ Osmanlı Dönemi minareleri ile ilgili olarak bkz. Kuban 2007: 123-130.

bulunan kapı ile de dışarıdan giriş sağlanmaktadır. Cami ve ek yapıların üstü kiremit kaplı kırma çatıdır. Caminin çatısının duvara oturduğu yerin altında profilli bir saçak silmesi yer almaktadır. Bu silme sonradan ilave edilerek yükseltile duvarları göstermektedir.

Caminin güneydoğu cephesinde, ikinci katın penceresinin altında iki adet XIX. yüzyıla ait orijinal kitabe yer almaktadır. Ağustos 1809 yılında meydana gelen deprem ve diğer nedenlerle yıkılmış olan caminin onarımlarını Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın emrettiği, altı satırlık tamir kitabesinde yazılmıştır (Resim 21).

Resim 21

*Fatih-i Mısır-ı Kahire Sadr-azam
ve Serdae-ı Ekrem deolettü Gazi el-Hac*

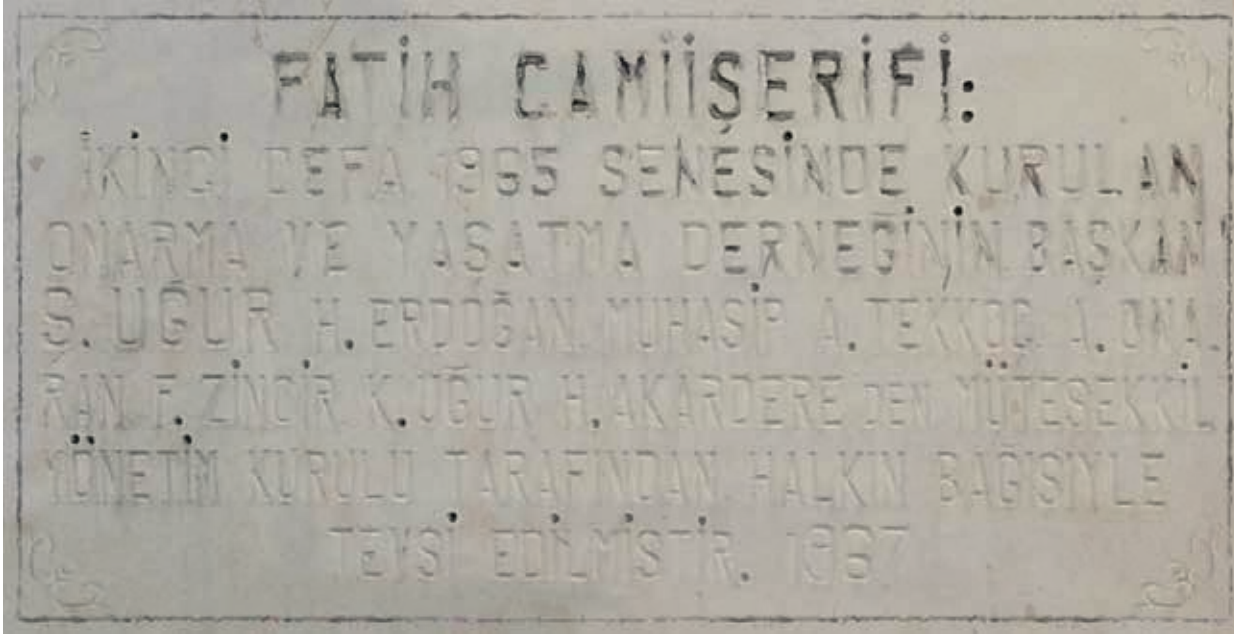
*Yusuf Ziya Paşa hazretleri
mesned-i ülyay-ı sadarete def'a-i*

*Saniyede teşriflerinde semt-i gaza ve cihada
tevcih-i rayat-ı azamit*

*Ve Nusret buyurduklarında işbu
cami-i şerif'in imarını*

*Emr-ü irade buyurmuş olduklarına binaen
tamir ve termim olundu*

*Fi gurre-i B (Recep), sene 1224
(12 Ağustos 1809)*

Resim 22

Diğer kitabe ise Çarşı esnafının yaptırdığı onarımı belirtmekte olup, her iki kitabe aynı seviyede konumlandırılmıştır (Resim 22).

“Fatih Camii Şerifi:

İkinci defa 1965 senesinde kurulan

Onarma ve Yaşatma Derneğinin Başkan.

Ş. Uğur, H. Erdoğan, Muhasip A. Tekkoç, A. Onaran,

F. Zincir, K. Uğur, H. Akardere’den Müteşekkil

Yönetim Kurulu tarafından halkın bağışıyle

tevsi edilmiştir. 1967”

Şahin’in¹²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’nden ulaştığı bir belgede zamanla yıkılan caminin yeniden tamir edilmesi için 4 Kasım 1865 tarihli padişah iradesi bulunduğu tespit edilmiştir. Belgede; “Cennet-

mekan Ebu’l Feth Sultan Mehmed Han-ı Gazi Hazretleri vakfından Çekmece-i Sagir (Küçükçekmece)’de bulunan cami-i şerifin tamiri için bir yük 52234,5 kuruş” harcanıldığı belirtilmektedir.

¹²¹ Şahin 2010: 44.

2.1.2. Çeşme

Çeşme kelimesi Farsça “göz” anlamındaki çeşm’den gelmektedir. Göz gibi olan delik ve bu delikten akan kaynak suyu ve pınarlara çeşm, suyun akıtıldığı yapılara ise çeşme adı verilmiştir.¹²²

Harita 14

¹²² Ertuğ 2006a: 24.

Su günlük yaşamın en önemli unsurlarındandır. Suyu insana ulaştıran çeşmeler farklı mimari üslup ve biçimlerde yapılmıştır. İstanbul'daki çeşmeler zaman içinde doğal afetler ya da insanlar tarafından yapılan tah-

ribatlar sonucunda en kolay yitirilen mimari eserler arasındadır.

Küçükçekmece ilçesinde tescilli sekiz adet çeşme tespit edilmiştir (Harita 14, 45).

2.1.2.1. Abdüselam Çelebi Çeşmesi

Yenimahalle Mahalle İmaret Caddesi'nde bulunan Abdüselam Camii'nin güneybatısında merdivenle inilirken sol alt kotta yer almaktadır (Harita 14, 33).¹²³ Namazgahlı Çeşme olarak da bilinmektedir.¹²⁴

Resim 23

¹²³ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

¹²⁴ Namazgahlar, şehir dışında, kır alanlarda set üzerine mihrap konulmak suretiyle namaz kılınmak için tasarlanan yerlere verilen isimdir. Çeşmenin kible yönüne doğru olması ve çeşmenin üst kısmında bulunan alanın bu yöne doğru genişlemesi nedeniyle bu alanın önceden namazgâh olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Namazgahlı çeşmelerde bulunan mihrap taşı ise maalesef günümüze ulaşmamıştır (Karademir 2018: 765).

Resim 24

Küfeki taşından kareye yakın dikdörtgen formlu yapılan çeşme, tek cephelidir (Resim 23). Dilimli ve kemerli bir cepheye sahiptir. Derin bir nişi bulunan çeşmenin cephesi bordür kuşak ile hareketlendirilmiştir. Nişin iki yanında dış bükey yarım sütün izlenimi veren silmelerin bulunduğu plasterin dışında iki kenarı basit profilli silmelerden oluşan iç bükey bir bordür yer almaktadır. Bunların yanında ise düz yüzeyli bordürler bulunmaktadır. Nişin ortasında yer alması gereken ayna taşı yerinde değildir. Bu alan sivri kemer içinde açık bir şekildedir (Resim 24).

Üst kısmı düz şeklinde olup saçak kısmı dışa doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silmeyle hareketlendirilmiştir. Ön kısmında zemin kotunun yükselmesiyle çeşmenin kaidesi ve su yalağının bir kısmı toprak altında kalmıştır. En ve boy açısından küçük tasarlanan yalak oldukça derindir. Su yalağının iki yanında birer adet dinlenme sekisi bulunmaktadır.¹²⁵

Tasarım özellikleriyle XVI. yüzyıl çeşme mimarisi özelliklerini taşımaktadır. Oldukça harap bir biçimde olan çeşme akar durumda değildir.

¹²⁵ Eyice 1977-1978: 92; Öztürk 1981: 48; Karademir 2018: 763-766.

2.1.2.2. Ayazma Çeşmesi (Eski Yeri)

Fatih Mahallesi Ayazma Sokağı başında, sokakla aynı adı taşıyan çeşme yer almaktaydı (Harita 14, 32).¹²⁶

Dikdörtgen formlu çeşme, moloz taş ve tuğlanın bir arada almaşık örgülü olarak kullanıldığı yığma yapım tekniği ile yapılmıştır. Duvarın üzeri bir sıva ile kapatılıp boyanmıştır. Teknesi yol kotunun altında kalmıştır. Çeşmenin ön yüzü basık kemerli bir nişin içerisinde yer alan süslemeleri bozulmuş bir

aynadan oluşmaktadır. Nişin içerisinde mermerden bitkisel ve geometrik süslemeye sahip dikdörtgen bir ayna taşı bulunmaktadır. Çeşmenin mermer ayna taşı haricinde hiçbir bölümünde süsleme yoktur.

Eyice,¹²⁷ Ayazma Sokağı başındaki çeşmenin kitabesinin olmadığını, tamirlerle çok bozulduğundan dolayı belirli bir sanat karakteri taşımadığını ve Barok üsluplu ayna taşından XVIII-XIX. yüzyılda yapılmış olabileceğini belirtmiştir.

Resim 25

¹²⁶ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

¹²⁷ Eyice 1977-1978: 92.

Eski fotoğraflarına bakıldığında bir yapı kompleksinin altında (Resim 25) cephe görünümünde olan çeşmenin 1965 yıllarında çekilen fotoğraflarında (Resim 26) akar durumda olduğu görülmektedir. 2011 yılında cephesinde bulunduğu yapının (Resim 27) yıkılmasıyla açıkta kalmıştır. Korunmasız durumdaki çeşme, dış etkenler tarafından tahribata uğramış, teknesi ve kenar setleri kırılarak harap olmuştur.

Resim 26

Çeşme, harabe şeklinde ve korunmasız durumundan dolayı yapı harç-sıva, tuğla, taş ve boya analizleri yaptırılıp, mevcut durumun detaylı rö-lövesi çıkarılmış, restitüsyon çalışmaları yapılarak 2018 yılında Kızılay Sokak'a restore edilerek taşınmış ve mevcut durumu korumaya alınmıştır. Çeşme detayları Ayazma Çeşmesi (Yeni Yeri) başlığı altında belirtilmiştir.

Resim 27

2.1.2.3. Ayazma Çeşmesi (Yeni Yeri)

Fatih Mahallesi Ayazma Sokak'ta bulunan çeşme Kızılay Sokak'a taşınmış ve Yeni Yeri olarak belirtilmiştir (Harita 14, 32).

Dikdörtgen formlu çeşme, basık kemerli bir nişin içerisinde (Resim 28). Mermerden bitkisel ve geometrik süslemeye sahip dikdörtgen bir ayna taşı bulunmaktadır. Nişin içerisinde çeşmenin mermer ayna taşı haricinde hiçbir bölümünde bir süsleme yoktur. Ayna taşı üzerinde dıştan ve içten silmelerle sınırlanmış ve çepeçevre dolanan, kıvrım dallardan oluşan, hafif yüksek kabartmalı, bitkisel motifli bir bordür dikkat çekmektedir (Resim 29). Bordürün belirlediği iç yü-

zeyde, lüleyi çevreleyen yan kısımlarında kaide üstünde sütun, sütun üstünde küçük bir yuvarlak kemer formunu alan iki sıralı silme görülmektedir. Bu silmelerle belirlenmiş alanın üzerinde, küçük yuvarlak kemerin iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş birer meyve sepeti vardır. Bu bezemenin üzerinde tek sıra silmeyle çerçevelenmiş enine dikdörtgen yüzeyin merkezinde, oval bir madalyon yer almaktadır. Madalyonun iki yanı ise, dış bordürde ve alt bölümde gördüğümüz bitkisel motiflere benzer hafif yüksek kabartmalı kıvrım dallı bezemeler ile süslenmiştir.

Çeşme akar durumda değildir.

Resim 28

Resim 29

TURCHIA

Resim 30

2.1.2.4. Çınaraltı Çeşmesi

Fatih Mahallesi 811 Sokak'ta yer almaktadır (Harita 14, 32).¹²⁸ Küçükçekmece meydanda çınar ağacının altında bulunan çeşme, Vezir Mehmet Paşa ya da Kasap Çeşmesi olarak da bilinmektedir (Resim 30-32).

Resim 31

Dikdörtgen planlı, tek yüzlü meydan çeşmesidir (Resim 33). Çeşmenin ön, sağ ve sol cepheleri tamamen açık, arka cephesi ise çınar ağacının toprağından dolayı kısmen açıktır. Ön tarafında bir kurna, üst kısmında ise betonarme kırma çatısı bulunmaktadır.

Mermerden yapılmış ayna taşı, ters rumi palmet kolları ile sınırlandırılmıştır. Ayna taşının üstünde yatay dikdörtgen bir çerçeve üzerine oturtulmuş beş satırlı bir kitabe bulunmaktadır (Resim 34). İlk dört satır rumi palmet desenli kartuşlarla sınırlandırılır.

¹²⁸ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Resim 32

larak üçer mısradan oluşmaktadır. Beşinci satır ise köşelerde birer rumi palmet ve ortada iki kartuş arasına yazılan iki mısradan meydana gelmektedir. Çeşmenin toplamda 15 kartuş içine sığdırılan uzun bir kitabesi vardır. Kitabe yüzeyi kırmızı, kartuş çerçe-

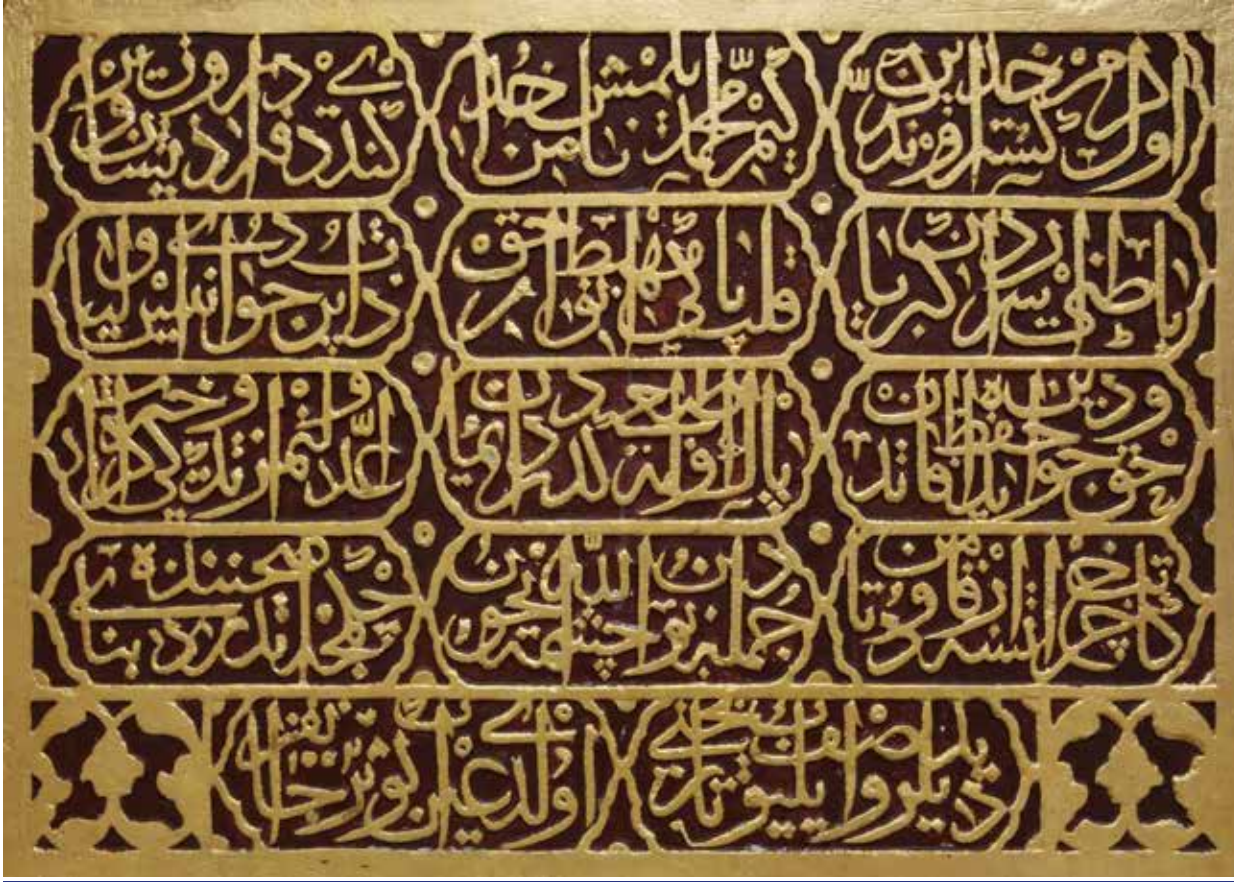
veleri ile yazı yüzeyleri sarı altın renge boyanmıştır. Kitabede ismi geçen Muhammet, Sofu lakabı ile bilinen Sadrazam Mehmet Paşa'dır. Sonunda yapılış tarihi olarak Hicri 1052 (Miladi 1642) belirtilen kitabenin tamamı aşağıdaki gibidir:¹²⁹

Resim 33

¹²⁹ Eyice 1977-1978: 92-93; Öztürk 1981: 53-55.

Resim 34

“Ol kerem-küster-Hüdâvend-i güzîn
 Kim Muhammed eylemiş namın Hûda
 Kendi Defterdar-ı zi-şan ü vezir
 Bâtını esrardan kibriyâ
 Kalb-i pâki mehbîti-ı envar-ı Hak
 Zat-ı pür-cudi enis-i evliyâ
 Hak vücudın hıfz ide afatdan
 Pak ola tab-ı kederden dâima
 Add olunmaz etdüğü hayrât (gerân) ?
 Kâtlb-i çarh itse erkamın
 Cümleden bu çeşme Allah içtin
 Çekmece sahnında itdirdi binâ
 Didiler vasf eyleyüp tarihini
 Oldu ayn-ı ab-ı kevser can-feza 1052”

■ ■ ■

Bu kitabenin üzerinde mermerden yapılmış olan küçük ve gösterişsiz bir hatla yazılmış olan tamirat kitabesi mevcuttur (Resim 35). İlk yaptıran hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kasap Hasan Paşa tarafından Hicri 1152 (Miladi 1739/1740) yılında tamir edildiği öğrenilen kitabe aşağıdaki gibidir:¹³⁰

“Bu hayrât olmuş idi müşerref-i harâb
 Sonra ta’mir eyledi merhum Hasan Beşe El-Kasab
 sene 1157”

Çeşme akar durumdadır.

Resim 35

¹³⁰ Ertuğ 2006b: 146.

■ ■ ■

2.1.2.5. Hamidiye Çeşmesi

Fatih Mahallesi İstanbul Caddesi'nde yer almaktadır (Harita 14, 32).¹³¹ Tuğralı Çeşme ya da Abdülhamit Çeşmesi olarak da bilinmektedir.

II.Abdülhamit Dönemi'nde bazı bölgelerde su kullanımının eşit olmaması (kimi yerde fazla kimi yerde az), bazı bölgelerde açık yüzeyde bulunan suyun kirlenme olasılığının yüksek olması sebebiyle yeni su arayışına önem verilmiştir. Bu nedenle kaliteli su ihtiyacını karşılamak için Hamidiye Suyu tesisi kurulması komisyon eşliğinde kararlaştırılıp

hizmete sokulmuştur. Tesisten gelen suyun aktarımı için Gümüşsuyu, Taksim, Beyoğlu, Beşiktaş gibi semtlere birbirinin eşi olan ince işçilikli, tuğralı, kimi çift kimi tek musluk çıkışlı mermer çeşmeler yapılarak Hamidiye'den gelen sular bağlanmıştır. Küçükçekmece'de bulunan Hamidiye Çeşmesi de bunlardan biridir.¹³²

Resim 36

Resim 37

¹³¹ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Çeşme çokgen planlı, ön tarafında mermer bir kurna, arka tarafında ise statüğünü sağlamak amacı için kagir duvar mevcuttur (Resim 36-37). Bu destek günümüzde çimento ile sıvalıdır. Eser, dört cephesi de açık olan bir meydan çeşmesidir. Kornişin üst kısmında üçgen formunda, kenarları rumi desenli bezemelerle bitirilmiş ve iki yan ucunda birer akroteri olan, ortası yuvarlak alan içerisinde Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası bulunan bir alınlıkla taçlandırılmıştır (Resim 38). Tuğranın altında Hicri 1318 (Miladi 1900) tarihi yer almaktadır. Kornişin en alt sırasında dış bezeme, onun üzerinde yiv bezeme ve en üst

şeritte ters ve düz palmet motifli bezeme kullanılmıştır. Ayna taşının üst kısmında üç farklı bezeme şeridi oluşturan, dış kademeli geniş bir korniş bulunmaktadır. Çeşmenin ayna taşı geniş olup rumi kıvrık dallarla bezelidir. Ayna taşının sağ orta kısmında maşrapanın asılı olduğu demir bir çengel mevcuttur. Çeşmenin lülesi kayıptır. Kurnası ise, ön yüzünün alt bölümünde üzerinde şerit şeklinde baklava dilimli, ağ desenli bezeme bulunan bir sütun üzerine yerleştirilmiştir (Resim 39).

Çeşme günümüzde akar durumda değildir.

Resim 39

¹³² Çeçen 1992: 169-175.

2.1.2.6. İmaret Çeşmesi

Yenimahalle Mahalle İmaret Caddesi üzerinde yer almaktadır (Harita 14, 33).¹³³ Abdüsselam Külliyesi, Seyyid Aziz Bey, Pir Paşa ya da Emini Çeşmesi olarak da bilinmektedir.

Abdüsselam Külliyesi'nin çevre duvarının dış tarafında caddeye cepheli şekilde konumlanmıştır (Resim 40-41). Çeşme, iki yanda sekizgen kesitli sütunlarla sınırlandırılmış, dörtgen

formdadır. Sütunların kaide ve başlıklarında kabartma tekniğinde yapılan akantus (kenger), enginar motifleri ile devamlılık arz eden bir kompozisyon oluşturmuştur. Çeşmeye devşirme olarak eklenen sütun ve başlıklar muhtemelen *Rhegion*'a ait olmalıdır. Çeşmenin üst kısmında kitabe olup alt kısmında barok profilli kemerli bir bölüm oluşturulmuştur. Kemerin dilimli köşelerinde birbiriyle simetri oluşturacak biçimde dönemin sanat

Resim 40

¹³³ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Resim 41

üslubunu yansıtan zengin desenli kabartma tekniğinde tasarlanmış bitkisel süslemeler dikkat çekmektedir. Süsleme kompozisyonunun merkezini iri bir göbek motifi kuşatmaktadır. Göbek motifinin merkezinden iki yana doğru genişleyen bitkisel süslemeler çiçeklerle ve tomurcuklarla sonlandırılmıştır. Bu süsleme kemer köşelerindeki sadeliği tamamen ortadan kaldırmıştır. Yine barok profilli kemer içinde yer alan aynataşı S ve C

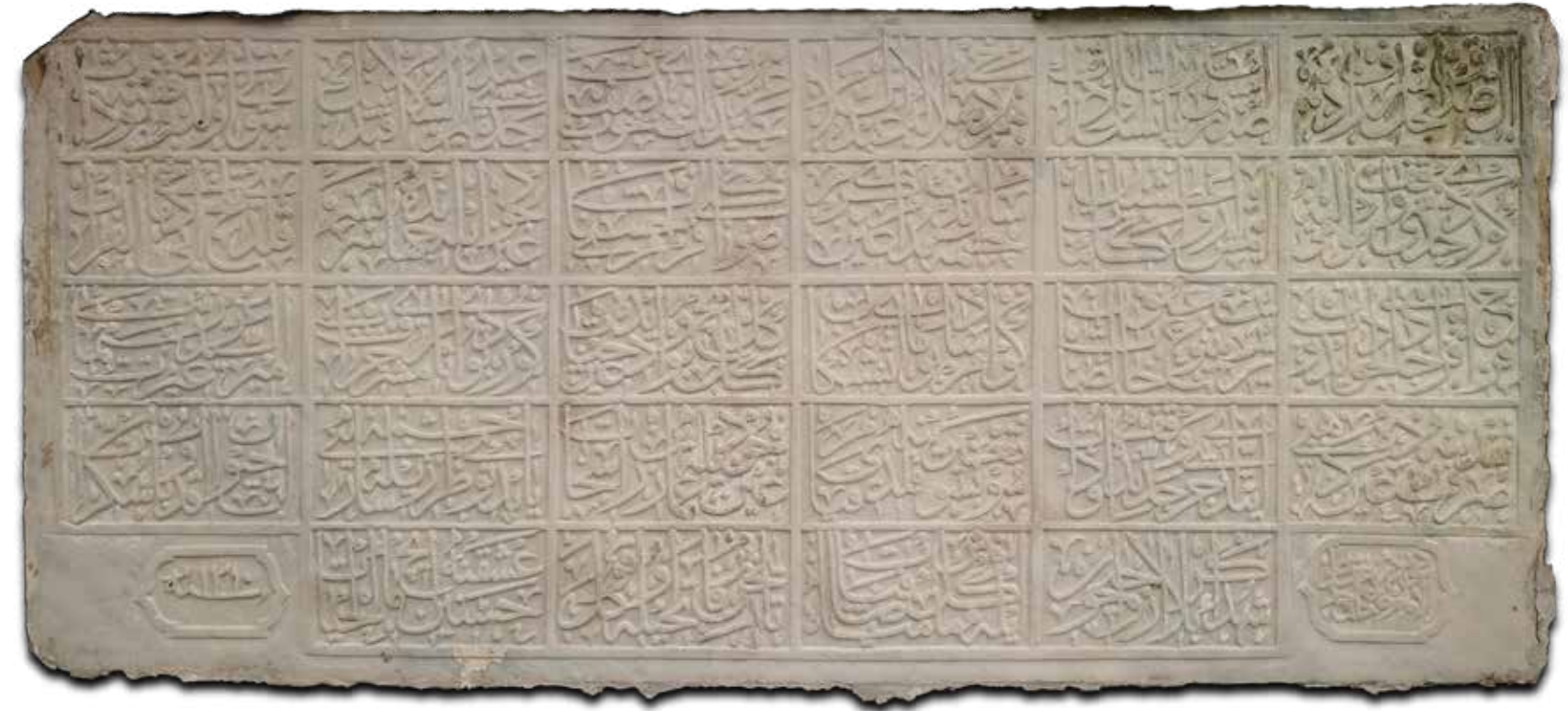
kıvrımlarıyla bağlanan akantus yaprakları ile yüzeysel silmelerle sınırlandırılmıştır.¹³⁴

Çeşmenin üst kısmında kalan dikdörtgen alan içindeki 30 kartuşa beşer satır olarak yazılmış kitabe yer almaktadır (Resim 42). Sülüs hatla yazılmış kitabe geniş bir alanı kaplamaktadır. Sonunda yapılaş tarihi olarak Hicri 1210 (Miladi 1795-1796) belirtilen kitabenin tamamı aşağıdaki gibidir:¹³⁵

¹³⁴ Karademir 2018: 767-772.

¹³⁵ Eyice 1977-1978: 92-93; Öztürk 1981: 48-49; Aksu 1996: 61-62; Karademir 2018: 769-770.

“Âl-i siddik necl-i Eşref-zâde hem
 Sadr-ı esbak pîr pâşâ-nesl o zât
 Hem dahî sülâle-i Abdüsselâm
 Seyyid Aziz bey efendi hûb sıfât
 Ceddi Mîr Abdüsselâm efendinin
 Müteveli oldu vakfına bu zât
 Gördü ceddi vâkıf-ı mûmâ ileyh
 Etmiş irvâ atşân-ı kâinât
 Çeşmesârından müdâm ayn-ı kerem
 Su gibi akar emri hasenât
 Ayn-ı cûd ile cihanda ser te ser
 Kıldı telh âbı dahi mâü'l-Fırât
 Fevc-efzâ câdını cûd idüp ân
 Yer yerin yenbû' uyûn-ı hâlisât
 Gevher-âsâdır bu mâ ey teşnegân
 Gel gel iç bu vâdide ayn-ı hayât
 Gördü bu âsârı müstercâ zevât
 Mîr es-Seyyid Azîz gayret simât
 Sarf-ı nakdîne de ayn-ı zehebî
 Etti bennâ ecr-i ceddinde vakf o zât
 Sûbesû ta'mîrine kıldı kıyâm
 Ayn-ı cûdıyla imâdeyn zât-ı sehâ
 Yaptı nev tarz ile çeşmesârını
 Âb-ı hayvân akıtıp bâ sükkerât
 Şühedâ-i kerbelâ ervâhiçün
 Eyle gel nûş mâ-i miyâh-ı sâfiyât
 Târihin bir fâtihayla oku gel
 Hüseyin aşkına iç mâü'l-hayât
 Sevedehû el-imâm el-Hacı Evhad Derviş Ali”

Resim 42

Çeşmenin üzerindeki kitabede yer alan “*Su-
 besu kıldı ta'mirine kıyam*” sözünden kita-
 benin tamir kitabesi olduğu anlaşılmaktadır.
 Kitabenin ilk dört satırında “*Ebubekir Sıd-
 dık ve Eşrefzade soyundan, Eski Sadrazam
 Pir Paşa'nın neslinden hem de Abdüsselam
 sülalesinden Seyyid Aziz Bey*” ismi ön pla-
 na çıkmaktadır. Yine kitabenin 21. satırında
 geçen “*yer yer bu binayı tamir ettirdi*” ile 23.
 satırında geçen “*çeşme yeni bir tarz ile yap-
 tı*” cümleleri yapı hakkında tamir bilgilerini
 vermektedir. Muhtemelen külliye ile birlik-
 te Abdüsselam Çelebi tarafından yaptırılan
 çeşme sonraki dönemlerde yıkılmış olması

sebebiyle Abdüsselam Çelebi'nin vakfına
 müteveli olan ve onun soyundan gelen Sad-
 razam Piri Paşa'nın torunlarından Seyyid
 Aziz Bey, III. Selim Dönemi'nde farklı bir tarz
 ile çeşmeyi yeniden inşa ettirmiştir.¹³⁶

Tarihi çeşmede iki adet su yalağı mevcut-
 tur. Asıl su yalağı dikdörtgen biçimlidir, her
 iki tarafında birer adet dinlenme sekisi bu-
 lunmaktadır. İkinci su yalağı çeşmenin batı
 ekseninde yer almakta olup hayvanlar için
 yapıldığı düşünülmektedir.

Çeşme akar durumda değildir.

¹³⁶ Ertuğ 2006b: 60; Karademir 2018: 768-769.

2.1.2.7. Küçükçekmece Köprüsü Çeşmesi

Fatih Mahallesi'nde Küçükçekmece Köprüsü'nün kuzeybatı köşesinde yer almaktadır (Harita 14, 32).¹³⁷

Resim 43

¹³⁷ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 20.09.1965 tarihli envanter fişi ile korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenmiştir. Hanla birlikte 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile de tescil edilmiştir.

Resim 45

1976 yılında korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenen çeşmenin tescil fişinde yer alan fotoğrafından görüldüğü kadarıyla hanın alt kısmına cephelediği görülmektedir (Resim 43). Yangın sonucunda tamamen tahrip olan handan geriye sadece çeşme kalmıştır (Resim 44).

Resim 44

Çeşme akar durumda değildir.

Klasik sivri kemerli ve tek yüzlü çeşmenin üzerinde herhangi bir bezeme mevcut değildir (Resim 45). Tescil fişinde çeşmenin yalağının Bizans Dönemi'nden kalma mermer lahit olabileceği yazılmıştır. Eyice,¹³⁸ sade bir mimari üslupla yapılan çeşmenin XV-XVII. yüzyıllara ait olabileceğini belirtmiştir.

¹³⁸ Eyice 1977-1978: 93.

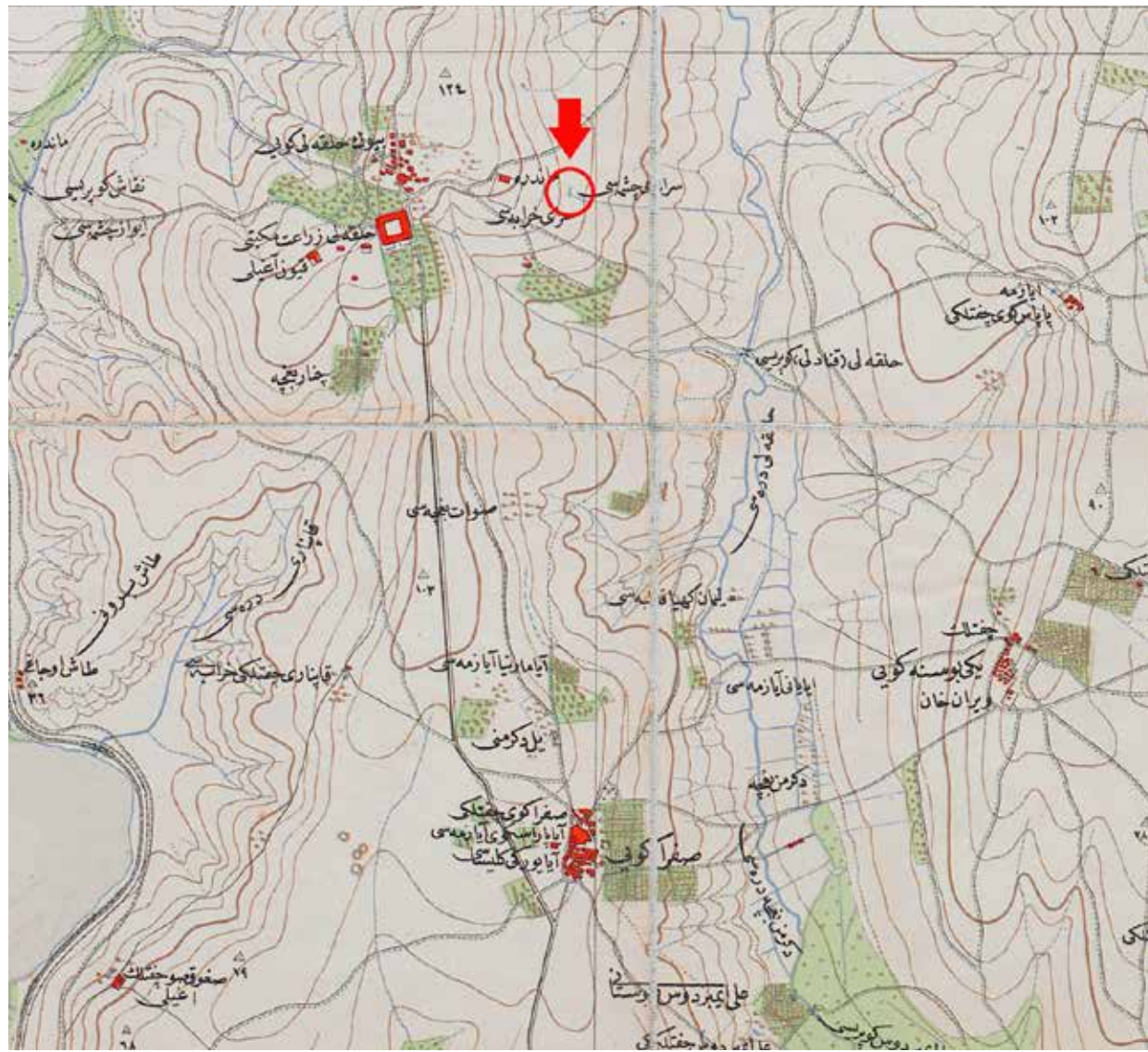
2.1.2.8. Saray Çeşmesi

Halkalı Mahallesi Arif Bey Caddesi'nin Çatalçeşme Sokak'la kesiştiği köşede yer almaktadır (Harita 14, 42).¹³⁹

Sene-i Maliye Hicri 1330 (Miladi 1914-1915) tarihli Erkan-ı Harbiye-i Umumi Matbaası tarafından basılan haritada yer almaktadır (Harita 15).

Basit blok kesme taş örgü tekniği ile yapılmıştır (Resim 46). Taşların üzerinde herhangi bir bezemeye ve kitabeye rastlanmamıştır. Çeşme doğu-batı yönünde uzanmakta, duvarın batı kısmından kuzeye doğru kavis yapmaktadır. Önünde üç adet su yalağı bulunmaktadır.

Çeşme yıkılmış olup akar durumda değildir.

Resim 15

¹³⁹ İstanbul 7 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 06.07.2010 tarih ve 291 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Resim 46

Resim 55

2.1.3. Hamam

Küçükçekmece ilçesinde üç adet hamam bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi tescilli olup diğer ikisi tescilli değildir (Harita 16, 45).

Harita 16

2.1.3.1. Küçükçekmece Hamamı

Yenimahalle Mahalle'si İmaret Sokak'ta yer almaktadır (Harita 16, 33),¹⁴⁰ Günümüzdeki hama-

mın batısında eski bir hamam yapısının olduğu ve onun yerine şimdiki hamamın 60'lı yıllarda yapıldığı bölge halkı tarafından belirtildi.

Resim 47

¹⁴⁰ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 11.10.2012 tarihli ve 320 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Hamam, beş kubbeli, dikdörtgen planlıdır (Resim 47). Zemin ve üzerindeki iki kattan oluşmaktadır. Yapının güneydoğu köşesinde yer alan girişinde gişe ile küçük bir lavabo yer almaktadır (Resim 48). Üst katında ise 17 soyunma

odası bir bölüm mevcuttur. Girişten batı yönüne doğru dinlenme salonuna geçilmektedir. Dinlenme odasının sağında keselik odası bulunmaktadır. Batıya doğru devam edildiğinde hamamın iç kısmı olan, ortasın-

Resim 48

kalorifer sisteminin kurulu olduğu külhan bölümü yer almaktadır. Bu sistemle ısı, üst kata verilmektedir.

Hamamdan sadece erkekler yararlanmaktadır.

Resim 49

¹⁴¹ Yıkanma odaları.

2.1.3.2. Polat Hamamı

Kanarya Mahallesi Arıkuşu Sokak'ta yer almaktadır (Harita 16, 38).

Yaklaşık 45 senedir hizmet veren Polat Hamamı, beş katlı binanın giriş katında batı-doğu doğrultulu dikdörtgen planlıdır (Resim 50).

Resim 50

Batıdan uzun bir koridor ile giriş kısmına girilmektedir. Giriş bölümünde ortada giş olup kuzeybatıda 5, güneybatıda 3, güneyde 4 adet soyunma odası yer almaktadır (Resim 51). Güneydoğudan duş bölümü, WC, masaj ve kese yapılan birimler mevcuttur. Bu alandan doğuya açılan kapıdan

hamam bölümüne geçilmektedir. Ortada hamam taşı (Resim 52), etrafında 12 adet kuruna bulunmaktadır. Hamam bölümünün kuzeyinde üç kurna bulunan buhar odası yer almaktadır. Yapı kalorifer sistemiyle ısıtılmaktadır.

Hamamdan sadece erkekler yararlanmaktadır.

Resim 51

Resim 52

2.1.3.2. Sefaköy Hamamı

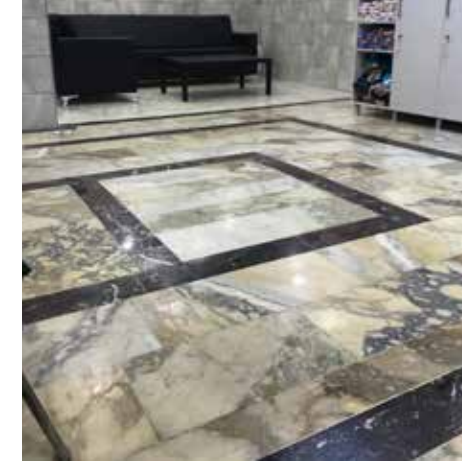
Kemalpaşa Mahallesi Köprülü Sokak'ta yer almaktadır (Harita 16, 35).

Yaklaşık 40 senedir hizmet veren Sefaköy Hamamı, kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen planlıdır (Resim 53). Zemin+2 katlı bina-

Resim 53

nın zemin ve birinci katı hamama aittir. Yapının kuzeyinden sağlanan girişinde gişe yer almaktadır (Resim 54). Girişten güney yönüne doğru altı adet soyunma odası ile bekleme alanı bulunan bölüme geçilmektedir. Bekleme alanından sonra sauna odası gelmektedir. Odanın önünde şok havuzu bulunmaktadır. Havuzun doğusundan girilen kese taşı ve bir adet kurna yer alan kese bölümüne geçilmektedir. Kese bölümünde içlerinde

Resim 54

birer adet kurna bulunan üç tane tıraş odası yer almaktadır. Kese odasının batı bölümünde ise hamam kısmı bulunur (Resim 55). Bu bölümde ortada göbek taşı, kenarlarında yedi adet kurna mevcuttur.

Yapının zemin katında kalorifer sisteminin kurulu olduğu külhan bölümü yer almaktadır. Bu sistemle ısı, üst kata verilmektedir.

Hamamdan sadece erkekler yararlanmaktadır.

Resim 55

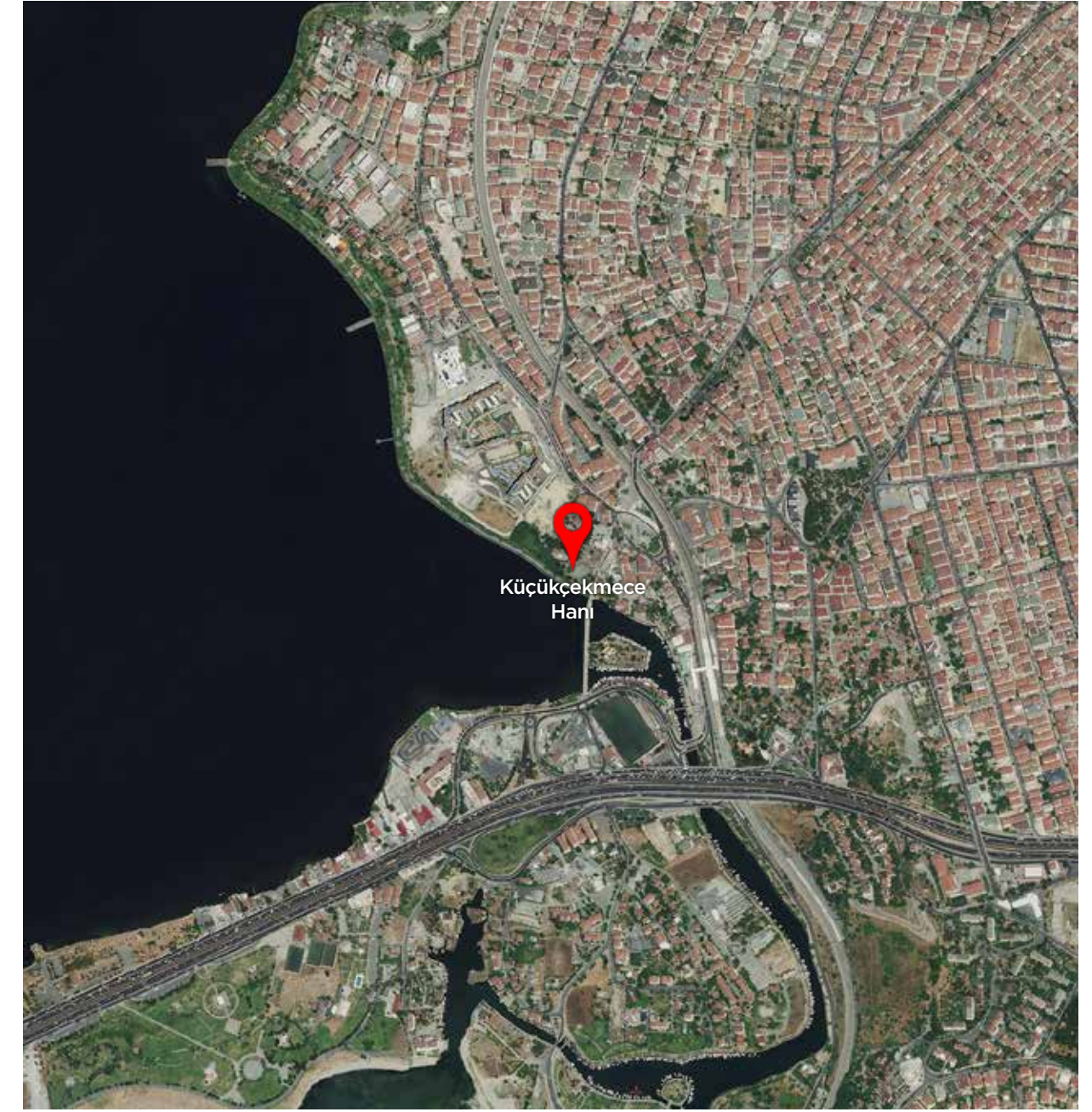

Resim 57

2.1.4. Han

Kente dışarıdan gelen yolcuların yemek yiyebileceği, dinlenebileceği, barınabileceği yapılardır. Küçükçekmece ilçesi Avrupa'ya gidiş ve gelişlerde başkent için kontrol noktası görevi gördüğünden Küçükçekmece

Gölü'nün kenarında tescilli bir han yapısı bulunmaktaydı (Harita 17, 45, Resim 56-57). Abdüsselam Külliyesi içinde bulunan medresenin de konaklama amaçlı kullanıldığı eski kaynaklardan öğrenilmektedir.

Harita 17

2.1.4.1. Küçükçekmece Hanı

Fatih Mahallesi'nde Küçükçekmece Köprüsü'nün kuzeybatı başında yer almaktaydı (Harita 17, 32).¹⁴²

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethi sırasında askeri olarak önemli bir konumdaki Küçükçekmece'ye fetih sonrasında hasar gören köprünün onarılmasını ve mescit ile han yapılmasını istemiştir.¹⁴³ Tarih-i Ebu'l Feth Korolidis'te yazdığına göre, söz konusu han 1455 yılında yapılmıştır.

Türk ordusunda görevli olan İngiliz Yüzbaşı Godfrey Rhodes,¹⁴⁴ Kırım Savaşı sırasında İstanbul'dan Bulgaristan'daki Şumnu'ya

giderken 28 Ağustos 1853'de Küçükçekmece'ye uğramıştır. Aktardığı bilgilerden; gölün güneydoğu köşesinde yer alan köyde seksen ev bulunduğunu ve üç yüz kadar nüfusun yaşadığını, halkın çoğunluğunun Türk olduğunu bunun yanında az sayıda Rum'un da Küçükçekmece'de yaşadığını öğrenmekteyiz. Denizle bağlantısı olan dereden ahşap köprü ile geçildiğini, köprü başında hanın bulunduğunu ve yanında iyi kaynak suyu veren bir çeşme olduğunu da yazmıştır.

Resim 58

¹⁴² Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 20.09.1965 tarihli envanter fişi ile korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenmiştir. Çeşme ile birlikte 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile de tescil edilmiştir.

¹⁴³ Ayverdi 1989: 808.

¹⁴⁴ Rhodes 1854: 30-31; Eyice 1977-1978: 81.

Resim 59

Altı birim olarak algılanan cephesi ve cepheyi ortalayan noktada çeşmesi olan iki katlı -zemin katı yığma taş, birinci katı ahşap karkas- olan bir handır (Resim 58-59). Yapının güneyindeki ilk iki birimi tek kırma çatı altında, diğer dört birimi bir beşik çatı olan üst örtüsü ile kaplıdır. Geniş bir holden orta avluya geçilmektedir. Pencerenin üzerindeki çıkmalar taşı-

yıcı özelliktedir. XIX. yüzyılın başında han işlevinde değil ev olarak kullanılan yapıda çıkan yangın sonucunda günümüze ulaşamamış, handan geriye sadece çeşmesi kalmıştır.

Resim 60

Bölgede aslına uygun han yapısı projelendirilmiş ve ruhsatı alınmıştır. Yapıldıktan sonra otel işlevinde kullanılması planlanmaktadır (Resim 60).

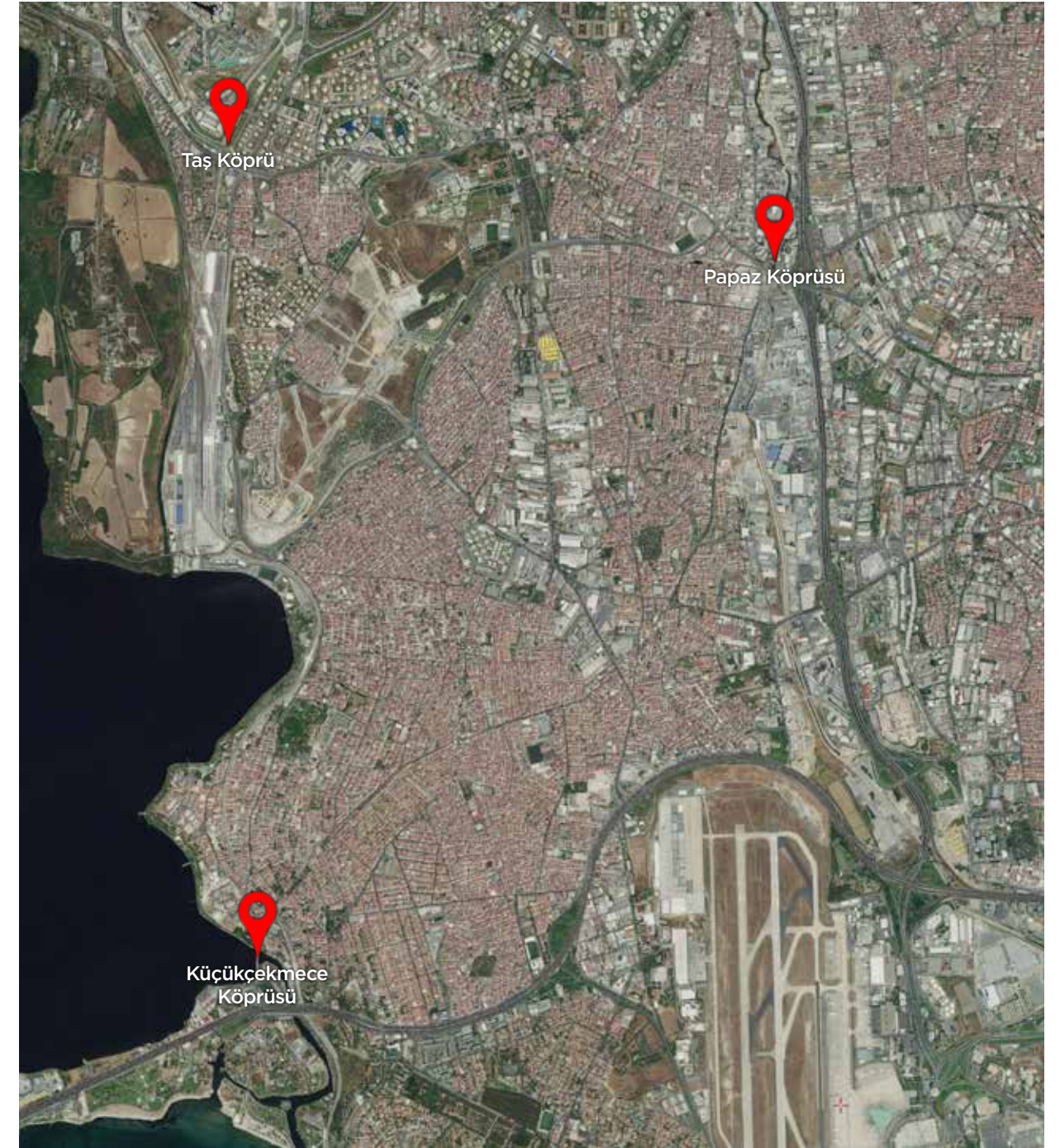

Resim 61

2.1.5. Köprü

Köprü, nehir, vadi ya da herhangi bir engelle ayrılmış iki kıyıyı birbirine bağlayarak ulaşımı sağlayan yapılardır. Ahşap, demir, çelik ve beton kullanılarak yapılmış örnekleri bulunmaktadır.

Küçükçekmece ilçesinde tescilli üç adet köprü mevcuttur (Harita 18, 45).

Harita 18

Resim 62

2.1.5. Küçükçekmece Köprüsü

Fatih Mahallesi'nde Küçükçekmece Gölü üzerinde yer almaktadır (Harita 18, 32).¹⁴⁵ Mimar Sinan ya da Tebrizli Acemalisi Köprüsü olarak da bilinir.¹⁴⁶

Tarihi köprünün gelişimine bakıldığında (Resim 62):¹⁴⁷

• *Myrmex* (Karinca) geçidi ahşap köprü ile geçilmiştir.

• MS 558 yılında meydana gelen depremle yıkılmış, yerine Bizans İmparatoru I. Iustinianus tarafından kagir bir köprü yaptırılmıştır.

• 813'de Bulgar Kralı Krum Bizans İmparatoru V. Leon ordusunu mağlup edip Marmara kıyılarını -*Rhegion* ile Köprüsü de dahil olmak üzere- İstanbul surlarına kadar tahrip etmiştir.

• Köprü I. Basileos (867-886) tarafından tamamen taş olarak yeniden inşa edilmiştir.

• XI. yüzyıldan İstanbul'un fethine kadar Bulgarlar, Haçlılar, 1345 yılında da Kantekuzenos tarafından tahrip edilmiştir.

• İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet, köprüyü tekrar tamir ettirerek, yolun çevresine han ve mescit yaptırmıştır.

• 1509 depremi ve 1563'deki su taşkınları sonrasında yıkılan köprü, 1565'te Kanuni Sultan Süleyman tarafından kagir olarak yenilenmiştir. Yıkılan köprünün günümüzdeki hali (12 gözlü olarak yapılması) Kanu-

ni Sultan Süleyman Dönemi (1520-1566)'ne aittir. Kanuni Dönemi'nde Acem Ali ve Mimar Sinan, sarayın başmimarı olarak görev almışlardır. Mimar Sinan'ın hayatıyla ilgili en geniş bilgiler -hayatı ve eserleri-, çağdaşı ve yakın dostu olan şair Sâi Mustafa Çelebi'nin yazdığı *Risale-i Tezkiretü'l Ebniye*'de yer almaktadır. Eserde, Büyükçekmece'deki Büyükçekmece Köprüsü, Beylikdüzü'nde yer alan Haramidere Köprüsü ve Bahçelievler sınırında bulunan Odabaşı Köprüsü'nden

¹⁴⁵ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.03.1980 tarihli ve 11789 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

¹⁴⁶ Çulpan 1975: 10.

¹⁴⁷ Bozkurt 1952: 5, 8; Eyice 1977-1978: 87-88; Öztürk 1981: 50-52.

Resim 63

bahsetmektedir.¹⁴⁸ Küçükçekmece Köprüsü'nün batısındaki iki, doğusundaki bir köprüyü Mimar Sinan'ın yaptığı belirtilirken arasında kalan Küçükçekmece Köprüsü'nden bahsedilmemiştir. Bu nedenle Küçükçekmece Köprüsü'nü Mimar Sinan'ın yaptığını söylemek doğru değildir. Orhan Bozkurt,¹⁴⁹ yayınlamış olduğu doktora tezinde Küçük-

çekmece Köprüsü'nü Acem Ali'nin yaptırdığını yazmıştır. Acem Ali, 1537/1538'da vefat ettiğinden dolayı "köprüyü ya Acem Ali ya da talebeleri yapmıştır" demek daha yerinde bir tespit olacaktır.

- 1721 tarihinde Baruthane-i Amire Nazırı Ahmet Ağa tarafından tamir edilmiştir.
- 1735, 1862 ve 1899 yıllarında tamir görmüştür.

¹⁴⁸ M. Çelebi 2003: 105..

¹⁴⁹ Bozkurt 1952: 5, 8.

Resim 64

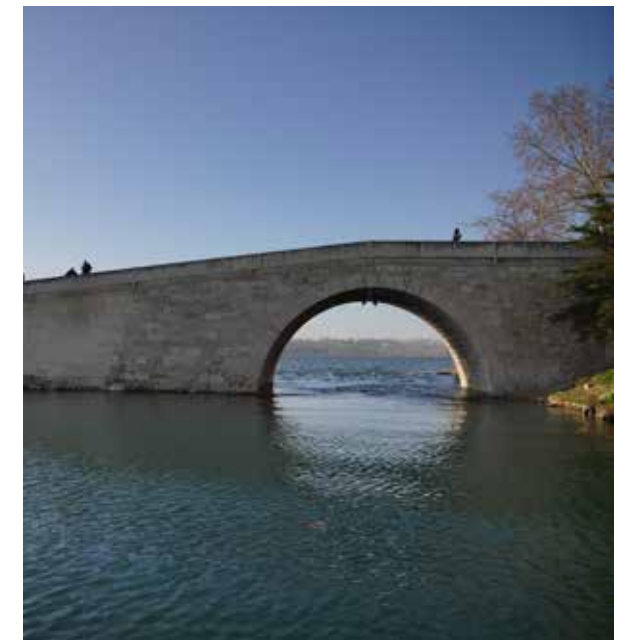

Resim 65

- I. Dünya Savaşı sırasında onarılmış ve döşeme kısmı genişletilmiştir.
- 1939 yılına kadar Bizans Dönemi'ne ait kısmı (Resim 63) dururken sonrasında gizlenmiş ve 1950'de tadilat gören köprünün meyilleri doldurularak düz bir hale getirilmiştir. Böylece köprü özgünlüğünü yitirmiştir.
- 1993 yılında restorasyon sonrasında köprü araç trafiğine kapatılarak yaya ulaşımına bırakılmıştır.
- 2007 yılında tekrar onarım görmüştür.

Resim 66

Resim 67

2.2.5.2. Papaz Köprüsü

Halkalı Merkez Mahallesi Fatih Caddesi ile Basın Ekspres Yolu'nun kesiştiği yerdeki Ayamama Deresi üzerinde dere yatağına dik olarak konumlandırılan köprü yer almaktadır (Harita 18, 42).¹⁵⁰ Odabaşı, Halkalı, Ayamama ya da Kandilli Köprüsü olarak da bilinir. Hicri takvime göre 936 (Miladi 1529/1530) yılında yapılmıştır.

Resim 68

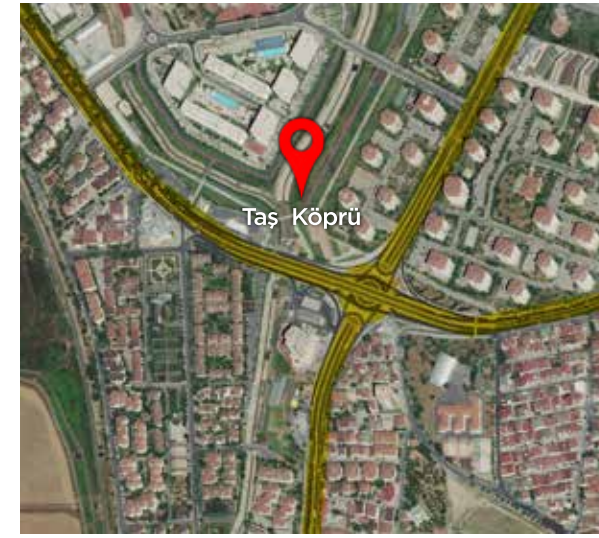
Köprü, doğu-batı doğrultulu olup düzgün kesme taş malzeme ile örülmüştür (Resim 68). 42 m uzunluğunda, 4,30 m genişliğindedir.

Üç adet kemerli göz bulunan meyilli köprünün ortasındaki kemer diğerlerine göre daha sivridir.

¹⁵⁰ İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 14.09.1998 tarihli ve 4908 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.2.5.3. Taş Köprü

Atakent Mahallesi Yarımburgaz Caddesi'nin kuzeybatısında Menekşe Deresi üzerinde dere yatağına dik olarak konumlanmıştır (Harita 18, 41).¹⁵¹ Roma Köprüsü, Menekşe Deresi ya da Nakkaş Köprüsü olarak da bilinir.

Harita 19

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultu kagir bir köprüdür (Resim 69). Ortada büyük ana kemer olmak üzere yanlarında bulunan birer küçük kemerle birlikte toplam üç adet kemerli göz açıklığı mevcuttur. Kaba yonu taşlarla yapılmış köprünün mevcut ölçülebilir uzunluğu 10 m, 2 m genişliğe, 2 m yüksekliğe sahiptir.

Taş Köprü'nün yapımıyla ilgili net bir bilgi ve belge olmamasına karşın yapım tekniği, mimari özellikleri ve malzeme kullanımı değerlendirildiğinde Roma Dönemi köprü özellikleri taşıdığı görülmektedir.¹⁵²

Halkalı Nakkaş Deresi ve çevresinin düzenlenmesi sonucunda derenin ıslah çalışmalarından etkilenmemesi için etrafı toprakla doldurularak korunmaya alınmıştır (Harita 19).

Resim 69

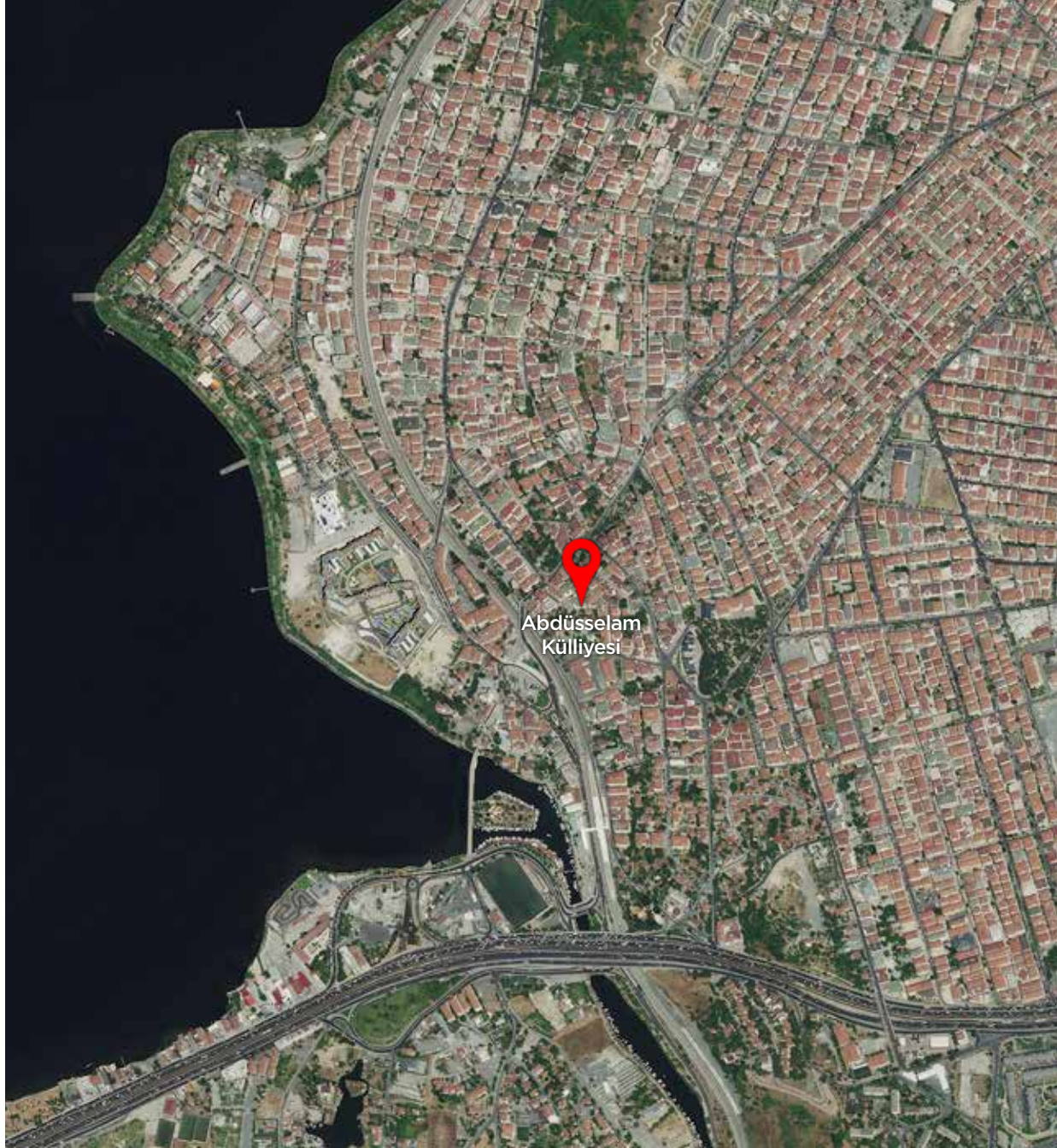
¹⁵¹ İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 26.09.2007 tarihli 482 sayılı kararıyla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde yapılan araştırmada "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 27.06.1959 tarihli 1158 sayılı kararıyla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil ettiği Halkalı Deresi üzerinde bulunduğu yazılan Tuz Köprüsü'nün fotoğrafı mevcut değildir. Muhtemelen söz konusu köprü, sonradan Taş Köprü olarak tescillenen köprü olmalıdır.

¹⁵² Kıraç vd. 2015: 435.

2.1.6. Külliye

Merkezine cami kurularak etrafına yapılan medrese, mektep, imaret, hamam, kütüphane, aşevi, darüşşifa, kervansaray, çarşı, tekke ve zaviye gibi yapıların bir arada bulunduğu yapı kompleksine denir.

Küçükçekmece ilçesinde tam olarak sınırları bilinmese de antik kaynaklardan ilçenin bayındır hale gelmesinde rol oynayan Abdüsselam Çelebi'ye ait medrese, çeşme, imarethane gibi yapıların bir arada bulunduğu bir külliye olduğu bilinmektedir (Harita 20, 33, 45).

Harita 20

2.1.6.1 Abdüsselam Çelebi Külliyesi

Osmanlı Dönemi'nde Yavuz Sultan Selim zamanında üç ve Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde beş yıl başdefterdarlık yapan Abdüsselam Çelebi, devlet adamlığının yanı sıra yaptırmış olduğu çok sayıdaki hayır eserleriyle ünlenmiş ve bu nedenle de "Ebu'l hayrat" olarak tanınmıştır. Özellikle başkent İstanbul'un nadide yörelerinden Küçükçekmece'de yaptırmış olduğu hayır eserleri ile semtin bayındır hale gelmesinde başlıca rol oynamış ve bu semtin mimarı

olarak ün kazanmıştır. Küçükçekmece'deki kendi adını taşıyan külliyesi, yoğun kentleşmeden kaynaklı günümüze ulaşamayan yapılarının yanı sıra hala ayakta durmaya çalışan eserleri ile dikkat çekmektedir.

Yenimahalle Mahalle İmaret Caddesi'nde bulunan Abdüsselam Camii, Cami Çeşmesi, İmaret Çeşmesi (Resim 70), Hamam ve Abdüsselam Türbesi'ni içeren anıtsal yapılar topluluğu külliyeden arda kalan yapılardır (Harita 20, 33).

Resim 70

Külliye ile ilgili bilgileri seyyahların¹⁵³ aktardıklarından ve Osmanlı Dönemi vakıf defterlerinden öğrenmekteyiz. Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 747 no.lu “14. Haremeyn Vakfiyesi” adlı defterin 409 no.lu sayfasının 278. sırasına kayıtlı Defterdar Ab-

düsselam'a ait Gerre-i Recep 931 (Miladi 1524) tarihli Arapça vakfiyenin Türkçe tercümesine göre, Kanuni Sultan Süleyman'ın baş defterdarı Abdüsselam kendi adına medrese, imaret, meşrubat evi, çeşme ve türbeden oluşan bir külliye yaptırdığı bilgisine erişilmektedir.¹⁵⁴

Defterin 96 no.lu sayfasında:

“Defterdar emri Abdüsselam Bey İbni Addülallam.... Küçük Çekmece kasabasında bir mescid'i şerifi ve aralarında iki sofa ve her birinin yanında kendine muttasıl birer oda bulunan ve tabhane namı verilen karşılıklı iki yer odasını ve mezbur iki sofanın arasından çıkarılmış diğer bir odayı kadınların ve evlilerin inmelerine mahsus bir avlu ve bir hela ile birlikte bir odayı ve parlak taş ile döşenmiş ve bir ortalığı ve bu ortalığın ortasında şadırvan denilen bir fiskiye mezbur ortalığın üç tarafında gölgediği ve kapunun iç tarafında yük indirmeğe mahsus diğer bir ortalığı ve burada hayvanları sulamak için bir çeşmeyi ve üç ahuru ve dükkânları ve yanlarında helaları ve bir matbağı ve bir kileri ve bir odunluğu ve matlağın yanında iki helayı havi bir imaret-i şerifi bina eyledi. Ve yine mezbur imaretin yanında a'mali

¹⁵³ Seyyahların bilgileri Küçükçekmece tarihi içerisinde kronolojik olarak verilmiştir. Bkz. Bölüm 1'deki “1.2. Tarihi” başlığı.

¹⁵⁴ Engiz 1966; Eyice 1977-1978: 89-90; Öztürk 1981: 46-47.

şeriycede ve ulüm-i hakikiyye ve maarifi ilahiye ile istikmal hususunda kendisiyle istiane olunmak üzere on hücreyi derslane adlı büyük bir hücreyi ve hücrelere mahsus sofalara ve ortasında fiskiyye mevdud ve parlak taşlarla döşeli ve diğer tarafında iki helayı bir medrese-i şerifi inşa etti.”

Defterin 113 no.lu sayfasında:

“Bir seccade ve beş halı vakıfediip imaretin mescidine koydu.”

Defterin 113 no.lu sayfasında:

“Hidayeti Rahmaniye Hicri 931 senesi Recep ayında camii oldu.”

İmaretin yanında olan medrese, Mimar Sinan'ın eserlerinin adlarının geçtiği *Tezkire-tü'l Ebniye*'de “Defterdar Abdüsselam Paşa (Bey) medresesi” olarak kayıtlıdır.¹⁵⁵

İstanbul Vakıf tahrir defterlerinde (Hicri 953-Miladi 1546) “*Be-cihet-i cema'at-ı medrese ve zaviye der kasaba-ı Çekme-i Küçük*” başlığı altında Küçükçekmece'deki hayratında görevli müderris, talebe, şeyh, imam, müezzin ve bakımı

yapan çeşitli hademeye verilecek yevmiye gösterilmiştir.¹⁵⁶

Küçükçekmece'nin köprüsünden sonra en önemli eser olduğu anlaşılan, yapısı, manzarası ve içindeki ulu ağaçları ile yabancı seyyahlar tarafından da anlatılmaktadır. Fransa elçisi Marquis de Nointel'in yanında çalışan Antoine Galland, 1672 yılında Küçükçekmece'de bulunmuş ve Abdüsselam zaviyesi veya medresesinde konakladığını yazmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁵ M. Celebi 2003: 102, 188.

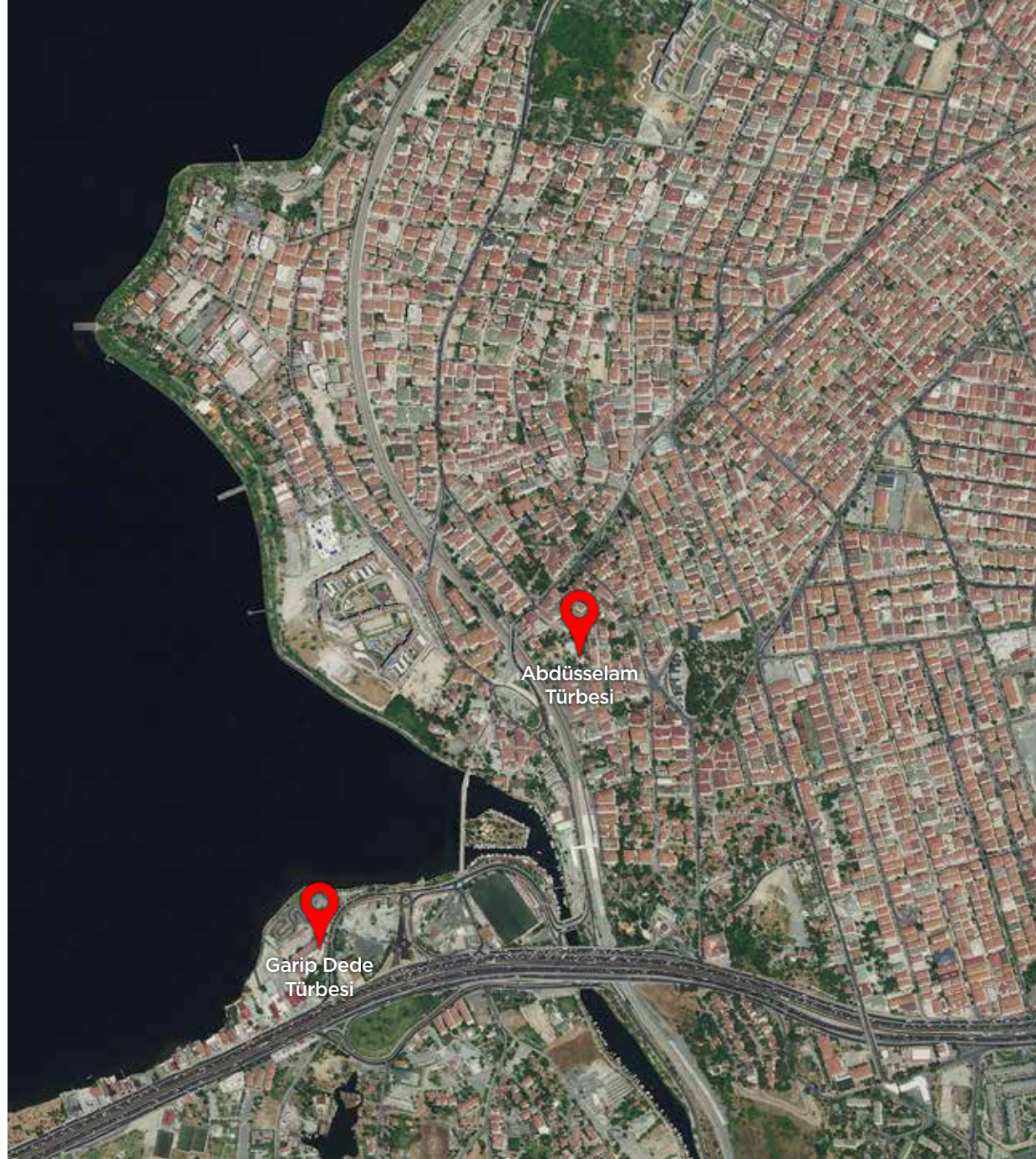
¹⁵⁶ Barkan ve Ayverdi 1970: 181-182.

¹⁵⁷ Galland 1949: 84; Galland 1973: 46, 83.

2.1.7. Türbe

Türbe, dini kişiliklerin ya da yalnızca dünyevi yönleriyle ön plana çıkmış ünlü devlet adamlarının mezarlarının bulunduğu yapı kompleksine denir. Anıt mezarlar olarak da bilinir.

Küçükçekmece ilçesinde iki adet türbe bulunmaktadır (Harita 21, 45).

Harita 21

2.1.7.1. Abdüselam Çelebi Türbesi

Yenimahalle Mahalle İmaret Caddesi'nde yer almaktadır (Harita 21, 33, Resim 71). Küçükçekmece'nin imarında ve gelişmesinde önemli katkıları olan Başdefterdar Abdüselam Çelebi öldükten sonra vasiyeti üzerine kendi külliyesine gömülmüştür.

Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 747 no.lu "14. Haremeyn Vakfiyesi" defterinin 420 no.lu sayfasının 279. sırasına kayıtlı Defterdar Abdüselam'a ait Hicri takvime göre 938 (1531/1532) tarihli vakfiyeye göre; "Engürüs seferi ve Budin fethinden döndüğünde (1526) yaptırttığı Küçükçekmece'deki medresesinin yanındaki bahçeye

gömülmesini vasiyet etmiştir. Bu vasiyetinde, mezarının üstüne bir türbe inşa edilmesini, etrafının meyve ağaçları ve çimen kaplı bir bahçe halinde olmasını, türbede gece gündüz Kur'an okumak üzere altı salih hafız tayin edilmesini, ayrıca bahçenin bakımı için de bir bahçıvan ile bir de yamak tutulmasını şart koşmuştur".¹⁵⁹

Resim 71

¹⁵⁹ Eylce 1977-1978: 90; Şahin 2010: 54; Öztürk 1981: 45-47.

Resim 72

Altıgen yapılı türbenin üstü, kasnaksız yayvan kurşun bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe si duvarlar üzerine oturtulmuştur. Türbenin beş cephesinde yuvarlak kemerli birer pencere yer almaktadır (Resim 72). Güneyde üç basamakla girilen dikdörtgen planlı ön mekân yer almaktadır. Bu mekâna girişi sağlayan dış kapının iki yanında ve yan cephelelerinde birer yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Mezarın olduğu alana girilmesini sağlayacak ana giriş kapısı yuvarlak taş ke-

merlidir (Resim 73). Doğrudan söveler üzerine oturmaktadır. Türbenin duvarları dıştan kesme taş örgülü olup iç tarafı sıvalıdır.¹⁶⁰

Dış kabının üstünde, sivri kemer şeklinde kesilmiş mermerden kitabe bulunmaktadır. Mermerin ana merkezine kalın silme ile yapılan dikdörtgen çerçevenin kenarları rumi bezemelerle doldurulmuştur. Çerçevenin içinde iki sıra belirtilen kitabenin tamamı aşağıdaki gibidir (Resim 74):¹⁶¹

¹⁶⁰ Eyice 1977-1978: 91.

¹⁶¹ Eyice 1977-1978: 91-92.

Resim 73

Resim 74

2.1.7.2. Garip Dede Türbesi

Fatih Mahallesi D-100 Kuzey Yanyolu üzerinde yer almaktadır. Türbe, Kültür Merkezi ve Cem Evi ile çevrilidir (Harita 21, 32, Resim 75).

Resim 75

Resim 76

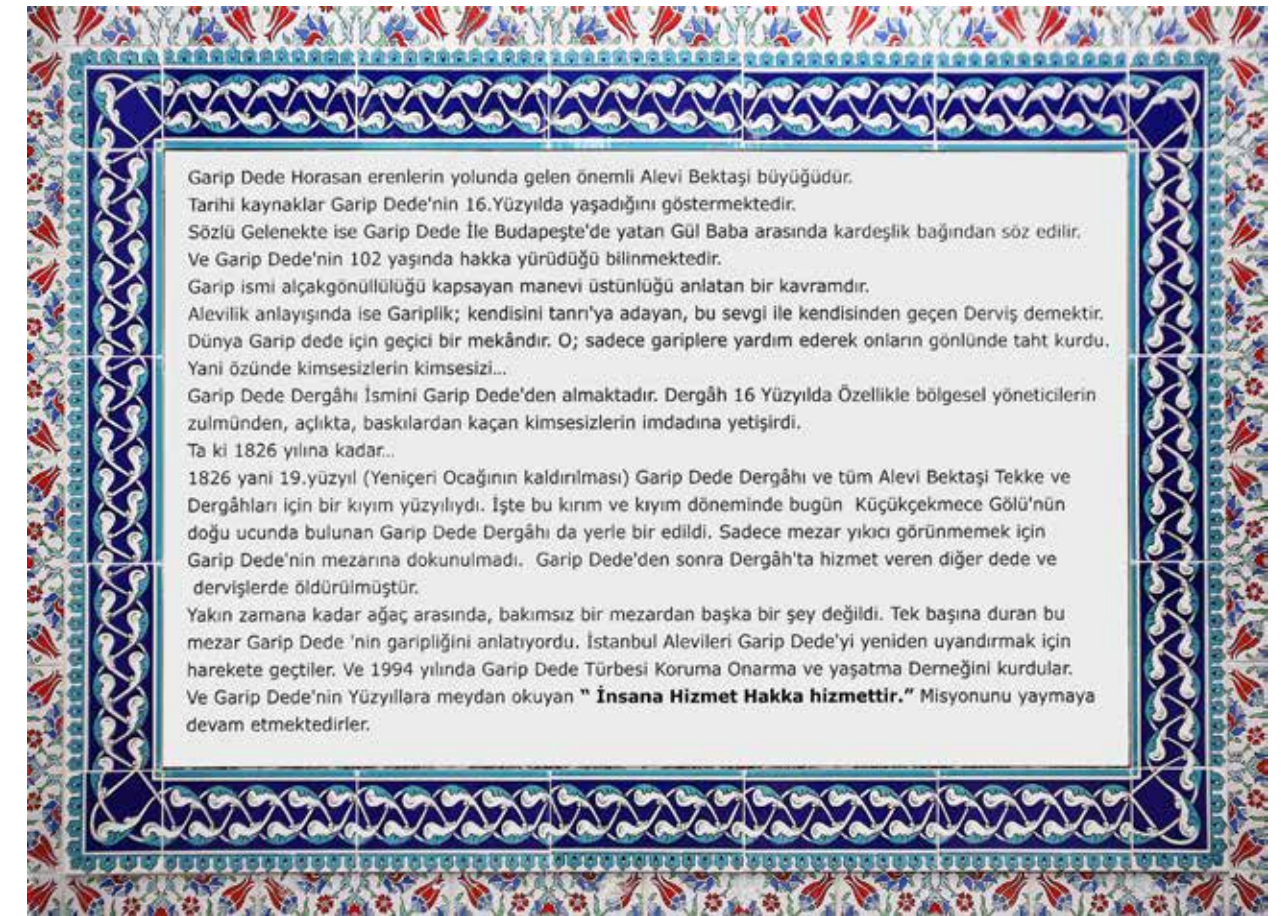

Resim 7

Türbe kare planlı, kırma çatılıdır (Resim 76). Batı ve doğusundan ahşap kapı ile dikdörtgen bir hazırlık mekanına girilmektedir. Bu mekândan ahşap kapı ile Garip Dede'nin¹⁶² sandukasının bulunduğu iç mekâna geçilmektedir. Mekânın duvarları çinilerle kaplıdır. Kubbesi ise kalem işi ile bezelidir. Doğu, güney ve batı duvarlarında dörder pencere yer almaktadır. Pencerele niş gibi girintilerin içine yapılmış olup camları vitrayla kaplıdır. Türbenin güney duvarının köşelerinde Allah ve Muhammed'in ismi ile pencere üzerlerinde 12 imamın ismi yer almaktadır.

Sağ baştan Hz. İmam Cafer, Hz. İmam Bakır, Hz. İmam Zeynel, Hz. İmam Hüseyin, Hz. İmam Hasan, Hz. İmam Ali, Hz. İmam Mehdi, Hz. İmam Hasan Askeri, Hz. İmam Naki, Hz. İmam Taki, Hz. İmam Ali Rıza, Hz. İmam Musa Kazım isimleri yazmaktadır (Resim 77).

Garip Dede XVI. Yüzyılda yaşamış Horasan erenlerinin yolundan gelen Alevi Bektaşî büyüğüdür (Resim 78). Günümüzde türbeye gelen insanlar, Garip Dede aracılığıyla Allah'tan hayırlı kısmet, çocuk, iş gibi dilek dilemektedir.

Resim 78

¹⁶² Garip Dede ile ilgili efsaneler için bkz.: Koçak 2009: 272-275; Koçak 2018: 99-100.

2.2. Arkeolojik Yapılar

İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde yapılan incelemeler sonucunda Küçükçekmece ilçesinde ayazma, kiliseler, sarnıç ve su kanalları belirlenmiş (Grafik 2, Şekil 2) ve bu başlık altında tanıtılmıştır.

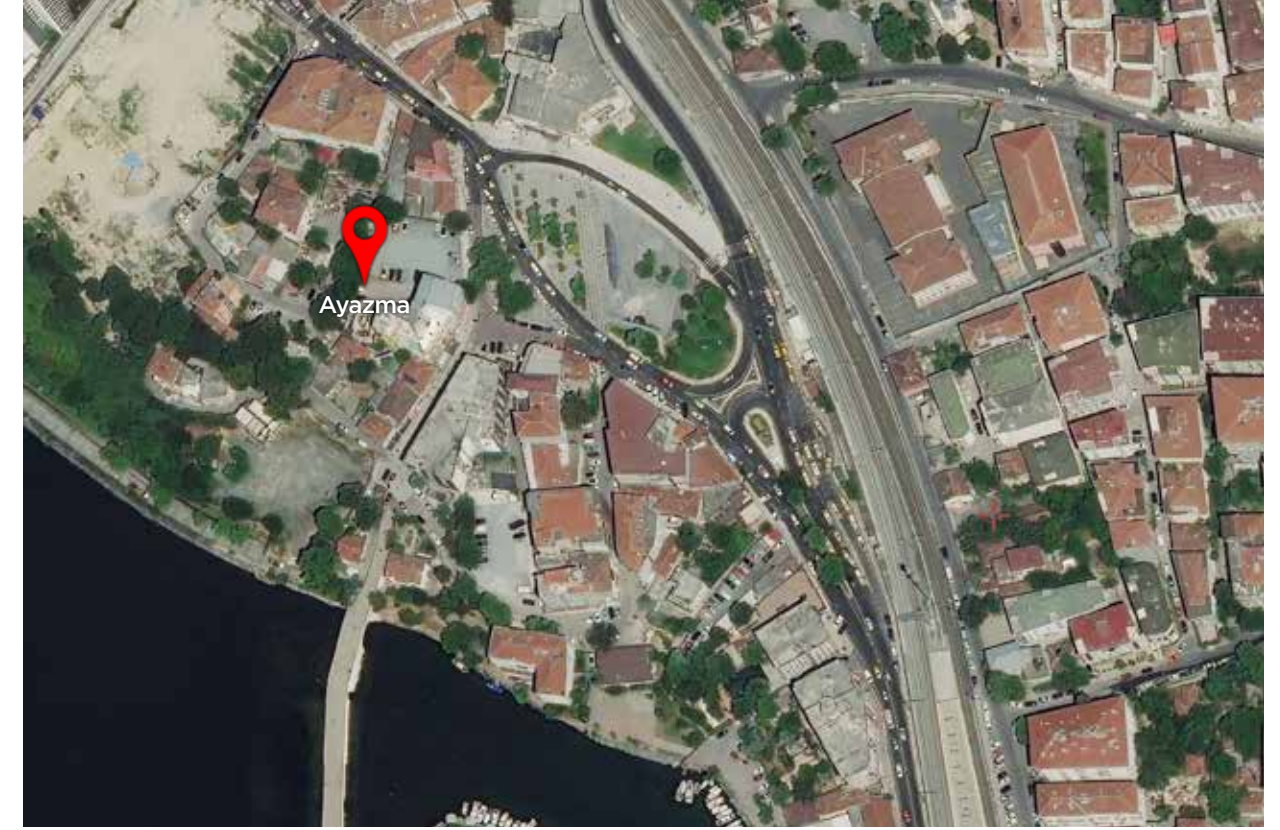
Grafik2

Şekil 2

2.2.1. Ayazma

Fatih Mahallesi Ayazma Sokağı ile 810 Sokak kesişiminde yer almaktadır (Harita 22, 32).¹⁶³

Harita 22

Dikdörtgen biçiminde kâgır duvarlı mekâna, küfeki basamaklı merdivenle inilmektedir (Resim 80). Oluklu saçla kapalı küçük kapısından girilerek üzeri tuğla tonoz örtülü bir düzlükten sonra kuyu başına gelinir (Resim 81). Merdivenli kısımdan inildikten sonra karşımıza

Resim 80

Resim 81

çıkan kemerli girişin ağzı toprakla kapanmıştır.

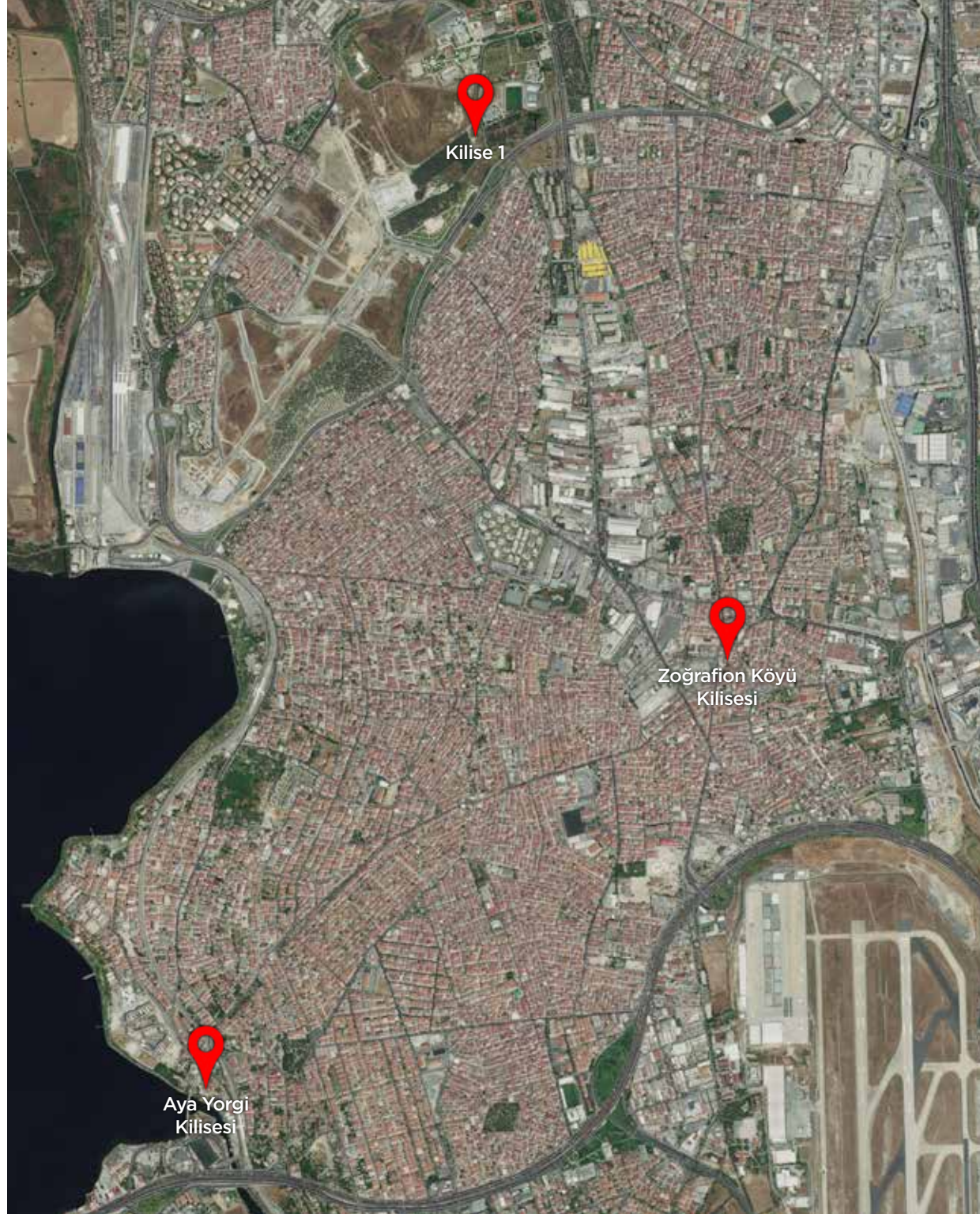
İçerisinde biriken suyun çevre sağlığını tehdit etmesinden dolayı mezar ile birlikte korunarak toprak-

la doldurulmuştur. Günümüzde alan oto-park olarak kullanılmaktadır.

¹⁶³ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.2.2. Kilise

Küçükçekmece ilçesinde üç adet kilise yapısı tespit edilmiştir (Harita 22, 45).

Harita 23

2.2.2.1. Aya Yorgi Kilisesi

Fatih Mahallesi Kızılay Sokak'ta yer almaktaydı (Harita 23, 32).¹⁶⁴ Tescil fişinde sadece kilise olarak belirtilen yapı bu çalışma içerisinde "Aya Yorgi (Hagios Georgios) Kilisesi" olarak belirtilmiştir.¹⁶⁵

Resim 82

İstanbul'un Rum amatör tarihçilerinden Paspatis,¹⁶⁶ 1878'de yayınlanan bir yazısında Küçükçekmece'den söz ederken Rumların burada Aya Yorgi (Hagios Georgios) adında bir kiliseleri olduğunu yazmıştır. Bousquet,¹⁶⁷ 1901'de Küçükçekmece ve Yarımburgaz Mağaraları

hakkında yazdığı makalesinde Küçükçekmece halkının yarısının Rum olduğunu ve Aya Yorgi adına bir kiliseleri ile bir okulları olduğunu belirtmiştir. Bahse konu olan kilisenin merkezdeki Rumların kullandığı bu kilise olduğu düşünüldüğünden Aya Yorgi olarak isimlendirilmiştir.

¹⁶⁴ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarihli ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

¹⁶⁵ Eyice 1977-1978: 83; Eyice 1978: 10.

¹⁶⁶ Paspatis 1877-1878: 33-42, Akt. Eyice 1977-1978: 83.

¹⁶⁷ Bousquet 1901: 295-302; Eyice 1977-1978: 83.

Resim 83

Resim 84

Kilise, dikdörtgen planlı, ahşap beşik çatılı ve kiremit örtülüdür (Resim 82-84). Duvar ve köşeleri düzgün yontulmuş taşlarla yapılmıştır. Duvarların geri kalan kısımları ve apsisi moloz taşlarla örülmüştür. Korniş kısmı dış bükey taş silme halindedir. Giriş kapısının üzerinde Latin harfleriyle yazılmış Türkçe bir kitabe yer almaktadır.¹⁶⁸ Kitabenin tamamı aşağıdaki gibidir:

*“BU BİNA III.
KOR. SV. BL. TARAFINDAN TÜRK
ORDUSUNA İLHAK EDİLMİŞTİR?
L7.XIII.1941*

¹⁶⁸ Eyice 1977-1978: 94.

¹⁶⁹ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun oluşturduğu tescil fişinden öğrenilmiştir.

Yapının bahçesine atılmış Rumca bir kitabede 1818 tarihi görülmüştür.¹⁶⁹ Kitabeler, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne taşınmıştır. Küçükçekmece'de 1923'e kadar varlığını sürdüren küçük Rum azınlığın yaşadığı mahallenin yerini göstermesi açısından önemlidir. Yapı niteliğini ve özgünlüğünü kaybetmiş, yıkılarak günümüze ulaşamamıştır. Yapının yerinde günümüzde Kızılay Tıp Merkezi binası vardır (Resim 85).

Resim 85

Resim 86

2.2.2.2. Zoğrafion Köyü

Kilisesi

Tevfikbey Mahallesi Merkez Caddesi'nde yer almaktadır (Harita 23, 37).¹⁷⁰

Kilisenin temelleri ve duvarlarının üzerinde Sefaköy Spor Kulübü binası bulunmaktadır. Söz konusu yapının kuzey duvarında kilisenin izlerine rastlanmaktadır (Resim 86-87).

Resim 87

¹⁷⁰ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.10.2007 tarih ve 521 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.2.2.3. Kilise 1

Halkalı Mahallesi'nde İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Harita 23, 42) arazisinde yapılmak istenen ek bina için başlanan temel kazılarında ortaya çıkan arkeolojik kalıntıların İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne verilen haber doğrultusunda Müze uzmanları tarafından bölgede yapılan arkeolojik kazılarda tespit edilmiştir (Resim 88).¹⁷¹

İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yapılan kazılarda doğu-batı doğrultulu yapı kompleksi açığa çıkarılmıştır. Kompleks içerisinde üç apsis-üç nefli küçük bir kilise, dikdörtgen ve kare planlı mekanlar ve sarnıç tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular yapının Geç Roma ve Bizans Dönemi'ne ait olduğunu göstermektedir.

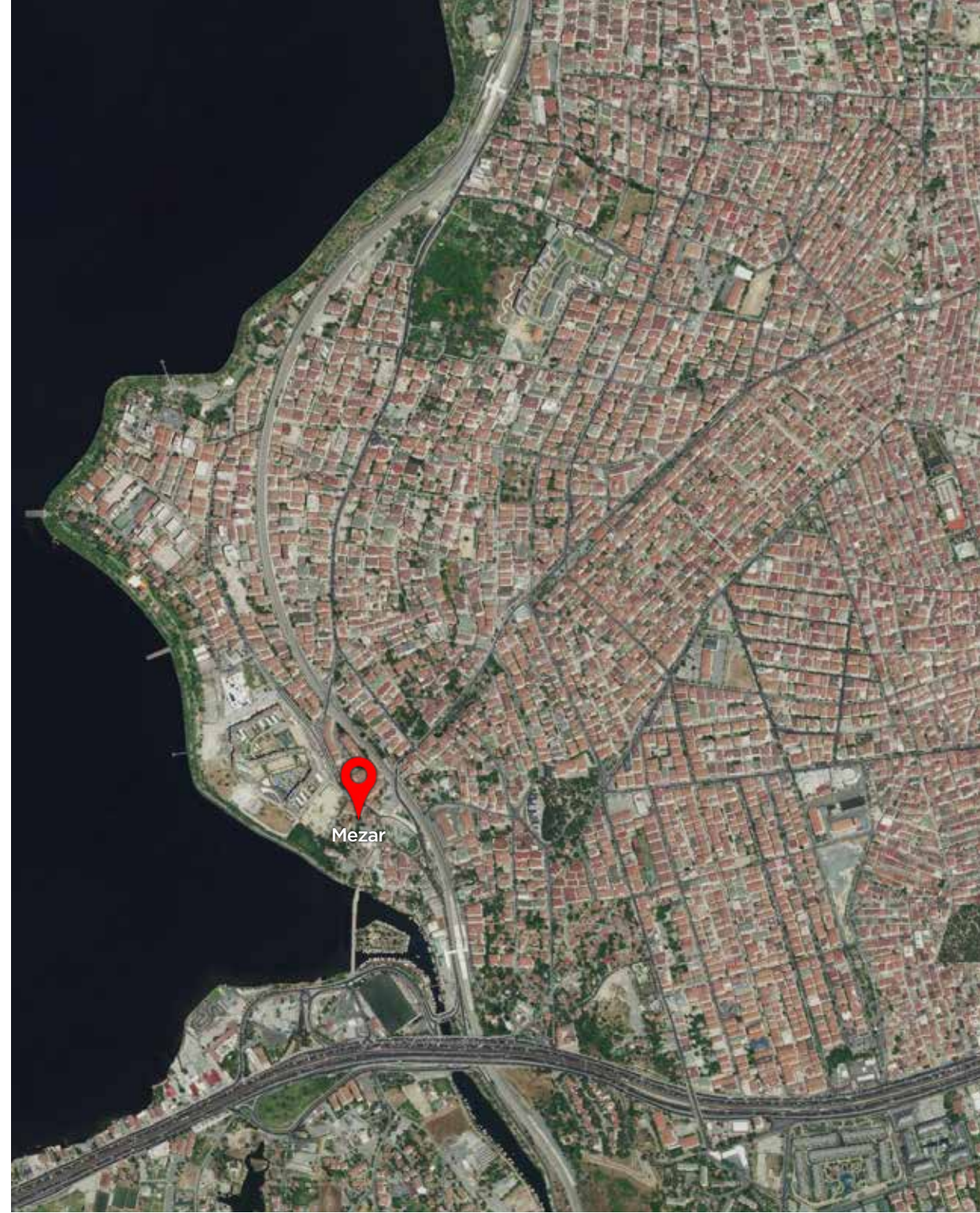

Resim 88

¹⁷¹ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.04.2016 tarih ve 1805 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.2.3.Mezar

Fatih Mahallesi 811 Sokak'ta yer almaktadır (Harita 24, 32, 45).¹⁷²

Harita 24

Resim 89

1993 yılında otel yapmak için başlatılan hafriyat çalışması sırasında tespit edilen arkeolojik kalıntıların ihbarı üzerine İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yapılan kazılarda Bizans Dönemi'ne ait kesme taş duvarla örülmüş tonozlu mezar yapısı (Resim 89) ve buna ait muhtemel duvar ve temel kalıntıları (Resim 90) ile balık pulu motifli, bordürlü

2,5x1,5 m ölçülerinde, sağlam durumda bir döşeme mozaigine (Resim 91-92) rastlanmıştır. Yapılan çalışmalarda bu alanın kuzeybatı köşesinde bir sarnıç görülmüş olup içine dolan su nedeni ile çevreye tehlike saçmaya başladığından sarnıç yapısıyla birlikte mezar yapısı koruma altına alınarak toprakla doldurulmuştur (Resim 93).

¹⁷² 08.06.1993 tarih ve 3084 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Resim 90

Resim 91

■ ■ ■

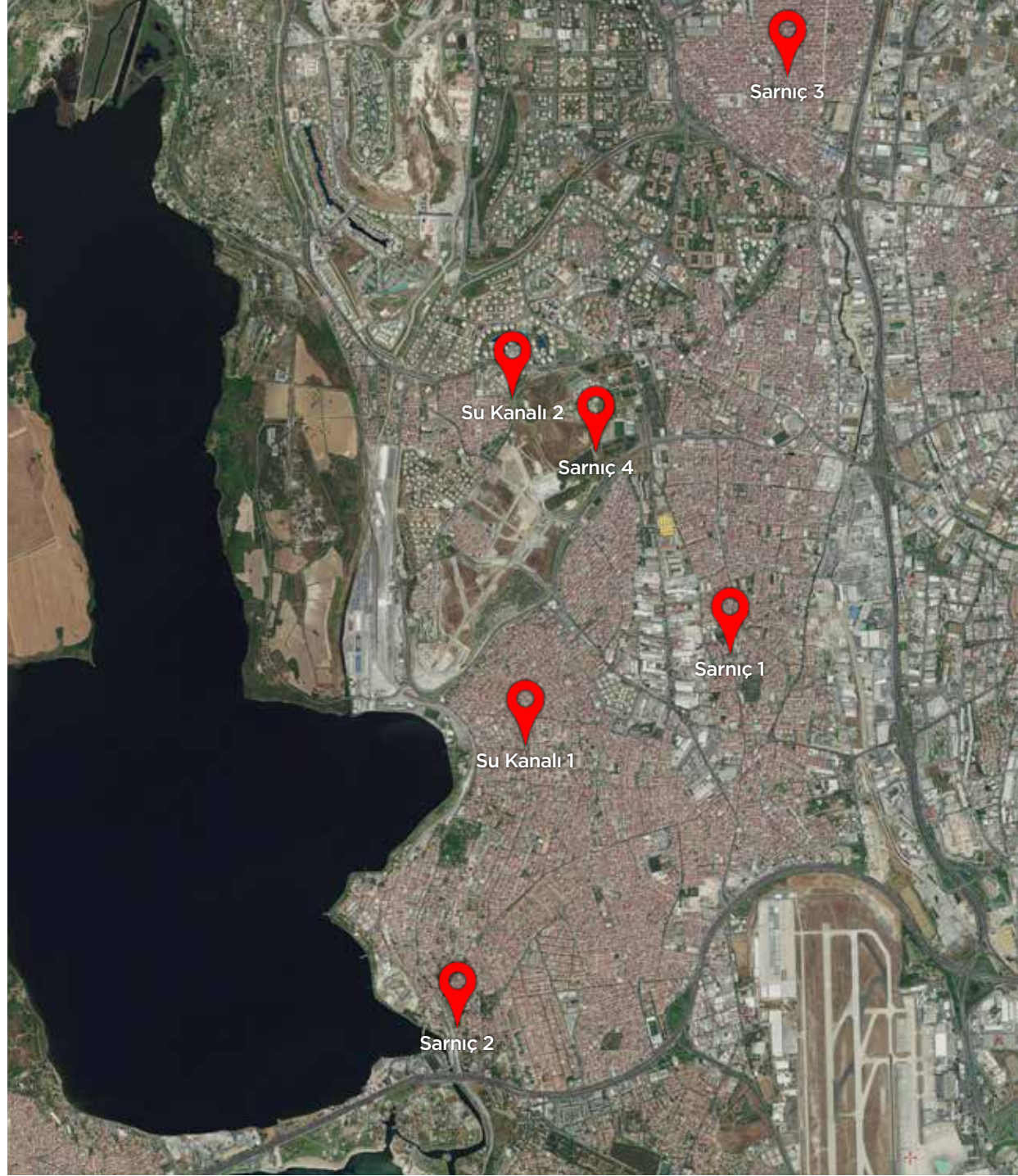

Resim 92-93

2.2.4. Sarnıç ve Su Kanalı

Küçükçekmece ilçesinde iki adet sarnıç yapısı ile dört adet su kanalı tespit edilmiştir (Harita 25, 45). Birbirine çok yakın lokasyonlarda yer alan Sarnıç 4 ile Su Kanalı 2 muhtemelen birbirine bağlı olup su transferi sağlanıyordu.

Harita 25

2.2.4.1. Sarnıç 1

Tevfikbey Mahallesi Seçkin Sokak üzerinde yer almaktadır (Harita 25, 37).¹⁷³

Bizans Dönemi'ne ait 13x7 m ebatlarında taş ve tuğla malzeme ile yapılmıştır (Resim 94). Sarnıç tek sıralı iki adet dikdörtgen ta-

şıyıcı dizisi ile iki bölüme ayrılmıştır (Resim 95). Bu bölümlerin üzeri tonoz ile örtülüdür (Resim 96). Taşıyıcıları üzerinde işlenmiş birer impost başlık vardır. Üç adet kemerin ayakları, iki dikdörtgen taşıyıcıya ve yan duvarlara oturmaktadır. Sarnıcın her iki duvarına üçer niş yapılmıştır.

Resim 94

¹⁷³ İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 30.03.1988 tarih ve 248 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Resim 95

Resim 96

Günümüzde yol kotunun altında kalmasından dolayı tehlike yaratacağından dolayı

üzeri ızgara kafes şeklindeki demir ile kapatılarak etrafı tellerle çevrilidir (Resim 97).

Resim 97

2.2.4.2. Sarnıç 2

Cennet Mahallesi Hatboyu Caddesi'nde yer almaktadır (Harita 25, 34).¹⁷⁴

2014 yılında yapılan inşaat kazısı sırasında ortaya çıkmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yapılan kazılarda mevcut durumu

kuzey-güney yönünde 4,5 m, doğu-batı yönünde 6 m ölçülerinde olan sarnıcın tonoz yüksekliği yaklaşık 2 m olarak belirlenmiştir (Resim 98). Düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş sarnıç, horasan harcı ile sıvanmıştır. Malzeme, teknik ve işçiliğine bakıldığında Bizans Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 98

¹⁷⁴ İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.05.2015 tarih ve 1369 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.2.4.3. Sarnıç 3

Mehmet Akif Mahallesi Yalaz Sokak'ta 2014 yılında yapılan inşaat kazısı sırasında ortaya çıkan duvar yapısının kalın harçla ince tuğla kullanılarak inşa edilen bir sarnıç yapısı olduğu anlaşılmıştır (Harita 25, 44).

İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından incelenen alanda horasan harcıyla inşa edilmiş, iç kısmı sıvalı yapının köşe yapan kuzey ve batı duvarları L şeklinde açığa çıktığı belirlenmiştir (Resim 99). Yapının diğer kısımlarında apartman ve duvar olduğundan de-

vamının olup olmadığı tespit edilememiştir. Yapı, teknik özellikleri bakımından Erken Bizans Dönemi'nde (MS 5-7. yüzyıl) inşa edilmiş olmalıdır. Söz konusu yapı, ağır tahribata uğradığı ve niteliğini kaybettiği için tescillenmemiştir.

Resim 99

2.2.4.4. Sarnıç 4

Halkalı Mahallesi'nde İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi arazisinde yapılmak istenen ek bina için başlanan temel kazılarında ortaya çıkan arkeolojik kalıntıların İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne verilen haber doğrultusunda Müze uzmanları tarafından bölgede yapılan arkeolojik kazılarda tespit edilmiştir (Harita 25, 42).¹⁷⁵

İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yapılan kazılarda doğu-batı doğrultulu yapı

kompleksi açığa çıkarılmıştır (Resim 100). Kompleks içerisinde üç apsis-üç nefli küçük bir kilise, dikdörtgen ve kare planlı mekanlar ve sarnıç tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular yapının Geç Roma ve Bizans Dönemi'ne ait olduğunu göstermektedir.

“Su Kanalı 2” olarak adlandırdığımız kanala su, yakın lokasyonda bulunan bu sarnıçtan iletiliyor olmalı (Harita 25).

Resim 100

¹⁷⁵ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.04.2016 tarih ve 1805 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Resim 101

2.2.4.5. Su Kanalı 1

Kanarya Mahallesi Dr. Sadık Ahmet Caddesi üzerinde 1990 yılında yapılan inşaat kazısı sırasında ortaya çıkan tünel tespit edilmiştir (Harita 25, 38).¹⁷⁶

İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından belgelenmesi yapılan tünelin (Resim 101-102) üzerinde günümüzde yapılaşma mevcuttur.

Resim 102

¹⁷⁶ İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 13.11.1990 tarih ve 2579 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.2.4.6. Su Kanalı 2

Halkalı Mahallesi İstasyon Caddesi'nde tespit edilmiştir (Harita 25, 42).¹⁷⁷

İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu su kanalının olduğu alanda İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından kazı yapılmasını istemiştir. Söz konusu alanda açığa çıkarılan horasan harcıyla inşa edilmiş, yassı tuğla ve yer yer kesme taş kullanılmış

su kanalı tespit edilmiştir (Resim 103). Kanalın giriş ucundaki iç kısımda güneye, doğuya ve batıya doğru devam eden açıklıklar bulunmaktadır. Kullanılan malzeme ve teknik bakımından Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Günümüzde kalıntının üzeri kapatılarak park haline getirilmiştir.

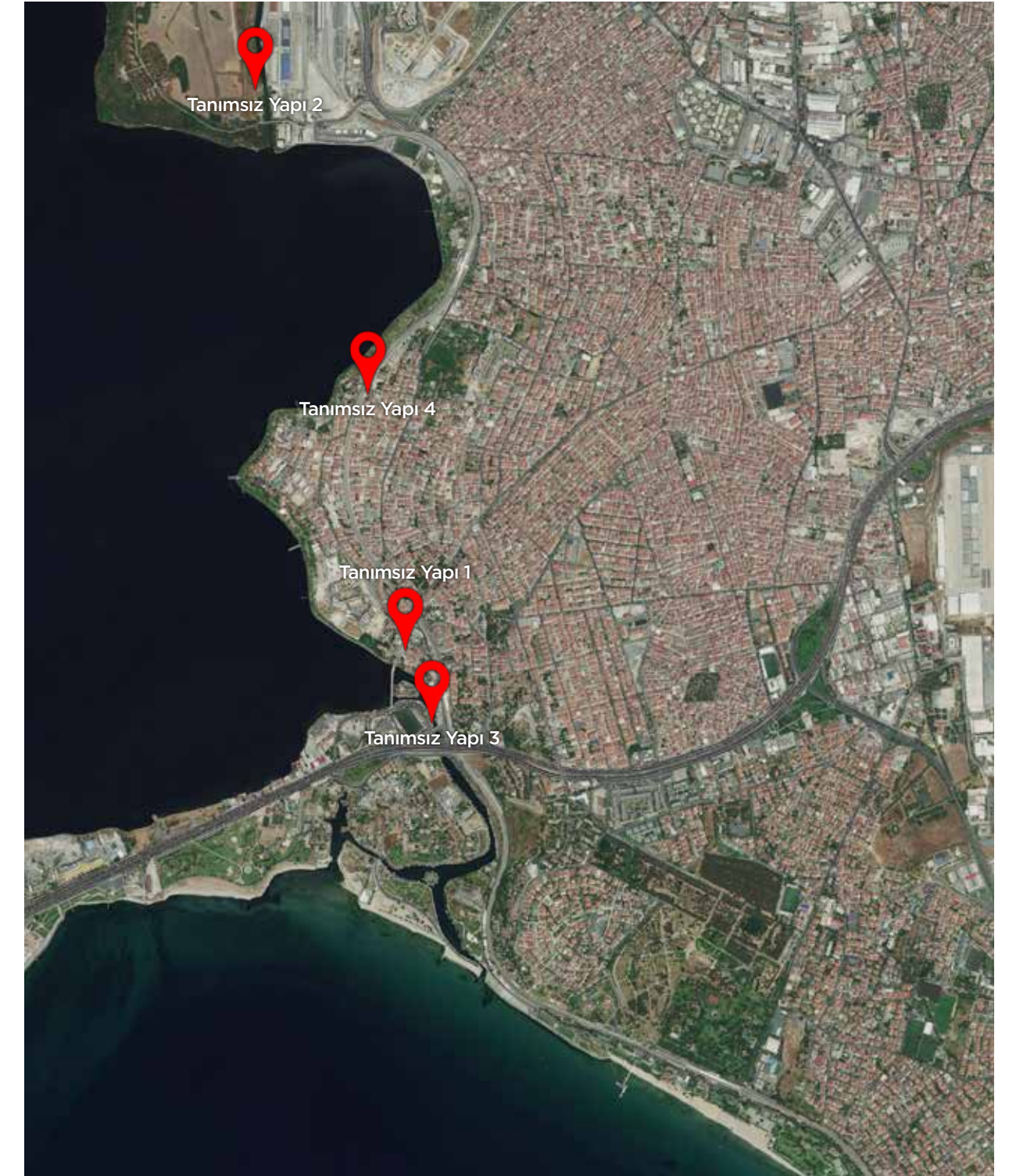

Resim 103

¹⁷⁷ İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 07.03.2013 tarih ve 494 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.2.5. Kurtarma Kazılarında Ortaya Çıkarılan Tanımsız Yapılar

Küçükçekmece ilçesinde yapılan hafriyat çalışmalarında dört adet tanımsız yapı tespit edilmiştir (Harita 26, 45).

Harita 26

2.2.5.1. Tanımsız Yapı 1

Fatih Mahallesi İstanbul Caddesi'nde (Harita 26, 32) 1993 yılında mevcut yapının yıkılıp yeniden inşaatı sırasında ortaya çıkmıştır (Resim 104-106).¹⁷⁸ İnşaat sırasında açığa

Resim 104

Resim 106

çıkan yapı yok edilmiş ve bulunan silmeli mermer blok parçaların (Resim 107) mal sahibi tarafından cami avlusuna taşındığı belirtilmiştir.¹⁷⁹

Resim 105

Resim 107

¹⁷⁸ 20.07.1993 tarih ve 3149 sayılı karar ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

¹⁷⁹ İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinden bu bilgi edinmiştir.

2.2.5.2. Tanımsız Yapı 2

Küçükçekmece Gölü'nün güneydoğusunda, Yarımburgaz Mahallesi'nde Nakkaşdere'nin göl ile birleştiği alanda derenin batı yakasında (Harita 26, 40) İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yapılan kazılarda horasan harçlı

kaba yontu moloz taş örgülü kuzey-güney doğrultulu küçük mekanların bir arada olduğu yapı kompleksi açığa çıkarılmıştır (Resim 108).¹⁸⁰ Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

Resim 108

¹⁸⁰ İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 02.03.2017 tarih ve 2307 sayılı karar ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.2.5.3. Tanımsız Yapı 3

Marmaray Projesi kapsamında Küçükçekmece Tren İstasyonu'nda İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Harita 26, 34).

Resim 109

2014 yılında D23 olarak adlandırılan plankarede yapı kalıntısı açığa çıkarılmıştır (Resim 109).¹⁸¹ Yapı içte ve dışta düzgün işlenmiş dikdörtgen kireçtaşı bloklarla örülüp içi moloz taşlarla doldurularak inşa edilmiştir. Söz konusu MS 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Tren yolu güzergahında yapılan çalışmalarda E24 plankaresinde de duvar

Resim 110

kalıntısı tespit edilmiştir (Resim 110).¹⁸² Kalıntı duvarları horasan harçla sıvalıdır. Rhegion kazılarında açığa çıkarılan mimari ile benzer plan ve inşa tekniğinde yapıldığı anlaşılmıştır. Tepede bulunan Rhegion yerleşiminin batı yamacına doğru indiği, bu proje sırasında açığa çıkarılan yapılarla da desteklenmiştir.¹⁸³

¹⁸¹ Asal 2016: 276.

¹⁸² Asal 2016: 276.

¹⁸³ Ogan ve Mansel 1942: 3.

2.2.5.4. Tanımsız Yapı 4

Cumhuriyet Mahallesi Marmaray Soğuksu İstasyonu'nda eski alt geçidin yeniden inşası sırasında (Harita 26, 36) 2016 yılında tespit edilmiştir İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yürütülen kazılarda bir yapıya ait kuzey-güney doğrultulu horasan harcıy-

la örülmüş taş-tuğla almasıık duvar kalıntısı ve mermer döşeme parçaları ile birlikte su kanalına rastlanmıştır (Resim 111-112). Söz konusu tanımsız yapı, mimarideki yapıım tekniği ve bulunan buluntulardan dolayı Bizans Dönemi'ne ait olduğu tespit edilmiştir.

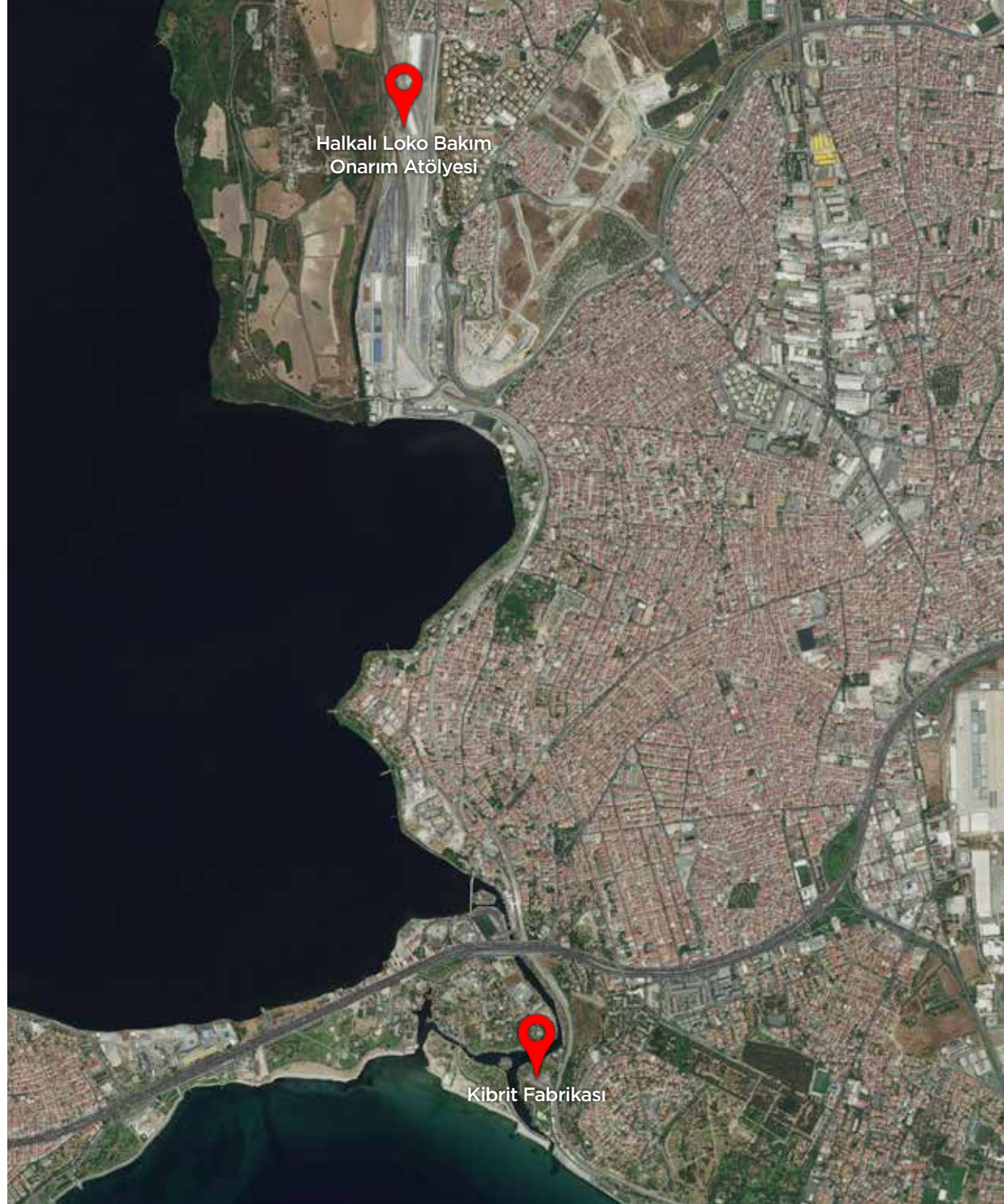
Resim 111

Resim 112

2.3. Endüstriyel Yapılar

İş, üretim ve endüstriyel çalışmaların gerçekleştiği binalardır. Küçükçekmece’de iki adet tescilli endüstriyel yapı örneği bulunmaktadır (Harita 27, 45).

Harita 27

2.3.1. Halkalı Loko Bakım Onarım Atölyesi (Dizel Deposu)

İstasyon Mahallesi Yarımburgaz Caddesi’nin batısında bürolar, tren rayları, bakım-onarım üniteleri olan yapıdır (Harita 27,

39).¹⁸⁴ 1940-1950’li yıllara özgü özellikler taşıdığından endüstriyel mimari açısından önemlidir (Resim 113).

Resim 113

¹⁶³ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 13.11.1976 tarih ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.3.1. Kibrit Fabrikası

Fatih Mahallesi Basıncıköy İstanbul Caddesi üzerinde Fransız girişimciler tarafından inşa edilen fabrika,¹⁸⁵ 1897 yılında üretime geçmiştir (Harita 27-28, 32).

Harita 28

¹⁸⁵ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.04.2016 tarih ve 1806 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Tek katlı, yan yana beş bloktan oluşan kagir yapıyı örten beşik çatısı iyi korunmuş çelik karkas sistemi ile taşınmaktadır (Resim 114-115). Eski kullanımından doğan yuvarlak tuğla örgülü yüksek bacası bulunmaktadır. Sonradan farklı kullanımın getirdiği ayrı bir kare kesitli, demir kasnaklı yeni baca eklenmiştir. Ön cephede pencere ve kapılar kemerli ke-

narları tuğla süslemelidir. Üçgen alınlığın ortasındaki yuvarlak pencereleri sonradan kapatılmıştır. Yapı, ön ve arka cephede üç ana bölüm halinde arka cephede değişikliğe uğramıştır. Arka kapı ve pencereleri orijinalde kemerli olup tuğla süsleri yoktur. Arka cephede her ana bölümde kare planlı üç kule bulunmaktadır.

Resim 114

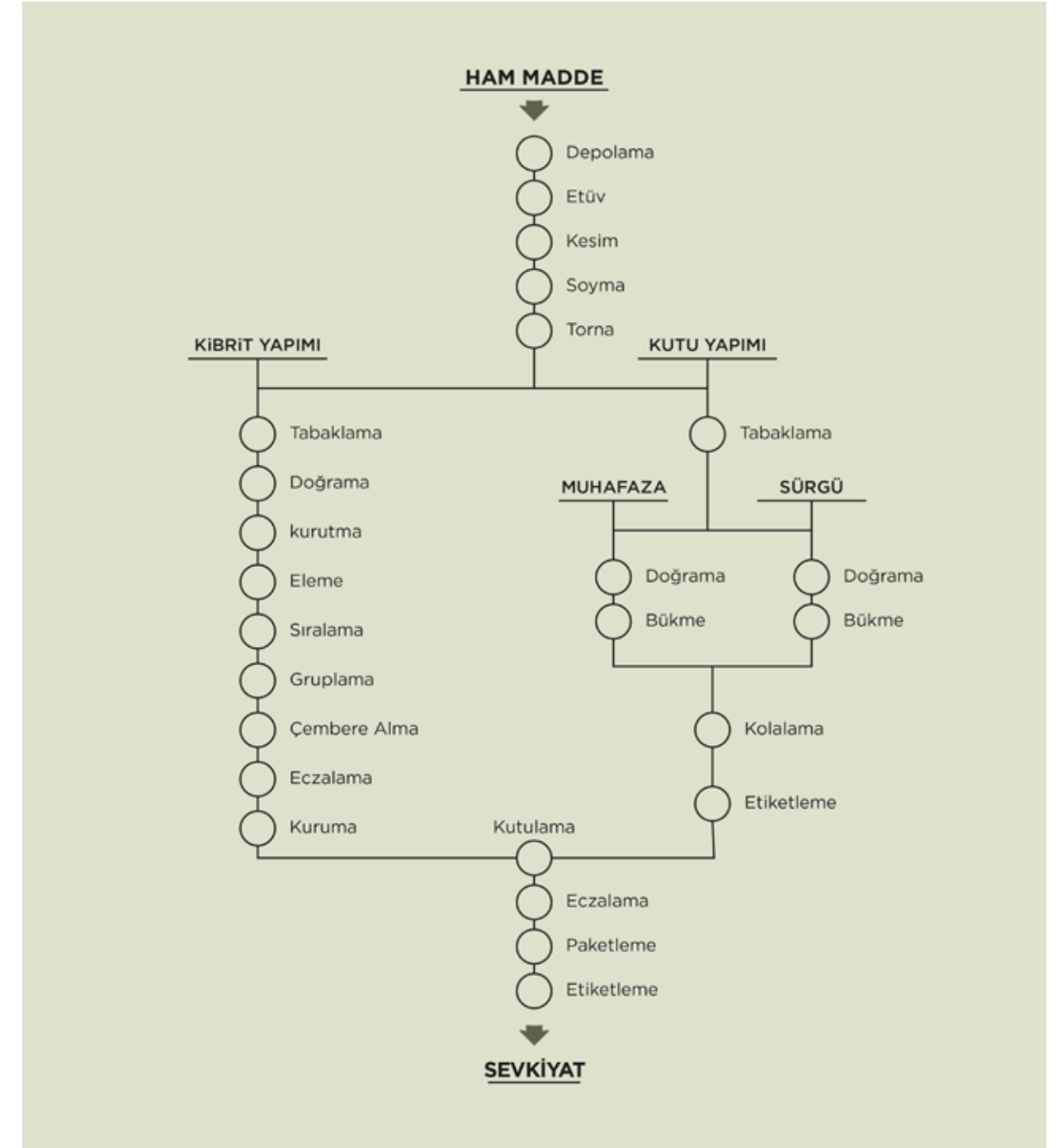

Resim 115

Fabrikada her gün ortalama 15 sandık kibrit üretildiği bilinmektedir. Bir sandığın içinde, 50 kibrit çöpü barındıran kibrit kutuları bulunmaktadır. Sandık kapasitesi toplamda 7200 adet kibrit barındırmaktadır.

Fabrikada, çoğunluğu kadınlardan oluşan iki yüz işçi ve elli personel çalışmıştır. Osmanlı Kibritleri, iç pazarın neredeyse yarısını karşılamıştır.

Kibrit üretimi 18 aşamadan oluşur (Resim 116).¹⁸⁶

Resim 116

Resim 117

- 1. Aşama** (Hammaddenin getirilmesi-Su buharı): Osmanlı Kibritleri, Karadeniz'den getirilen kavak ve ıhlamur ağaçlarının kütüklerinden imal edilmektedir. Kibrit çöpleri ve kutusunun yapıldığı kütükler önce 'etüv'lere sokularak su buharı ile birkaç saat bekletilerek elastik hale getirilmektedir.
- 2. Aşama** (Kesim): Etüvden çıkan kütükler hareketli tezgahlarda testerelele 52 cm uzunluğunda kesilmektedir.
- 3. Aşama** (Soyma): Kütüklerin kabukları balta ile sıyrılarak çıkarılmaktadır.
- 4. Aşama** (Torna): Su buharı ile doymun

hale gelmiş ve kabukları soyulmuş olan kütükler torna tezgahlarına verilerek çıkıntılarının düzeltilmesiyle düzgün silindirik kütüğün haline dönüştürülmektedir.

- 5. Aşama** (Tabakalama): Kütüklerden daire hareketli rendeler ile kibrit çöpü kalınlığında tabakalar elde edilmektedir (Resim 117). Kibrit kutusu imalatı için kullanılacak tabakaların kalınlığı daha az tutulmaktadır.

- 6. Aşama** (Doğrama): Kibrit tabakaları tam kibrit boyunda uzunlamasına kesilmektedir. Ardından kibrit çöplerinin 50 tanesi bir araya getirilerek kesilir ve arabaya yerleştirilmekte-

dir. Bu arabalar raylar üzerinde hareket ederek taklak makinesine sevk edilmektedir.

- 7. Aşama** (Kurutma-Kutu Yapma): Taklak makinesi kendi ekseninde dönerken içinden çok sıcak hava geçer, böylece daha önce nemli olan kibrit çubukları kurutulur. Bu şekilde kütük halindeyken uygulanan su buharının kibritleri terk etmesi sağlanmaktadır.

Kutu için kullanılacak tabakalar üst üste konularak makineye verilmektedir. Tahta alıp büküldükten sonra makinenin bir yanından gelen mavi kâğıt şeridi diğer yandaki çanakta bulunan koladan sürülmektedir. Ardından

bükülmüş muhafazaya veya sürgüye yapıştırılmaktadır. Bu tezgahların her birinin başında bulunan kadınların (Resim 118) kontrolünde gerçekleşen işlem sonrası yapılan kutular küfele re dolmaktadır.

- 8. Aşama** (Etiketleme): Kutuların üzerine Osmanlı Kibritleri yazılı Türkçe ve Fransızca yazılı etiketler yapıştırılmaktadır (Resim 119). Kutular sonrasında küfelere atılmaktadır.

- 9. Aşama** (Eleme): Taklak makinesinde kuruyan kibritler arabalarla elek makinesine getirilerek kısıları ve kırıkları ayrılmaktadır.

- 10. Aşama** (Sıralama): Küfelere düzensiz bir şekilde dökülen kibritler sıralama makinesi

Resim 118

sallandıkça kendi kendine istiflenerek gözlere dolmaktadır.

11. Aşama (Mahfazaya Alma): Sıralanan kibritler uzun mahfazalar içine alınmaktadır.

12. Aşama (Gruplama): Üst üste sıralanmış kibritlerin iki tarafına keçe yapıştırılmaktadır. Tahta cetveller üzerine her cetvelde bir sıra kibrit olacak şekilde alınmaktadır.

13. Aşama (Çembere Alma): Üzerinde kibrit olan bu cetveller üst üste dizilerek 15-30 tanesi birden çember içine alınarak sıkıştırılmaktadır. Hepsi birbirinden ayrı duracak şekilde sıkıştırılmış olan kibrit çöpleri raflı

Resim 119

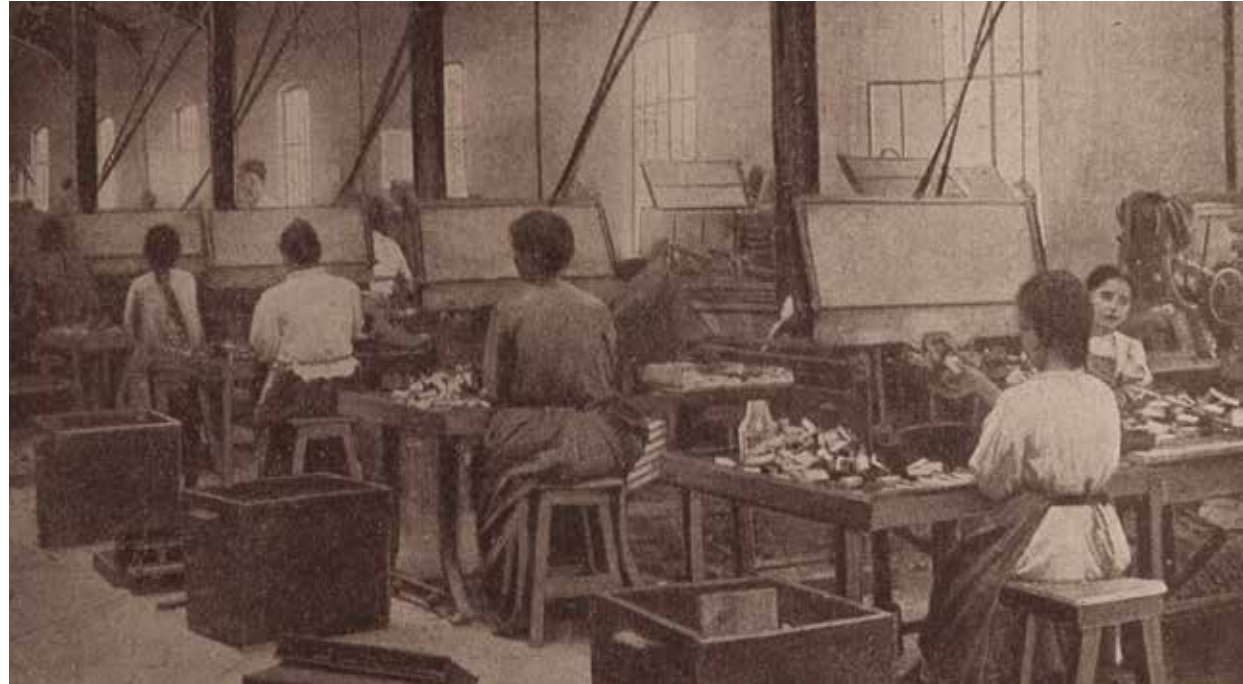
arabalarla kimyahaneye götürülmektedir.

14. Aşama (Parafine ve Kurutma): Sıkıştırılıp çember içine alınan çöpler kimyahanede hazırlanmış olan sıcak parafine ba-

tırılmaktadır. Uçları ıslanan kibritlerin macuna sokulup çıkarılmasıyla uçları eczalanmış oluyor. Raflı arabalara yerleştirilen kibritler etöv makinesi yardımıyla kurutulmaktadır.

15. Aşama (İstifleme): Diğer bir makinede çemberlerin açılmasıyla kibritler üst üste istiflenerek eski halini almaktadır.

16. Aşama (Kutulama): Doldurma tezgahlarının başında bulunan kadın işçiler daha önce

Resim 120

hazırlanmış olan kibrit kutularının sürgüsünü elleriyle uzatmaktadır. Makine her bir kutuya 50 adet kibrit çöpü yerleştirdikten sonra sürgüyü kibrit kutusuna iterek küfeye atmaktadır (Resim 120).

17. Aşama (Eczalama): İçi kibrit dolu olan kutular yan yana uzun bir tezgâha verilmektedir. Fırçalarla kutuların iki yanına ecza sürülmektedir. Fabrikada üretilen kibritler yalnızca kendi kutusunun kapağındaki eczaya sürüldüğünde alev aldığından kendi kendine alev alma tehlikesi bulunmamaktadır.

18. Aşama (Paketleme): Son olarak kutular 10'arlı paketler halinde gruplanarak üzerine etiket yapıştırılarak nakliyata hazır hale getirilmektedir.

O dönemin modern fabrikalarından biri olan Osmanlı Kibrit Fabrikası'nda üretilen

kibritlerin bir özelliği de kibritlerin, kibrit kutularının kenarında bulunan eczalı kısma sürülerek yakılıyor olmasıydı. Üretilen bu kibritlerden önce, yandığında çevreye kıvılcımlar saçmakta olan zehirli fosforlu kibritler üretilmekteydi. Osmanlı Kibritleri o dönemde artık üretilmesinden vazgeçilmiş olan fosforlu kibritlere göre daha tehlikesiz ancak daha pahalıydı.

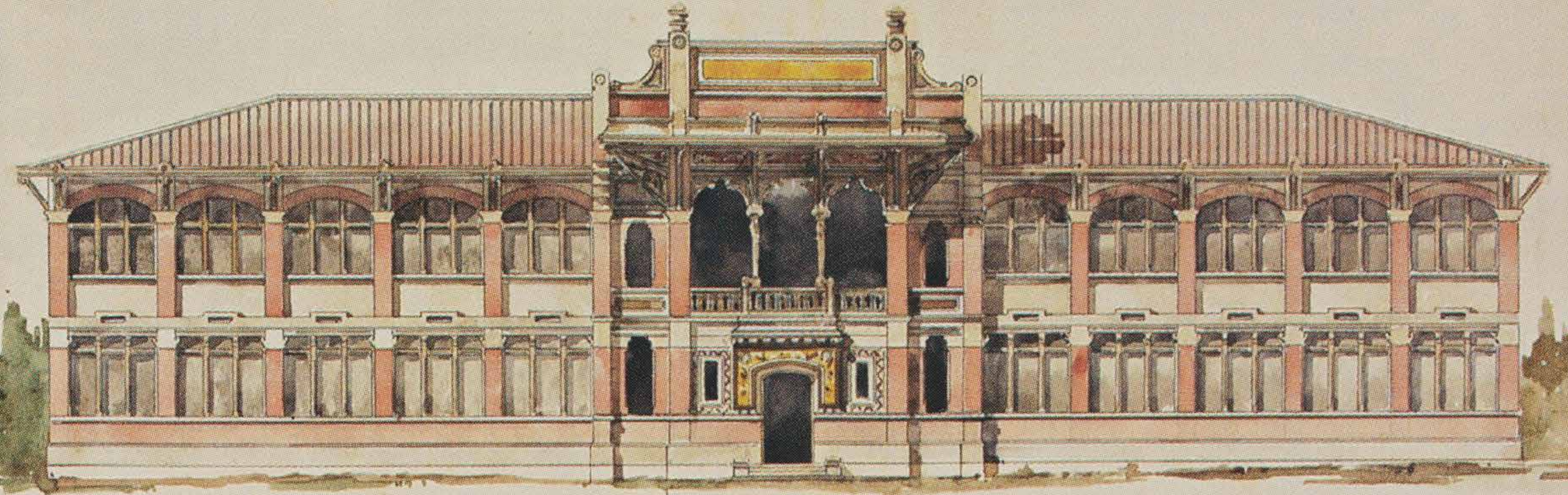
1900'lü yılların başına kadar üretime devam eden fabrika verimli olmadığı için bir süre sonra kapatılmıştır. Fabrika el değiştirerek, XX. yüzyıl boyunca çeşitli imalathaneler ve depolar tarafından kullanılmıştır. Yapının bazı pencereleri ve aksanları değiştirilmiş, binaya eklemeler ve bölmeler yapılmıştır. Güney kısmındaki bina restore edilerek kültür faaliyetlerinde kullanılmaktadır (Resim 121).

Resim 121

بانك يوزدن كورنیشی

FACADE PRINCIPALE

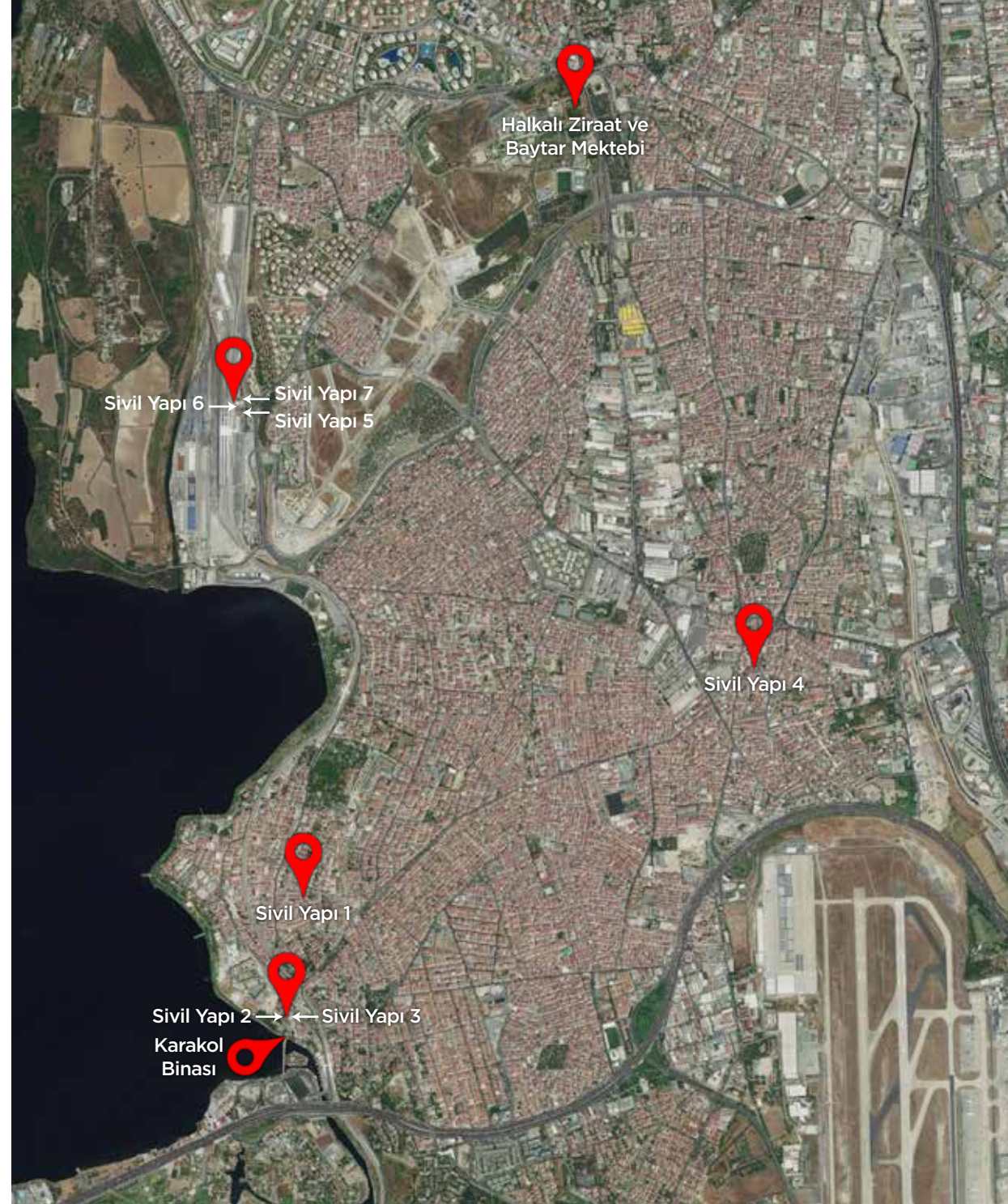

بیطریکیتی

ECOLE VETERINAIRE

2.4. Sivil Mimari Yapılar

Sivil mimari yapılara örnek Küçükçekmece ilçesinde tescilli dokuz adet yapı bulunmaktadır (Harita 29, 45).

Harita 29

2.4.1. Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi

Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi (Harita 29, 42), Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'da faaliyet gösteren ziraat alanında ilk eğitim veren okuldur (Resim 123).¹⁸⁷

Okulun açılması ilk olarak 1878-1879 yılları sırasında Ahmed Cevdet Paşa'nın Ticaret ve Ziraat Nazırlığı zamanında gündeme gelmiştir. O sırada nazırlık bünyesinde ilk defa kurulmuş olan Ziraat Müdürlüğü'ne getirilen ve Fransa'da tahsil görmüş olan Amasyan Efendi'nin öncülüğünde Halkalı'da yer satın alınmış ve binanın inşaatı 1891 yılında tamamlanmıştır. Bina tamamlanınca, ilk önce Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye içinde açılmış olan Mülkiye Baytar sınıflarının öğrencileri bu okula nakle-

dilmiştir. Okula, Halkalı Ziraat ve Baytar Mekteb-i Âlisi adı verilerek ziraat öğrencilerinin kabulüne 1892'de başlanmıştır.

1894 yılında okul ikinci dönem veteriner mezunlarını verdikten sonra, müstakil bir okul haline getirilmiştir. Ziraat Mektebi olarak 1896'dan itibaren mezun vermeye başlamıştır (Resim 124).

Okul, idadî mezunlarını kabul ederek üç yıllık bir yüksek ziraat eğitimi vermiştir. Sonrasında ormancılık ile ilgili dersler de eklenerek okulun adı Halkalı Ziraat ve Orman Mekteb-i Âlisi olarak değiştirilmiştir (Resim 125). Böylece, orman memurları da bu okulda yetiştirilmeye başlanmıştır.

Resim 123

¹⁸⁷ Okulla ilgili detaylı bilgiler için bkz: Eyice 1977-1978: 84; Şahin 2010; Çeşme 2011; Toruk 2013; Çeşme 2014a; Çeşme 2014b.

Resim 124

İkinci Meşrutiyet'ten sonra bu okuldaki ormancılık dersleri yetersiz görülerek 1910'da Orman Mekteb-i Âlisi kurulmuş ve ormancılık eğitimi bu okuldan ayrılmıştır. Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi adını alan okul, eğitimine I. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi sırasında kısa süreli aralar vermiştir.

Okulun hocaları tarafından, okula ait çiftliklerde yapılan uygulamalar ve sonuçları ile birlikte çeşitli inceleme gezileri hakkında bilgi vermek amacıyla "Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası" adını taşıyan dergi çıkarılmıştır. Söz konusu dergi 1917-1918 yıllarında toplam 7 sayı olarak yayınlanmıştır.

■ ■ ■

Temmuz 1927'de "Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Âli Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına ait kanun" adını taşıyan 1109 sayılı yasa¹⁸⁸ çıkartılmıştır. Bu yasa ile Ziraat Vekâleti'ne ziraat ve veterinerlik alanlarında yüksekokullar kurmak, bunların inşaatını yaptırmak ve gerekli teçhizatı almak, yurt içinde ve dışında bilimsel araştırmalar

yapmak ve yaptırmak ve yabancı uzmanlar çağırarak konularında yetki ve ödenek verilmiştir. Yasanın bir başka maddesi ile, bu konulardaki mevcut okulları ıslah ve birleştirme ve öğrencileri bir araya toplama yetkisi de verilmiştir. Bu yasa sonrasında 1928'de Halkalı Ziraat Mektebi kapatılmış, öğrenciler de İstanbul'daki Orman Mektebi'ne devre-

Resim 125

¹⁸⁸ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005/kanuntbmmc00501109.pdf (06.10.21, 18.05).

■ ■ ■

2.4.2. Karakol Binası

Fatih Mahallesi'nde Küçükçekmece Köprüsü'nün kuzeybatısında yer almaktadır (Harita 29, 32).¹⁹⁰ Köprü başına inşa edilerek Rumeli'den kasabaya giriş çıkışların kontrol altına alınması amaçlanmıştır (Resim 128).

Resim 128

Boue,¹⁹¹ 1837'de Küçükçekmece Gölü'nün kıyılarını çıplak bulmuş fakat Küçükçekmece kasabasının ulu selvileri ve güzel incir ağaçlarıyla kaplı bahçeleri ile pitoresk bir görüntüsü olduğunu belirtmiştir. Tek gözlü antik köprünün ahşap olduğunu ve köprünün ucunda bir kontrol amaçlı bir karakol olduğunu yazmıştır. Bu anlatımda karakolun 1837'de mevcut olduğu anlaşılmaktadır. An-

cak bu yapı ile bugünkü yapının aynı özellikte olup olmadığı bilinmemektedir.

İki katlı kagir olan binanın her iki katı birbirinden bağımsız girişlerle kullanılmaktadır (Resim 129). İçeride merdiveni bulunmamaktadır. Yapının ana girişi birinci katta köprü üzerinde bulunmaktadır. Üç adet basamakla ulaşılan girişinde uzunca bir koridor, bu koridorun her

¹⁹⁰ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 07.12.2006 tarih ve 249 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

¹⁹¹ Boue 1854: 46; Eyice 1977-1978: 81.

iki yanında odalar bulunmaktadır. Koridorun sonunda cephede de çıkma yapan iki adet ufak mekân depo ve WC olarak kullanılmaktadır. Giriş koridorunun sağ ve sol tarafında ikişer adet oda yer almaktadır.

Yapının sağ yan cephesine bitişik betonarme bir merdivenle yapının bahçe katına inilmektedir. Bu katın plan yapısı üst kattan farklıdır. Orta akstan ikiye bölünmüş bu katta her iki yarıda iki afet odası bulunmaktadır.

Üst katta koridor sonunda bulunan depo ve WC olarak kullanılan çıkıntı bu katta da aynı işlevde kullanılmaktadır.

Zaman içerisinde artan mekân ihtiyacı nedeniyle yapının arka ve sol yan cephesine yemekhane, WC, arşiv gibi işlevler için kullanılmak üzere tek katlı ek binalar yapılmıştır.

Yapı, günümüzde Küçükçekmece Polis Merkezi Amirliği binası olarak işlevini sürdürmektedir.

Resim 129

2.4.3. Sivil Yapı 1

Cumhuriyet Mahallesi 2. Lale Sokak'ta yer almaktadır (Harita 29, 36).¹⁹²

Doğu-batı doğrultulu birleşik iki kagir yapıdır (Resim 130). Doğu kısmındaki iki, batı kısmındaki bodrum+üç katlı olan yapılar kırma çatılıdır.

Resim 130

¹⁹² İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 06.03.2008 tarih ve 643 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.4.4. Sivil Yapı 2

Fatih Mahallesi Ayazma Sokak'ta yer almaktadır (Harita 29, 32).

Bodrum, zemin+1 kattan oluşan cumbalı ahşap bir yapıdır (Resim 131). Kontur ve gabarisiyle geleneksel konut geleneğini sürdürmek-

Resim 131

tedir. Yapının, kat döşemeleri ahşap kirişli ve tavanları Geç Osmanlı Dönemi pasalı tipte yapılmıştır. Çatısı yanındaki ev ile ortaktır.

Günümüzde bir kısmı yanmış, atıl vaziyettedir (Resim 132).

Resim 132

¹⁹³ 25.04.1986 tarih ve 2188 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillidir.

2.4.5. Sivil Yapı 3

Fatih Mahallesi Ayazma Sokak'ta yer almak-
tadır (Harita 29, 32).¹⁹⁴

Zemin +1 katlı olan kâgir yapının duvarları
tuğla ile örülmüş, tavanı ve odaların döşe-
meleri ahşaptır (Resim 133-134). Çatısı bitişiğin-

deki ahşap binayla birleşik görünmektedir.
Ön cephesinde ikili guruplar halinde dört
tane pencere açıklığı mevcuttur. Pencere ve
kapıları sökülümüş, harap vaziyettedir.

Günümüzde bir kısmı yanmış, atıl vaziyette-
dir (Resim 135).

Resim 133

¹⁹⁴ İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 19.06.2008 tarih ve 723 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Resim 134

Resim 135

2.4.6. Sivil Yapı 4

Tevfikbey Mahallesi Merkez Caddesi'nde yer almaktaydı (Harita 29, 37).¹⁹⁵

Yapı, tek katlı ahşap olup süslemesi ve iç mimarisi açısından XIX. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır (Resim 136). Ahşap kon-

Resim 136

sollar üzerine oturtulmuş tavanında özgün madeni makaralar bulunmaktadır (Resim 137).

1992 yılında kahvehane olarak kullanılan yapı, 1999 yılında çıkan yangın sonucunda günümüze ulaşmamıştır.

Resim 137

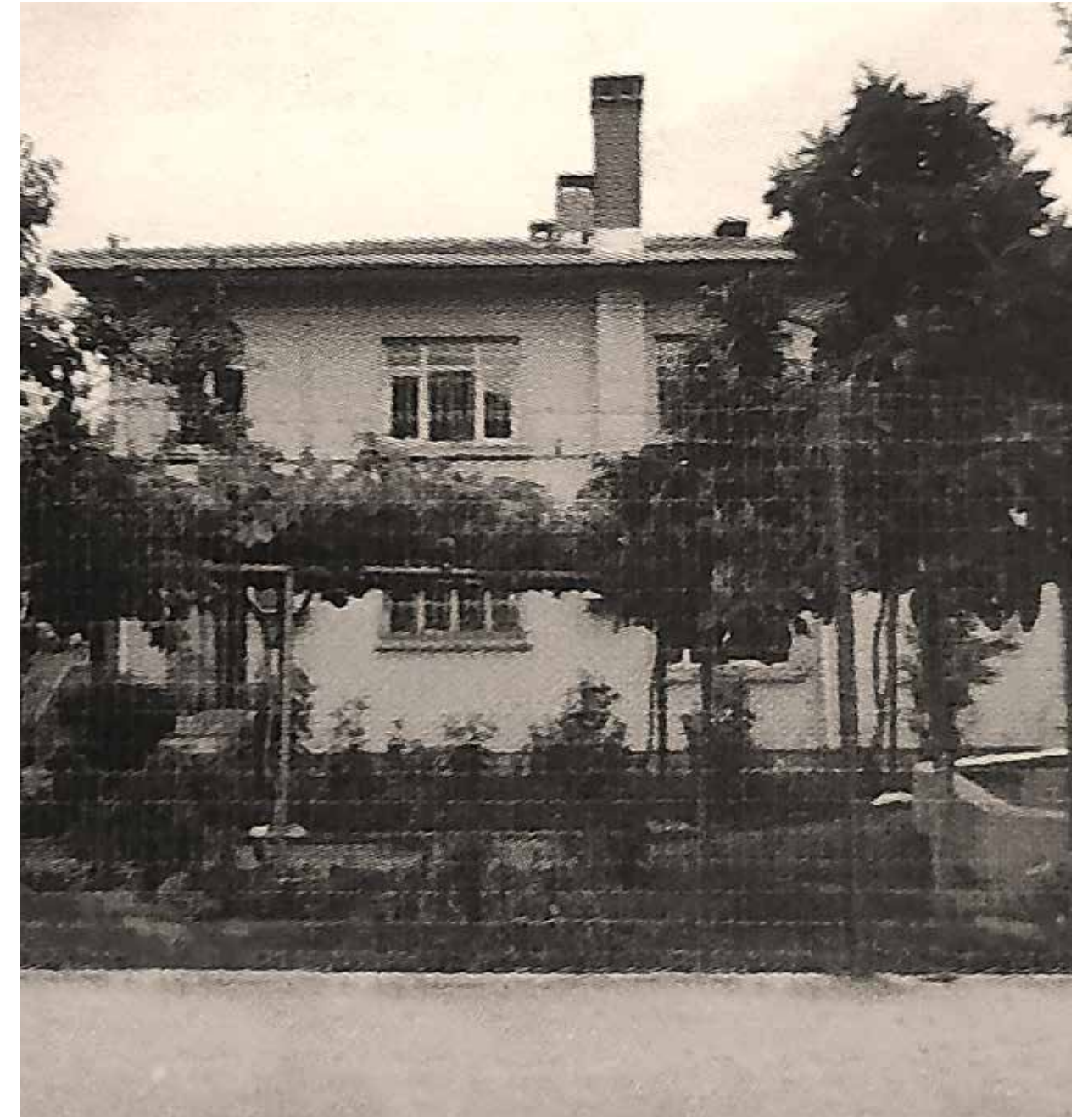
¹⁹⁵ İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 29.09.1992 tarih ve 2938 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.4.7. Sivil Yapı 5

İstasyon Mahallesi Yarımburgaz Caddesi'nde yer almaktadır (Harita 29, 39).¹⁹⁶

Yapı kare planlı olup zemin+1 katlıdır (Resim 138). Cephesi çimento sıvalı, doğu cephesin-

de kemerli girişi ve penceresi bulunmaktadır. Depo olarak kullanılan yapı, XIX. yüzyıla aittir.

Resim 138

¹⁹⁶ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.08.2019 tarih ve 4482 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.4.8. Sivil Yapı 6

İstasyon Mahallesi Yarımburgaz Caddesi'nde yer almaktadır (Harita 29, 39).¹⁹⁷

Yapı, dikdörtgen planlı doğu batı doğrultusunda uzanmaktadır (Resim 139). Tek katlı, kırma çatılı, cephesi çimento sıvalıdır. Depo olarak kullanılan yapı, XIX. yüzyıla aittir.

Resim 139

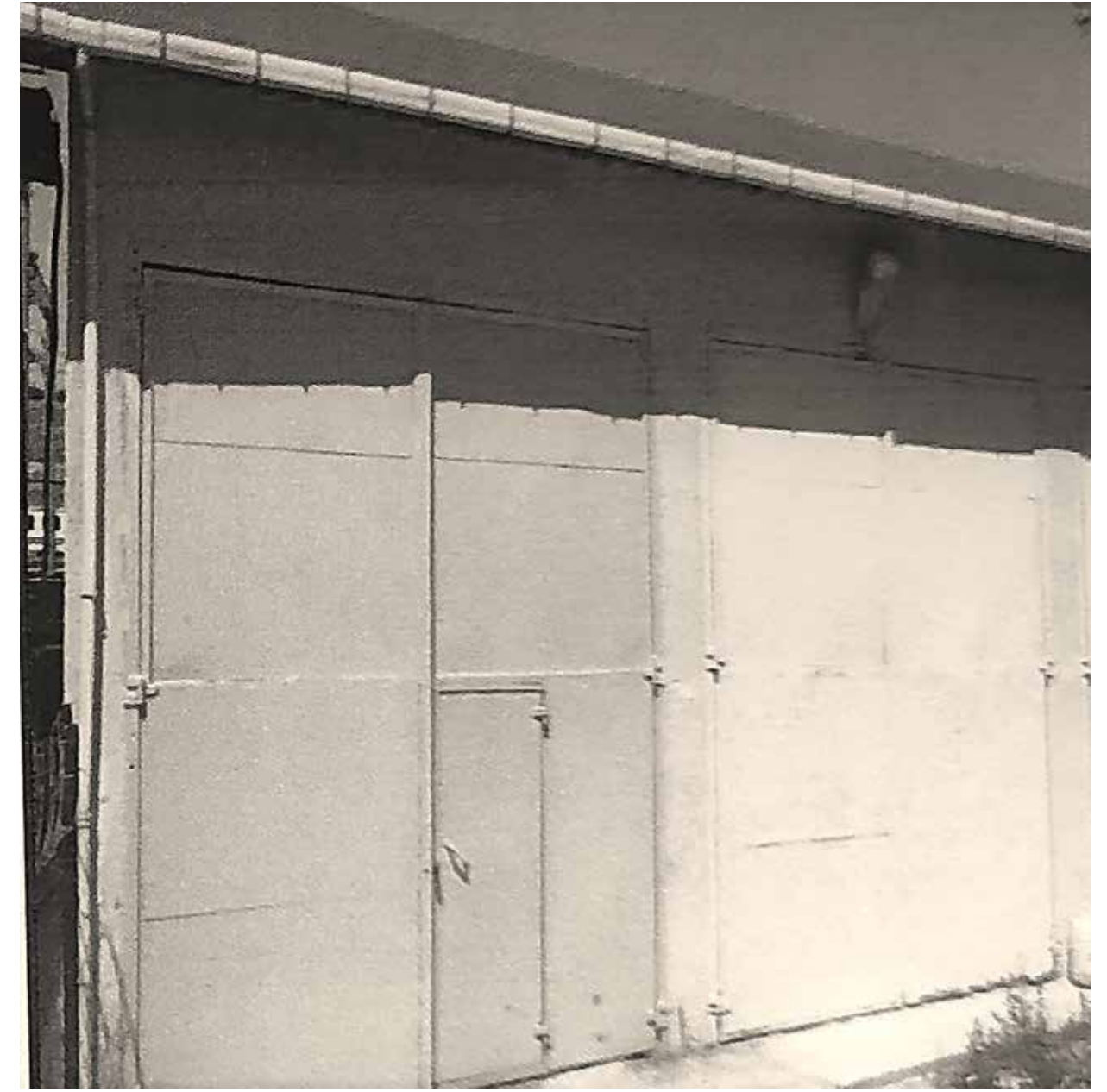
¹⁹⁷ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.08.2019 tarih ve 4482 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2.4.9. Sivil Yapı 7

İstasyon Mahallesi Yarımburgaz Caddesi'nde yer almaktadır (Harita 29, 39).¹⁹⁸

Yapı, dikdörtgen planlı olup kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır (Resim 140).

Tek katlı kırma çatılı, cephesi çimento sıvalıdır. Doğu cephesinde iki adet dar, iki adet geniş olmak üzere, dört adet kapı açıklığı bulunmaktadır. Depo olarak kullanılan yapı, XIX. yüzyıla aittir.

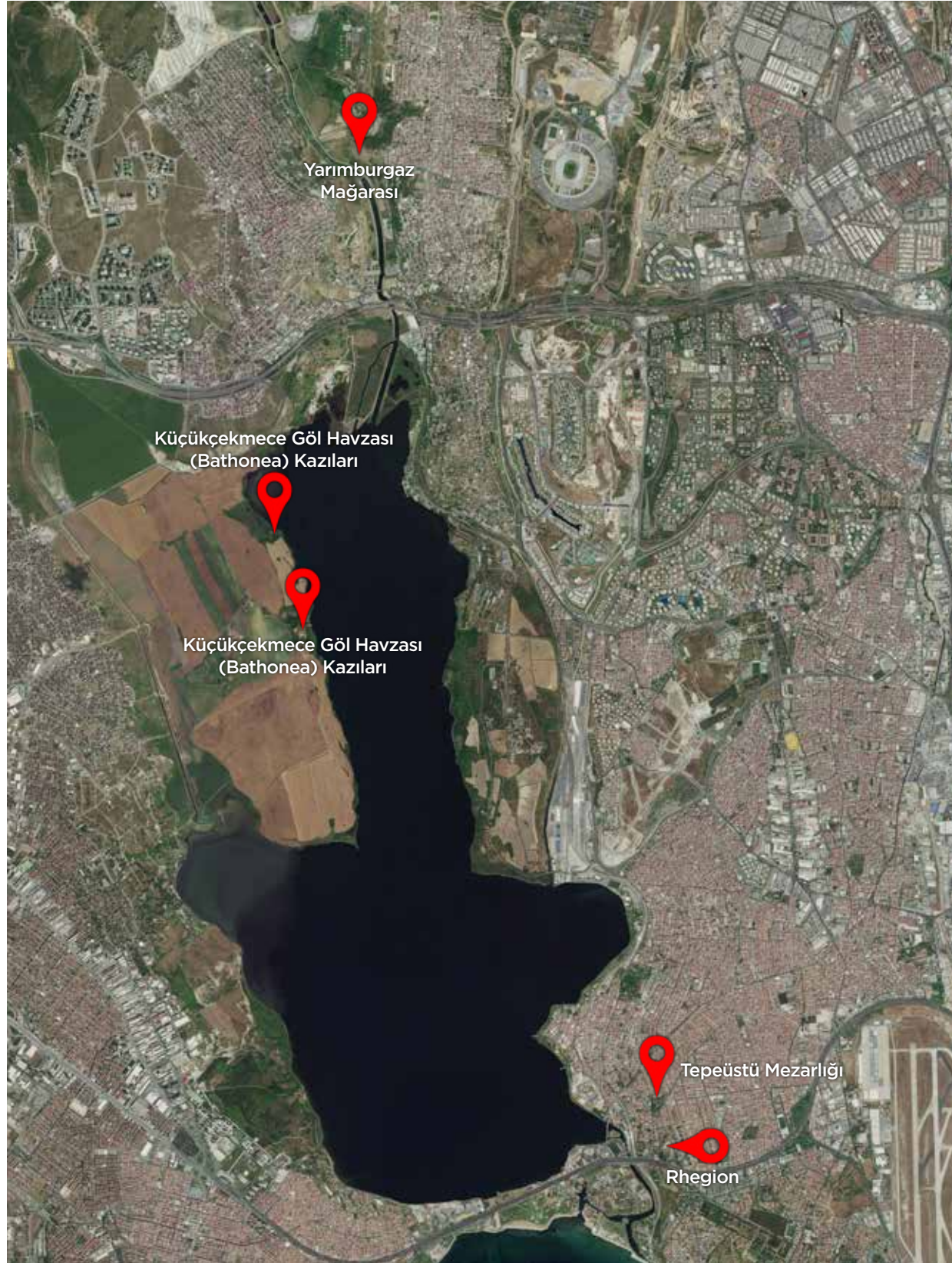
Resim 140

¹⁹⁸ İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.08.2019 tarih ve 4482 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

· · · 3. SİT ALANLARI

Küçükçekmece, Roma Dönemi'nde başkent Konstantinopolis'e bağlı *Rhegion* adındaki yerleşme olarak bilinmektedir. Bu yerleşmenin kalıntıları günümüzde "Antikalar Parkı" olarak bilinen yer ile Tepeüstü Mezarlığı'nda hala görülmektedir. Bu iki nokta Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından sit alanı ilan edilmiştir. Çalışmada hem Küçükçekmece'de hem de çevresinde bulunan sit alanları tanıtılmıştır (Harita 30).

Harita 30

3.1. Küçükçekmece'deki Sit Alanları

3.1.1. Rhegion

Günümüzde Cennet Mahallesi'nde bulunan hem Küçükçekmece Gölü'ne hem de Marmara Denizi'ne karşı manzarası bulunan tepede kurulu yerleşim yeridir. 1960'li yıllarda söz konusu tepenin olduğu bölge "Antikalar Semti"¹⁹⁹ olarak anılmaktaydı. Günümüzde söz konusu alan "Antikalar Parkı" (Harita 30, 34, 45, Resim 142) olarak bilinmekte olup bölgenin bir caddesinin adı da "Antikalar Caddesi"dir.

Rhegion ile ilgili Geç Antik Çağ kaynaklarından edindiğimiz bilgiler Küçükçekmece tarihi başlığı altında kronolojik olarak verilmiştir.²⁰⁰ Roma Dönemi'nde İmparatorluk

içindeki yolların mesafelerini veren *Tabula Peutingeriana*'da Byzantion'un 12 mil kadar batısında '*Regio*' olarak açıkça ifade edilen yerleşim yeri, Roma İmparatorluğu'nun en önemli ana yollarından biri olan ve Avrupa'yı Byzantion (İstanbul)'a bağlayan *Via Egnatia*'nın da Küçükçekmece Gölü'nün doğu yakasında tepelik alanda yer alan *Rhegion*'dan geçtiği görülmektedir. Söz konusu alanda İmparator I. Theodosius tarafından denize ve göle hâkim tepe üzerinde saray kompleksi yapıldığı bilinmektedir.²⁰¹ Alanda yapılan kazılarda çıkan buluntular, haritalardaki yerleşim yerini ve saray kompleksini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

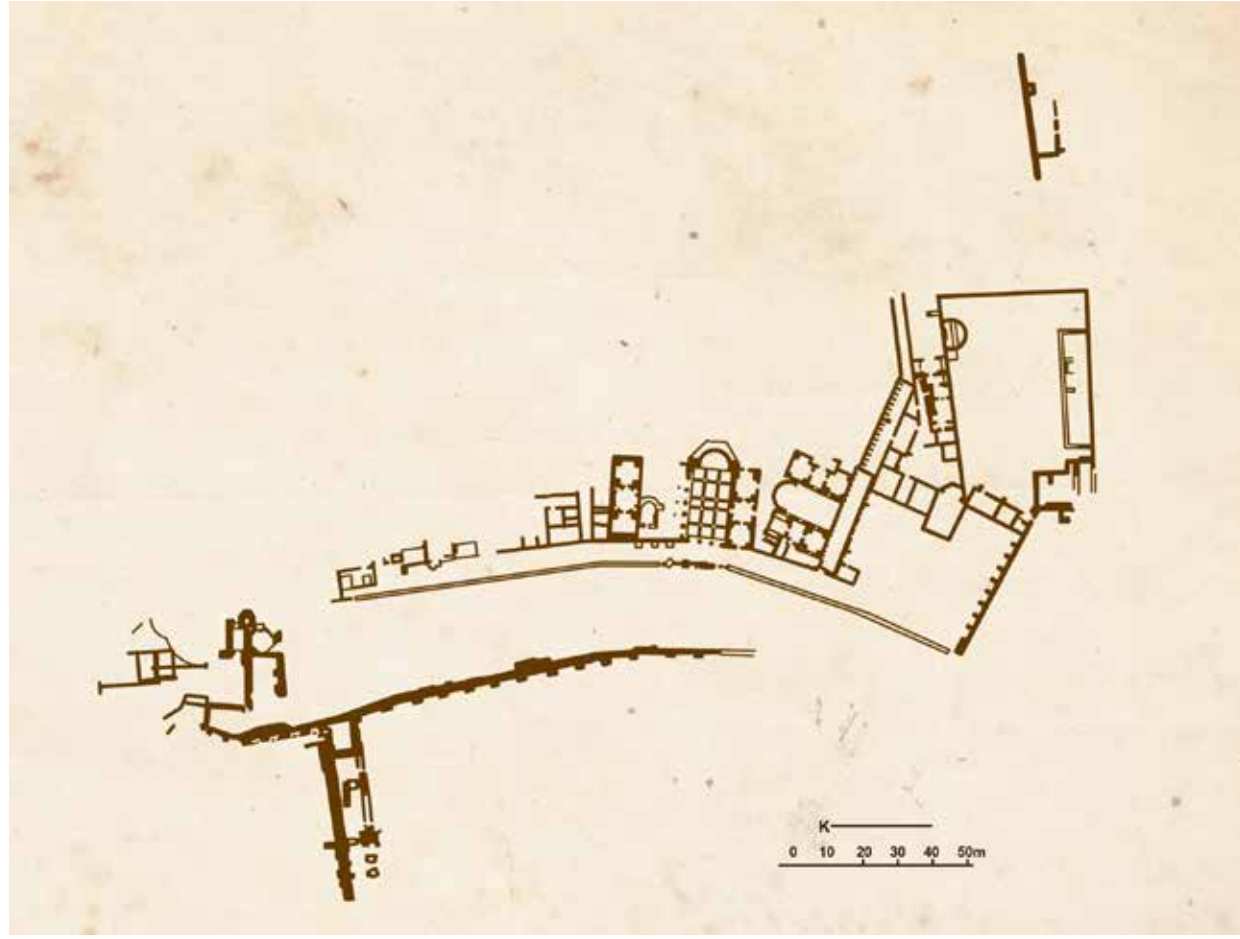

Resim 142

¹⁹⁹ Öztürk 1981: 43.

²⁰⁰ Bkz. Bölüm 1'deki "1.2. Tarihi" başlığı.

²⁰¹ Eyice 1977-1978: 85; Köroğlu 2006: 10.

Plan 1

Rhégion harabeleri olarak adlandırılan tepede bölge halkının taş ihracı amacıyla ortaya çıkardığı duvar parçası 1937 yılında Ernest Mamboury tarafından fark edilmiştir.²⁰² Dönemin Müzeler Müdür muavini Arif Müfid Mansel ile Ernest Mamboury, bölgede yaptıkları yüzey araştırmasında seramik ve mermer parçalarına rastlamıştır. Gezilen alanın kadim bir şehir ya da askeri bir istasyon olduğu kanaatine vararak 1938 yılında Türk Tarih Kurumu vasıtasıyla bölgede araştırma

yapılması için İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından bir ay boyunca kazı çalışmaları yapılmıştır.²⁰³ 1940-1942 yıllarında İstanbul Arkeoloji Müzeleri Umum Müdürü Aziz Ogan ve Umum Müdür Muavini Arif Müfid Mansel tarafından kazılar yürütülmüştür.²⁰⁴

Yapılan çalışmalarda sur duvarı, burçlar, surun içinde tabanı mozaiklerle kaplı saray yapısı, hamam, kilise, sarnıç, etrafındaki oda ve avludan oluşan yapı kompleksi açığa çıkarılmıştır (Plan 1).

²⁰² Mamboury 1951b: 428-429.

²⁰³ Ogan 1939: 437-445.

²⁰⁴ Ogan ve Mansel 1942: 1-18; Ogan 1948: 538-543.

Resim 143

Sur duvarları:²⁰⁵ Açığa çıkarılan sur duvarı kuzey-güney doğrultusundadır (Resim 143). Duvarın örgü istemine bakıldığında altta düz kesme taşlar üstünde harç tuğla sırası ile yapıldığı görülmektedir. Tepede bulunan akropol suru ile birleşen ve batıda göle kadar uzanan başka sur duvarı da tespit edilmiştir. Akropolün batı yamacındaki alanda görülen mermer,

taş ve tuğla parçalar, akropol dışında da yapıların olduğunu göstermektedir.²⁰⁶

Saray yapısı:²⁰⁷ Kazılan alanın büyük kısmı saray kompleksini içermektedir. Yapı, kuzey-güney doğrultusunda olup kuzey tarafında apsisi bulunan mihraplı bir salonu yer almaktadır (Resim 144). Büyük salonun sağında ve solunda bir dehliz yer almaktadır. Altında geniş

Resim 144

²⁰⁵ Ogan 1939: 442.

²⁰⁶ Ogan ve Mansel 1942: 3.

²⁰⁷ Ogan 1948: 538-540, 542; Ogan ve Mansel 1942: 12-16.

kanalizasyon sistemi bulunmaktadır. Salonun zemini dört köşe tuğlalarla, duvarları ise alçı üzerine koyu mavi bir boya ile yapılmış mermer damarlarını taklit eden geometrik nakışlar ile örtülmüştür. Yan odalardan köşelere birleşenler kare, aralardaki odalar ise dikdörtgenlidir (Resim 145). Odaların zemini farklı şekil ve renkte mermer döşemelerden yapılmıştır. İnce uzun dikdörtgen şeklinde olan dehlizin güneyinde iki taraftan tamamıyla açılmamış ikişer oda ve bunların arasında dört mermer sütun bulunmaktadır. Sağlam durumdaki bu sütunlardan ikisi korint düzeninde başlığa sahiptir. Dehlizin batı tarafında bir kapı bulunmakta ve buradan duvar kenarına kadar devam eden ve

göl kenarında bir manzaraya bakan bir galeriye geçilmektedir.

Kilise:²⁰⁸ Dikdörtgen planlı kilisenin kuzeyinde üç odadan meydana gelen bir daire bulunmaktadır. Bu dairenin doğu ekseninde yer alan hamam yapısına kadar birkaç odalı mekânlar devam etmektedir. Bu iki eksen üzerinde bulunan binaların birbiriyle birleştiği yerde birtakım üç köşe odalar ve avlular görülmektedir.

Hamam:²⁰⁹ Kilisenin apsisinin dış güney kenarında ince uzun bir dikdörtgen şeklinde kuzeye doğru hamam yapısı uzanmaktadır. Yapı, *apodyterium* (soyunmalık), *frigidarium* (soğukluk), *tepidarium* (ılıkılık) ve *caldarium* (sıcaklık) bölümlerinden oluşmaktadır. Hamamın girişi, ya-

Resim 145

²⁰⁸ Ogan ve Mansel 1942: 8.

²⁰⁹ Ogan 1939: 442-443; Ogan 1948: 540-541; Ogan ve Mansel 1942: 9-11; Ertuğrul 2020: 125-126.

pının kuzey tarafında kalmaktadır. Burada bulunmuş üç granit sütun parçası girişin portik şeklinde olduğunu kuvvetlendirmiştir. Bundan sonra salon gelmektedir. Salonun güney tarafında daire şeklinde bir havuz yer almaktadır. Bu havuzun içinde başka devirlerde yapılmış duvarlar tespit edilmiştir. Altında kanalizasyon sistemi bulunan salonun zemininin büyük bir kısmı mozaiklerle kaplıdır. Duvar kaideleri mermerlerle kaplanmış, bazı yerlerde duvarlar içine küçük odacıklar yapılmıştır. Salonun ortasında bulunan dört büyük sütuna oturan kare kaidelerden yalnızca ikisi günümüze kadar gelmiştir. Salonun kuzey duvarının zaman içinde yapılmış güçlendirme başka bir döneme aittir. Söz konusu salonun dinlenmek için kul-

lanıldığı anlaşılmaktadır. Salondan dikdörtgen biçiminde bir odaya girilmektedir. Odanın her iki tarafında birer banyo bulunmaktadır. Bu çift banyolu odadan daha küçük bir odaya geçilmektedir. Odanın güneyinde, zemini ve yanları mermer kaplamalı küçük bir banyo ile bunun karşısında, kuzeyde ikinci bir banyo daha bulunmaktadır. Banyolu odalarda ısınma tertibatı mevcut olmadığından bunların soğukluk olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümlerden sonra zemini ve yan duvarlarının içi tuğladan yapılmış hamamın sıcaklık kısmına gelmektedir. İçinde sıcak hava dolaşımını sağlayan tuğla döşeli zemin üzerinde dört köşe tuğla/od taşından yapılmış payeler ve boru şeklinde künkler yükselmektedir (Resim 146). Batı duvarının tam orta-

Resim 146

sında büyük ve yassı od taşlarıyla çevrelenmiş bir menfez göze çarpmakta ve menfezin külhan olduğu anlaşılmaktadır. Sonrasındaki dik-dörtgen planlı mekân odunluktur.

Sikkeler (MS 4. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar geniş zaman aralığına sahip),²¹⁰ toprak testiler, cam parçalar, mozaik taşları, küçük buluntular ile opus sectile taban döşemeleri, sütunlar, sütunların alt kısmında üzeri haç ile süslenmiş parapetler, mermer başlıklar ve üzeri damgalı

tuğlalar gibi mimari parçalar tespit edilmiştir. Avrupa'ya giden ana yolun kenarında bulunan bu arkeolojik bölge bir süre korunmuş, fakat sonraları hızlı kentleşmenin kurbanı olmuştur. *Rhegion*'a ait pek çok mimari parça Tepeüstü Mezarlığı'nda ve kasabanın içinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Dağınık duran sütun gövdeleri, sütun başlıkları veya başka mimari parçalar ilçede *Rhegion*'dan kalan izlerdir (Resim 147).

Resim 147

²⁰⁹ Ogan 1939: 442-443; Ogan 1948: 540-541; Ogan ve Mansel 1942: 9-11; Ertuğrul 2020: 125-126.

²¹⁰ Ogan 1939: 444-445.

Resim 148

3.1.2. Tepeüstü Mezarlığı

Yenimahalle Mahalle'sinde İmaret Caddesi, Sarıkaya Sokağı ile Cengiz Sokağı'nın kesiştiği alanda kalan mezarlıktır (Harita 30, 33, Resim 148).²¹¹

Mezarlık alanı içerisinde *Rhegion*'dan kalan sütun parçalarıyla dağınık şekilde görülen Osmanlı Dönemi mezar taşları bulunmaktadır (Resim 149).

Resim 149

²¹¹ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarihli ve 9509 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

3.2. Çevredeki Sit Alanları

3.2.1. Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea)

İstanbul Tarih ÖÇevredekincesi (İTA) Projesi, 2007'den itibaren Prof. Dr. Şengül Aydingün başkanlığındaki ekip tarafından yürütölmektedir. Proje, İstanbul'un Avrupa yakasındaki -Silivri, Çatalca, Büyükçekmece, Beylikdüzü, Esenyurt, Avcılar, Başakşehir, Küçükçekmece, Arnavutköy ve Sarıyer ilçelerinin kara, deniz ve göllerinde- arkeolojik buluntuların tespiti için yapılan yüzey araştırmalarını kapsamaktadır.²¹² Projede, Avcılar, Küçükçekmece ve Başakşehir ilçelerinin siyasi sınırları içerisinde yer alan Küçükçekmece Gölü'nün çevresi de detaylı olarak araştırılmıştır. Yüzey araştırması sonrasında Küçükçekmece Gölü'nün batı yakasında Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarına başlanmıştır (Harita 30). Küçükçekmece Gölü'nün 1,5 km kuzeyinde İstanbul'un ilk ve en eski yerleşiminin tespit edildiğı Yarımburgaz Mağarası²¹³ yer almaktadır. Göl, kuzeyden Yarımburgaz Mağarası'nın önünden akan Sazlıdere (Antik Çağ'daki adı *Bathynias*, derin dere²¹⁴), kuzeybatısındaki Eşkinöz ve kuzeydoğusunda-ki Nakkaşdere derelerinden beslenmektedir. Geçmişte ve günümüzde insanlık için uygun yaşam alanları hem besin ihtiyaçlarını karşılayabilmek hem de bu yerlerde ki limanlar

sayesinde uzak yerlere kolayca ulaşabilmek için su kaynaklarının olduğı yerlere konumlanmıştır. Bu durum göz önüne alınarak, 2007 yılında Küçükçekmece Gölü çevresinde yüzey araştırmasına başlanmış ve arkeolojik kalıntı/buluntu taraması yapılmıştır. Yapılan yüzey araştırmalarında Eşkinöz Deresi'nin gölle birleştiğı noktanın 100 m batısındaki tarlada, bostan sulamak için açılan çukurdan çıkan toprağın içinden etrafa yayılan küçük buluntular, İstanbul Prehistoryası için önemli taş aletler ve el yapımı seramikleri içermektedir.²¹⁵ Yarımburgaz Mağarası'na oldukça yakın olan bir alanda tespit edilen buluntular, Avrupa-Asya arasındaki geçiş güzergâhı hakkında bilgi vermesi açısından oldukça önemlidir. Taş aletler ile seramiklerin buluntu yerlerine coğrafi açıdan bakıldığında dereye ve önündeki göle yakınlığı ile yaşam için uygun küçük bir koy yerleşiminin olabileceğı anlaşılmaktadır.²¹⁶ Eşkinöz Deresi'nin doğusu ise göl üzerinde bir yarımada şeklinde olup, yarımada etrafında da yüzey taraması gerçekleştirilmiştir. Yarımadanın batı yakasındaki tarla her sene düzenli ekilip biçildiğinden toprak yüzeyinde Yarımburgaz'ın Paleolitik Çağ taş alet endüstrisine benze-

²¹² Okulla ilgili detaylı bilgiler için bkz: Eyice 1977-1978: 84; Şahin 2010; Çesme 2011; Çesme 2014a; Çesme 2014b; Toruk 2013. 9 sayılı kararı ile korunması gerekli költür varlığı olarak tescil edilmiştir.

²¹³ Mağara hakkındaki detaylı bilgi için bkz. Bölüm 3'deki "3.2.2. Yarımburgaz Mağarası" başlığı.

²¹⁴ Tekin 2009a: 90; Tekin 2009b: 140; Tekin 2010: 9. Coğrafyacı Claudii Ptolemaei, Byzantion'un batısında Bathynias ve Athyras'ı haritada göstermiştir. Athyras Büyükçekmece Gölü'ne dökölmekte, Bathynias ise Küçükçekmece Gölü'ne dökölen Sazlıdere'dir. Bkz. Türkoğlu 2017: 458. XIX. yüzyıl tarihçilerinden Constantin Josif Jireček kitabında, Küçükçekmece Gölü'nün havzasını anlatmıştır. I. ve II. yüzyıl coğrafyacılarının havzadaki Bathynias Deresi'nden bahsettiğini belirtmiştir. Bkz. Jirecek 2016: 55.

²¹⁵ Aydingün 2017b: 373.

²¹⁶ Aydingün 2009a; Aydingün 2009b; Aydingün 2009c; Aydingün 2010c; Aydingün ve Aydingün 2013; Aydingün ve Bilgili 2015; Aydingün ve Öñiz 2008; Aydingün vd. 2011

yen satır, kıyıcı satır, ağırlık ve sürtme taş aletleri bulunmuştur. Buluntular, araştırma başkanı tarafından Yarımburgaz'da yaşamış insan topluluklarının Küçükçekmece çevresinde avlanmış, avladıkları hayvanların derilerini burada yüzmüş ve işlemiş olabilecekleri şeklinde değerlendirilmiştir.²¹⁷ Araştırma sırasında yarımadanın doğu yakası da taranmıştır. Göl çevresinde Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemi'ne ait mimari ve

seramik parçaları ile liman kalıntıları tespit edilmiştir. Küçükçekmece Gölü, Poyraz ve Lodos'un şiddetine göre şekillendiğinden yarımada doğal bir mendirek özelliğine sahiptir. Özellikle yarımadanın batısı gemiler için güvenli demirleme alanını içermektedir. Elde edilen buluntular sonucunda 2008 yılında daha interdisipliner bir çalışmayla karada jeofizik, gölde sualtı çalışmaları yapılmıştır. Yapılan sualtı ve jeofizik çalışma-

Resim 150

²¹⁷ Aydingün ve Öñiz 2008.

larıyla birlikte antik liman, surlar, mendirek, antik fener ve antik çapalar tespit edilmiştir. Alanda tespit edilen arkeolojik malzemele-
rin varlığı ve bu alanın tahribata açık, koru-
masız olması nedeniyle 2009 yılında kazı
için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na "Küçük-
çekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları"
adı ile müracaat edilmiş ve Bakanlar Kurulu
kararıyla gelen izin doğrultusunda Firuzköy
Yarımadası'nın kuzeyinde -Küçükçekmece

Gölü'nün batı yakasında- 2009 yılında kazı
çalışmalarına başlanmıştır.

Yapılan çalışmalarda yarımada üzerinde
sarnıç, bazilikal planlı yapı, *Martyrion*, kale
yapısı (Resim 150), limanlar, meydanlar, antik
yollar, apsisli yapı, havuz, hamam, çiftlik ya-
pıları (151) gibi kalıntılara rastlanmıştır.²¹⁸ Açı-
ğa çıkarılan önemli yapılardan bazıları aşağı-
da tanıtılmıştır:

Resim 151

²¹⁸ Aydingün 2009c; Aydingün 2010c; Aydingün vd. 2011; Aydingün 2013a; Aydingün ve Bilgili 2015; Aydingün 2017a; Aydingün 2017c.

Resim 152

Sarnıç:²¹⁹ Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu dikdörtgen planlı yapının batı ve kuzey duvarları kıs-
men açığa çıkartılmıştır (Resim 152). Duvarların köşeleri oval formdadır. Sarnıcın ölçülebilen mevcut
uzunlukları 70,2x18,1 m ebatlarındadır. Söz konusu ebatlar kapsamında yaklaşık 1200 m² alanı
kaplayan sarnıcın mevcut ölçüleri göz önüne alındığında ortalama 7000 ton su kapasiteli olduğu
düşünülmektedir. Yapım tekniği ve malzemeleri göz önüne alındığında sarnıç Geç Roma-Erken
Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir. Sarnıcın güneyinde su kanalı bulunmaktadır.²²⁰

Sur Duvarı:²²¹ İçerisinde bazilikal planlı yapı,
kale yapısı, *Martyrion* ve daha kazısı yapılmay-
an alanları çevreleyen sur duvarının bazı bö-
lümünün günümüze kadar geldiği görülmek-
tedir (Resim 153).

Resim 153

Resim 154

Kule:²²² Sur duvarı hattında kuzeyde açılan
bir sondajda büyük kireç bloklardan yapılmış
dairesele biçimli yapıya ulaşılmıştır (Resim 154).

²¹⁹ Aydingün 2013a: 45-46; Aydingün 2017a: 379-380; Aydingün 2017c: 3; Aydingün ve Bilgili 2015: 384; Aydingün vd. 2015: 441-442; Altuğ 2017: 181-192.

²²⁰ Kuruçayırılı vd. 2015; Eğilmez vd. 2017.

²²¹ Aydingün 2017a: 380; Aydingün 2017c: 5; Aydingün ve Bilgili 2015: 385.

²²² Altuğ 2017: 181-192; Aydingün 2017a: 379-380.

Resim 155

Martyrion:²²³ Güneybatıda sur duvarının ayakta kalan en büyük parçasının önünde açığa çıkarılan elipsoid bir *opus sectile* tabana sahip, üzerini örten bir kubbeyi (yıkılmış) taşıdığı düşünülen iki büyük taşıyıcı ayağın bulunduğu yapıdır (Resim 155).²²⁴

Yapının tabanında sarı, mavi ve beyaz mermer kullanılmıştır. Taban döşemesinin orta kısmı elipsoid olup üçgen ile baklava motifli kesilmiş mermerlerle doldurulmuştur (Resim 156). Geri kalan kısmında ise üçgen ve kare bordür içinde gene üçgen, altıgen motiflerle bir kompozisyon oluşturulmuştur. Yapıda

Resim 156

çok sayıda *tessera* ele geçirilmiş olup bunların çoğunluğunu beyaz, mavi, yeşil, sarı, kırmızı ve altın kaplamalı tesseralar oluşturmaktadır. *Tesseralar* yapının ya kubbesinde ya da duvarlarında mozaiklerin yer aldığını göstermektedir.

Bir tonozun üzerine inşa edilmiş olan merdiven rampası, yapının iki katlı olabileceğini düşündürmektedir. Bu yapı kompleksinde mermer ve kare tuğla döşemeler görülmektedir. Döşemeler ile aynı kotlara denk gelen altı adet mezar bulunmuştur.²²⁵ Söz konusu alanın sonraki yüz yıllarda tekrardan kullanıldığı anlaşılmaktadır.

²²³ Aydingün ve Bilgili 2015: 385; Aydingün 2017a: 380; Aydingün 2017c: 5.

²²⁴ Aydingün 2018: 270; Atik 2018: 237-240.

²²⁵ Mezarlar Dr. Ömer Turan ve ekibi tarafından çalışılmaktadır. Mezarların değerlendirildiği yayın için bkz. Turan vd. 2017: 16-21.

Bazilikal Planlı Yapı:²²⁶ Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu oldukça büyük bir yapı kompleksidir (Resim 157-158). Yapıda yürütülen çalışmalarda açığa çıkarılan mimari ile kontekste ele geçen ilaç yapımında kullanılan havan,

Resim 157

havanelleri, spatula, ilaçların saklandığı *unguentariumlar* (Resim 159) gibi küçük buluntular nedeniyle yapının sağlık işlevinde kullanıldığı düşünülmektedir. Geç Antik Çağ'da *Rhegion* yakınlarında *Daphnusion* adında bir ilaç üretim merkezinden söz edilmektedir.²²⁷ Bazilikal planlı yapıdaki buluntular söz konusu merkezin Bathonea olabileceğini doğrulamaktadır.

Resim 159

Resim 158

Yapıda yürütülen çalışmalarda aydınlatma araçları olan pişmiş toprak kandiller,²²⁸ *unguentariumlar*,²²⁹ pişirme kapları, amphora²³⁰ çeşitleri, havan ve havanelleri, kemik ve metal objeler,²³¹ sikkeler,²³² tüme yakın ve parça cam kaplar ile pencere camları,²³³ damgalı damgasız tuğlalar²³⁴ tespit edilmiştir.

Latrina:²³⁵ Bazilikal planlı yapının doğusunda sonradan eklenmiştir (Resim160).

Resim 160

²²⁶ Aydingün 2013a: 47-49; Aydingün ve Bilgili 2015: 386-387; Aydingün 2017a: 380-381; Aydingün 2017c: 5-6.

²²⁷ Külzer 2008: 323-324; H. Aydingün 2019: 155.

²²⁸ Aslan vd. 2017: 259-276; Ö. Kaya 2019.

²²⁹ Aydingün vd. 2013: 39-52; D. Kaya 2017: 239-258; D. Kaya 2019.

²³⁰ Kara 2016: 50-63; Kara 2017: 277-286; Kara 2019.

²³¹ Enez 2019.

²³² Tekin 2013a; Tekin 2013b; Tekin 2017.

²³³ Atik ve Özkılıç 2017: 317-342; Atik 2018: 233-23.

²³⁴ Sayar 2013: 53-55; Sayar 2015: 187-194.

²³⁵ Aydingün ve Bilgili 2015: 386; Aydingün 2017a: 380; Aydingün 2017c: 5.

Apsisli Yapı:²³⁶ Genişletilen alanlarda apsisi doğuya bakan bir yapı grubu açığa çıkarılmaya başlanmıştır. Yapının güneyinde mezarlar²³⁷ ile mermer döşeme kalıntıları açığa çıkartılmıştır (Resim 161).

Resim 161

Genişletilen açmanın güneybatısında başka bir yapıya ait olduğu düşünülen duvarlar ortaya çıkarılmıştır. Genişletilen açmalarda alt seviyelere inildikçe yapının Hellenistik Dönem'e tarihlenen taş temel üzerine inşa edildiği görülmüştür (Resim 162).

Resim 162

Resim 163

Apsisli yapının en önemli buluntularından biri, yapı temelinden aşağı doğru inildiğinde ele geçen bir adet Tanrıça heykelciğidir (Resim 163-164).²³⁸

Resim 164

²³⁶ Aydingün 2013a: 44-45; Aydingün ve Bilgili 2015: 381-382; Aydingün 2017a: 377-378; Aydingün 2017c: 6-7.

²³⁷ Turan vd. 2017.

²³⁸ Aydingün 2013b: 1-14; Aydingün ve Bilgili 2015: 383.

Söz konusu yapının diğer önemli bulgusu apsisi güneyindeki su kanalıdır (Resim 165).²³⁹

Resim 165

Bitümenli Yapı:²⁴⁰ Dairesel şekilde bir araya toplanmış bitümen parçaları ve daha alt kotlarda taş duvar kalıntıları ortaya çıkarılmıştır (Resim 166).

Resim 166

Yapının tek sıralı taş temelini altında bir Tanrı heykelciği²⁴¹ ele geçmiştir (Resim 167). Söz konusu heykelcik 6,1 cm boyunda 11 gr ağırlığındadır. Oldukça stilize biçimde tasvir edilmiş, başında sivri külah bulunan bir erkeği anımsatmaktadır.

Resim 167

²³⁹ Aydingün 2013a: 45; Kuruçayırılı vd. 2015; Eğilmez vd. 2017: 192-216.

²⁴⁰ Aydingün ve Bilgili 2015: 382; Aydingün 2017a: 378; Aydingün 2017c: 7.

²⁴¹ Aydingün 2013b: 2-8.

Resim 168

Antik Yol:²⁴² Apsisli yapı çevresinde Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'ne ait olduğu düşünülen üç kademe yol (Resim 168) ortaya çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan antik yolun, kuzeyde sola dönerek tek gözlü bir Roma Dönemi köprüsü²⁴³ (Resim 169) ile Eşkinöz Nehri üzerinden geçtiği ve kuzeydeki Antik Çağ'ın önemli yolu olan Avrupa-Asya bağlantılı *Via Egnatia* yolu ile birleştiği anlaşılmıştır.²⁴⁴

Resim 169

Meydan:²⁴⁵ Küçük limandan içeri doğu-batı doğrultulu uzanan yol, batıda güneye doğru kıvrılarak meydana ulaşmaktadır (Resim 170).

Resim 170

Küçük Liman:²⁴⁶ Küçükçekmece Gölü'nün batı yakasında havzanın doğusundaki limandır (Resim 171). Düz kesme taş ve molozlarla yapılmış olduğu görülen iskelenin, metal kenet izleri tespit edilmiştir. Söz konusu izlerden iskele Erken Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

Resim 171

²⁴² Aydingün 2013a: 43-44; Aydingün ve Bilgili 2015: 383-384; Aydingün 2017a: 376; Aydingün 2017c: 6.

²⁴³ Tek kemerli köprü bölgede yapılan çevre düzenlemesi sonucunda yok edilmiştir.

²⁴⁴ Aydingün vd. 2011: 49-50.

²⁴⁵ Aydingün 2013a: 43-44; Aydingün ve Bilgili 2015: 379; Aydingün 2017a: 376; Aydingün 2017c: 6.

²⁴⁶ Aydingün vd. 2011: 48-49; Aydingün 2013a: 43-44; Aydingün ve Bilgili 2015: 379-380; Aydingün vd. 2015: 440; Aydingün 2017a: 376; Aydingün 2017c: 6.

Büyük Liman:²⁴⁷ Firuzköy yarımadasının güney kısmında göle doğru sivrilerek uzanan alan büyük liman olarak adlandırılmıştır (Resim 172).

Resim 172

Bölge halkı gölün içinde kalmış bir köy ve köy camisinden bahsetmektedir. Gölün içinde yaz aylarında suların çekilmesiyle caminin minaresinin görüldüğü dilden dile aktarılmaktadır. Yürütülen çalışmalarda kara ile gölün birleştiği uç kısımda göle doğru düzgün kesme taşlardan yapılmış duvar kalıntıları ile limanın 54 m'lik mendireği ve

mendirek açıklarında bir fener yapısı tespit edilmiştir. Kalıntılar arasında suyun içinde ahşap kazık da tespit edilmiştir. Söz konusu kazık, balıkçı teknelerinin çarpması için işaret olarak yerleştirilen ağaç parçasıdır. Su seviyesindeki değişikliklerle gölün içindeki kazık da gün yüzüne çıkmaktadır. Araştırmada, göl çok kirli olmasına rağmen görülen kalıntıların çizimi yapılmıştır. İki farklı yapının temeli tespit edilmiş olup bu alanda gölün sığ olduğu görülmüştür. Bu sığlık buraya yanaşacak olan gemiler için risk teşkil edeceğinden burada gelenleri uyarmak için bir deniz feneri yapılmış olmalıdır. Çıkan iki farklı yapı temeli, yapıların farklı dönemlerde yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Liman duvar kalıntıları ve limanın kuzeyinde Osmanlı Dönemi çiftliğine ait havuz kalıntıları altında sarnıç yapısı (Resim 173) ile sarnıçtan güneye göle doğru açılan sondaj sonucunda bir kanal tespit edilmiştir.

Resim 173

²⁴⁷ Aydingün 2009c: 254-258; Aydingün 2010c: 171-172; Aydingün vd. 2010: 276; Aydingün vd. 2011: 47-50; Aydingün 2013a: 41-42; Aydingün ve Bilgili 2015: 389; Aydingün vd. 2015: 438-440; Aydingün 2017a: 381-382; Aydingün 2017c: 8.

3.2.2. Yarımburgaz Mağarası

Küçükçekmece Gölü'nün 2,5 km kuzeyinde günümüzde Başakşehir ilçesi Altınşehir Mahallesi'nde yer alan Yarımburgaz Mağarası (Harita 30, Resim 174), Paleolitik Çağ'a tarihlenen ve ülkemizdeki en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Sadece ülkemizin değil Dünya kültür tarihi açısından önemli bir konumdadır. 2008 yılına kadar Küçükçekmece sınırları içerisindeyken 5747 sayılı kanunla²⁴⁸ kurulan Başakşehir ilçesi sınırlarında yer almakta olan Mağara, bölgenin ve ilçenin geçmişini yansıttığından kitabımıza dahil edilmiştir.

Resim 174

Yarımburgaz Mağarası'nda yapılan araştırmalar ile arkeolojik kazıların yanında jeolojik²⁴⁹ ve arkeometrik²⁵⁰ çalışmaları içeren multidisipliner çalışma ile bilim dünyasına elde edilen veriler sunulmuştur. Bu çalışmalardan ilki, jeolog Macarlı Abdullah Bey'in 1869-70 yıllarında yayınladığı ve mağarayı tanıttığı iki makaledir.²⁵¹ Rabius Bousquet,²⁵² 1900-01 yıllarında Küçükçekmece kasabası

ile mağarayı tanıtırken Harun Reşit Kocacan,²⁵³ 1921'de mağaradan bahseden makale yayınlamıştır. Mağaranın krokisini ve fotoğraflarını içeren detaylı çalışma Raymond Hovasse²⁵⁴ tarafından 1927'de yayınlanmıştır. George D. Hubbard,²⁵⁵ 1932'de yayınladığı makalesinde Hovasse'kinden daha iyi bir kroki kullanarak yaşamaya elverişli olan mağaranın insanlar tarafından kullanılmış

²⁴⁸ Bkz. dip not 4.

²⁴⁹ Arsebük vd. 2010.

²⁵⁰ Demirci ve Kayatürk 1990; Bulur vd. 1991; Stiner vd. 1996; Blackwell vd. 2010.

²⁵¹ Abdullah Bey 1869, Türkçe çevirisi için bkz. Şiram 2012: 123-126; Abdullah Bey 1870.

²⁵² Bousquet 1901: 295-302.

²⁵³ Kocacan 1921.

²⁵⁴ Hovasse 1927.

²⁵⁵ Hubbard 1932: 321-328.

olabileceğine ve mağaranın dışında ve yakın çevresinde Mastodon²⁵⁶ kemiklerine rastladığını belirtmiştir. Mağaradaki ilk arkeolojik incelemeler Şevket Aziz Kansu²⁵⁷ tarafından 1959'da yapılmıştır. İsmail Kılıç Kökten,²⁵⁸ 1963'te yukarı mağarada açtığı sondaj ile elde edilen Paleolitik verilerin ön değerlendirmesini yapmıştır. Şevket Aziz Kansu, İsmail Kılıç Kökten ve Necati Dolunay²⁵⁹ tarafından 1964-1965'te açılan sondajlarda Kalkolitik Dönem'e ait buluntular açığa çıkarılmıştır. Mehmet Özdoğan,²⁶⁰ 1980 yılından itibaren Doğu Marmara ve Trakya Bölgelerinde yürüttüğü yüzey araştırmaları ve arkeolojik belgeleme çalışmaları kapsamında Yarımburgaz ve çevresinde de dolaşmıştır. Mağara uzun bir aradan sonra Özdoğan'ın bilimsel danışmanlığında İstanbul Arkeoloji Müzeleri başkanlığında 1986 yılında tekrar değerlendirmeye alınmıştır. Mağaranın en eski yerleşiminin Alt Paleolitik Çağ'a ait olduğu saptanmıştır.²⁶¹ Özdoğan, Türkiye'nin Pleistosen arkeolojisinin daha iyi anlaşılması amacıyla kazıları, 1988-1990 yılları arasında Güven Arsebük'ün bilimsel yönetimindeki, Mihriban Özbaşaran ve F. Clark Howell gibi önemli bilim insanlarının da yer aldığı ekibe bırakmıştır.²⁶² Daha sonraki yıllarda ise hem

dönemsel değerlendirme yapılan yayınlara ve maalesef ki tahribata açık bir konumdaki mağaranın içinde oluşan tahribatın belgelenmesi açısından güncel yayınlara konu olmaktadır.²⁶³

Eosen²⁶⁴ kökenli karstik kireçtaşı oluşumunun içine, yeraltı sularının açtığı doğal mağaranın kapısı batı yönünde olup önünden geçen Sazlıdere (antik adı *Bathynias* Deresi) nehrine bakmaktadır. Nehir sularını güneyinde yer alan Küçükçekmece Gölü'ne boşaltmaktadır. Binlerce yıl önceki konumunda Küçükçekmece Gölü'nün, bir koy olduğundan bahsedilmektedir. Marmara Denizi suları da mağaranın önüne kadar yaklaşmaktadır. Kuzeyden akan Sazlıdere'nin tatlı suyu, denizin tuzlu suyu ile birleşmektedir. Söz konusu birleşimin gerçekleştiği alandaki eko-sistemde gelişen zengin su ürünleri ve buna bağlı beslenen su kuşları, ilk yerleşimcilere sonsuz bir besin kaynağı yaratmıştır. Mağara içindeki yaz kış değişmeyen sıcaklık, insanlar için doğal bir barınma ve konaklama özelliği oluşturur.²⁶⁵ Birbirine bağlı bu iki sistem insanların yerleşim yeri olarak Yarımburgaz Mağarası'nı seçmesinde önemli rol oynamıştır.

²⁵⁶ Geç Miyosen'den Pleyistosen sonuna kadar (5,3 milyon-11000 yıl önce) yaşamış, hortumlular ailesinden mammut.

²⁵⁷ Kansu 1960; Kansu 1963.

²⁵⁸ Kökten 1963.

²⁵⁹ Kansu 1966; Kansu 1972.

²⁶⁰ Özdoğan 1985: 224; Özdoğan 1986: 416.

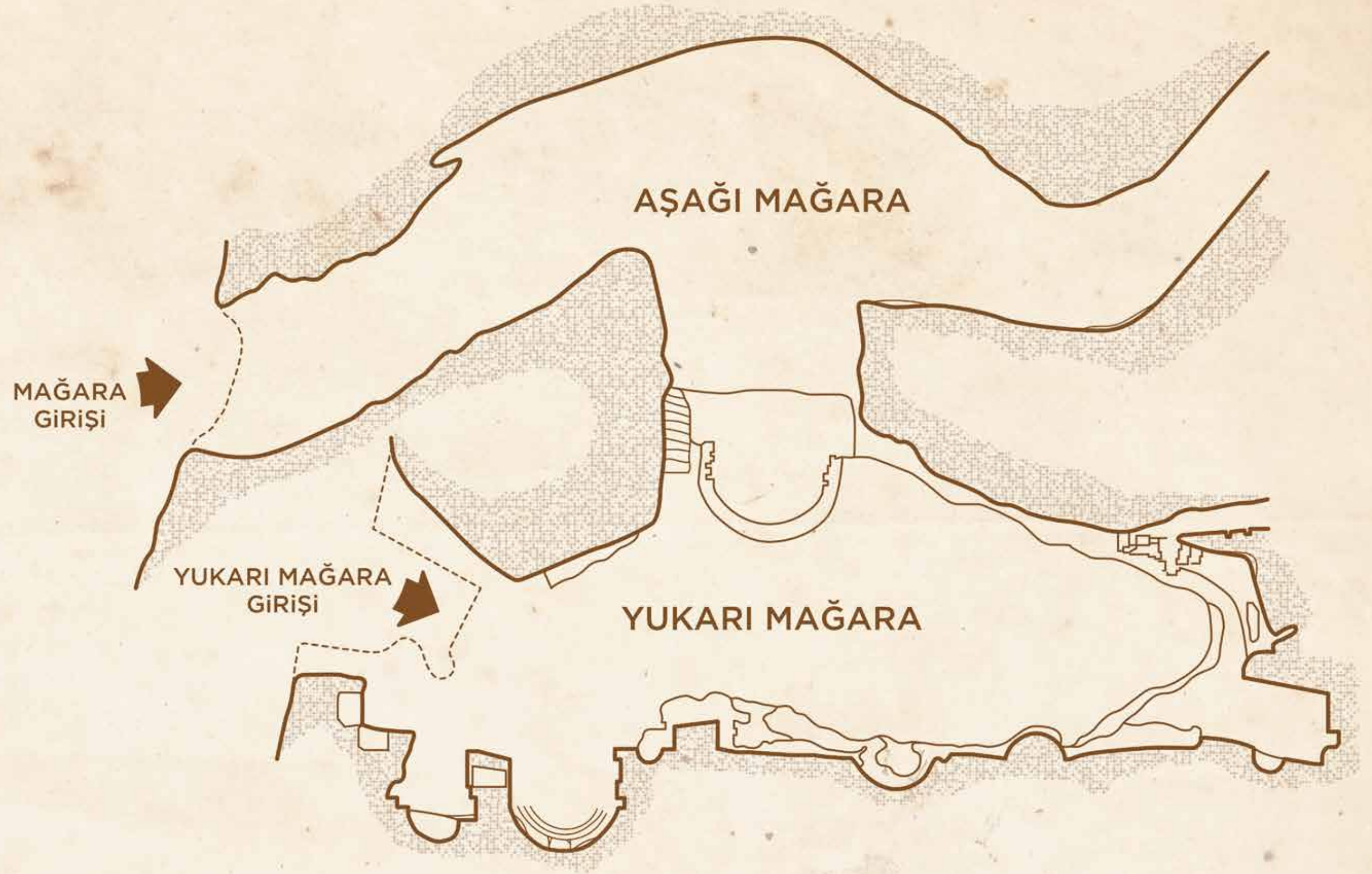
²⁶¹ Özdoğan 1982; Özdoğan ve Koyunlu 1986; Özdoğan 1988; Özdoğan 1990; Özdoğan vd. 1991; Özdoğan 2003; Özdoğan 2013.

²⁶² Arsebük vd. 1990; Arsebük vd. 1991; Arsebük vd. 1992; Arsebük ve Özbaşaran 1994; Arsebük 1998.

²⁶³ Esin 1992; Erzen 1994; Arsebük vd. 2010; Dinçer vd. 2012: 132; Sagona ve Zimansky 2015; Aydingün 2016; Aydingün vd. 2018; Ateş 2019; Aydingün ve Aydingün 2020.

²⁶⁴ Yaklaşık olarak 56 milyon yıl önce ile 33,9 milyon yıl önceki zamanı kapsayan jeolojik zaman dilimidir.

²⁶⁵ Aydingün 2016: 217.

YARIMBURGAZ
MAĞARASI

0 10 m

Yarımburgaz Mağarası Yukarı ve Aşağı Mağara olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır (Resim 175, Plan 2). Yukarı Mağara tümüyle kör olup içindeki büyük boşluktan Aşağı Mağara'ya rampa ile geçilmektedir. Aşağı Mağara'nın girişi galeri şeklinde başlayıp kayalığın derinliklerine doğru tünel görünümünde menderesler çizerek, yer yer ge-

niş boşluklarla yaklaşık olarak 700 m kadar devam etmektedir (Resim 176). Mağara girişinden yaklaşık 240 m sonra kuzeye ve kuzeydoğuya yönelen iki kola ayrılmaktadır. Kuzeydoğudaki kol kuzeydekine nazaran daha fazla uzayarak en sonda genişçe bir dehlizden sonra takip edilemeyecek kadar daralmaktadır.

Resim 175

Yukarı Mağara'da yeniden eskiye doğru Bizans, Geç Roma, Kalkolitik, Neolitik, Epipaleolitik ve Paleolitik evreleri tespit edilmiştir.²⁶⁶ Bu evrelerin altında (2 m dolayında) akar-

su ortamında oluşmuş kalın kum tanecikli başka bir tabakaya rastlanmıştır. Bu tabakanın Yukarı Mağara'dan yaklaşık 20 m kadar aşağıda olması, Sazlıdere vadisinin tabanının daha yüksek olduğu bir dönemi işaret etmektedir. Pleistosen'de Buzularası Çağ'da Marmara'nın seviyesinin günümüze kıyasla daha yüksek olduğu bir dönemde gerçekleştiğini göstermektedir.

Asya ile Avrupa arasında geçiş güzergahı üzerinde bulunan mağarada Özdoğan'ın yürütmüş olduğu kazı çalışmalarında 15 kültür tabakası tespit edilmiştir.²⁶⁷ Yeniden eskiye doğru sıralanan tabakalar aşağıdaki gibidir:

Yukarı Mağara ve Aşağı Mağara'da I. tabaka²⁶⁸ ortak olup Bizans ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Bizans Dönemi'nde

Resim 176

mağaranın dış cephedeki duvar izlerinden ve tavandaki niş ve apsislerden büyük bir manastır kompleksi biçiminde düzenlendiği görülmektedir. Bu dönemde mağara duvar-

larının mermerle kaplandığı, nişler açıldığı, apsis kısmının koro şeklinde düzenlendiği, bazı kısımlarına ikinci bir katın yapıldığı ve tavandaki kayaların sütun başlığı biçiminde oyulduğu görülmektedir. Mağaranın üstünde ve sırt kısımlarında kayalara oyulmuş Roma mezarları ve su kanalına ait izler tespit edilmiştir. Mağara içinde Roma Dönemi duvarları, kesme büyük blok taşlardan yapılan duvarlar belli olmaktadır.

Yukarı Mağara II-IV. tabaka²⁶⁹ Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Dolgulara bakıldığında, herhangi bir mimari öge ile karşılaşmamıştır. Ele geçen çanak çömlek buluntuları ise dikkate değerdir. Yarımburgaz çanak çömleği Anadolu ve Trakya'dan bilinenlerle benzerlik göstermemektedir. II. ve III. tabakada ortaya çıkan çanak çömlek

²⁶⁶ Arsebük vd. 1990: 12; Arsebük ve Özdoğan 1994: 440.

²⁶⁷ Özdoğan 1988; Özdoğan 1990.

²⁶⁸ Özdoğan 1988: 326; Özdoğan 1990: 375-377.

²⁶⁹ Özdoğan 1988: 327-330; Özdoğan 1990: 377-383; Özdoğan 2013.

buluntuları batı ve güney Balkan kültürlerine Vinça, Paradimi ve Karanova III evresine benzer çanak çömleklerdir. IV. tabakada ortaya çıkan çanak çömlek özellikleri ile benzeşen çanak çömlek buluntusu, Anadolu, Ege, Balkanlar ya da Avrupa'da da görülmemiştir.

Yukarı Mağara V. tabaka²⁷⁰ Neolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Bu dönem ilk tarımsal faaliyetin başlangıç dönemi olup mağara kült yeri olarak kullanılmış olmalıdır. Dolgularında Fikirtepe ve Ön-Sesklo özellikleri gösteren en eski çanak çömlek örneklerine rastlanmıştır. Söz konusu çanak çömlek, kırmızı astarlı mal özellikleriyle Orta Anadolu ve Ege bölgesi ile paralellik göstermekte, ayrıca Ege ve Akdeniz'den bilinen tırnak-baskı *“impresso”* da bulunmaktadır. IV. tabaka ile V. tabaka arasında dolgu birbirinden farklılık göstermektedir, bu nedenle mağaradaki iskânın kesintiye uğramış olabileceği düşünülmektedir.

Yukarı Mağara VI-VII. tabaka²⁷¹ Üst Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Bu evreler kendi içinde katmanlara ayrılan kalın dolgu niteliğindedir. Tabakanın üstünde açık renkli ve kumlu iken altında kalın siyah katmanlı toprak gelmektedir. Dolgunun altına inildikçe kırmızı killi toprağın karışmış olduğu ve

kuru sıcak bir dönemin başlamakta olduğu anlaşılmaktadır. Dolgunun altındaki siyah katmanlı topraktan çok sayıda çakmaktaşı yumru ve yonga bulunmuştur.

Yukarı Mağara VIII-XI. tabaka²⁷² Orta Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. VIII ve X. tabakalardaki toprak özelliklerinde sınımlar olduğu görülmektedir. Dolgudaki kum oranı artmış, toprak rengi koyu kahve iken altlara doğru kızıl kahve rengine dönüşmüştür. Bu dolgu içerisinde herhangi bir arkeolojik malzemeye rastlanmamıştır. XI. tabakada 2 m silisli kumdan oluşmakta olup kendi içinde belirgin tabakalanma göstermektedir. Üst kısımları gevşek iken alt kısımları çimentolaşmış yapıdadır. Bu da akarsu ortamında oluştuğunu göstermektedir. Bugünkü deniz düzleminden 20 m kadar yukarıda kalın ve tabakalanmış kum dolgusunu barındıran mağara, Pleistosen'de Buzularası Çağ'da Marmara Denizi'nin seviyesinin günümüze kıyasla daha yüksek dolayısıyla da Sazlıdere vadisinin tabanının da yüksek olduğu bir dönemi göstermektedir.

Yukarı Mağara XII-XIII. tabaka ile Aşağı Mağara III. tabaka²⁷³ Alt Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Dolgunun oluşumunda

²⁷⁰ Özdoğan 1988: 328; Özdoğan 1990: 377-383; Özdoğan 2013.

²⁷¹ Özdoğan 1988: 328; Özdoğan 1990: 377-383.

²⁷² Özdoğan 1988: 329; Özdoğan 1990: 384.

²⁷³ Özdoğan 1988: 329; Özdoğan 1990: 385.

soğuk fakat yağışlı bir dönemin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Yukarı Mağara'da insan yerleşiminin olduğunu gösteren ateş yakma yeri olabilecek taş topluluğu ile Aşağı Mağara'da çok sayıda alet ve hayvan kemikleri tespit edilmiştir.

Yukarı Mağara XIV. tabaka ile Aşağı Mağara IV-V. tabaka²⁷⁴ Alt Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Sıcak ve kuru bir dönemi yansıtan dolgu kızılkahve rengi içinde kil topakları bulunmaktadır. Yukarı Mağara'da yongalar ile çaytaşı aletler ele geçmiştir. Aşağı Mağara'da ise açmanın ortasında bulunan doğal yükseltinin iki yanındaki çukura oturdukları ve dışarıdan getirdikleri taşlar ile bir düzen içinde yerleştikleri tespit edilmiştir. Yongalar ile çaytaşı aletler burada bulunmuş ve çaytaşı aletlerin sayısal oranında artış gözlenmiştir.

Yukarı Mağara XV. tabaka ile Aşağı Mağara VI. tabaka²⁷⁵ Alt Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Yukarı Mağara'daki kazı bu tabakada bitirilmiş çalışmalar Aşağı Mağara'da sürdürülmüştür. Taşlı bir dolgu içerisinde çok sayıda hayvan kemiği, yonga ve çay taşı aletler ele geçirilmiştir.

²⁷⁴ Özdoğan 1988: 329-330; Özdoğan 1990: 385.

²⁷⁵ Özdoğan 1988: 330; Özdoğan 1990: 385.

²⁷⁶ Özdoğan 1988: 330; Özdoğan 1990: 385.

²⁷⁷ Özdoğan 1988: 330; Özdoğan 1990: 385.

²⁷⁸ Özdoğan 1988: 330; Özdoğan 1990: 386.

²⁷⁹ Özdoğan 1988: 330; Özdoğan 1990: 386.

²⁸⁰ Özdoğan 1988: 330; Özdoğan 1990: 386.

Aşağı Mağara VII-VIII. tabaka²⁷⁶ ile birlikte tespit edilen diğer tabakalar Alt Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Bu tabakadaki kızılkahve rengi olan toprak alt katmanlara doğru sertleşmektedir. Sıcak ve kuru bir dönemden daha serin ve yağışlı bir döneme geçildiği izlenimi vermektedir. Çok kaba çaytaşı aletler ve az sayıda yonga ele geçmiştir.

Aşağı Mağara IX. tabakada²⁷⁷ koyu kızılkahve rengi çok sert bir toprak dolgusu vardır. Taş ve kemik bulunmamış, az sayıda çaytaşı aletlere rastlanmıştır.

Aşağı Mağara X-XI. tabaka²⁷⁸ kalın bir traverten niteliğinde olup malzemeye rastlanmamıştır.

Aşağı Mağara XII. tabakada²⁷⁹ çok sert, sarı renkli bir toprak dolgusu içinde yığın halinde hayvan kemiğine rastlanmıştır. Kemiklerle birlikte kullanım aşınmasına benzer bazı izler taşıyan parçaları da bulunmuştur.

Aşağı Mağara XIII-XVI tabakada²⁸⁰ ise sadece bir m aşağı inilmiştir. Birbirini izleyen traverten-sarımsı kırmızı toprak katmanına rastlanmıştır. Kemik ya da taşla rastlanmamıştır. Çalışmalar XVI. tabakada sonlandırılmıştır.

Resim 177

Yapılan çalışmalarda elde edilen veriler değerlendirildiğinde Marmara Bölgesi'nin Orta Pleistosen başlarından günümüze kadar soğuk-kurak, soğuk-yağışlı, sıcak-kurak ve sıcak-yağışlı dönemler geçirdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu değişimleri gösteren katmanlarda, dönemin hayvan fosilleri ele geçmiş olup bölgede yaşayan canlı türleri hakkında da bilgiler edinmiştir. Mağarada ayılar (*ursus*), kuşlar (*aves*), yarasagiller (*chiroptera*), böcekçiller (*insectivora*), kemirgenler (*rodentia*), tavşanımsılar (*lago-*

morpha), köpekgiller (*canidae*), kedigiller (*felidae*), sırtlangiller (*hyaenidae*), sansargiller (*musteliade*), atgiller (*equidae*), domuzgiller (*suidae*), boynuzlugiller (*bovidae*), balık (*pisces*) gibi fauna kalıntılarına ait kemikler ile primatlar (*primates*) homo türü insana ait kemikler saptanmıştır.²⁸¹ Fosil faunası içinde yoğunluğu ayılar oluşturmaktadır. Kalıntılardan anlaşıldığı üzere hem iri yapılı hem de ufak yapılı iki farklı ayı türü olduğu tespit edilmiştir. Ayıların kemiklerinin üzerinde yapılan incelemelerde insanlar

²⁸¹ Arsebük vd. 1990: 12-15; Arsebük ve Özdoğan 1994: 440.

Resim 178

tarafından müdahale izleri tespit edilmediğinden ayıların kış uykusuna yatmak için mağarayı in olarak kullandığı ve bu esnada da öldüğü anlaşılmaktadır. Taş aletler ile ayı kemiklerinin bir arada bulunmasından dolayı mağara hem ayılar tarafından in olarak hem de insanlar tarafından sığınak olarak “iki-li kullanım” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. ESR (Electron Spin Resonance) gibi çeşitli arkeometrik yöntemlerle bu kullanımın günümüzden önce yaklaşık

384.000-130.000 yıl öncesi aralığında uzun bir süre devam ettiği belirlenmiştir.²⁸²

Aşağı Mağara duvarlarında üç tekne resmi mevcuttur. Teknelerin biri kürekli (Resim 177) ikisi küreksiz (Resim 178-179) olup kırmızı kille

Resim 179

yapılmıştır. Bir tanesi siyahımsı, diğer ikisi daha açık renkte olan tekneler hepsi aynı zamanda yapılmışlardır. Tekne resimleri bazı bilim insanlarınca Tunç Çağı gemilerine benzetilmektedir.²⁸³

²⁸² Arsebük ve Özdoğan 1994: 440; Striner vd. 1996; Blackwell vd. 2010: 67; Sagona ve Zimansky 2015: 13; Aydingün 2016: 218.

²⁸³ Hovasse 1927: 1-19, 396-422; Kansu 1963: 659.

... 4. TABİAT VARLIKLARI

Küçükçekmece ilçesinde bulunan tescilli anıt ağaçlar ile beraber tabiat varlıkları olarak, özellikle göl kıyısında yaşayan kuş türleri hakkında bilgi verilmiştir.

4.1. Tescilli Anıtsal Ağaçlar

Anadolu coğrafyası otsu ve odunsu bitkileri içerisinde barındıran çok zengin bir flora sahiptir. Bu flora içinde yer alan Anıt Ağaçlar²⁸⁴ yaşı, alışılmış ölçülerin üzerindeki boyutları (çap ve boyu) ve yöre folklorunda, kültür ve tarihinde sahip oldukları özel yerleri ile her türlü önlem alınarak mutlak surette korunması ve doğal miras olarak gelecek nesillere bırakılması zorunlu kültür

hazinelerimizdendir. Söz konusu ağaçlar fiziksel özelliklerinin yanında bölgede dini inançla ilgili yapıların bahçesinde yer almasından dolayı ağaçlara yüklenen mistik bir misyon nedeniyle de anıt ağaç seçilmişlerdir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na²⁸⁵ tabii olarak taşınmaz tabiat varlığımız olan anıt ağaçlar koruma altındadır.

Tablo 1

■ ■ ■

Resim 181

İstanbul'un Anadolu ve Avrupa yakasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından anıtsal nitelikli ve korunmaya değer ağaçların tespit çalışmaları Prof. Dr Ünal Asan ile Dr. Mehmet Selçuk Batal'ın teknik ve bilimsel danışmanlığındaki ekibe yaptırılmıştır. "İstanbul'un Doğal Mirası Anıt Ağaçlar" başlığı altında ağaçların türleri, fiziksel özellikleri, anıtsal nitelikleri, bulundukları yerler tespit edilerek katalog şeklinde tanıtılmıştır. Söz konusu kitap referans alınarak Küçükçekmece ilçesin-

de anıtsal nitelikli korunan atkestanesi, ceviz, çam, çınar, çitlembik, sakız, servi türünde tespit edilen 10 adet (Tablo 1, Harita 45) taşınmaz tabiat varlığı ağaçların türü hakkında bilgi verilip arkasından katalog içerisinde fiziksel ve anıtsal nitelikleri belirtilmiştir. İlçede, özellikle İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Resim 181) çevresinde yoğunlaştığı görülen akçaağaç, dişbudak, erguvan, servi, akasya gibi yaşlı ağaç türlerinden oldukça fazla bulunmakta ve korunmaya değer niteliktedir.

²⁸⁴ İstanbul'un hem Anadolu hem de Avrupa yakasında bulunan Anıt Ağaçlar ile ilgili detaylı çalışmalar için bkz. İBB (yay.) 2014a, İBB (yay.) 2014b.

²⁸⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf> (11.10.2021, 14.25).

■ ■ ■

4.1.1. Atkestanesi

Atkestanesi,²⁸⁶ *Hippocastanaceae* familyasının dokuz cinsinden birisidir. Kuzey yarımkürenin serin yerlerinde görülmektedir. Tüysü yapraklarının sayısı (5-9) ve çiçeklerinin rengine göre 25 değişik türe sahiptir.

Resim 182

Türkiye'de en fazla görüleni, vatanı Balkanlar olan beyaz çiçekli atkestanesidir (*Aesculus hippocastanum*). Yaprak sayısı yedi olan bu tür, 20-30 m boylara, 70-90 cm çaplara ulaşabilmektedir. Türkiye'nin bütün kasaba, eski konak ve yalı bahçelerinde, şehir parklarında ve yol kenarlarında görülür. Diğer türlerden kırmızı çiçekli atkestanesiyle (*Aesculus carnea*) nadiren karşılaşılmaktadır.

a.At Kestanesi (*Aesculus hippocastanum*) (Resim 182)²⁸⁷

Yaşı: 169,
Boy: 18 m,
Çapı: 121 cm,
Gövde Çevresi: 358 m
Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri
Bulunduğu Yer: Halkalı Mahallesi, Sabahattin Zaim Üniversitesi bahçesi (Harita 42).

²⁸⁶ IBB (yay.) 2014b: 81.

²⁸⁷ IBB (yay.) 2014b: 369.

4.1.2. Ceviz

Ceviz,²⁸⁸ sert kabuklu meyve türleri içerisinde yer almaktadır. Cevizgiller (*Juglandaceae*) familyasından *Juglans* cinsinden tek tüysü yaprakları karşılıklı dizilmiş ve aromatik kokulu ağaç türlerinin ortak adıdır. Söz konusu cins içerisinde 18 adet ceviz türü saptanmıştır. Hızlı büyüyen ceviz ağaçları 25-40 m'ye kadar boyolanabilmektedir. Yaprakçıkların kenar kısımları bazı türlerde ince dişli, bazılarında ise düz bir şekilde yani tam kenarlıdır. Ağaçlar, kışın yapraklarını dökmektedir.

a.Pikan Cevizi (*Carya illinoensis*) (Resim 183)²⁸⁹

Yaşı: 189,
Boy: 20 m,
Çapı: 108 cm,

Gövde Çevresi: 477 cm

Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri

Bulunduğu Yer: Halkalı Mahallesi,

Sabahattin Zaim Üniversitesi bahçesi (Harita 42).

Resim 183

²⁸⁸ Bayazit vd. 2016.

²⁸⁹ IBB (yay.) 2014b: 374.

4.1.3. Çam

Çam,²⁹⁰ Kuzey yarımkürede tropikal bölgelerde yüksek dağların ağacıdır. 40 m.in üzerinde boylu ve piramidal habitüslü çamlar yanında bodur ve sürünücü olan türleri de vardır. İğne yaprakları genelde uzun, çok kere ikili, üçlü ya da beşlidir. Fakir topraklarda (steril kum veya sığ topraklarda) yetişebilirler. İklim olaylarına (don, yüksek sıcaklık, rüzgâr ve fırtınaya) dayanıklıdır. Genellikle ışık ağacı olup gölgeye dayanamazlar.

a.Halep Çamı (*Pinus halepensis*) (Resim 185)²⁹¹
Yaşı: 315,
Boyu: 19 m,
Çapı: 105 cm,
Gövde Çevresi: 339 cm
Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri
Bulunduğu Yer: Halkalı Mahallesi, Sabahattin Zaim Üniversitesi bahçesi (Harita 42).

Resim 184

²⁹⁰ İBB (yay.) 2014b: 80.
²⁹¹ İBB (yay.) 2014b: 370.

4.1.4. Çınar

Çınarlar,²⁹² Kuzey Amerika'dan Güney Doğu Avrupa'ya ve Ön Asya'ya kadar geniş bir yayılım göstermektedir. Dünyada 6-7 türü görülmektedir. Ortalama 20-30 m boy, 3-4 m çapa sahiptir. Çok geniş tepeli, boylu, kalın dallı ve çok uzun ömürlü ağaçlardır. Akarsu boylarında ve dere yataklarında yetişen, hızlı gelişen, sürgün verme yeteneği yüksek olan bir ağaçtır. Ülkemizde doğal yayılım gösteren üç türü bulunmaktadır. Londra Çınarı (*Platanus occidentalis*), Akçaağaç Yapraklı Çınar (*Platanus acerifolia*) ve Doğu Çınar (*Platanus orientalis*).

Küçükçekmece ilçesi sınırlarında

Doğu Çınarı (*Platanus orientalis*) türü görülmektedir. Bu tür, 25-30 m kadar boylanabilmektedir. Doğal yayılımı Güneydoğu Avrupa'dan başlar, Anadolu üzerinden Himalaya Dağları'na kadar uzanır. Bu türün batı çınarından olan en önemli farkı, gövde kabuklarının zaman zaman soyulması ve dökülen kabuk yerinin açık renkli kalması nedeniyle, genel görünümün benekli olmasıdır.

a.Doğu Çınarı (*Platanus orientalis*)
(Resim 185)²⁹³
Yaşı: 210,
Boyu: 13 m,
Çapı: 150 cm,
Gövde Çevresi: 800 cm
Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri
Bulunduğu Yer: Fatih Mahallesi, İstanbul Caddesi (Harita 32).

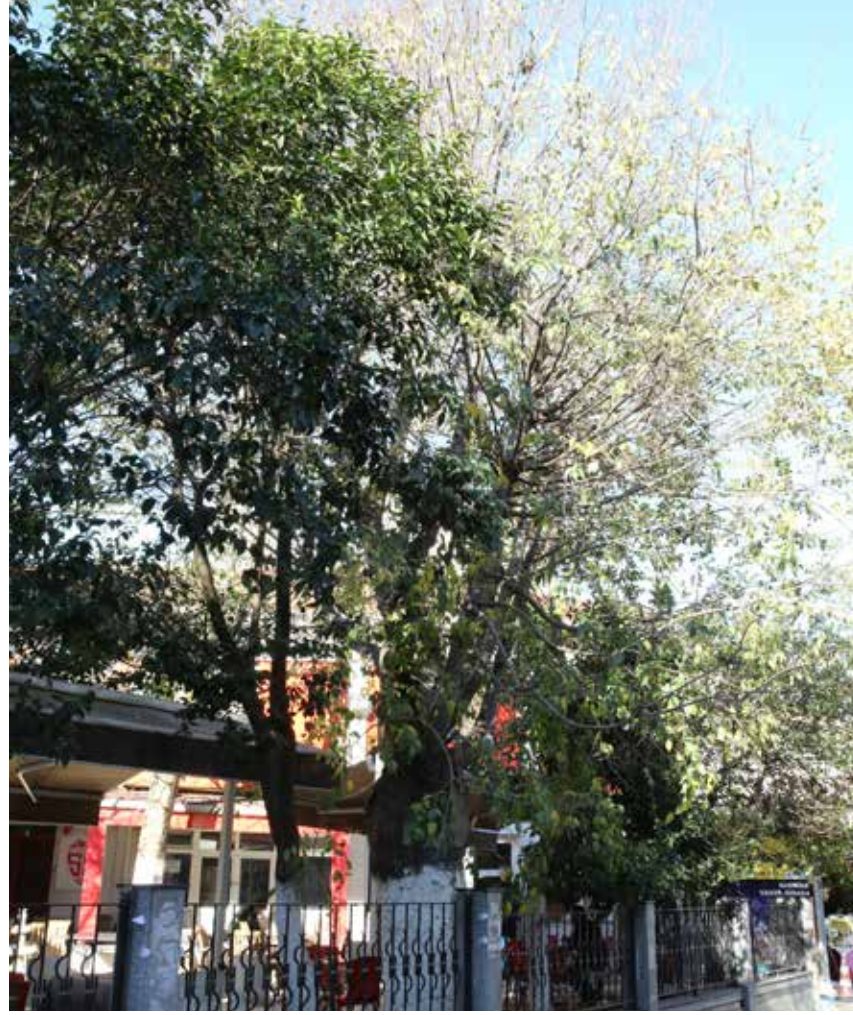

Resim 185

²⁹² İBB (yay.) 2014b: 78.
²⁹³ İBB (yay.) 2014b: 366.

4.1.5. Çitlembik Ağacı

Çitlembik (*Celtis*),²⁹⁴ her yıl yaprak döken yaklaşık 60-70 tür barındıran bir ağaç cinsidir. Kuzey yarımkürenin ılıman iklime sahip bölgelerine yayılmış, güney Avrupa, güney ve doğu Asya, güney ve orta Kuzey Amerika

Resim 186

ve güney ve orta Afrika'da bulunan bir bitkidir. Genellikle orta büyüklükte ağaçlardır, boyları 10-25 m uzunluğundadır, nadir de olsa 40 m uzunluğa da ulaşabilirler.

Basit yaprakları yaklaşık 3-15 cm uzunluğunda, yumurta şeklinde, sivri uçlu ve kenarları tırtıklıdır. Meyvesi sert çekirdekli-eriksi, 6-10 mm çapındadır ve birçok hayvan türü tarafından yenilebilir. Kuru ama tatlı bir tada sahiptir. Bazı türleri süs ağacı olarak yetiştirilmekte ve susuzluğa karşı dayanıklılığı için tercih edilmektedir.

Ülkemizde dört çitlembik türüne rastlanmaktadır. Bunlar; *Celtis australis* L. “adi çitlembik”, *Celtis glabrata* Steven ex Planchón “parlak yapraklı çitlembik”, *Celtis tournefortii* Lam. “doğu çitlembiği” ve *Celtis caucasica* “Kafkas çitlembiği”dir.

a.Çitlembik Ağacı (*Celtis australis*)

(Resim 186)²⁹⁵

Yaşı: 126,
Boyu: 12 m,
Çapı: 79 cm,

Gövde Çevresi: 284 cm

Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri

Bulunduğu Yer: Tevfikbey Mahallesi Sefaköy Spor Kulübü bahçesi (Harita 37).

²⁹⁴ İkinci vd. 2018.

²⁹⁵ IBB (yay.) 2014b: 375.

4.1.6. Sakız Ağacı

Sakız ağacı (*Pistacia atlantica*),²⁹⁶ geniş ve yuvarlak tepeli bir ağaç türüdür. 20 m'ye kadar boylanabilmekte olan ağacın odunu ağır ve değerlidir. Asıl yayılışını Kuzey Afrika'da gösterir. Yurdumuzda sıcak ve kurak yörelerde görülür. Ege ve Akdeniz ormanlarında doğal olarak yetişir. İki çenekliler sınıfının antepfıstığıgiller familyasındandır. Boyu 8-10 m'ye erişebilen, 5-6 m çapında geniş bir tepeye sahip ağaçtır. Bu cinse dahil bazı türlerin yaprakları kışın dökülür, bazıları da hep yeşildir. Koyu kırmızı çiçekleri salkım biçimindedir.

a.Sakız Ağacı

(*Pistacia atlantica*) (Resim 187)²⁹⁷

Yaşı: 236,

Boyu: 11 m,

Çapı: 135 cm,

Gövde Çevresi: 541 cm

Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri, mistik özellikleri (Türbe içindeki yaşlı sakız ağacı yörenin 250 yıllık tarihine tanıklık etmektedir.)

Bulunduğu Yer: Yeni Mahalle, İmaret Caddesi, Abdüsselam Çelebi Türbesi bahçesi

(Harita 33).

Resim 187

²⁹⁶ IBB (yay.) 2014b: 83.

²⁹⁷ IBB (yay.) 2014b: 365.

4.1.7. Servi

Servilerin,²⁹⁸ Kuzey Amerika'da, Akdeniz ülkelerinde ve Asya'da 12 kadar türü ve kültür çeşidi vardır. Hep yeşil, dar ya da geniş piramidal biçimli ağaç ya da ağaççıklardır. Akdeniz kıyı yörelerinin büyük bölümünde yetişir. Her mevsim yapraklıdır. Kozalakları yuvarlaktır. Türkülere konu olmuş inceliği, uzun boyu (30-35 m) ve koyu yeşil yaprak dokusu ile uzaklardan dikkati geçer. Daha çok cami avlularında, türbe ve hazirelerde, mezarlıklarda ve kısmen de parklarda iki değişik türü; Akdeniz servisi (*Cupressus sempervirens* var. *Horizontalis*) ve Mezarlık servisi görülmektedir.

a.Ehrami Servi (*Cupressus sempervirens* var. *pyramidalis*) (Resim 188)²⁹⁹

Yaşı: 339,

Boy: 18 m,

Çapı: 113 cm,

Gövde Çevresi: 312 cm

Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri

Bulunduğu Yer: Halkalı Mahallesi,

Sabahattin Zaim Üniversitesi bahçesi

(Harita 42).

b.Ehrami Servi (*Cupressus sempervirens* var. *pyramidalis*) (Resim 189)³⁰⁰

Yaşı: 270,

Boy: 16 m,

Çapı: 100 cm,

Gövde Çevresi: 252 cm

Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri

Bulunduğu Yer: Halkalı Mahallesi,

Sabahattin Zaim Üniversitesi bahçesi

(Harita 42).

c.c.Ehrami Servi (*Cupressus sempervirens* var. *pyramidalis*) (Resim 190)³⁰¹

Yaşı: 375,

Boy: 16 m,

Çapı: 125 cm,

Gövde Çevresi: 293 cm

Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri

Bulunduğu Yer: Halkalı Mahallesi,

Sabahattin Zaim Üniversitesi bahçesi

(Harita 42).

d. Ehrami Servi (*Cupressus sempervirens* var. *pyramidalis*) (Resim 191)³⁰²

Yaşı: 392,

Boy: 16 m,

Çapı: 108 cm,

Gövde Çevresi: 258 cm

Anıtsal Niteliği: Fiziksel özellikleri

Bulunduğu Yer: Halkalı Mahallesi,

Sabahattin Zaim Üniversitesi bahçesi

(Harita 42).

²⁹⁸ IBB (yay.) 2014b: 79.

²⁹⁹ IBB (yay.) 2014b: 375.

³⁰⁰ IBB (yay.) 2014b: 374.

³⁰¹ IBB (yay.) 2014b: 373.

³⁰² IBB (yay.) 2014b: 374.

Resim 188

Resim 190

Resim 189

Resim 191

4.2. Kuşlar

Türkiye’de yapılan yayın ve gözlemlerle birlikte TRAKUS internet sitesinde yayınlanan Türkiye Kuş Listesi’nde³⁰³ 492 kuş türünün Türkiye’de görüldüğü belirlenmiştir. Bu sayının yaklaşık yüzde 34’ü Küçükçekmece ilçesinde görülmektedir. Kuşların göç güzergahında bulunan Küçükçekmece ilçesinde 166

kuş türü tespit edilmiştir (Tablo 2, 3). İlçenin kuşları hakkında detaylı yayın çalışması 2020’de “Küçükçekmece Kuşların Evi”³⁰⁴ adı altında hazırlanan kitap çalışmasıyla birlikte ilçeye kazandırılmıştır. Söz konusu çalışma ve TRAKUS internet sitesi referans alınarak görülen kuş türlerinin kısa tanıtımı yapılmıştır.

Tablo 2

³⁰³ https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=turkiyenin_kuslari (14.12.2021, 13.54).

³⁰⁴ İsfendiyaroğlu 2020.

Ötücü Kuşlar Ispinoz Kirazkuşugiller Sarıasmağiller Kargagiller Sığircikgiller Serçegiller Baştankaragiller Çitkuşugiller Büyükbaştankara Kırangicgiller Kuyruksallayangiller Dağbülbulgiller Karatavukgiller Ötleğengiller Sinekkağangiller Çalıkuşugiller	Kıyı Kuşlar Kılısgagalılar Yağmurcungiller Çullukgiller Martigiller Sumrugiller	Kuzgunkuşları Yalıçapkınıgiller Arıkuşugiller İbibik
	Kazılar Ördekçiller	Fırtına Kuşları Yelkovangiller
	Turnaslar Yelveciler	Batağanlar Batağançiller
Tavuksular Sülüngiller Karatavuklar	Gündüz Yırtıcıları Atmacagiller Doğançiller	Guguk Kuşlar Gugukkuşugiller
Pelikanlar Karabatakgiller	Leylekler Balıkgiller Leylekçiller Aynakçiller	Gece Yırtıcıları Baykuşgiller
Güvercinler Güvercinçiller	Papağanlar Papağançiller	Ağaçkakanlar Ağaçkakançiller
	Sağanlar Sağançiller	

Tablo 3

1. Kuğu (*Cygnus olor*): İri gövdeli, beyaz tüylüdür (Resim 193). Gagaları turuncu, gaga dibinde ise et benî bulunur. Genç olan kuğular daha koyu renkli olup gagasının üzerinde et benî bulunmaz. Uzun boyunları S şeklinde kıvrılır. Boyu 127-152 cm, kanat açıklığı 200-238 cm'dir. Küçükçekmece'de üremeyen bu tür, kış aylarında deniz ya da göl kenarında görülür.

2. Ötücü Kuğu (*Cygnus cygnus*): Köşeli bir başa sahiptir (Resim 194). Turuncu gagalarının uçları ve yüz çıkıntıları siyah olup geri kalan kısımları beyazdır. Boynunu S şeklinde kıvrarak ya da gagasını aşağı doğru eğip boynunu dik tutarak yüzer. Kuyruğu sivri uçlu ve yukarı doğru kalkıktır. Boyu 140-160 cm, kanat açıklığı 205-235 cm'dir. Küçükçekmece'de nadir karşılan bu tür, kış aylarında göl kenarında görülür.

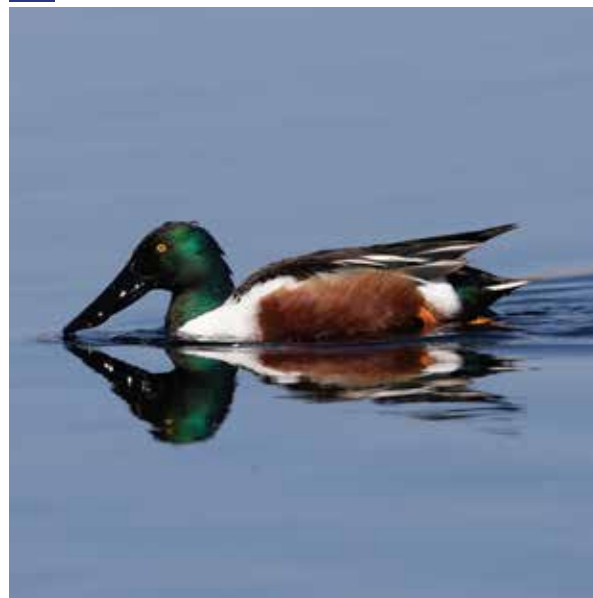
3. Suna (*Tadorna tadorna*): Kaza benzeyen alaca renkli, gövdesi toplu, bacakları uzun bir ördektir (Resim 195). Başı koyu yeşil, göğüs kuşağı kızıl kahverengi, gagası ve bacakları pembedir. Boyu 55-65 cm, kanat açıklığı 100-120 cm'dir. Küçükçekmece'de sulak alanlarda az rastlanan bir türdür.

4. Angıt (*Tadorna ferruginea*): Ördeğe benzer turuncu kırmızı renğinde tüyleri olan bir yaban kuşudur (Resim 196). Yuvarlak, büyük gövdeli, uzunca bacaklıdır. Gagası ve bacakları siyahtır. Boyu 58-70 cm, kanat açıklığı 110-135 cm'dir.

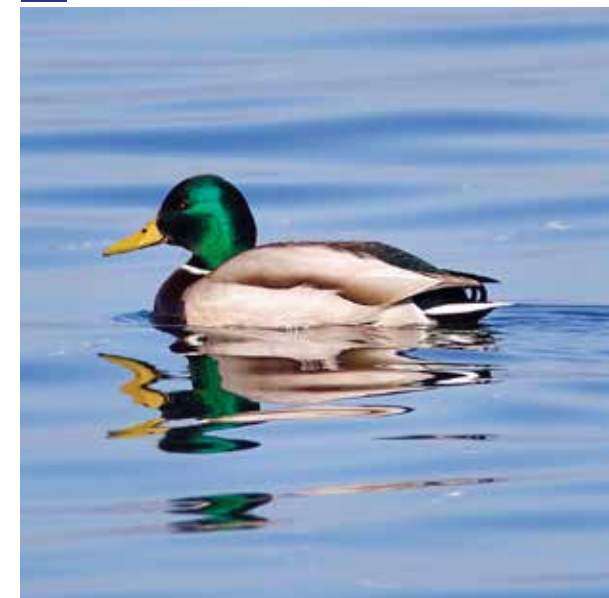
5. Çıkrıkçın (*Spatula querquedula*): Gri uzun ve geniş gagalı, gri bacaklı küçük bir ördektir (Resim 197). Gözünün arka kısmından boyuna doğru uzanan beyaz yaması vardır. Boyu 37-41 cm, kanat açıklığı 58-69 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanında göl veya deniz kenarında görülür.

6. Kaşıkgaga (*Spatula clypeata*): Spatulayı andıran gagasıyla diğer ördeklerden ayrılır (Resim 198). Erkeğin başı koyu yeşil, göğsü ve omzu beyaz, karnı ve kenarları kahverengi, sırtı siyahtır. Gagası siyah, gözleri sarıdır. Dişi ise daha geniş desenlidir. Boyu 44-52 cm, kanat açıklığı 73-82 cm'dir. Küçükçekmece'de üremeyen bu tür, göç zamanında göl veya deniz kenarında görülür.

7. Fiyu (*Mareca penelope*): Gagası kısa, alnı dik, aynası yeşil, kuyruğu sivri ve karnı beyaz olan ördek türüdür (Resim 199). Sesi gür ve ıslıksı bir 'fiyuu' şeklindedir. Adını çıkardığı bu sestten alır. Beslendiği bölgelerde bitkilerin çoğalmasını sağlayarak gürleşmesine neden olur. Boyu 42-50 cm, kanat açıklığı 71-85 cm'dir. Küçükçekmece'de üremeyen bu tür, göç zamanında ve kışın göl veya deniz kenarında görülür.

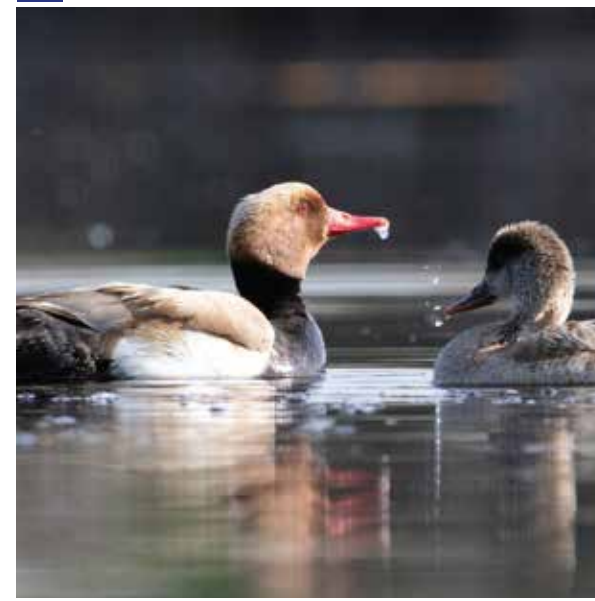
8. Yeşilbaş (*Anas platyrhynchos*): En yaygın bilinen yüzücü ördek türüdür (Resim 200). Erkeğin başı yeşilken tür dökümüne doğru morlaşır. Sarı gagalı, boyun dibinde beyaz ince halkası, koyu kırmızı kahverengi göğsü bulunmaktadır. Boyu 50-60 cm, kanat açıklığı 81-95 cm'dir. Özellikle Yarımburgaz'daki sazlıklara yakın yerlerde üreyen tür her mevsim Küçükçekmece'de görülür.

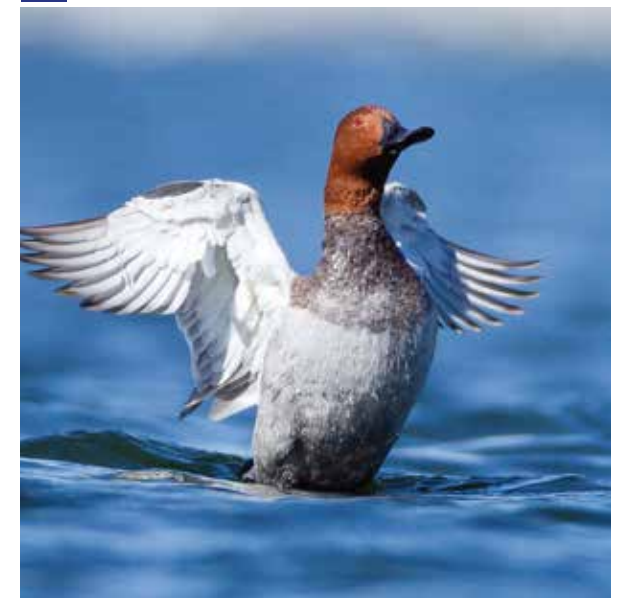
9. Kalkuyruk (*Anas acuta*): Adını uzun sivri kuyruğundan alan yüzücü ördek türüdür (Resim 201). Mavi-gri gagası, bacakları ve ayakları gridir. Boyu 51-62 cm, kanat açıklığı 79-87 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanında ve kışın göl kenarında görülür.

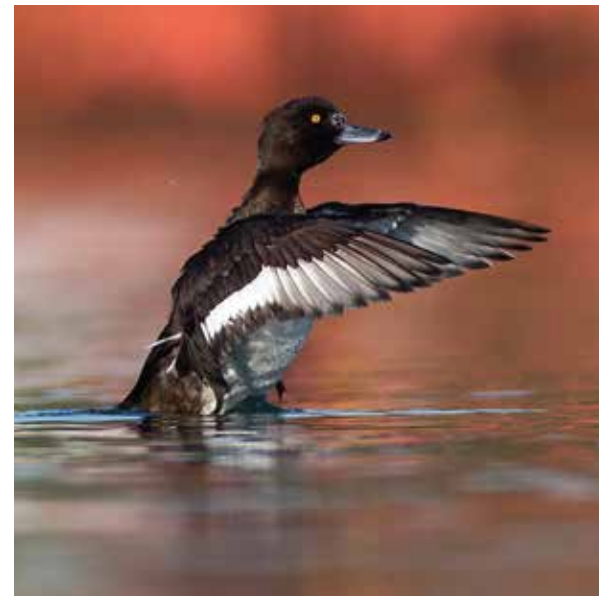
10. Çamurcun (*Anas crecca*): Sulak alanlarda görülen yüzücü ördeklerin en küçüğüdür (Resim 202). Erkeklerin kahverengi başı ve gözünün devamında krem rengi çerçevelenmiş yeşil bir alan bulunur. Alanın ön kısmı sarı çizgi ile çevrilidir. Ensesinde siyah bir leke vardır. Dişisi çıkırıkçın türü ile karıştırılır. Çıkırıkçın türüne göre daha başı sade, kuyruk yanı çizgisi beyaz, kanat üstü koyu, kanat aynası yeşil siyah ve kanat bandı kalın beyazdır. Boyu 34-38 cm, kanat açıklığı 53-59 cm'dir. Küçükçekmece'de göç döneminde ve kış aylarında göl kenarında görülür.

11. Macar Ördeği (*Netta rufina*): Dalıcı ördek türüdür (Resim 203). Başları büyük, parlak kırmızı renkli, uzun tüylüdür. Omuz ve sırt açık kahverengi olup omzunda ay şeklinde beyaz bir leke vardır. Gaga ve ayakları kırmızı, vücudun yan tarafları beyazdır. Boyu 53-57 cm, kanat açıklığı 85-90 cm'dir. Küçükçekmece'de kış aylarında az sayıda görülen kış göçmeni ve geçit türüdür.

12. Elmabaş Patka (*Aythya ferina*): Nesli tükenmekte olan dalıcı ördek türüdür (Resim 204). Orta boylu, alnı yumuşak bir kavisle gaga üstüne doğru iner. Gagası siyah olup gaga halkası gridir. Belirgin bir kanat şeridi yoktur. Erkeğin başı ve boynu kırmızı, göğsü ve kuyruğu siyah, gövdesi açık gridir. Dişisi erkeğin soluk formu gibidir. Boyu 42-49 cm, kanat açıklığı 67-75 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanında ve kış aylarında gölün batısında görülür.

13. Tepeli Patka (*Aythya fuligula*): Alnı dik, kısa gövdeli, ince boyunlu, başı nispeten köşeli dalıcı bir ördektir (Resim 205). Erkeğin tepesi uzun, dişisinin kısadır. Erkeğin koyu mor başı, mavimsi gri gagasının ucu siyahıdır. Sırtı, boynu ve göğsü siyah, karnı beyazdır. Dişisi erkeğine göre daha soluk renklidir. Boyu 40-47 cm, kanat açıklığı 65-73 cm'dir. Küçükçekmece'ye göç zamanında gelip kışın yoğun olarak görülür.

14. Karabaş Patka (*Aythya marila*): Küçük dalıcı bir ördek türüdür (Resim 206). Orta boylu, büyük ve yuvarlak kafalıdır. Sarı gözlü, mavimsi gagalıdır. Göğsü, kuyruk altı ve sırtı ile kanatları siyah, sırtı gridir. Boyu 42-51 cm, kanat açıklığı 71-80 cm'dir.

15. Altıngöz (*Bucephala clangula*): Orta boyda bir deniz ördeğidir (Resim 207). İri başlı, şişkin ense kısmıyla tanınır. Erkeklerde baş, sırtın üstü ve kış tarafı koyu diğer kısımları beyazdır. Dişi de koyu gri kahverengi renğinde, baş daha koyu renkte vücudundaki beyazlık değişkenlik göstermektedir. Boyu 45-50 cm'dir.

16. Sütlabi (*Mergellus albellus*): Küçük, kalın gövdeli ve küçük kafalı dalıcı bir deniz ördeğidir (Resim 208). Erkeği beyaz ve sarımsı, bögürü gri ve ince siyah çizgilidir. Dişisi daha koyu gri, beyaz göğüslü ve koyu kırmızımsı kahverengi kafaya sahiptir. Boyu 38-44 cm, kanat açıklığı 56-69 cm'dir. Küçükçekmece'de nadir görülen kış göçmenidir.

17. Büyük Tarakdiş (*Mergus Merhanser*): İnce uzun gagalı dalıcı bir ördek türüdür (Resim 209). Gagası boyunca sıralanmış tarak şeklindeki dişleri ile balıkları rahatça avladığından adını da bu özelliğinden almıştır. Boyu 54-71 cm, kanat açıklığı 78-94 cm'dir.

18. Tarakdiş (*Mergus serrator*): İnce uzun bir ördektir (Resim 210). Erkeği siyah, beyaz ve gri gövdesi, kırmızı kahverengi göğsü, siyah kafası ve sivri uçlu çifte ense tüyü ile göz alıcıdır. Kırmızı gagası ve gözünü, başı ile kontrast oluşturur Dişisinin rengi bulanık kahverengi gridir. Boyu 52-58 cm, kanat açıklığı 67-82 cm'dir. Küçükçekmece'de göl veya deniz kenarında nadir olarak görülen kış göçmenidir.

19. Dikkuyruk (*Oxyura leucocephala*): Nesli tehlike altında olan ördek türüdür (Resim 211). Orta boyunlu, dik kuyrukludur. Erişkin erkeklerin gagaları açık mavi renkte, beyaz başları vardır. Erişkin dişilerin ise gagaları ve başlarının üst tarafı koyu kahverengidir ve başlarının yan taraflarında beyaz fona karşı kahverengi çizgiler geçer. Boyu 43-50 cm, kanat açıklığı 62-70 cm'dir. Aralık ve Ocak aylarında gölün batı kıyılarında görülür.

20. Bildircin (*Coturnix coturnix*): Kahverengi üzerine sarı çizgileri olan kuştur (Resim 212). Gagası gri, bacakları pembedir. Erkeğin başında ve boynunda siyah çizgiler ile gerdaında koyu leke bulunur. Dişisinin göğsünde ise siyah benekler vardır. Boyu 16-18 cm, kanat açıklığı 32-35 cm'dir.

21. Karagerdanlı Dalgıç (*Gavia arctica*): Yüzeyden dalan bir su kuşudur (Resim 213). Başı ve arkası gri, boynunun önü siyahtır. Boyu 62-75 cm, kanat açıklığı 100-130 cm'dir.

22. Yelkovan (*Puffinus yelkouan*): Orta boylu, uzun kanatlı bir kuştur (Resim 214). Üst tarafı kahverengi, alt tarafı kirli beyazdır. Boyu 30-35 cm, kanat açıklığı 76-82 cm'dir. Küçükçekmece'de deniz kenarında her mevsim görülür.

23. Küçük Batağan (*Tachybaptus ruficollis*): Kısa boylu, bodur en küçük batağandır (Resim 215). Sivri uçlu gagalarının üzerinde solgun sarı renkli lekesi vardır. Yazın yanak ve boyun bölgesi koyu kestane renginde olup kışın beyazdan ziyade donuk sarı renklidir. Boyu 23-29 cm, kanat açıklığı 40-45 cm'dir. Küçükçekmece'de yazın gölün kuzeyinde ürer. Göç döneminde ve kışın göl veya denizde görülür.

24. Bahri (*Podiceps cristatus*): Uzun boyunlu, zarif görünümlü batağanların en büyüğüdür (Resim 216). Sivri gagası pembe, boynunun önü ve göğsü parlak beyazdır. Boyu 46-61 cm, kanat açıklığı 60-85 cm'dir. Küçükçekmece'de göldeki sazlık alanlarda üreyip her mevsim görülür.

25. Karaboyunlu Batağan (*Podiceps nigricollis*): Adını üreme zamanında kararan boynundan alınan küçük bir batağandır (Resim 217). Kısa ve yukarı kalkık gagası, dik alnı ve üçgen tepesi vardır. Boyu 28-35 cm, kanat açıklığı 52-60 cm'dir. Küçükçekmece'de hem gölde hem de denizde kışın göç dönemlerinde görülür.

26. Kulaklı Batağan (*Podiceps auritus*): Adını üreme döneminde gözünün geriye doğru uzanması ve baş yanlarında kulak şeklinde bulunan altın sarısı tüylerinden alan batağan türüdür (Resim 218). Gagası kalın ve düzdür. Boyu 31-38 cm, kanat açıklığı 46-55 cm'dir. Küçükçekmece'de nadir olarak görülen kış göçmenidir.

27. Kara Leylek (*Ciconia nigra*): Gagası ince, uzun, kırmızı renkli, bacakları kırmızıdır (Resim 219). Boyu 90-105 cm, kanat açıklığı 173-205 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde görülür.

28. Leylek (*Ciconia ciconia*): Hacı leylek olarak da bilinir (Resim 220). Tüylerinin geneli beyaz, uçuş tüyleri siyahtır. Uzun kırmızı bir gagası ve ayakları vardır. Boynu uzun, kuyruğu kısadır. Boyu 95-110-cm, kanat açıklığı 180-218 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde görülür.

29. Çeltikçi (*Plegadis falcinellus*): Kıvrık gagalı, uzun boyunlu, uzun bacaklı, iri ve ince uzun yapılı bir su kuşudur (Resim 221). Boyu 55-65-cm, kanat açıklığı 88-105 cm'dir. Küçükçekmece göl kenarında göç dönemlerinde görülmektedir.

30. Kaşıkçı (*Platalea leucorodia*): Tüyleri bembeyaz, kendisine has gagası kaşık şeklinde olan kuş türüdür (Resim 222). Erişkinin ensesinde bulunan süs tüyleri ve sarı boyun bandı kışın kaybolur. Gencinin gagası ve bacakları soluk pembemsi, kanat ucu siyahtır. Boyu 80-90 cm, kanat açıklığı 115-130 cm'dir.

31. Balaban (*Botaurus stellaris*): Açık kahverengi üzerine koyu çizgili tüyü ile sazlarına arasında kamufle olan kuş türüdür (Resim 223). Büyük, iri yapılı, kalın boyunludur. Boyu 69-81 cm, kanat açıklığı 100-130 cm'dir. Küçükçekmece'de sazlık alanlarda nadir görülür.

32. Küçük Balaban (*Ixobrychus minutus*): En küçük balıkçıl familyasına ait kuştur (Resim 224). Kısa boyunları, uzun gagaları vardır. Kanadı üstünde soluk renk oval bir leke bulunur. Boyu 33-38 cm, kanat açıklığı 49-58 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında göl kıyısı ve çevresinde görülür.

33. Alaca Balıkçıl (*Ardeola ralloides*): Tıknaaz görünümlü balıkçıl familyasına ait kuş türüdür (Resim 225). Kısa boyunlu, kısa kalın gagalıdır. Sarımsı kahverengi tüyleri ve başındaki açık alacalı tüyler sırtına kadar uzanır. Boyu 40-49 cm, kanat açıklığı 71-86 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında göl kıyısı ve çevresinde görülür.

34. Gri Balıkçıl (*Ardea cinerea*): Balıkçıl familyasına ait kuş türüdür (Resim 226). Büyük, soluk renkli olan gri balıkçılların kalın ve kama şeklinde gagaları vardır. Dik durdukları zaman genellikle geriye çektikleri kambur ve uzun boyna sahiptir. Boyu 84-102 cm, kanat açıklığı 155-175 cm'dir. Küçükçekmece'de görülen yerli bir kuştur.

35. Ergüvani Balıkçıl (*Ardea purpurea*): Balıkçıl familyasına ait kuş türüdür (Resim 227). Büyük, koyu renkli, ince uzun yapılıdır. Uzun, ince gagası ve uzun, yılanı boynu vardır. Boyu 70-90 cm, kanat açıklığı 120-138 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında görülmektedir.

36. Büyük Akbalıkçıl (*Ardea alba*): Balıkçıl familyasına ait kuş türüdür (Resim 228). Uzun ve kıvrık boyunlu, sarı gagası ve siyah bacakları ve bembeyaz tüyü vardır. Boyu 85-100 cm, kanat açıklığı 145-170 cm'dir. Küçükçekmece'de göl etrafında her zaman görülür.

37. Küçük Akbalıkçıl (*Egretta garzetta*): Balıkçıl familyasına ait kuş türüdür (Resim 229). İnce, sivri siyah gagalı, boynu uzun, tamamen beyazdır. Ensesinden uzun ve ince süs tüyleri uzanır. Boyu 55-65 cm, kanat açıklığı 88-106 cm'dir. Küçükçekmece'de göl etrafında her zaman görülür.

Küçük Karabatak (*Microcarbo pygmaeus*) Karabataktan oldukça küçük, tıknaz ve kalın boyunludur (Resim 230). Gagası kısa ve kalın, kafası yuvarlak, kuyruğu uzundur. Boyu 45-55 cm, kanat açıklığı 75-90 cm'dir. Küçükçekmece'de sık görülen türün sayısı kış aylarında artmaktadır.

39. Tepeli Karabatak (*Phalacrocorax aristotelis*): Karabataktan daha küçük, ince gagalı ve dik alınlıdır (Resim 231). Gaga dibi ve gözünün çevresi sarı, gövdesi simsiyahtır. Boyu 65-80 cm, kanat açıklığı 90-105 cm'dir. Küçükçekmece'de deniz kıyısında her mevsim görülür.

40. Karabatak (*Phalacrocorax carbo*): Karabatak familyasına ait kuş türüdür (Resim 232). Siyah, uzun boyunlu, yanakları ve boğazı beyazdır. Gaga dibindeki kekesi sarı ya da turuncu sarıdır. Boyu 77-94 cm, kanat açıklığı 121-149 cm'dir. Küçükçekmece'de üreme noktası bulunan bu tür, her mevsim görülür.

41. Yılan Kartalı (*Circaetus gallicus*): Atmacagiller familyasına ait kartal türüdür (Resim 233). Baykuşa benzer yuvarlak iri başlı, parlak sarı gözlüdür. Kafasına oranla küçük gagası, uzun çıplak ayakları vardır. Kuyruğunda 3 ila 4 şerit bulunur. Boyu 62-69 cm, kanat açıklığı 162-178 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde görülür.

42. Küçük Orman Kartalı (*Clanga pomarina*): Küçük, ince kanatlı ve uzun kuyrukludur (Resim 234). Boyun kısmı uzun, gagası küçüktür. Koyu kahverengi, kanat örtü tüyleri ve arka kısmı açık renklidir. Boyu 55-65 cm, kanat açıklığı 134-168 cm'dir.

43. Atmaca (*Accipiter nisus*): Yatay, gri küçük yırtıcı bir kuştur (Resim 235). Güçlü yapıları, kancalı gagaları, kavisli pençeleri, kudretli kanatlara ve gelişmiş zekaya sahiptir. Erkek boyu 29-34 cm, kanat açıklığı 58-65; dişi boyu 35-41, kanat açıklığı 67-80 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

44. Çakırkuşu (*Accipiter gentilis*): Atmacagiller familyasına ait atmaca türüdür (Resim 236). Boyuna oranla en güçlü yırtıcı kuşlardan biridir. Üstü mavi gri, altı gri şeritlidir ve gri kuyruğunda geniş şeritler bulunur. Geniş ve beyazımsı kaşları ve portakal sarısı gözleriyle ürkücüdür. Erkek boyu 49-56 cm, kanat açıklığı 90-105; dişi boyu 58-61, kanat açıklığı 108-120 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

45. Saz Delicesi (*Circus aeruginosus*): Kanatları geniş ve yuvarlak uçludur (Resim 237). İnce vücutlu, dar kanatlı ve uzun kuyruklu. Boyu 43-55 cm, kanat açıklığı 115-140 cm'dir. Küçükçekmece'de üreyen tür, her mevsim görülür.

46. Gökçe Delice (*Circus cyaneus*): Saz Delicesi'nden küçük, zarif ve ince kanatlı, uzun kuyruklu (Resim 238). Boyu 45-55 cm, kanat açıklığı 97-118 cm'dir. Küçükçekmece'de kış göç dönemlerinde görülür.

47. Kızıl Şahin (*Buteo rufinus*): En iri şahin türüdür (Resim 239). Geniş kanatlı, uzun kuyruklu, uzun bacaklı ve kırmızı tonlardadır. Boyu 50-61 cm, kanat açıklığı 130-150 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında az da olsa görülür.

48. Şahin (*Buteo buteo*): En yaygın yırtıcı kuş türüdür (Resim 240). Orta boylu, geniş kanatlı, geniş ve kısa boyunludur. Koyu kahverengiden beyaza kadar değişik renklerde olabilir. Boyu 46-58 cm, kanat açıklığı 110-132 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

49. Sukilavuzu (*Rallus aquaticus*): Yelvegiller familyasından bir kuş türüdür (Resim 241). Sesi duyulan, nadir görülen küçük bataklık kuşudur. Uzun ve ince gagasıyla kolay anlaşılır. Üst kısımları kahverengi, alt kısımları mavi gri tüylüdür. Boyu 23-26 cm, kanat açıklığı 38-45 cm'dir. Küçükçekmece'de görülen yerli bir kuştur.

50. Sutavuğu (*Gallinula chloropus*): Yelvegiller familyasından bir kuş türüdür (Resim 242). Gagası ve alını kırmızı, gaga ucu sarı, bacakları yeşil, gövdesi koyu renklidir. Boyu 27-31 cm, kanat açıklığı 50-55 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

51. Sakarmeke (*Fulica atra*): Yelvegiller familyasından bir kuş türüdür (Resim 243). Gövdesi siyah, gagası ve alını beyaz, bacakları uzun ve yeşilimsidir. Boyu 36-42 cm, kanat açıklığı 52 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

52. Uzunbacak (*Himantopus himantopus*): Uzun ve düz gagası, uzun kanatları, kırmızı bacaklarıyla tanınan kuş türüdür (Resim 244). Boyu 33-36 cm, kanat açıklığı 67-85 cm'dir. Küçükçekmece'de üreyen tür, göç dönemlerinde ve yaz aylarında görülür.

53. Kılıçgaga (*Recurvirostra avosetta*): Büyük, zarif beyazı baskın bir kıyı kuşudur (Resim 245). Tepesi, ensesi ve yukarıya kalkık ince uzun gagası siyahtır. Boyu 42-46 cm, kanat açıklığı 77-80 cm'dir.

54. Kızkuşu (*Vanellus vanellus*): Başında dik duran sorguçları ve uçarken ki yuvarlak kanat uçlarıyla tanınan kıyı kuşudur (Resim 246). Gagası siyah, ayakları pembe, sırt ve kanat üstü koyu yeşil, karnı beyazdır. Boyu 28-31 cm, kanat açıklığı 67-72 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

55. Gümüş Yağmurcun (*Pluvialis squatarola*): Başı büyük, gagası kalın ve uzundur (Resim 247). Kanatlarında siyah ve beyaz benekleri vardır. Boyu 26-29 cm, kanat açıklığı 56-63 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

56. Halkalı Cılibit (*Charadrius hiaticula*): Küçük, yuvarlak ve açık renkli kuş türüdür (Resim 248). Beyaz alnının üstünde siyah bant, gözünü çevreleyen siyah bir şerit ve göğsünde siyah bir kuşak vardır. Bacakları ve gagası turuncu, gaga ucunu ise siyahtır. Boyu 17-19,5 cm, kanat açıklığı 35-41 cm'dir. Küçükçekmece'de Menekşe kumsalında ve göl kıyısında görülür.

57. Halkalı Küçük Cılibit (*Charadrius dubius*): İnce, zarif bir kuş türüdür (Resim 249). Maskesi ve göğüs kuşağı siyah, göz halkası sarıdır. Boyu 15,5-18 cm, kanat açıklığı 32-35 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında görülür.

58. Çamurçulluğu (*Limosa limosa*): İri, uzun pembe bir gagası vardır (Resim 250). Boyu 37-42 cm, kanat açıklığı 63-74 cm'dir. Nadir bir geçit kuşudur. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

59. Büyük Kumkuşu (*Calidris canutus*): Büyük kısa gagalı ve tıknaz yapılı bir kıyı kuşudur (Resim 251). Boyu 23-25 cm, kanat açıklığı 57-61 cm'dir. Nadir bir geçit kuşudur. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

60. Dövüşkenkuş (*Calidris pugnax*): Çok değişkenlik gösteren bir kıyı kuşudur (Resim 252). Erkeği dişisinden daha büyüktür. Erkek boyu 29-32 cm, kanat açıklığı 54-60; dişi boyu 22-26, kanat açıklığı 46-50 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde görülür.

61. Kızıl Kumkuşu (*Calidris ferruginea*): Uzun boynu ve bacaklarıyla zarif bir görünüme sahiptir (Resim 253). Uzun, aşağı doğru düz uzanan kıvrık gagası vardır. Boyu 19-21,5 cm, kanat açıklığı 32-36 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde nadir rastlanan geçit kuşudur.

62. Karakarınlı Kumkuşu (*Calidris alpina*): Gagası orta boylu hafifçe aşağı kıvrık ve siyahtır (Resim 254). İnce koyu bacakları vardır. Baş boynu ve göğsü siyah çizgilidir. Sırt ve omuz tüyleri kızıl olup kenarları beyaz ortası siyahtır. Boyu 17-21 cm, kanat açıklığı 32-36 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında küçük gruplar halinde görülür.

63. Küçük Kumkuşu (*Calidris minuta*): Minyatür bir kıyı kuşudur (Resim 255). Gagası düz, kısa ve siyahtır. Üst tarafı kırmızıya çalan kahverengi, alt tarafı beyazdır. Boyu 14-15 cm, kanat açıklığı 27-30 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

64. Suçulluğu (*Gallinago gallinago*): Bataklık ve sulak alanlarda en çok bulunan çulluk türüdür (Resim 256). Kısa yeşilimsi gri bacakları ve uzun koyu renk gagaları vardır. Üst kısmı soluk, alt kısımları benekli kahverengidir. Boyu 23-28 cm, kanat açıklığı 39-45 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

65. Dere D         (*Actitis hypoleucos*): K     boylu, ince yapılı bir   lluk türüdür (Resim 257). Kısa bacakları, kuyruk sallaması ve kendine has u    yla tanınır. Üst kısmı grimsi kahverengi, alt kısımları beyaz, sarımsı bacakları vardır. Boyu 18-21 cm, kanat açıklığı 32-35 cm'dir. K          'de g     dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

66. Yeşil D         (*Tringa ochropus*): Koyu renkli, gaga ve bacakları koyu yeşil olan bir   lluk türüdür (Resim 258). Bodur türün sırtında beyaz ufak benekler vardır. Boyu 20-24 cm, kanat açıklığı 39-44 cm'dir. K          'de g     dönemlerinde görülür.

67. Kızılback (*Tringa totanus*):   vresindeki de    mlere son derece hızlı tepki veren bir   lluk türüdür (Resim 259). Başı ve sırtı kahverengi, karnı beyazdır. Kırmızı gaga ve bacaklara sahiptir. Boyu 24-27 cm, kanat açıklığı 47-53 cm'dir. K          'de kış aylarında görülür.

68. Orman D         (*Tringa glareola*): K      , hareketli bir   lluk türüdür (Resim 260). Uzun sarımsı bacaklı, kısa kahverengi gagalıdır. Boyu 18-21 cm, kanat açıklığı 35-39 cm'dir. K          'de g     dönemlerinde görülür.

69. Kara Kızılacak (*Tringa erythropus*): İri yapılı bir çulluk türüdür (Resim 261). Kırmızı ince gagalı, uzun bacaklıdır. Boyu 29-33 cm, kanat açıklığı 48-52 cm'dir. Küçükçekmece'de nadir görülen geçit kuşudur.

70. Yeşilbacak (*Tringa nebularia*): Dibi gri yeşilimsi gagaları vardır (Resim 262). Kızılacak'tan daha uzun boyu, gri ve uzun bacaklıdır. Boyu 30-34 cm, kanat açıklığı 55-62 cm'dir. Küçükçekmece'de nadir görülen geçit kuşudur.

71. Taşçeviren (*Arenaria interpres*): Yerde ve uçuşta siyah beyaz gözüken tek küçük kıyı kuşudur (Resim 263). Kısa ve kama biçimli gagası, parlak turuncu bacakları vardır. Boyu 21-24 cm, kanat açıklığı 43-49 cm'dir. Küçükçekmece'de nadir görülen geçit kuşudur.

72. İncegagalı Martı (*Chroicocephalus genei*): Uzun ve ince gagalı, uzun boyunlu, orta boy- lu, zarif bir martıdır (Resim 264). Boyu 37-42 cm, kanat açıklığı 90-102 cm'dir. Küçükçekmece'de az sayıda görülen kış göçmenidir.

73. Karabaş Martı (*Chroicocephalus ridibundus*): Küçük, gürültücü ve yaygın bulunan bir martıdır (Resim 265). Kırmızı gaga ve bacakları, üst tarafı gümüş gri, boynu, gövdesi ve kuyruğu beyazdır. Boyu 35-39 cm, kanat açıklığı 85-90 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

74. Küçük Martı (*Hydrocoloeus minutus*): En küçük martıdır (Resim 266). Hareketleri ve boyutları açısından Sumru'ya benzer. Küçük ve ince olan gagası Sumruların gagasından kısadır. Üst tarafı açık gri, gövdesi ve kuyruğu beyazdır. Boyu 24-28 cm, kanat açıklığı 62-69 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve kış aylarında görülür.

75. Akdeniz Martısı (*Ichthyaetus melanocephalus*): Üst tarafı soluk gri, gövdesi, kuyruğu, kanat üstü ve altı da beyazdır (Resim 267). Siyah başı, kalın kırmızı gagası vardır. Boyu 37-40 cm, kanat açıklığı 94-102 cm'dir. Küçükçekmece'de sık görülen kış göçmeni ve geçit kuşudur.

76. Küçük Gümüş Martı (*Larus canus*): Vücudun üst kısmı gri, alt kısmı beyazdır (Resim 268). Kısa gagası ile bacakları sarı-yeşilimsi renktedir. Gözleri koyudur. Boyu karabaş martı ile gümüş martı arasındadır. Boyu 40-46 cm, kanat açıklığı 100-115 cm'dir. Küçükçekmece'de görülen kış göçmenidir.

77. Büyük Karasırtlı Martı (*Larus marinus*):

En büyük martı ve yırtıcı ve fırsatçı bir türdür (Resim 269). Kanatları ile sırtı koyu griden siyaha kadar değişik renkte olabilir. Kırmızı benekli, sarı renkli gagası kalın, bacakları beyazımsı ya da açık pembedir. Boyu 64-78 cm, kanat açıklığı 150-165 cm'dir. Küçükçekmece'de rastlantısal bir konuk olarak görülür.

78. Kuzey Gümüş Martı (*Larus argentatus*):

Gümüş martıyla benzer olup daha büyüktür (Resim 270). Kalın sarı gagası, pembemsi bacakları vardır. Boyu 54-60 cm, kanat açıklığı 123-148 cm'dir. Küçükçekmece'de rastlantısal bir konuk olarak görülür.

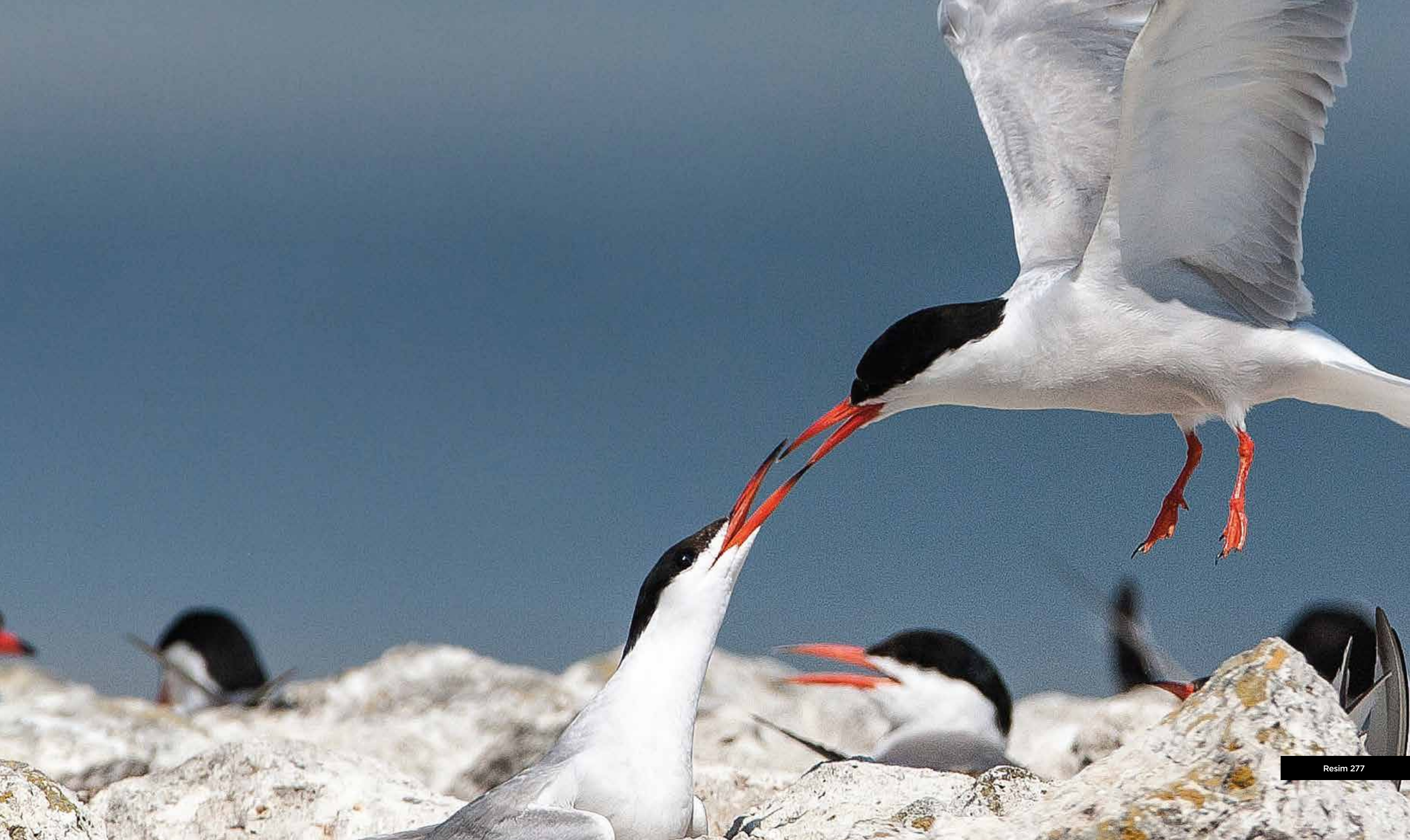
79. Hazar Martısı (*Larus cachinnans*):

Alını basık, ince uzun gagası vardır (Resim 271). Bacakları uzun, alt gagasındaki çıkıntının basık, küçük koyu gözlere sahiptir. Boyu 55-60 cm, kanat açıklığı 138-147 cm'dir. Küçükçekmece'de kış göçmeni ve geçit kuşudur.

80. Gümüş Martı (*Larus michahellis*):

En yaygın martı türüdür (Resim 272). Erişkinin sırtı açık gri, kanatlarının ucu siyah, gagası ve bacakları sarıdır. Alt gagasında kırmızı bir leke vardır. Boyu 52-58 cm, kanat açıklığı 120-140 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

81. Van Gölü Martısı (*Larus armenicus*): Gümüş martıdan biraz daha küçüktür (Resim 273). Yuvarlak başlı, gözü koyu renkli, gagası kısa ve ince, alnı diktir. Kanatları ve sırtı koyu gridir. Boyu 52-62 cm, kanat açıklığı

82. Karasırtlı Martı (*Larus fuscus*): Gümüş martıdan daha ince yapılı, sivri kanatlı, uzun kuyruklu ve küçük sarı gagalıdır (Resim 274). Sırtı ve kanatları koyu griden siyaha kadar değişik renkte olabilir. Bacakları pembemsi sarıdır. Boyu 52-67 cm, kanat açıklığı 135-155 cm'dir. Küçükçekmece'de deniz ve göl kıyısında görülen geçit kuşudur.

83. Hazar Sumrusu (*Hydroprogne caspia*): Kahverengi gözleri, parlak kırmızı iri gagasının ucu ve ayakları siyahtır (Resim 275). Başının üstünde siyah başlık şeklinde tüy olup diğer türleri beyazdır. Boyu 48-56 cm, kanat açıklığı 127-140 cm'dir.

84. Karagagalı Sumru (*Thalasseus sandvicensis*): Küçük bir deniz kuşudur (Resim 276). Gövdesi uzun ve incedir. Boyu 34-43 cm, kanat açıklığı 85-97 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülen geçit türüdür.

85. Sumru (*Sterna hirundo*): En yaygın sumru türüdür (Resim 277). İnce ve sivri gagası, kırmızı olup uç kısmı koyudur. Kırmızı bacakları, beyaz tüyleri vardır. Boyu 34-37 cm, kanat açıklığı 70-80 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında görülür.

86. Bıyıklı Sumru (*Chlidonias hybrida*): İri, bataklık sumrusudur (Resim 278). Geniş kanatlı, kısa çatal kuyruklu, uzun bacaklı ve kalın gagalıdır. Boyu 24-28 cm, kanat açıklığı 57-63 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde görülen geçit türüdür.

87. Akkanatlı Sumru (*Chlidonias leucopterus*): Tık naz, kısa siyah gagalı ve kısa kırmızı bacaklı bir türdür (Resim 279). Kanat üstü ve kuyruk sokumu beyaz, geri kalan kısımları siyahtır. Boyu 20-24 cm, kanat açıklığı 50-56 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde görülen geçit türüdür.

88. Kaya Güvercini (*Columba livia*): Evcil güvercinin atasıdır (Resim 280). Kırmızı gözü, sarı göz halkası, mavi gri gövdesi vardır. Boyu 30-35 cm, kanat açıklığı 62-68 cm'dir. Küçükçekmece'de yaygın olarak görülür.

89. Üveyik (*Streptopelia turtur*): Kumrudan biraz daha küçük, koyu renkli, kısa kuyruklu ve sivri kanatlı bir kumru türüdür (Resim 281). Boyu 25-28 cm, kanat açıklığı 45-50 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde nadir olarak görülür.

90. Kumru (*Streptopelia decaocta*): En büyük kumru türüdür (Resim 282). Orta boylu, üst kısımları açık toprak, alt kısımları soluk kahverengindedir. Boynunda siyah beyaz yama vardır. Boyu 29-33 cm, kanat açıklığı 48-53 cm'dir. Küçükçekmece'de nadir olarak görülür.

91. Küçük Kumru (*Spilopelia senegalensis*): Küçük ve koyu renkli bu kumrunun üst tarafı paslı kırmızı kahverengi ve koyuyken, kanatları mavi gri renktedir (Resim 283). Bacakları kırmızıdır. Boyu 23-26 cm, kanat açıklığı 40-45 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

92. Guguk (*Cuculus canorus*): Uzun kuyruklu, sivri basamaklı kanatları vardır (Resim 284). Dişisi erkeğinden kırmızı göğüs kuşağıyla ayrılır. Boyu 32-36 cm, kanat açıklığı 54-60 cm'dir.

93. Kukumav (*Athene noctua*): Tıknaz, küçük sert bakışlı bir baykuştur (Resim 285). Alın kısmı düz ve alçaktır. Tüyleri üst kesimde kahve üzerine beyaz lekelidir. Alt kısımlarında beyaz geniş çizgiler vardır. Boyu 23-27,5 cm, kanat açıklığı 54-58 cm'dir.

94. Akkarınlı Ebabil (*Tachymarptis melba*): En büyük ebabil türüdür (Resim 286). Küçük bir doğanı andırır. Üst tarafı tamamen kahverengi olup boynu ve karnı beyazdır. Boyu 20-23 cm, kanat açıklığı 51-58 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında görülür.

95. Ebabil (*Apus apus*): Ayakları oldukça kısadır (Resim 287). Tüm ihtiyaçlarını havada gidermektedir. Tüyleri siyah olup sonradan kahverengileşmektedir. Boyu 17-18,5 cm, kanat açıklığı 40-44 cm'dir. Küçükçekmece'de taş binalarda ve tarihi bölgelerde görülür.

96. Boz Ebabil (*Apus pallidus*): Gövdesi bronz kahverengidir (Resim 288). Ebabilден geniş ve basık kafası vardır. Kısa çatallı kuyruğu, uzun geriye doğru kanadı vardır. Boğazına beyaz bir lekesi haricinde geri kalan kısımları koyu renklidir. Boyu 16-18 cm, kanat açıklığı 39-44 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında görülür.

97. Yalıçapkını (*Alcedo atthis*): Bölgede bulunan tek yalıçapkını türüdür (Resim 289). Gagası kama biçiminde siyah, başı büyük ve kuyruğu kısadır. Boyu 17-19,5 cm, kanat açıklığı 25 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında görülür.

98. Arıkuşu (*Merops apiaster*): Renkli giysisi ve orta kuyruk telekleriyle dikkat çeker (Resim 290). Sivri gagalı, uzun gövdeli ve uzun kuyrukludur. Boyu 25-29 cm, kanat açıklığı 36-40 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde görülür.

99. İbibik (*Upupa epops*): Göz alıcı deseni-ne rağmen yerde fark edilmesi zor olan kuş türüdür (Resim 291). Yay biçiminde gagası, turuncu kahverengi tüyleri, kısa kanatları vardır. Başının üzerinde turuncu ibik tüylerinin ucu siyahtır. Boyu 25-29 cm, kanat açıklığı 44-48 cm'dir. Küçükçekmece'de yaz göçmeni geçit kuşudur.

100. Alaca Ağaçkakan (*Dendrocopos syriacus*): Erişkinin tepesi siyah, gencin tepesi kırmızıdır (Resim 292). Yanak ve boyun yan düz beyazdır. Kuyruk altı pembemsi kırmızıdır. Boyu 23-25 cm, kanat açıklığı 34-39 cm'dir. Küçükçekmece'de yerli ve nadir görülen bir türdür.

101. Kerkenez (*Falco tinnunculus*): Uzun sivri kanatlı, uzun yuvarlak kuyruklu, küçük bir yırtıcıdır (Resim 293). Sırtı ve kanatları kiremit renginde ve siyah beneklidir. Boyu 31-37 cm, kanat açıklığı 68-78 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim nadir de olsa görülen yerli bir türdür.

102. Delice Doğan (*Falco subbuteo*): Orağa benzer uzun, sivri kanatlı, kısa kuyruklu, biraz küçük bir doğandır (Resim 294). Üstü kurşuni gri renkli, boğazına kadar beyaz çizgilidir. Boyu 29-35 cm, kanat açıklığı 70-84 cm'dir.

103. Gök Doğan (*Falco peregrinus*): Doğanlar ailesinin en başarılı türüdür (Resim 295). Büyük, kalın yapılı, kısa kuyruklu ve sivri kanatlıdır. Alt tarafı beyaz, üst tarafı gridir. Erkek boyu 38-45 cm, kanat açıklığı 89-100; dişi boyu 46-51, kanat açıklığı 104-113 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

104. İskender Papağanı (*Psittacula eupatoria*): Büyük ve yeşil papağanın gagası kırmızı, gözleri soluk sarı renk ve ayakları yeşilimsi bir gri renktir (Resim 296). Omuzunda kızıl kahverengi bir leke bulunur. Kuyruk tüyleri mavi-yeşil, kuyruğun ucuna doğru sarıdır. Boyu 53-62 cm, kanat açıklığı 45-52 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

105. Yeşil Papağan (*Psittacula krameri*): Yeşil renkli vücudunda kırmızı gagasıyla dikkat çekmektedir (Resim 297). Boyu 38-43 cm, kanat açıklığı 42-48 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

106. Kızılsırtlı Örümcekkuşu (*Lanius collurio*): Erkeğin başı ve kuyruk sokumu gri, sırtı kıızıdır (Resim 298). Boyu 16-18 cm, kanat açıklığı 26-31 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde yaygın görülür.

107. Karaalınlı Örümcekkuşu (*Lanius minor*): Dik duruşlu, yuvarlak başlı, kalın gagalı, uzun kuyruklu ve uzun kanatlı bir örümcek kuşudur (Resim 299). Açık gri, siyah ve beyaz renklidir. Boyu 19-21 cm, kanat açıklığı 30 cm'dir.

108. Sarıasma (*Oriolus oriolus*): Sarı rengin hâkim olduğu bir türdür (Resim 300). Gagası pembedir. Erkek türün kanatlarında koyu siyah desen vardır. Dişi ve genç türün gövdesi boyuna çizgilidir. Boyu 22-25 cm, kanat açıklığı 44-47 cm'dir.

109. Saksağan (*Pica pica*): Cetvelle çizilmiş gibi keskin hatalara sahip karga türüdür (Resim 301). Kafası, boynu ve göğsü menekşe rengi ve parlak yeşil tüylerle kaplı parlak siyah renktedir. Boyu 40-51 cm, kanat açıklığı 52-60 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

110. Küçük Karga (*Coloeus monedula*): Gövdesi siyah ya da siyaha yakın koyu gri, ensesi gri, gözleri beyaz, gaga ve ayakları siyahtır (Resim 302). Boyu 32-33 cm, kanat açıklığı 64-74 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

111. Ekin Kargası (*Corvus frugilegus*): Vücudu simsiyah, menekşe rengi parıltılı, ağız kenarları tüysüzdür (Resim 303). Boyu 47-48 cm, kanat açıklığı 81-99 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

112. Leş Kargası (*Corvus cornix*): Baş, gerdan ve göğsün üst kısmı ile kanatlar ve kuyruk madeni parıltılı siyah; ense, sırt, göğüs ve karın gridir (Resim 304). Gagası kalın ve kırsadır. Boyu 44-52 cm, kanat 84-100 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

113. Mavi Baştankara (*Cyanistes caeruleus*): Baş, kanadı ve kuyruğu mavi, alın ve yanakları beyaz, alt kısmı sarıdır (Resim 305). Gagası ve gerdanı arasında gözünü kapatan siyahımsı mavi bant ile gaga ve göğüs arasında da siyah bir bant vardır. Bacakları gri siyahtır. Boyu 10-12 cm, kanat açıklığı 17-20 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

114. Büyük Baştankara (*Parus major*): Baştankaraların en irisidir (Resim 306). Siyah baş, beyaz parlak yanakları ve sarı karnı ile tanınır. Boyu 13,5-15 cm, kanat açıklığı 22-26 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

115. Çulhakuşu (*Remiz pendulinus*): Küçük boylu, uzun kuyruklu, gri ve kahverengi bir kuştur (Resim 307). Gagaları sivri ve küçüktür. Boyu 10-11,5 cm, kanat açıklığı 16-18 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

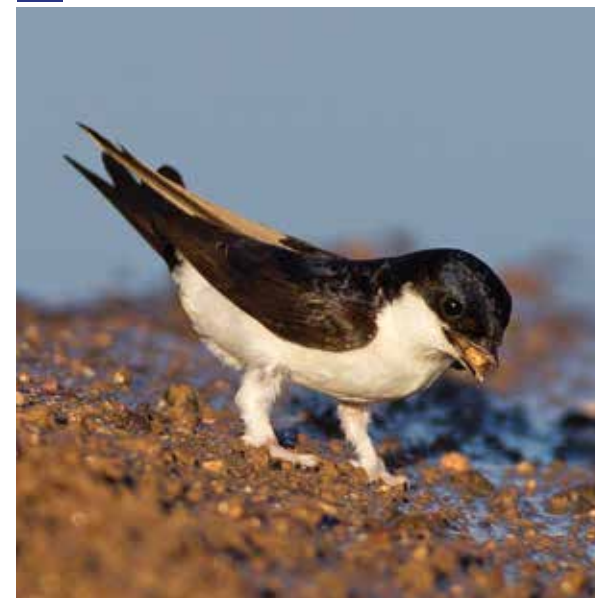
116. Bıyıklı Baştankara (*Panurus biarmicus*): Küçük ve uzun kuyruklu bir saz kuşudur (Resim 308). Gri mavi başlı, gövdesi bejimsi sarıdır. Göz kenarından başlayan gagasının altına doğru devam eden siyah bıyığı vardır. Boyu 16-17 cm, kanat açıklığı 16-18 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülen yerli bir türdür.

117. Kum Kirlangıcı (*Riparia riparia*): Üst tarafı toprak rengi, alt tarafı beyaz, göğüs kuşağı kahverengidir (Resim 309). Kuyruğu hafif çatallıdır. Boyu 32-33 cm, kanat açıklığı 64-74 cm'dir.

118. Kır Kirlangıcı (*Hirundo rustica*): En bol bulunan kirlangıç türüdür (Resim 310). Üst tarafı koyu lacivert, boğazı ve alnı koyu kırmızıdır. Boğazını lacivert bir kuşak çevreler. Alt tarafı kıza çalan krem rengidir. Boyu 17-21 cm, kanat açıklığı 30-35 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde ve yaz aylarında görülen tür bölgede üremektedir.

119. Ev Kirlangıcı (*Delichon urbicum*): Kuyruk sokumu ve alt tarafı beyaz olan tek kirlangıçtır (Resim 311). Üst tarafı koyu lacivert, gencininki kahverengidir. Boyu 13,5 cm, kanat açıklığı 25-29 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

120. Kamışbülbulü (*Cettia cetti*): En yaygın tür olmasına rağmen sazlık alanlarda gizlendiğinden az olarak görülür (Resim 312). Gür sesi ile yerlerini belli ederler. Üst kısmı açık kahverengi, alt kısımlar beyazımsı gridir. Kısa kanatları ve geniş kuyruğu vardır. Boyu 13-14 cm, kanat açıklığı 14-19 cm'dir. Küçükçekmece'de gölün çevresinde her mevsim görülür.

121. Söğütbülbülü (*Phylloscopus trochilus*): Üst tarafı zeytin yeşili, alt tarafı sarımsıdır (Resim 313). Gözünün üstünde açık renkli sarımsı bir çizgi vardır. Bacakları açık kahverengidir. Boyu 10-12,5 cm, kanat açıklığı 16-22 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanlarında görülen geçit kuşudur.

122. Çıvgın (*Phylloscopus collybita*): Sade renkli ve hareketli bir kuş türüdür (Resim 314). Başı küçük ve yuvarlak, gagası küçük, bacakları ince ve siyahımsıdır. Boyu 10-12 cm, kanat açıklığı 18-21 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülen yerli bir türdür.

123. Büyük Kamışçın (*Acrocephalus arundinaceus*): Sırtı çizgisiz kahverengi siyah, göğsü sarı kahve ve beyazdır (Resim 315). Göz pınarı siyahımsı, kaşı krem rengi ve belirgindir. Boyu 16-20 cm, kanat açıklığı 28-29 cm'dir. Küçükçekmece'de gölün çevresinde yuvalanır ve orada her mevsim görülür.

124. Kırdıra Kamışçını (*Acrocephalus schoenobaenus*): Üst tarafı koyu renkli, yüzü çizgisizdir (Resim 316). Arka kısmı çizgilidir. Alını yassı, çıkık beyazımsı kaş bölgesi vardır. Boyu 11,5-13 cm, kanat açıklığı 17-21 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanlarında görülen geçit kuşudur.

125. Saz Kamışçını (*Acrocephalus scirpaceus*): Küçük boylu, çizgisiz ve kahverengi tonlarında bir kuş türüdür (Resim 317). Alt bölümleri uçuk sarıdır. Boyu 12-14 cm, kanat açıklığı 17-22 cm'dir. Küçükçekmece'de göl kıyısında üreyen tür, her mevsim görülür.

126. Ak Mukallit (*Iduna pallida*): Üst tarafı gri, alt tarafı beyaz, tepe tüyleri kalkıktır (Resim 318). Gagaları pembemsi güçlü ve sivri, bacakları gridir. Boyu 12-14 cm, kanat açıklığı 18-22 cm'dir. Küçükçekmece'de üreyen tür, her mevsim görülür.

127. Akgerdanlı Ötleğen (*Sylvia communis*): Kızıl kahve tonlarında orta boyludur (Resim 319). Boyu 13-15 cm, kanat açıklığı 18-23 cm'dir. Küçükçekmece'de göç dönemlerinde görülür.

128. Maskeli Ötleğen (*Sylvia melanocephala*): Vücuduna göre büyük başı, uzun ince kuyruğu, beyaz gerdanı ve boyun yanları vardır (Resim 320). Gri gagalı ve kırmızı göz halkalı ve sütlü kahverengi bacaklıdır. Boyu 13-14 cm, kanat açıklığı 15-18 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

129. Sürmeli Çalığı (Regulus ignicapilla): En küçük kuş türüdür (Resim 321). Vücudunun üst kısmı yeşilimsi, alt kısmı beyazdır. Gözlerinin üzerinde beyaz çizgi vardır. Bu beyaz çizginin üzerindeki siyah çizgi de biraz daha dikkat çekicidir. Boyu 9-10 cm, kanat açıklığı 13-16 cm'dir.

130. Çalığı (Regulus regulus): Açık yeşil renkli, kanadında belirgin açık ve koyu renkli çizgiler vardır (Resim 322). Alt tarafı beyazdır. Dar, siyah tepesinin ortasında sarı ve ince bir çizgi bulunur. Boyu 8-9 cm, kanat açıklığı 14-15 cm'dir.

131. Çitkuşu (Troglodytes troglodytes): Yuvarlak gövdeli ve tıknaz en ufak kuş türlerindendir (Resim 323). Kuyruğu kalkıktır. Boyu 9-10,5 cm, kanat açıklığı 12-17 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülen yerli bir kuştur.

132. Sığırcık (Sturnus vulgaris): Rengi metalik parlak siyah tüylere sahiptir (Resim 324). Bazı dönemlerde beyaz benekler görülür. Gagası sivri, kafası düz, gövdesi kalın, kuyruğu kısadır. Boyu 19-22 cm, kanat açıklığı 27-42 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülen yerli bir kuştur.

133. Karatuvuk (*Turdus merula*): Erkeğin sarı gagası, beyaz göz halkası dışında her yeri siyahtır (Resim 325). Dişinin bütün gövdesi koyu duman rengi ve gagası kahverengi-sarıdır. Boyu 23-29 cm, kanat açıklığı 34-38 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

134. Tarla Ardıcı (*Turdus pilaris*): İri, gürültücü bir kuş türüdür (Resim 326). Gri başı, kahverengi sırtı, gri kuyruk sokumu, siyah kuyruğuyla eşsiz bir görünümü vardır. Boğazı ve karnı beyaz, böğrü siyah beneklidir. Diğer benekli ardıcılardan başı ve kuyruk sokumunun mavi-gri rengi, kızıl sırtı ve siyah kuyruğuyla ayrılır. Benekleri "V" biçimindedir. Boyu 25,5 cm, kanat açıklığı 39-42 cm'dir

135. Öter Ardıç (*Turdus philomelos*): Üstü yeşilimsi kahverengi, altı benekli bir kuştur (Resim 327). Boyu 20-23 cm, kanat açıklığı 33-36 cm'dir. Küçükçekmece'de özellikle kış mevsiminde daha çok görülür.

136. Ökse Ardıcı (*Turdus viscivorus*): Grimsi kahverengi üstü, düzgün dağılmış siyah benekli, beyaz alt tarafı vardır (Resim 328). Yerde diğer ardıcılardan daha dik duruşludur. Oldukça ürkektir, tek başına ya da çiftler halinde görülür. Boyu 25-30 cm, kanat açıklığı 42-50 cm'dir.

137. Benekli Sinekkapan (*Muscicapa striata*): Gagası kalın, gözleri büyük ve koyu renklidir (Resim 329). Başı ve sırtı düz grimsi kahverengi, alt tarafı açık renklidir. Göğsünde belli belirsiz çizgiler vardır. Boyu 13-15 cm, kanat açıklığı 23-26 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı görülür.

138. Kızılgerdan (*Erithacus rubecula*): Tombul bir kuş türüdür (Resim 330). Yuvarlak vücutlu, koca kafalı ve kocaman gözlüdür. Sırtı sütlü kahverengi, yüzünün alt bölümü ve göğsü turuncuya çalan kırmızıdır. Karın kısmı beyazdır. Boyu 12,5-14 cm, kanat açıklığı 20-22 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı ve kış mevsiminde görülür.

139. Bülbül (*Luscinia megarhynchos*): Gövdesi kırmızı kahverengi, karnı soluk gri, kuyruğu kırmızı rengindedir (Resim 331). İri kara gözleri, beyazımsı göz çeperi vardır. Boyu 15-17 cm, kanat açıklığı 23-26 cm'dir. Küçükçekmece'de üreyen tür, her mevsim görülür.

140. Küçük Sinekkapan (*Ficedula parva*): Vücut üstleri kahverengi, altı beyaz, başları gri ve boğazı portakal rengindedir (Resim 332). Gagası siyah ve geniştir. İri gözleri ve beyaz göz halkasına sahiptir. Boyu 11-12 cm, kanat açıklığı 18-21 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı görülür.

141. Kara Kızılkuyruk (*Phoenicurus ochruros*): Gri ve kırmızı renklerden oluşan, narin yapılı, ince gagalı, siyah bacaklı bir kuştur (Resim 333). Boyu 13-14,5 cm, kanat açıklığı 23-26 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı ve kış mevsiminde görülür.

142. Taşkuşu (*Saxicola rubicola*): Küçük, dik duruşlu, kısa kuyruklu ve büyük kafalı bir kuştur (Resim 334). Erkeği siyah, beyaz ve kırmızı rengindedir. Dişisi ise pas rengindedir. Boyun kısmında beyaz renkte yarım boyun halkası vardır. Boyu 11,5 cm, kanat açıklığı 18-22 cm'dir. Küçükçekmece'de yaz ve kış göç zamanı görülür.

143. Kuyrukkakan (*Oenanthe oenanthe*): Kafasında gaga dibinden başlayan ve yanak kısmını kaplayan siyah üçgen leke vardır (Resim 335). Kanatları siyah, geri kalanı grimsidir. Beyaz kuyruk sokumu ve kuyruğundaki ters T şeklinde siyah desen olan kuş türüdür. Boyu 14,5-16,5 cm, kanat açıklığı 28-29 cm'dir. Küçükçekmece'de her zaman görülür.

144. Boz Kuyrukkakan (*Oenanthe isabellina*): İri, açık ve boz renkli bir kuş türüdür (Resim 336). Gagası ve bacakları daha uzundur. Boyu 15-16,5 cm, kanat açıklığı 27-31 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı görülür.

145. Serçe (*Passer domesticus*): Konik gagalı bir kuş türüdür (Resim 337). Sırt ve kanatları kahverengi, karın kısmı gridir. Gerdanında siyah leke bulunur. Boyu 14,5-16 cm, kanat açıklığı 20-25 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı görülür.

146. Söğüt Serçesi (*Passer hispaniolensis*): Konik gagalı bir kuş türüdür (Resim 338). Erkeğin kafa tüyleri çikolata rengindedir. Gözlerinin üstünde kaşı andıran beyaz bantlar bulunur. Boynu ve göğsü siyahtır. Yanakları beyazdır ve sırt kısmının üst tarafından beyaz renkte bantlar geçer. Dişi erkeğe göre daha açık renklidir. Boyu 14-16 cm, kanat açıklığı 20-22 cm'dir.

147. Ağaç Serçesi (*Passer montanus*): Konik gagalı bir kuş türüdür (Resim 339). Başı kırmızı kahverengi, yanakları ve göğsü beyazdır. Yanağında siyah lekesi vardır. Boyu 12,5-14 cm, kanat açıklığı 20-22 cm'dir. Küçükçekmece'de üreyen tür, her zaman görülür.

148. Dağbülbülü (*Prunella modularis*): Sivri, zarif gagası olan kuş türüdür (Resim 340). Başı ve göğsü gri, böğrü kalın kırmızı çizgili, sırtı serçe gibi kahverengi üzerine siyah çizgilidir. Boyu 14-18 cm, kanat açıklığı 19-21 cm'dir.

149. Sarı Kuyruksallayan (*Motacilla flava*): Alt tarafı sarı, üst tarafı yeşilimsi olan kuş türüdür (Resim 341). Kuyruğu uzun, ince ve siyah, kuyruk kenarları beyaz, bacakları uzun ve siyahtır. Boyu 15-16 cm, kanat açıklığı 23-28 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı görülür.

150. Dağ Kuyruksallayanı (*Motacilla cinerea*): Gri sırtı, sarı kuyruk altı ve sarı yeşil kuyruk sokumuna sahip bir kuş türüdür (Resim 342). Uzun kuyrukludur. Boyu 17-20 cm, kanat açıklığı 25-29 cm'dir. Küçükçekmece'de daha çok kış aylarında görülür.

151. Ak Kuyruksallayan (*Motacilla alba*): İnce, narin bir kuş türüdür (Resim 343). Siyah, beyaz ve gri renkli, uzun kuyrukludur. Boyu 16-19 cm, kanat açıklığı 25-30 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülen yerli bir türdür.

152. Kır İncirkuşu (*Anthus campestris*): İri bir kuş türüdür (Resim 344). Kaşı beyaz, göz pınarı koyu, böğrü kirli beyaz, bacakları açık sarı ile açık kahverengi arasındadır. Boyu 15,5-18 cm, kanat açıklığı 25-28 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

153. Çayır İncirkuşu (*Anthus pratensis*): Sırt bölümü kahverengi, alt bölümü açık bej renğinde olan bir kuş türüdür (Resim 345). Gözünün üzerinde açık renk çizgi bulunur. Boyu 14-15,5 cm, kanat açıklığı 22-25 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı ve kış aylarında görülür.

154. Ağaç İncirkuşu (*Anthus trivialis*): Çayır İncirkuşuna benzeyen kuş türüne sarı tonları hâkimdir (Resim 346). Kalın, kuvvetli gagası vardır. Gaga dibi pembemsidir. Boyu 14-16 cm, kanat açıklığı 25-27 cm'dir.

155. Dağ İncirkuşu (*Anthus spinoletta*): Kısa ve tıknaz bir kuştur (Resim 347). İnce gagalıdır. Üst kısımları grimsi kahverengi, alt kısımları soluk kahverengidir. Siyah çizgilenme boğazdan başlayıp, karın yanlarına kadar devam eder. Dış kuyruk telekleri beyazdır. Boyu 15,5-17 cm, kanat açıklığı 23-28 cm'dir.

156. İspinoz (*Fringilla coelebs*): Ötücü bir kuş türüdür (Resim 348). Erkeğin alnı siyah, başının üstü, ensesi, boynu ve omuz başı mavimsi gridir. Sırtı kestane kızılı, göğsü kiremit rengi, kanatları siyah beyaz lekeli, kuyruk sokumu yeşil, kuyruğunun ortası gri mavi, yanları beyazdır. Boyu 14-16 cm, kanat açıklığı 24-29 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı ve kış aylarında görülür.

157. Dağ İspinozu (*Fringilla montifringilla*): Üreme dönemindeki erkeğin başı ve sırtı siyah, kanat örtülerinin bir kısmı ve göğsü portakal rengi olan kuş türüdür (Resim 349). Boyu 14-16 cm, kanat açıklığı 23-26 cm'dir. Küçükçekmece'de kış aylarında görülür.

158. Kocabaş (*Coccothraustes coccothraustes*): Başı ile kiraz çekirdeklerini kırabilecek kadar güçlü iri bir gagaya sahip kuş türüdür (Resim 350). Gagası yazın mavimsi-gri, kışın sarıdır. Sırtı kızıl, gagasının çevresi ve çenesi siyahtır. Boyu 16-18 cm, kanat açıklığı 29-33 cm'dir.

159. Florya (*Chloris chloris*): Ötücü bir kuş türüdür (Resim 351). İri ve yeşil türün gagası kalın ve konik şeklindedir. Erkekleri dişilerinden daha göz alıcı renklerdedir. Boyu 14-16 cm, kanat açıklığı 25-28 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı ve kış aylarında görülen göçmen kuş türüdür.

160. Saka (*Carduelis carduelis*): Ötücü bir kuş türüdür (Resim 352). Başının ön kısmında kızıl maskesi, kızıl maskeyi çevreleyen beyaz yanağı ve gerdanı ile kafa üstünden başlayan ve enseye kadar ilerleyerek beyaz alanı saran siyah çerçevesi, kahverengi sırtı, beyaz karnı ile oldukça karakteristiktir. Boyu 12-13,5 cm, kanat açıklığı 21-25 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülen yerli bir türdür.

161. Küçük İskete (*Serinus serinus*): Gagası küçük ve küt olan isketenin kuyruk çatalı derin bir kuş türüdür (Resim 353). Gagası gri ve ayakları açık kahve rengindedir. Boyu 11-12 cm, kanat açıklığı 20-23 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı ve kış aylarında görülür.

162. Karabaşlı İskete (*Spinus spinus*): Sarı siyah renklerde, çizgili, küçük bir kuş türüdür (Resim 354). Boyu 11-12,5 cm, kanat açıklığı 20-23 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı ve kış aylarında görülür.

163. Tarla Kirazkuşu (*Emberiza calandra*): Büyük, tıknaz ve kalın gagalı bir kuş türüdür (Resim 355). Üst kısmı çizgili kahverengi, alt tarafı beyazdır. Kuyruğu sade, uzun ve çatalıdır. Boyu 16-19 cm, kanat açıklığı 26-32 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülen yerli bir türdür.

164. Bahçe Kirazkuşu (*Emberiza cirrus*): Kalın ve tohum kırıcı bir gagası bulunan kuş türüdür (Resim 356). Açık sarı renkli bir başa, siyah çizgili gözlere ve boğaza sahiptir. Boyu 15-16,5 cm, kanat açıklığı 17-26 cm'dir. Küçükçekmece'de nadir görülür.

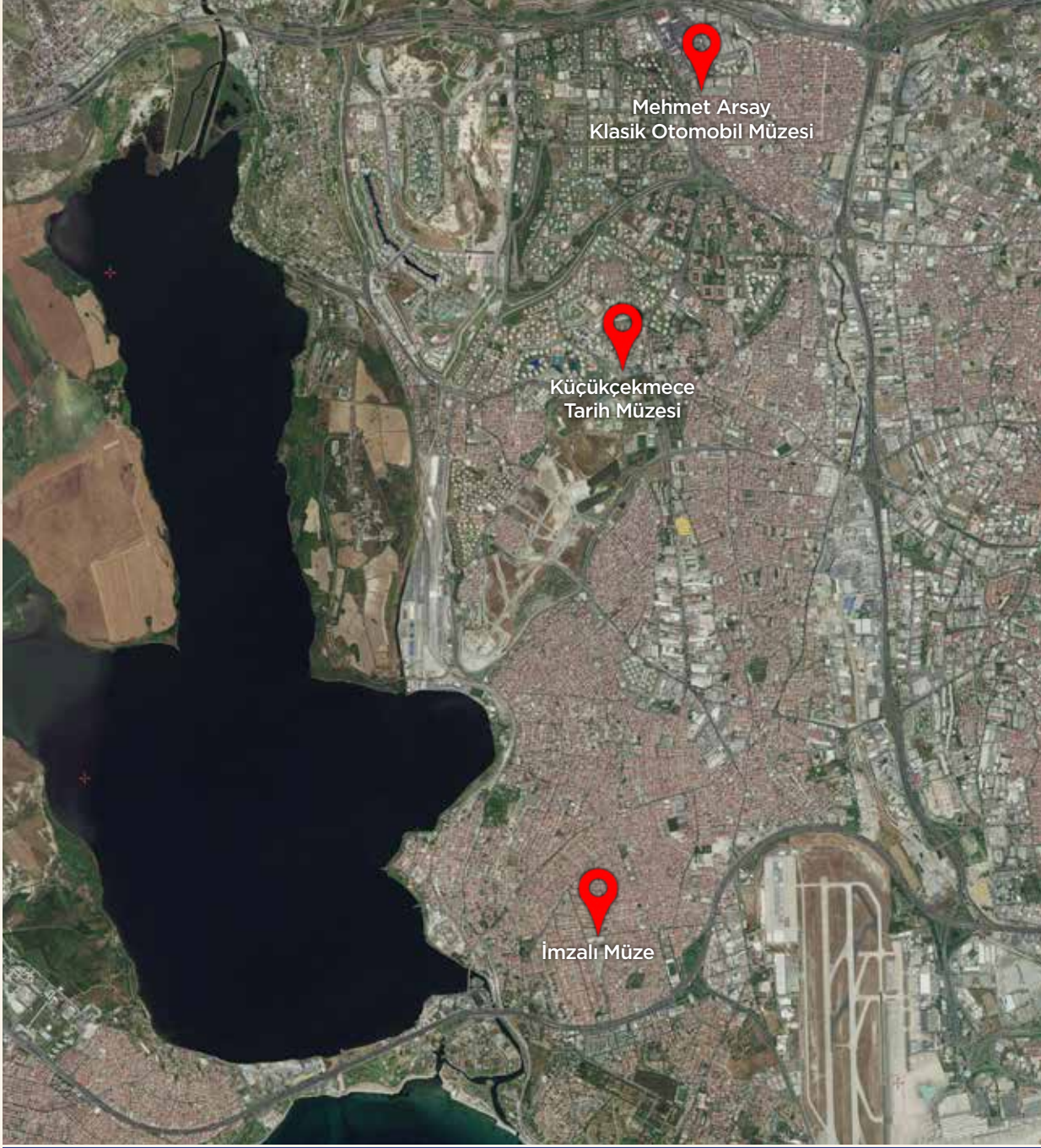

165. Karabaşlı Kirazkuşu (*Emberiza melanocephala*): Ötücü bir kuş türüdür (Resim 357). Tacından boynuna doğru genişleyen siyah maskesi, canlı sarı renkteki boğazı ve vücut tüyleriyle kontrast oluşturur. Kanatlarının üst tarafı kızıl kahverengidir. Boyu 16,17 cm, kanat açıklığı 24-30 cm'dir. Küçükçekmece'de göç zamanı görülür.

166. Bataklik Kirazkuşu (*Emberiza schoeniclus*): Narin vücutlu, nispeten uzun kuyruklu, iri kafalı ötücü bir kuş türüdür (Resim 358). Kuyruk dış telekleri beyaz, bacakları koyu kahverengidir. Boyu 13-15,5 cm, kanat açıklığı 25-28 cm'dir. Küçükçekmece'de her mevsim görülür.

Harita 31

... 5. MÜZELER

Küçükçekmece ilçesinde Belediye bünyesinde iki, özel olarak da bir adet butik müze bulunmaktadır (Harita 31, 45).

5.1. Küçükçekmece Tarih Müzesi

Türkiye'nin ilk yeşil sertifikalı kamu binası olan Küçükçekmece Belediyesi'nin giriş katında 2015 tarihinde ziyarete açılan müze, ücretsiz olarak gezilebilmektedir (Harita 31, 42).

Müze, Küçükçekmece'nin tarihöncesi ve antik kalıntıları, imara açılması ve imar durumu, sosyal-kültürel yaşamı, spor ve Küçükçekmece'den simgeler ile yakın tarihini yansıtan fotoğraflar bilgileriyle birlikte kronolojik olarak sergilenmektedir (Resim 359-360).

Resim 359

Resim 360

5.2. İmzalı Müze

Cennet Kültür ve Sanat Merkezi'nde bulunan İmzalı Müze, içeriği ve konseptiyle Türkiye'deki ilk butik müze özelliği taşıyacağı için önemlidir (Harita 31, 34, Resim 161).

Resim 361

Müze'de 198'i ilk baskılı, 188'i imzalı olmak üzere toplam 386 kitap sergilenmektedir. Kitapların çoğu sahaflardan ve koleksiyonerlerden alınmıştır. Küçükçekmece Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Güney Özkılınç başta olmak üzere belirli kişiler ve yazarlardan da müzeye kitap bağışı yapılmıştır. Müzede sergilenen kitaplar ve bu kitapların dizaynı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü tarafından belirlenmiştir. Müze içerisinde cam küre, büyük cam küre, dönüşümlü küre, çerçeveli üst raf, çekmece, çekçek ve küp gibi çeşitli sergileme üniteleri kullanılmıştır (Resim 362-363).

Müzedeki kitaplar yayınlandığı tarihlere göre; Türkiye'nin teknolojik, sanatsal ve kültürel dönüşümüne ayna tutmaktadır. Bir kitabın nasıl kâğıda, tasarıma, grafiğe yansıdığını da kronolojik olarak göstermektedir. Müze, sadece

kitaplardan ibaret olmayıp tüm bu kitapların oluşum aşamalarını anlatan hikayeleri de aktarılmaktadır. Hikayeler Murat Batmankaya tarafından kaleme alınmıştır. Kitapların yayınlanış öyküsü imzalayan yazarın hangi duygu ve düşüncelerle imza attığını da belirten eşsiz bir külliyatı içinde barındırmaktadır.

Müzede kitap, edebiyat, kültür ve sanat etkinlikleri, konferans, seminer ve atölyeler aracılığıyla da yaşayan bir müzecilik anlayışı egemen kılınmak amaçlanmaktadır. Kitap okuma atölyeleri, yazarlık atölyeleri, öykü ve masal atölyeleri vb. gibi etkinliklerle de müzenin aktif tutulması hedeflenmektedir.

İmzalı Müze, Pazartesi günü hariç haftanın diğer günleri 10.00-20.00 saatleri arasında ziyaret edilebilmektedir.

■ ■ ■

Resim 362

Resim 363

■ ■ ■

5.3. Mehmet Arsay Klasik Otomobil Müzesi

Atatürk Mahallesi İntek Sanayi Depoları Sokak'ta yer almaktadır (Harita 31, 43).

İstanbul'da bulunan kapsamlı dört otomobil müzesinden biridir. Mehmet Arsay kendi adını verdiği müzeyi 1994 yılında açmıştır.

Mehmet Arsay, Almanya'da Aachen Teknik Üniversitesi'nde Makina Mühendisliği okumuştur. Yüksek lisansını da tamamladıktan sonra otomobil üzerine Almanya'da fabrikalarda çalışmıştır. 1999 yılında vefat eden

Mehmet Arsay, özellikle Türkiye'de Klasik otomobiller konusunda duayen olarak anılmaktadır.

Buharlı motordan, bugünün jet motorlarına uzanan makinaların öyküsünü, "Mühendis Nikalous Otto'nun dehasıyla, Karl F. Benz'in hayal gücü eşliğinde" görsel olarak izlenilmesiyle genç nesillerde merak uyandırmak ve araştırma hevesi aşlamak amacıyla kurulan müze, 12 yıllık bir uğraşın ürünüdür (Resim 364-365). Çoğu yurtdışından getirtilerek

Resim 364

■ ■ ■

Resim 365

oluşturulan koleksiyondaki değişik markaları içeren otomobiller aslına uygun restore edilerek 2000 m2 alanda sergilenmektedir. Koleksiyonda 120 adet otomobil bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: Benz 1886, Decauville 1899, Stanley X 1907, Pipe 1908, Ford Model T 1913, De Dion - Bouton 1913, Ford Model A 1928, Citroen 11UA 1934, Rolls Royce 1933-1937, Fiat 500 B Topolino 1948, MG TD 1951, Citroen BL 11 1951, Cadillac Fleetwood 1955,

Cadillac Fleetwood 1957, Chevrolet Corvette 1959, Plymouth Barracuda 1969, Chevrolet Corvette Stingray 1972, Maserati Bora 1973, Porsche Carrera RS 2.7 1973, BMW R51 1939 Motorsiklet'dir.

Otomobil meraklılarına otomobil dünyasının görkemli hikayesini anlatan müze, dünyada ve ülkemizde görülen Covid-19 salgın hastalığı nedeniyle kapalıdır.

■ ■ ■

6. DEĞERLENDİRME

Küçükçekmece Belediyesi tarafından ortak bir hafıza oluşturmak adına başlanan “Kültür Envanteri Projesi” kapsamında ilçenin “Fatih, Yenimahalle, Cennet, Yeşilova, Gültepe, Beşyol, Kartaltepe, Kemalpaşa, Sultanmurat, Cumhuriyet, Fevziçakmak, Tevfikbey, İnönü, Söğütlüçeşme, Kanarya, İstasyon, Yarımburgaz, Atakent, Halkalı Merkez, Atatürk, Mehmet Akif” Mahallelerini içeren bir araştırma başlatılmıştır (Harita 5).

Çalışmada ilçenin konumu belirtildikten sonra Semavi Eyice’nin yayınlanan “Tarihte Küçükçekmece” makalesinden yola çıkılarak tarihçesi, güncel yayınlarla beslenerek zenginleştirilmiştir¹⁷⁹. İstanbul 1 Numaralı Koruma Bölge Kurulu arşivinde yapılan arşiv taramasında tescilli yapılarla ilgili dosyalar incelenmiştir. Belirlenen tescilli yapılara ek olarak bölgede bulunan sit alanları, tabiat varlıkları ve müzeler de eklenerek daha geniş bir yelpazede ilçenin kültürel dokusu yansıtılmıştır.

Küçükçekmece ilçesinin yıllar içerisinde sınırları değişse de bölge kültürüne baktığımızda ilk yerleşimin Yarımburgaz Mağarası’nda MÖ yaklaşık 384.000 yıllarında başladığını söyleyebiliriz. Yıllar içerisinde bu yerleşim süreklilik göstererek günümüzde en yoğun seviyelerine ulaşmıştır.

Günümüzden yaklaşık 18.000 yıl önce son Buzul Çağı’nda kıyı bölgelerinde yaşanan

değişimle birlikte Marmara ve Ege Denizi’nde kıta sahanlığının büyük bir bölümü kara haline gelmiştir. Buzul Çağı’nı takip eden Holosen’de buzulların erimesi sonucu deniz seviyesi yükselip günümüzdeki seviyesine ulaşınca Anadolu günümüzdeki şeklini almıştır. Meydana gelen bu deniz istilası ya da basması sonucunda eski vadi ağzları boğularak ‘*ria*’lar ortaya çıkmıştır. Küçükçekmece havzasının kuzeybatısında Eşkinöz, kuzeyinde Sazlıdere ve kuzeydoğusunda Nakkaşdere dereleri bulunmakta olup önceleri koy olan havza da derelerin ve denizlerin taşıdığı kum ve çakıllar, kıyı kordonun kapanmasına neden olmuştur (Harita 5). Kıyı kordonun kapanmasıyla koy, lagün haline dönüşmüş ve Küçükçekmece Gölü oluşmuştur.

İlçemizle aynı taşıyan Küçükçekmece Gölü’nün doğu yakasındaki tepede, Roma Dönemi’nde adına sıkla rastladığımız günümüzde Antikalar Mevkii’nde konumlanmış *Rhegion* yerleşimiyle karşılaşmaktayız (Harita 34). Burada 1938-1942 yıllarında yapılan arkeolojik kazılarda etrafı sur duvarıyla çevrilmiş bir saray yapısı, hamam, kilise, sarnıç ile oda ve avlulardan oluşan yapı grubu açığa çıkarılmıştır. *Rhegion* yerleşimine ait bazı mimari buluntular günümüzde ilçenin Fatih ve Yenimahalle Mahalleleri’nde görülebilmektedir. Kazıda bulunan eserleri ise İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde sergilenmektedir.

MAHALLE BAZLI KÜLTÜREL YOĞUNLUK

Tablo 4

İlçe, coğrafi konumundan dolayı Avrupa’yı *Byzantion* (İstanbul)’a bağlayan *Via Egnatia* yolunun geçtiği güzergahta yer almaktadır. Yol sayesinde Avrupa ile arasında köprü görevi görmekte ve bu durum ilçeye stratejik önem kazandırmıştır. Başkente giriş çıkış kontrolleri Küçükçekmece’de yapılmakta olup Osmanlı Dönemi’nde de devam ettirilmiştir. Antik kaynaklardan ilçenin imparatorlar, hükümdarlar, elçiler, seyyahlar başta olmak üzere birçok önemli kişileri ağırladığı anlaşılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi’yle birlikte barındırdığı nüfusta artma ve değişiklikler gözlenen Küçükçekmece’de, günümüzde yoğun bir kentleş-

me görülmektedir. Yoğunlaşan yerleşimler nedeniyle ilçe sınırları içerisindeki 21 mahalle arasında sadece 11 mahalle de kültürel doku tespit edilebilmiştir (Tablo 4, Harita 45).

Kültürel doku en yoğun olarak Fatih Mahallesi’nde görülmektedir (Harita 32). 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında ilçede korunması gerekli anıt ağaç, cami, çeşme, endüstriyel yapı, türbe ve sivil yapılar gelecek kuşaklara aktarabileceğimiz kültürel miraslarımızdır. Günümüze ulaşmayan ayazma, mezar, kilise ve han yapısı ise yitip giden değerlerimizdendir.

³⁰⁷ Eyice 1977-1978.

Fatih Mahallesi'nin doğusunda yer alan ve ilçenin bayındır hale gelmesini sağlayan Abdüsselam Çelebi'nin kalkındırdığı bölge, günümüzde Yenimahalle Mahallesi sınırlarında yer almaktadır (Harita 33). Anıt ağacı, çeşmesi, camisi ve hamamı antik kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla günümüze sınırları ulaşmayan bir külliye yapısı içerisinde yer almaktaydı. Abdüsselam Çelebi kendi mezarının, külliye içerisine gömülmesini vasiyet etmiş ve Türbesi burada yer almaktadır. Söz konusu mahallede *Rhegion* yerleşiminden arda kalan mimari eserleri görebildiğimiz Tepeüstü Mezarlığı'nda sit alanı ilan edilerek korunmaktadır. Mahalle'nin güneyinde Marmara Denizi kıyısında yer alan XIX. yüzyıl mimarisini yansıtan Kibrit Fabrikası'nın bir kısmı restore edilerek yaşatılan kültürel değer olarak örnek teşkil etmektedir. Diğer bölümlerinin de restore edilip yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerektiğini buradan bir kez daha vurgulayalım.

Küçükçekmece Gölü'nün doğu yakasında tepelik alanda yer alan Cennet Mahallesi günümüzde "Antikalar Mevkii" olarak anılan bölgede yer alan *Rhegion* yerleşimine ev sahipliği yapmaktadır (Harita 34). Mahallede yapılan hafriyat çalışmalarında açığa çıkan arkeolojik kalıntıların olduğu alanda İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yapılan kazılarda muhtemelen *Rhegion* yerleşimiyle bağlantılı sarnıç ve tanımsız yapı tespit edilmiştir. Mahalle sınırlarında Cennet Kültür Merkezi'nde Küçükçekmece Belediye'si tarafından hazırlanan "İmzalı Müze" adı altında ilk baskılı ve imzalı kitaplardan oluşan butik bir müze de yer almaktadır.

İlçede tespit edilen tescilli Küçükçekmece Hamamı'na ek olarak kültürel dokuya uygun olması nedeniyle diğer tescilli olmayan hamamlarda çalışmaya dahil edilmiştir. Tescilli olmayan hamamlardan biri olan Sefaköy Hamamı, Kemalpaşa Mahallesi'nde yer almaktadır (Harita 35).

Cumhuriyet Mahallesi'nin batısında Marmaray çalışmaları sırasında tespit edilen tanımsız yapı ile güneyinde yer alan ve XIX. yüzyıl mimarisini yansıtan sivil yapı yer almaktadır (Harita 36).

Tevfikbey Mahallesi sınırları içerisinde daha çok Sefaköy, Osmanlı Dönemi'ne ait kaynaklarda Safraköy olarak geçen merkezi kısmında önünde çitlembik ağacı bulunan temel ve bazı duvarları üzerine yapı inşa edilen kilise kalıntısı ile mahallenin kuzeyinde yer alan sarnıç yapısı yer almaktadır (Harita 37). Merkezi kısmında günümüze ulaşamayan fakat belgelemesi yapılmış sivil yapı da yitip giden değerlerimizdendir.

Kanarya Mahallesi'nde tescilli olmayan ama kültürel dokuya uygun olması nedeniyle çalışmaya dahil edilen Polat hamamı ile su kanalı yer bulunmaktadır (Harita 38).

İstasyon Mahallesi'nde Marmaray istasyonun ana kalkış durağı içerisinde 3 adet sivil yapı ile Loko Bakım Onarım Atölyesi binası yer almaktadır (Harita 39). Söz konusu yapılar endüstriyel ve sivil yapılara örnektir.

Yarımburgaz Mahallesi'nde yer alan Nükleer Araştırma sahasında kalan bölgede İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yapılan kazı-

■ ■ ■

da tespit edilen tanımsız yapı grubu açığa çıkarılmıştır (Harita 40). Alanın batı kıyısında yürütülen Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları ile çağdaş olduğu mimari özelliklerinden anlaşılmaktadır.

Mimari özelliklerinden Roma Dönemi'ne ait olduğu anlaşılan üç gözlü kagir bir köprü Atakent Mahallesi'nde yer almaktadır (Harita 41). Islah edilen ve güzergahı değiştirilen Menekşe Deresi'nin yan kısmında kaldığından etrafı doldurularak çitlerle çevrelenmiştir.

Halkalı Merkez Mahallesi içerisinde tespit edilen çeşme, köprü, anıt ağaç, su kanalı, kilise yapısı ve sarnıcıyla Göl kıyısı haricinde iç kesimde yoğun bir kültürel dokuyu barındırmaktadır (Harita 42). Harita 39'da belirtilen 56 numaralı sarnıç ile kuzey batısında yer alan 58 numaralı su kanalının birbiri ile muhtemelen ilişkilidir. XIX. yüzyıl mimarisini yansıtan ve günümüzde İstanbul Zaim Üniversite'si olarak işlevini sürdüren Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi yaşatılan kültürel değer olarak örnek teşkil etmektedir. Mektebi Küçükçekmece Belediyesi içerisinde yer alan Tarih Müzesi, ilçenin kronolojik gelişimini fotoğraflar ve bilgilerle yansıtmaktadır.

Atatürk Mahallesi'nde ülkemizdeki sayılı Klasik Otomobil Müzeleri'nden biri olan Mehmet Arsay Klasik Otomobil Müzesi yer almaktadır (Harita 43).

Mehmet Akif Mahallesi'nde inşaat hafriyatı sırasında tespit edilen günümüze ulaşmayan sarnıç yapısı tespit edilmiştir (Harita 44).

Yapılaşmanın yoğun olarak görüldüğü Yeşilova, Gültepe, Beşyol, Kartaltepe, Sultanmurat, Fevziçakmak, İnönü, Söğütlüçeşme mahallelerinde herhangi bir kültür varlığına rastlanmamıştır.

Sınırları daralarak günümüzde 21 mahalleden meydana gelen Küçükçekmece ilçesinde ilk yerleşimlerin tarihi Paleolitik Çağ'a kadar uzanan köklü bir geçmişi olduğu yapılan çalışmalarda belgelenmiştir. Coğrafi konumu nedeniyle Avrupa'ya gidiş ve gelişlerde kullanılan yol güzergahı üzerinde olması ile de yerleşim sirkülasyonu hep devam etmiştir. Bu sirkülasyon devam ederken önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere ulaşan "Kültürel Miras" olarak adlandırdığımız, çalışma içerisinde değerlendirilen kültürel dokular, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında güvence altındadır. Bizler de günümüze ulaşan değerlerimize sahip çıkmalı korumalı ve yaşatmalıyız. Bunun asli görevlerimizden birisi olduğunu unutmamalıyız. Bu proje ile ilçede bulunan kültürel dokular tanıtılmıştır. Bazı yapıların günümüze ulaşmadığı üzümlere belirlenmiş, ulaşanların da mevcut durumları belgelenmiştir.

Her gün binlerce kişinin kullandığı Marmaray'a ulaşırken üstünden geçtiği Küçükçekmece Köprüsü, dolmuşa binerken göz göze geldiği Hamidiye Çeşmesi, kenarında oturduğu Göl'de uçuşan kuşları, güneşin kavurucu sıcaklığında gölgesine sığındığı asırlık ağaçları ve içinde barındırdığı nice güzel kültürel varlıklarımızın nerelerde olduğu çalışma içerisinde aktarılmıştır. Küçükçekmece Belediyesi tarafından ortak bir hafıza oluşturmak adına yapılan bu çalışmanın amacına ulaşması dileğiyle...

■ ■ ■

KAYNAKÇA

Modern Kaynaklar

Abdullah Bey (1869). “Die Umgebung des See’s Kütschücktsc-hekmetché in Rumelien”. *Verhandlungen der Kaiserlich-Königlichen Geologischen Reichsanstalt*, Vol. 12, pp. 263-265.

Abdullah Bey 1870. “Etudes geologique sur les environs de Constantinople Yarym Bourgas, Macri Keuy, Saray-Keus”. *Gazette Médicale d’Orient*, Vol 16, pp. 144-149, 172-175, 186-189.

Agathias (1975). *The Histories*. (Trans. Joseph D. Frendo). Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Vol. IIa. Walter de Gruyter, Berlin.

Akçer-Ön, S., N. Çağatay ve M. Sakınc (2011). “Küçükçekmece Lagünü’nde (İstanbul) ‘Küçük Buzul Çağı’ ve ‘Orta Çağ İlk Dönemi’ çökel kayıtları”. *İTÜ Dergisi/D Mühendislik*, C. 10, S. 4, s. 131-140.

Aksel, A. (1994). “Küçükçekmece”, “Küçükçekmece İlçesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, s. 157-160.

Aksu, H. (1996). “Küçükçekmece’de Emini Çeşmesi’nin Kitabesi”. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 13, s. 61-62.

Altınay, A.R. (1988). *Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*. Enderun Yayınları, İstanbul.

Altuğ, K. (2017). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Büyük Sarnıç”. *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)*, s. 181-193.

Arsebük, G. (1998). “Yarımburgaz Mağarası”. *TÜBA-AR*, S. I, s. 9-25.

Arsebük, G. ve M. Özbaşaran (1994). “Yarımburgaz Mağaraları Pleistosen’den bir Kesit”. *Türk Tarih Kongresi*, S. XI/1, s. 17-27.

Arsebük, G. ve M. Özdoğan (1994). “Yarımburgaz Mağarası”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, s.440-441.

Arsebük, G., F.C. Howell ve M. Özbaşaran (1990). “Yarımburgaz ’1988””. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S. 11, C. 1, s. 9-38.

Arsebük, G., F.C. Howell ve M. Özbaşaran (1991). “Yarımburgaz 1989”. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S. 12 C. 1, s. 17-42.

Arsebük, G., F.C. Howell ve M. Özbaşaran (1992). “Yarımburgaz ’1990””. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S. 13, C. 1, s. 1-22.

Arsebük, G., F.C. Howell, S.L. Kuhn, W. Farrand, M. Özbaşaran ve M.C. Stiner (2010). “The Caves of Yarımburgaz: Geological Context and History of Investigation”. *Culture and Biology at a Crossroads: The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave - Thrace, Turkey*, s. 1-27.

Atik, Ş. (2018). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Buluntuları Işığında Sosyal Yaşam Kurguları”. *Uluslararası Avcılar Sempozyumu Bütün Yollar Avcılar’dan Geçer/International Symposium on Avcılar All Roads Pass Through Avcılar*, s. 229-242.

Atik, Ş. ve M. Özkılıç (2017). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Geç Antik Dönem Cam Buluntuları”. *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)*, s. 317-342.

Asal, R. (2016). “İstanbul İli, Sancaktepe, Maltepe, Küçükçekmece, Fatih İlçeleri 2014 Yılı Kazı Çalışmaları”. *Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu ve 1. Uluslararası Müzecilik Çalıştayı*, S. 24, s. 269-286.

Aslan, A., Ş. Aydingün ve A. Enez (2017). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Geç Roma-Erken Bizans Dönemi Kandil Buluntuları”. *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)*, s. 259-276.

Ateş, Y. (2019). *Yarımburgaz Mağara’sının Günümüz Müzeciliği Açısından Değerlendirilmesi ve Sergileme Önerisi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aydın, H. (2013). *Bizans Kaynağı Theophanes Confessor’un Kroniğinde Türkler: 284-813 (Açıklama, İnceleme, Değerlendirme)*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aydingün, R.H. (2019). *Orta Tunç Çağı’nda Ege Karadeniz Ara-sındaki Ticarette Bathonea: Bir Aktarma Limanı Modeli. Çanak-kale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale*.

Aydingün, Ş. (2007). “A New Prehistoric Settlement Near Küçükckemece Lake in İstanbul: Avcılar-Fıruzköy”. *Boletin de la Asociacion Espanola de Orientalistas*, Vol. XLIII, pp. 11-23.

Aydingün, Ş. (2009a). “İstanbul İli 2007 Yılı Tarih Öncesi Çağlar Yüzey Araştırması Sonuçları”. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, S. 26, C. 1, s. 411-426.

Aydingün, Ş. (2009b). “Some Remarkable Prehistoric Finds at İstanbul Kucukckemece”. *SOMA 2008: Symposium on Mediterranean Archaeology*, Vol. 12, pp. 154-157.

Aydingün, Ş. (2009c). “Küçükçekmece Gölü’nde Arkeolojik Araştırmalar”. *Dünden Bugüne Küçükçekmece*, s. 251-263.

Aydingün, Ş. (2010a). “İstanbul Prehistoric Survey in 2007 Season”. *Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, Vol. 2, pp. 75-84.

Aydingün, Ş. (2010b). “A Group Stone Tool of the Küçükçekmece Lake”. *4th International Symposium on Underwater Research (March 18-20, 2010)*, pp. 59-68.

Aydingün, Ş. (2010c). “Küçükçekmece Gölü Antik Feneri ve Limanları”. *Uluslararası Deniz Feneri Sempozyumu-Ufukta Bir Işık*, s. 171-176.

Aydingün, Ş. (2013a). “Küçükçekmece Gölü Havzası (Bathonea) Kazıları (2009-2012)”. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı/Annual of İstanbul Studies*, S. 2, s. 41-53.

Aydingün, Ş. (2013b). “İstanbul-Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında M.Ö. 2. Bine Ait Eserler”. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S. 144, s. 1-14.

Aydingün, Ş. (2016). “Yarımburgaz Mağarası’nda Son Durum”. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S. 152, s. 217-230.

Aydingün, Ş. (2017a). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları İlk Beş Yıllık Değerlendirme 2010-2015”. *Kazı sonuçları Toplantısı*, S. 38, C. 1, s. 371- 388.

Aydingün, Ş. (2017b). “İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları 2007-2015 Yılları Arası Sonuçları”. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, S. 34, C. 1, s. 369-390.

Aydingün, Ş. (2017c). “Nehir-Göl-Deniz Birleşiminde Bir Kazı Yeri (İlk Beş Yıllık Çalışma)”. *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)*, s. 1-68.

Aydingün, Ş. (2018). “Arkeolojik Verilerle Avcılar’ın Yüz Binlerce Yıl Öncesine Uzanan Geçmişi/Hundred Thousands Years of Avcılar’s History as Discovered Through Archaeological Rese-arches”. *Uluslararası Avcılar sempozyumu Bütün Yollar Avcılar’dan Geçer/International Symposium on Avcılar All Roads Pass Through Avcılar*, s. 263-314.

Aydingün, Ş. ve H. Aydingün (2013). “Erken Demirçağ’da ‘İstanbul Boğazı’ Üzerinden Trak/Frig Kavimlerinin Anadolu’ya Geçişine Ait İlk Bulgular”. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S. 142, s. 65-78.

Aydingün, Ş. ve H. Aydingün (2020). “İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası’nın Tarihöncesi (Paleolitik-Erken Tunç Çağları)”. *AMİSOS*, S. 5, s. 7-30.

Aydingün, Ş., H. Aydingün ve H. Önz (2015). “Küçükçekmece Lake’s Basin Antique Harbours”. *Byzas 19*, Band 1, pp. 437-444.

Aydingün, Ş. ve A.E. Bilgili (2015). “İstanbul Tarih Öncesi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ve Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarının İstanbul’a Katkıları”. *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, s. 374-389.

Aydingün, Ş. ve H. Önz (2008). “İstanbul-Küçükçekmece Kıyı-ları Arkeolojik Yüzey Araştırması”. *SBT’08 Sualtı Bilim ve Teknolojileri Toplantısı (8-9 Kasım 2008)*, S. 12, s. 38-47.

Aydingün, Ş., A. Aslan ve D. Kaya (2013). “Küçükçekmece Gölü Havzası (Bathonea?) Kazılarında Ele Geçen Unguentariumlar”. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı/Annual of İstanbul Studies*, S. 2, s. 39-52.

Aydingün, Ş, E. Gülüdoğan, V. Heyd ve H. Önz (2010). “2008 Yılı İstanbul Tarih Öncesi Çağlar Yüzey Araştırması Havzası İlk Dönem Kazı Çalışmaları (2009 Yılı)”. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, S. 27, C. 3, s. 273-288.

Aydingün, Ş., E. Gülüdoğan, V. Heyd, H. Önz ve Ü.Y. Planken (2011). “Küçükçekmece Göl Havzası İlk Dönem Kazı Çalışmaları (2009 Yılı)”. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S. 32, C. 3, s. 46-57.

Aydingün, Ş., H. Önz, A. Enez, M. Albükrek, A.H. Eğilmez, G.K. Üstün, ve M. Üstün (2018). “İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları Projesi 2016 Yılı Çalışmaları”. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, S: 35, C. 2, s. 469-482.

Ayyıldız, H.R. (1963). “Büyük Çekmece”. *İstanbul Ansiklopedisi (Reşat Ekrem Koçu)*, S. VI, s. 3217-3220.

Ayverdi, E.H. (1989). *Osmanlı Mi’marisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)*. C. IV, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.

Babinger, F. (1923). *Hans Dernschwam’s Tagebuch Einer Reise Nach Konstantinopel Und Kleinasien (1553/55)*. Duncker&Humblot, Berlin.

Barkan, Ö.L. ve E.H. Ayverdi (1970). *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli. İstanbul Fetih Cemiyeti*, İstanbul.

Bayazit, S., H. Tefek ve O. Çalışkan (2016). “Türkiye’de Ceviz (Juglans regia L.) Araştırmaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, S. 11, C. 1, s. 169-179.

Blackwell, B.A.B., H.P. Schwarcz W.R. Farrand, J. Lundburg, A.R. Skinner, M.N. Divjak and J.I.B. Blickstein (2010). “Electron Spin Resonance (ESR) and 230Th/234U dating in the Lower Chamber at Yarımburgaz, Turkey”, *Culture and Biology at a Crossroads: The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave (Thrace, Turkey)*, pp. 51-72.

Bosch, U.V. (1965).•Kaiser Andronikos III. Palaiologos. Versuch einer Darstellung der Byzantinischen Geschichte in den Jahren 1321-1341. Amsterdam.

Boue, A. (1854). *Recueil d’itinbaires dans la Turquie d’Europe*. Tome Premier, Vienne.

Bousquet, R. (1901). “Les grottes de Yarem-Bourgaz”. *Echos d’Orient*, Tome 4, No 5, pp. 295-302.

Bozkurt, O. (1952). *Koca Sinan’ın Köprüleri XVI. Asır Osmanlı Medeniyeti İçinde Sinan, Köprülerin Mimari Bakımdan Tetkiki, Siluet ve Abide Kıymetleri. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul*.

Broquiere, B. de la (1892). *Le Voyage d’Outremer de Bertrandon de la Broquière Premier Ecuyer Tranchant et Conseiller de Philippe le bon, Duc de Bourgogne (Yay. Par Ch. Schefer)*. Leroux, Paris.

Bulur, E., A.M. Özer, N.Y. Göksu, O. Çetin ve G. Ünal (1991). “Yarım Burgaz Mağarası Travertenleri ve Dış Minelerinde ESR Çalışmaları”. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, S. VI, s. 59-68.

Busbecq, O.G. (1939). *Türk Mektupları Kanuni Sultan Süleyman Zamanına Ait Bir Frenk Sefaretnamesi. (Çev. H.C. Yalçın), Remzi Kitapevi, İstanbul*.

Castellan, A.L. (1811). *Lettres sur la Grece, l’Hellespont et Constantinople, faisant suite aux lettres sur la Moree*. Vol. 1, Paris. 1.

Caylus, A.C.P. (1938). *Voyage de. Constantinople par le comte de Caylus. Gazette des Beaux-Arts*, Paris.

Çeçen, K. (1992). *İstanbul’un Vakıf Sularından Taksim ve Hamidiye Suları. İstanbul Büyük Şehir Belediyesi-İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul*.

Çelebi, E. (1970). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. C. 5, (Çev. Z. Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul.

Çelebi, S.M. (2003). *Yapılar Kitabı: Tezkiretül’l-Bünyan ve Tezkiretül’l-Ebniye (Mimar Sinan’ın Anıları). Koç Kültür Sanat Tanıtım, İstanbul*.

Çeşme, V. (2011). *Halkalı Ziraat Mektebi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul*.

Çeşme, V. (2014a). “Osmanlı’da Ziraati Modernleştirme Sürecinde Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928): Kuruluşu ve İdari Yapısı”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. XV, C. 2, s. 39-80.

Çeşme, V. (2014b). “Halkalı Ziraat Mektebi: Eğitimi, Eğitimci Kadrosu, Örnek Çiftliği ve Yayınları”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. XVI, C. 1, s. 73-99.

Çulpan, C. (1975). *Türk Taş Köprüleri (Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar)*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Curipeschitz, B. (1989). 1530 yılında, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan üzerinden İstanbul’a giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz’in Elçilik Günlüğü. (Çev. Ö. Nutku), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Dallam, T ve J. Covel (1964). *Early Voyages and Travels in the Levant: I. The diary of Master Thomas Dallam, 1599-1600; II. Extracts from the diaries of Dr. John Covel, 1670-1679; with some account of the Levant Company of Turkey Merchants. (Ed. J.t. Bent, Burt Franklin, New York*.

Dallaway, J. (1799). *Constantinople Ancienne et Moderne et Description des cotes et isles de l’archipel et de la Troade; par Jacques Dallaway, Membre de la Societe des Antiquites, Chapelain et Mededcin de l’Ambassade anglaise a la Porte Ottomane*. Tome Second, Paris.

Danişment, İ.H. (1971). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. C. II, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

Demirci, Ş ve N. Kayatürk (1990). “İstanbul, Yarımburgaz Mağarası’ndan Çıkan Bazı Kemiklerin Analizi”. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, S. V, s. 141-146.

Demirkan, S. (1941). İstanbul Köylerinden: Küçük Çekmece Köyü. Kültür Basımevi, İstanbul.

Dernschwam, H. (1992). İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü. (Çev. Y. Önen). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Dinçer, B., Y. Ozar, Y.G. Çakan ve M. Özbaşaran (2012). “Yarımburgaz Mağarasının Muhteşem Yok Oluşu: Film Sektörü ve Arkeolojik Tahrifat”, Cumhuriyet Bilim ve Teknik, S. 1302, s.18-19.

Eğilmez, A.H., E. Kuruçayırılı, Ş.G. Aydingün, M. Albukrek ve G. Küçükali (2017). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Antik Çağ Su Temin Tünelleri”. İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea), s. 193-216.

Enez, A. (2019). Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Metal Buluntuları. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Engiz, F. (1966). Silivri’de ve Küçükçekmece’de Osmanlı Eserleri. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Eren, İ (1962). “Rucer Yosip Boşkoviç’in 1762 Tarihli İstanbul-Lehistan Seyahatine Aid Hatıra Defteri”. Tarih Dergisi, C. 12, S. 16, s. 83-106.

Erdoğan, D. (2012). Küçükçekmece Osmanlı Kibritleri Fabrikası’nın Endüstri Mirası Olarak Koruma ve Yeniden Kullanım Önerisi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ertuğ, N. (2006a). İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi, C. I, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi, İstanbul.

Ertuğ, N. (2006b). İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi, C. II, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi, İstanbul.

Ertuğrul, Ö. (2020). “Mimarlık Tarihi İçinde İstanbul Bizans Su Mimarisinin Durumu II”. Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, C. 4, S. 9, s. 74-136.

Erzen, A. (1994). İlkçağ Tarihinde Trakya Başlangıçtan Roma Çağı’na Kadar. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Esin, U. (1992). “İstanbul’un En Eski Buluntu Yerleri ve Kültürleri”. Semavi Eyice Armağanı-İstanbul Yazıları, s. 55-77.

Eyice, S. (1971). Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Eyice, S. (1975). “Bertrandon de la Broquiere ve Seyahatnaması (1432-1433)”. İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, C. VI, S. 1-2, s. 85-126.

Eyice, S. (1977). “Karl Teply, Die kaiserliche Grossbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628 - des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte,”. BELLETEN, C. XL, S. 162, s. 405-415.

Eyice, S. (1977-1978). “Tarihte Küçükçekmece”. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S. 6-7, s. 57-122.

Eyice, S. (1978). “Tarihte Küçükçekmece”. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, S. 62/341, s. 2-10.

Forbiger, A. (1848). Handbuch der alten Geographie. Band. 3, Verlag von Gustav Mayer, Leipzig.

Forbiger, A. (1856). Strabo’s Erdbeschreibung. Buch 1 und 2, Hoffmann sche Verlags-Buchhandlung, Stuttgart.

Fresne-Canaye, P. (1897). Le Voyage du Levant. (Publie et anote par M.H. Hauser). Ernest Leroux, Paris.

Galland, A. (1949). İstanbul’a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673). C. I, (Çev. N.S. Örik), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Galland, A. (1973). İstanbul’a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673). C. II, (Çev. N.S. Örik), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Gerlach, S. (2006). Türkiye Günlüğü 1577-1578. C. 2, (Çev. T. Noyan), Kitapyayinevi, İstanbul.

Grelot, G.J. (1680). Relation nouvelle d’un voyage de Constantinople. Pierre Rocolet, Paris.

Hammer-Purgstall, J.V. (1822). Constantinopolis und der Bosphorus. Band II, Hartleben, Germany.

Hammer-Purgstall, J.F. (1836). Histoire de l’Empire Ottoman. Vol. IV, Bellizard, Barthès, Dufour & Lowell.

Hovasse, R. (1927). “La grotte de Yarim Bourgas/Yarımburgaz Mağarası”. Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası, S. 5, s. 1- 19 (Fransızca), 396-422 (Türkçe).

Hubbard, G.E. (1932). “Turkish Grottoes of Yarım Burgaz”. Pan-American Geologist, Vol. 57, pp. 321-328.

İBB (yay.) 2014a. İstanbul’un Doğal Mirası Anıt Ağaçlar Anadolu Yakası. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.

İBB (yay.) 2014b. İstanbul’un Doğal Mirası Anıt Ağaçlar Avrupa Yakası. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.

İkinci, A., M. Şimşek ve E. Gülsoy (2018). “Çitlembik Bitkisinin Kimyasal Bileşimi ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri”. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, S. 8, C. 3, s. 21-30.

İreçek, K.Y. (1990). Belgrad İstanbul Roma Askeri Yolu. (Çev. A.K. Balkanlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İsfendiyaroglu, S. (2020). Küçükçekmece Kuşların Evi. Küçükçekmece Belediyesi, İstanbul.

Janin, R. (1950). Constantinople Byzantine: Développement Urbain et Répertoire Topographique. Institut Français d’Etudes Byzantines, Paris.

Jirecek, C.J. (2016). Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und Balkanpasse. Arkeoloji ve Sanat Yayınları (Tıpkı Basım), İstanbul.

Jouannin, J.M. ve J.V. Gaver (1840). Turquie. Firmin Didot Freres Editeurs, Paris.

Kadioğlu, S (2015). “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi”. Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, s. 169-173.

Kansu, Ş.A. (1960). “Türk Tarih Kurumu’nun 1960 Yılı Genel Kurul Toplantısı”. BELLETEN, C. XXIV, S. 96, s. 701-723.

Kansu, Ş.A. (1963). “Marmara Bölgesi ve Trakya’da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar (1959-1962)”. BELLETEN, C. XXVII, S. 108, s. 657-671, 677-705.

Kansu, Ş.A. (1966). “Haberler: Kazıları ’Marmara ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları”. BELLETEN, C. XXX, S. 119, s. 491-492.

Kansu, Ş.A. (1972). “Yarımburgaz (Küçükçekmece-İstanbul) Mağarasında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Prehistorya Araştırmaları ve Tuzla Kalkolitiğinde Yeni Gözlemler”. Türk Tarih Kongresi, S. VII, s. 22-32.

Kara, Ü. (2016). “Küçükçekmece Havzası Arkeolojik Kazılarında Yürütülen Amphora Çalışmaları”. TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi/Maritime Archaeology Periodical, S. 6, s. 48-63.

Kara, Ü. (2017). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları’nda Ele Geçen Dipintolu LR2 ve Damgalı LR13 Amphoraları”. İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea), s. 277-286.

Kara, Ü. (2019). Geç Antik Çağ’da (M.S. 4.-7. Yüzyıl) Doğu Akdeniz’de Üretilen Ticari Amphoralarda Dipinti, Graffiti ve Mühür Kullanımı. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Karademir, M. (2018). “İstanbul-Küçükçekmece Abdüselam Çelebi Çeşmeleri”, Turkish Studies Social Sciences, Vol. 13/26, p. 757-774.

Kaya, D. (2017). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Geç Antik Çağ Unguentariumları-2013”. İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea), s. 239-258.

Kaya, D. (2019). Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları Unguentariumları. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Kaya, Ö. (2019). Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında Bulunan Kandiller. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Keskin, M.Ç ve K. Altuğ (2020). “İstanbul’un Trakya Hinterlandı’nda Bir Bizans Dönemi Yapısı: Haramidere Sarnıcı”. Megaron, S. 15(3): 467-480.

Kıraç, B., B.B. Cantimur, M. Kaptı ve H. Sert (2015). “Tarihi Kargir Köprülerde Farklı Koruma Yaklaşımlarının İrdelenmesi: Menekşe/Nakkaş (Roma) Köprüsü, Odabaşı Köprüsü ve Ferhatpaşa Köprüsü”. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, S. 5, C. 1, s. 427-445.

Kocacan, H.R. (1921). “Bir Mağara Nasıl Tetkik Olunur?”. Tedrisat Mecmuası, S. 61, s. 12-18.

Koçak, A. (2009). “Efsaneden Gerçeğe: Küçükçekmece Gölü ve Garip Dede”. Dünden Bugüne Küçükçekmece, s. 265-277.

Koçak, A. (2018). “Tufan Miti İzinde Küçükçekmece Gölü Efsanesi”. Uluslararası Avcılar Sempozyumu: Bütün Yollar Avcılar’dan Geçer, s. 95-101.

Koçu, R.E. (1953). “İkinci Sultan Mahmud’un Günlük Hayatı ve Abdülhak Molla”. Tarih Dünyası, S. 37, s.1522-1525.

Komnena, A. (1996). Alexiad -Anadolu’da Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi’nin Tarihi- Malazgirt’in Sonrası. (Çev. B. Umar), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Kökten, İ.K. (1963). “İstanbul Batısında Eskitaş (Paleolitik) Devrine Ait Yeni Buluntular”. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. 20, S. 3.4, s. 277-279.

Köroğlu, G. (2006). “İstanbul’daki Bizans İmparatorluk Sarayları”. Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, s. 1-13.

Kuban, D. (2000). İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Kuban, D. (2007). Osmanlı Mimarisi. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Kuruçayırılı, E., A.H. Eğilmez, G. Küçükali, M. Albukrek, E.A. Uzel ve Ş.G. Aydingün (2015). “Water Supply tunnels of Istanbul Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)”. Hypogea 2015: Proceedings of International Congress of Speleology in Artificial Cavities, pp. 114-120.

Külzer, A. (2008). Tabula Imperii Byzantini 12 Osttrakien (Euröpe). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften,Wien.

Külzer, A. (2010). “Die Thrakische Propontis küste Beobachtungen Zum Siedlungsbild In Byzantinischer Zeit”. Kölner Jahrbuch, Vol. 43, pp. 429-441.

Kreutel, R.F. (1978). Der fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altsomatischen Chroniken des Oruc und des Anonymus Hanivaldanus. Osmanische-Geschichtsschreier, Band 9, Graz, Wien, Köln: Verlag Styria.

Kritovoulos (1954). History of Mehmed the Conqueror. (Trans. C.T. Riggs), Princeton Legacy Library.

Kritovulos (1967). İstanbul’un Fethi -Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sani. (Haz. M. Gökman), Kitapçılık Ticaret, İstanbul.

Lucas, P. (1719). Troisième Voyage du Sieur Paul Lucas, fait en M. DCCXIV, &c. par ordre de Louis XIV dans la Turquie, l’Asie, la Sourie, la Palestine, la Haute et la Basse Égypte. Tome I, Rouen: Robert Machuel le jeune.

Macintosh, A.F. (1854). A Military Tour in European Turkey, The Crimea, and on the Eastern Shores of the Black Sea. Vol. I, London.

Mansel, A.M. (1957). “İstanbul Tersanesinde Bulunan Bir Lahit ve Bir İstanbul Lahitler Grubu Hakkında Araştırmalar”. BELLETEN, C. XXI, S. 83, s. 395-427.

Mamboury, E. (1951a). İstanbul Touristique. Çituri Braderler Basımevi, İstanbul.

Mamboury, E. (1951b). “Les Fouilles Byzantines A İstanbul Et Ses Environs: Et Les Trouvailles Archéologiques Faites Au Cours De Constructions Ou De Travaux Officiels Et Privés Depuis 1936”. Byzantion, Vol XXI, No 2, pp. 425-459.

Molla, K.İ. (2007). Bir Sürgün Saheseri Mihnnetkeşan: Notlandırılmış Metin. (Haz. Ö. Ceylan ve O. Yılmaz), Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul.

Moltke H. (1854). Campagnes des Russes dans la Turquie d’Europe en 1828 et1829. Paris.

Montagu, L.M.W. (1973). Türkiye’den Mektuplar. (Çev. B. Şenda), Basımevi, İstanbul.

Montagü, L.M.W. (1933). Şark Mektupları. (Çev. A.R. Altınay), Hilmi Kitaphanesi, İstanbul.

Muralt, E. (1965). Essai de Chronographie Byzantine 1057-1453. Vol. II, Amsterdam.

Naima (1968). Naima Tarihi. C. IV, (Çev. Z. Danişman), Zuhuri Danişman Yayınevi, İstanbul.

Ogan, A (1939). “Regium Hafriyatı”. BELLETEN, C. III, S. 11-12, s. 437-445.

Ogan, A (1948). “Region-Küçükçekmece Hafriyatı ve Region Sarayı”. Türk Tarih Kongresi (Ankara 15-20 Kasım 1943). S. III, s. 537-543.

Ogan, A. ve A.M. Mansel (1942). "Rhegion-Küçük Çekmece Haf-tiyatı 1940-1941 Çalışmalarına Dair İlk Rapor". BELLETEN, C. VI, S. 21-22, s. 1-18.

Ostrogorsky, G. (2015). Bizans Devleti Tarihi. Türk Tarih Kuru-mu, Ankara.

Özdoğan, M. (1982). "Trakya'da Tarihöncesi Araştırmalarında Bugünkü Durumu ve Bazı Sorunlar". Güneydoğu Avrupa Araş-tırmaları Dergisi, S. 10-11, s. 21-58.

Özdoğan, M. (1985). "1983 Yılı Doğu Marmara ve Trakya Araş-tırmaları". Araştırma Sonuçları Toplantısı, S. II, s. 221-232.

Özdoğan, M. (1986). "1984 Yılı Trakya ve Doğu Marmara Araş-tırmaları". Araştırma Sonuçları Toplantısı, S. III, s. 409-420.

Özdoğan, M. (1988). "Yarımburgaz Mağarası 1986 Yılı Kazı Ça-lışmaları". Araştırma Sonuçları Toplantısı, S. 5, C. II, s. 323-346.

Özdoğan, M. (1990). "Yarımburgaz Mağarası". Türk Tarih Kong-re-si, S. X, s. 373-387, Levha 243-249.

Özdoğan, M. (2003). "Paleolitik Çağ, İstanbul ve Yarımburgaz Mağarası -16 Yıl Sonra Yarımburgaz'ın Düşündürdükleri-. Arc-haeological Essays in Honour of Homo Amatus: Güven Arse-bük İçin Armağan Yazılar, s. 179-183.

Özdoğan, M. (2013). "Neolithic Sites in the Marmara Region Fi-kirtepe, Pendik, Yarımburgaz, Töptepe, Hoca Çeşme, and Aşağı Pınar". The Neolithic in Turkey, Vol. 5, pp. 167-269.

Özdoğan, M. (2018). "Marmara Denizi ve Neolitik Yaşam Biçi-minin Anadolu'dan Avrupa'ya Aktarımı". TINA Denizcilik Arke-olojisi Dergisi Maritime Archaeology Periodical, S. 10, s. 9-30.

Özdoğan, M. ve A. Koyunlu (1986). "Yarımburgaz Mağarası, 1986 Yılı Çalışmalarının İlk Sonuçları ve Bazı Gözlemler". Arke-oloji ve Sanat Dergisi, S. 32/33, s. 4-17.

Özdoğan, M., Y. Miyake ve N. Özbaşaran-Dede (1991). "An In-terim Report on Excavations at Yarımburgaz and Töptepe in Esatern Thrace". Anatolica, Vol. XVII, pp. 59-119.

Özendes, E. (2021). Kilometre +24 Bir Gün Boyu Küçükçekme-ce. Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.

Öztürk, E. (1981). Küçükçekmece ve Çevresi. Otağ Yayınevi, İstanbul.

Paspatis, A.G. (1877-1878). "Ta Thrakika proasteia tou Byzanti-ou", Hellenikos Philologikos Syllogos, Vol. XII, pp. 33-42.

Porphyrogenitus, K. (2020). De Administrando Imperio. (Çev. İ. Aslan), Post Yayınevi, İstanbul.

Porphyrogenitus, K. (1829). De Cerimoniis Aulae Byzantinae. Vol. I, Impensis ed. Weberi, Bonn.

Prokopius (1905). Opera Omnia Vol IV: De Aedificiis Libri VI. (Ed. J. Haury), Teubner, Leipzig.

Raczynski, H.G.E. (1828). Malerische Reise in Einigen Provinzen des Osmanischen Reichs. Breslau.

Richter, J.P. (1897). Quellen der Byzantinischen Kunstgeschi-chte. Wien.

Rhodes, G. (1854). A Personal Narrative of a Tour of Militirry Inspection in Various•Parts of European Turkey. Longman, Brown, London.

Sagona, A. ve P. Zimansky (2015). Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000-550. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Sayar, M.H. (1994). "Region". Dünden Bugüne İstanbul Ansiklo-pedisi, C. 6, s.312-313.

Sayar, M.H. (2003). "Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi ve Coğrafya Araştırmaları 2001". Araştırma Sonuçları Toplantısı, S. 20, C. II, s. 51-58.

Sayar, M.H. (2013). "Küçükçekmece Gölü Kuzeybatı Kıyısında Ortaya Çıkarılan Yapılarda Bulunan Tuğlalar Üzerindeki Damga-lar Hakkında Ön Rapor". İstanbul Araştırmaları Yıllığı/Annual of İstanbul Studies, S. 2, s. 53-56.

Sayar, M.H. (2015). "Ziegelstempel von den Ausgrabungen am Nor-dwestufer des Lagunensees Küçükçekmece". Incriptions in By-zantium and Beyond Methods-Projects-Case Studies, pp. 187-194.

Schweigger, S. (2004). Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581. (Çev. S. Türkis-Noyan), Kitapyayınevi, İstanbul.

Slatarski, W.N. (1918). Geschichte der Bulgaren: Von der Gründung des bulgarischen Reiches bis zur Türkenzeit (679-1396). Vol. I, Leipzig.

Seure, G. (1900). "Inscriptions de Thrace". Bulletin de Cor-respondance Hellenique, Vol. 24, pp. 147-169.

Seure, G. (1912). "Antiquites Thraces de la Propontide, Collec-tion Stamoulis". Bulletin de Correspondance Hellenique, Vol. 36, pp. 534-641.

Süreyya, M. (1996a). Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye, C. 3, Sebil, İstanbul.

Süreyya, M. (1996b). Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye, C. IV/2, Sebil, İstanbul.

Stanislawki, B ve Ş. Aydıngün (2018). "Cultural Heritage and Archaeological Investigations in East Thrace". Analecta Archaeologica Resseviensia, Vol. 13, pp. 109-134.

Şahin, S. (2010). "Küçükçekmece Tarihi". Dünden Bugüne Kü-çükçekmece, s. 15-169.

Şıram, İ. (2012). "Macarlı Dr. Abdullah Bey'in 'Rumeli'de Küçük-çekmece Gölünün Çevresi' Başlıklı Makalesi". Osmanlı Bilimi Araştırmaları, S. XIII/2, s. 123-126.

Taşlıkloğlu, Z. (1959a). "Rhegion (Küçük Çekmece) Kitabeleri". BELLETEN, C. XXIII, S. 92, s.545-562.

Taşlıkloğlu, Z. (1959b). "Un Groupe de Steles Trouvees a Rhe-gion (Küçük Çekmece)". BELLETEN, C. XXIII, S. 92, s.563-571.

Tekin, O. (2009a). "Küçükçekmece Gölü (Rhegion) Kıyısındaki Byzantionlular ve Bir Hekatostys Bathonae". Toplumsal Tarih Dergisi, S. 192, s. 90-93.

Tekin, O. (2009b). "Byzantion'un Etnik Yapılanması ve Bir Ör-nek: Bathonea Bir Lokalizasyon Önerisi Üzerine Düşünceler". Arkeoloji ve Sanat Dergisi, S. 132, s. 139-141.

Tekin, O. (2010). "Küçükçekmece'deki "Bathonea" Üzerine". Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler, S. 29, s. 8-10.

Tekin, O. (2013a). "Excavation Coins and a Byzantine Weight from Küçükçekmece Lake Basin". İstanbul Araştırmaları Yıllığı/Annual of İstanbul Studies, S. 2, s. 57-67.

Tekin, O. (2013b). "The Solidi of Foundation Deposit from the Excavation at Küçükçekmece Lake Basin". İstanbul Araştırma-ları Yıllığı/Annual of İstanbul Studies, S. 2, s. 69-71.

Tekin, O. (2017). "Küçükçekmece Göl Havzası Kazılarında Bulu-nan Sikkeler ve Yerleşim Tarihine Katkıları". İstanbul Küçükçek-mece Göl Havzası Kazıları/Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea), s. 359-365.

Theophanes Confessor (1997). The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History Ad 284-813. (Çev. C. Mango, R. Scott ve G. Greatrex), Oxford University Press, New York.

Toruk, İ. (2013). Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabi-lim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Turan, Ö, H. Demirel ve A. Özdemir (2017). "İstanbul Küçükçek-mece Göl Havzası (Bathonea) II. Alan İskeletlerinin Adli Ant-ropolojik Değerlendirilmesi". Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi, S. 57, C. 1, s. 16-21.

Türkoğlu, İ. (2017). Eskiçağ'da Kadıköy, Ege Yayınları, İstanbul.

Tzenoff, G. (1935). Geschichte der Bulgaren und der anderen Südslawen von der römischen Eroberung der Balkanhalbinsel bis zum Ende des neunten Jahrhunderts. Leipzig.

Unger, F.W. (1878). Quellen der Byzantinischen Kunstgeschich-te. Band I, W. Braumüller, Wien.

Villehardouin, G. (1982). Historie de la conquete de Constanti-nople. Librairie Jules Tallandier, Paris.

Villehardouin, G ve H. Valenciennes (2001). Konstantinopolis'te Haçlılar. (Çev. A. Berktaş), İletişim Yayınları, İstanbul.

Viquesnel, A. (1868). Voyage dans la Turquie d'Europe, desc-ription physque et geologique de la Thrace. Vol. II, Paris.

Vogt, A. (1908). Basile Ier Empereur de Byzance (867-886) et la Civilisation Byzantine a la fin du IXe Siecle. Paris.

Yılmaz, G.A. (2015). "Keçeci-Zade İzzet Molla'nın Mihmet-i Ke-şan'ında Mekân ve Psikoloji İlişkisi". Turkish Studies Internati-onal Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 10/16, pp. 1237-1252.

Yılmaz, L. (2017). "Anna Komnena'nın Alexiad'ında İstanbul Sur-dışı Yerleşmeleri". Sanat Tarihi Dergisi, S. XXVI, C. II, s. 295-313.

Wratislaw, W. (1981). Baron W. Wratislaw'ın Anıları: 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorlu'ndan Çizgiler. (Çev M.S. Dilmen), Karacan Yayınları, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

Aydıngün, Ş., M. Albukrek, T. Gönülalan, İ. Gürbüz, G. Gürbüz, G. Küçükali-Üstün, B. Üstün, S. Yarkin ve B. Erdem (2015). "Yarımburgaz Mağarası Hasar Raporu 2015". http://bathonea.org/yayin/Main-Frames/yay044.pdf (25.10.21, 20.10).

Dictionary of Greek and Roman Geography (1854). (Ed. Wil-liam Smith), London (http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0064%3Aalphabeti-c+letter%3DA 18.09.21, 15.35).

Pliny the Elder (1855). The Natural History of Pliny. (Çev. J. Bostock, H.T. Riley), Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden, London (http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?-doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D4%3Ac-hapter%3D18 18.09.21, 12.35).

Strabon (1903). The Geography of Strabo (Çev. H.C. Hamil-ton, W. Falconer) Pekman), London and New York, G. Bell & Sons (http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=-Perseus%3Atext%3A1999.01.0198%3Abook%3D7%3Achap-ter%3Dfragments%3Asection%3D55 18.09.21, 12.29).

Xenophon. Anabasis. (Çev. Carleton L. Brownson), (http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3A-text%3A1999.01.0202%3Abook%3D7%3Achapter%3D2%3Ase-ction%3D8 18.09.21, 14.40).

https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/97142 (06.10.2021, 12.10).

https://luna.lib.uchicago.edu/luna/servlet/view/sear-ch?q=_luna_media_exif_filename=G6800-1853-K5.tif&os=0 (20.10.2021, 20.48).

https://says.csb.gov.tr/citizen (11.10.2021, 14.48).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Egnatia_Yolu#/media/Dosya:-Via_Egnatia-en.jpg (14.10.21, 20.50).

https://tvk.csb.gov.tr/istanbul-avcilar-ve-kucukcekmece-i-c-ve-dis-kumsal-mevkii-tescil-ilani-duyuru-396399 (11.10.2021, 14.30).

https://twitter.com/kulluk_kahvesi/st-tus/956078627636043777 /photo/1 (14.10.21, 20.35).

http://www.mehmetarsayklasikotomobilmuzesi.com/ (05.11.2021, 10.50).

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf (11.10.2021, 14.25).

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5747.pdf (11.10.2021, 14.12).

https://www.nufusu.com/ilce/kucukcekmece_istanbul-nufusu (30.09.2021, 15.35).

https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19507.pdf (11.10.2021, 14.05).

https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21247_1.pdf (11.10.2021, 14.30).

http://www.servetifunundergisi.com/sayi/393/ (05.10.21, 20.25).

https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/trenler/uluslararasi-trenler/ (26.09.21, 14.39).

https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=turkiyenin_kuslari (11.11.2021, 13.54).

https://www.thebyzantinelegacy.com/rhegion (04.10.21, 22.05).

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KA-RARLAR/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005/kanuntbm-mc00501109.pdf (06.10.21, 18.05).

SÖZLÜK

Ayna taşı: Çeşmenin musluk takılan yeri.

Çuha: İnce, sık dokunmuş, tüysüz yün kumaş.

Dehliz: Üstü kapalı, dar ve uzun geçit.

Harim: Caminin ana ibadet mekânı.

Kagir: Taş ya da tuğla gibi yanmayan malzeme-lerden yapılmış duvar ya da yapı.

Karkas: Bir yapıyı taşıyan iskelet sistemi.

Korint düzeni: Sütun başlarının akantus yaprakla-ryıla bezeme olarak süslendiği ve sütunların kai-de üzerine oturtulduğu düzen.

Latrina: Tuvalet.

Mahfil: Caminin üst katında, kible duvarı hariç ha-rim katının çevresini kuşatmış asma kat.

Martyrion: Azizler anısına yapılmış dini yapı.

Mihrap: Camilerde kibleyi gösteren, imamın na-maz kılarken duracağı yeri gösteren niş.

Minber: Camide mihrabın sağında basamakla yükseltilmiş Hutbenin okunduğu yer.

Merametçi: Tamir yapan kimse, tamirci, merem-metçi.

Mukarnas: Küçük küçük prizmaların birbiri üzerine bindirilerek öne doğru oluşturulan bezeme türü.

Mürur tezkiresi: Osmanlı Devleti’nde ülke içinde seyahat etmek ve İstanbul’a gitmek için alınan izin ve geçiş belgesi; bir nevi iç pasaport.

Niş: Yapılarda duvar içinde bırakılan oyuk.

Opus sectile: Çeşitli büyüklerdeki geometrik bi-çimli taşların harç tabakası üzerinde düzenlen-mesiyle oluşturulan yer döşemesi.

Plaster: Yapılarda süs ögesi olarak duvara yapışık sütun şeklinde kullanılan bir inşaat tekniği.

Rumi: Filiz, yaprak, hayvan gibi motiflerinden oluşmuş stilize süsleme biçimi.

Silme: Duvar ya da tavan gibi yerlerde yapılan kabartma kenar.

Siyakat: Osmanlı belge ve kayıtlarında kullanılan bir yazı türüdür. Kelime olarak anlatım biçimi sö-zün gelişi, sözün kesintisiz birbirini takip etmesi; tarz, tertip, nizam anlamına gelmektedir.

Tempan duvar: Köprünün taşıyıcı taş duvarı.

Yapak: Kırkılmış koyun yünü.

GÖRSEL BİLGİLERİ

Grafik

Grafik 1: Anıtsal yapıların türlerine göre dağılım oranları (Haz. Dürdane Kaya).

Grafik 2: Arkeolojik yapıların oranı (Haz. Dürdane Kaya).

Şekil

Şekil 1: Anıtsal yapıların dağılımı (Haz. Dürdane Kaya).

Şekil 2: Arkeolojik yapıların dağılımı (Haz. Dürdane Kaya).

Tablo

Tablo 1: Tescilli ağaçların dağılımı (Haz. Dürdane Kaya).

Tablo 2: Küçükçekmece’de görülen kuş türleri (Haz. Dürdane Kaya).

Tablo 3: Küçükçekmece’de görülen kuş türleri (Haz. Dürdane Kaya).

Tablo 4: Mahalle bazlı kültürel yoğunluğun dağılımı (Haz. Dür-dane Kaya).

Plan

Plan 1: Rhegion’da kazılan alanlar (https://www.thebyzantinele-gacy.com/rhegion , 04.10.21, 22.05).

Plan 2: Yarımburgaz Mağarası giriş planı (Arsebük 1998: 19).

Harita Listesi

Harita 1: Küçükçekmece’nin konumu (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 2: Küçükçekmece’nin 1987 yılındaki sınırları (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 3: Küçükçekmece’nin 1992 yılındaki sınırları (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 4: Küçükçekmece’nin 2008 yılındaki sınırları (Haz. Gök-han Alışkan).

Harita 5: Küçükçekmece ilçesi ulaşım ağları (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 6: İç ve Dış Kumsal mevkii (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13 , 11.08.2022, 14.30; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 7: Tabula Peutingeriana haritasında ‘Regio’ (https://uplo-ad.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/TabulaPeutingeria-na.jpg , 14.10.21, 20.35).

Harita 8: Via Egnatia (https://tr.wikipedia.org/wiki/Egnatia_Yolu#/media/Dosya:Via_Egnatia-en.jpg , 14.10.21, 20.50).

Harita 9: Via Egnatia boyunca güncel Bizans yerleşim yerleri (Stanislawki ve Aydingün 2018).

Harita 10: Dernschwam’ın Avrupa Seyahati sırasında gezdiği yerler, 25. sırada Küçükçekmece (Dernschwam 1992).

Harita 11: Heinrich Kiepert’in 1853 tarihli haritasında Küçükçek-mece Gölü (https://luna.lib.uchicago.edu/luna/servlet/view/se-arch?q=_luna_media_exif_filename=G6800-1853-K5.tif&os=0 , 20.10.2021, 20.48).

Harita 12: Erkan-ı Harbiye’i Umumi matbaası tarafından basılan haritada Küçükçekmece (https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/97142 , 06.10.2021, 12.10).

Harita 13: Tescilli camilerin konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 16.20; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 14: Tescilli çeşmelerin konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 16.25; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 15: Erkan-ı Harbiye’i Umumi matbaası tarafından basılan eski harita (https://archives.saltresearch.org/hand-le/123456789/97142 , 06.10.2021, 12.10).

Harita 16: Hamamların konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 16.48; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 17: Hanın konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 17.25; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 18: Tescilli köprülerin konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 19.10; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 19: Taş Köprü’nün konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 20.05; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 20: Cami, türbe, çeşmeler ve hamamı içine alan bölge (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 19.00; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 21: Türbelerin konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 19.40; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 22: Ayazmanın konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 15.20; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 23: Kiliselerin konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 15.14; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 24: Mezar yapısının konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 13.05; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 25: Sarnıç ve su kanallarının konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 17.18; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 26: Tanımsız yapıların konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 17.40; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 27: Endüstriyel yapıların konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 18.35; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 28: Sene-i Maliye Hicri 1330 (Miladi 1914-1915)tarihli Erkan-ı Harbiye-i Umumi Matbaası tarafından basılan eski haritasında Kibrit Fabrikası (htt-ps://archives.saltresearch.org/handle/123456789/97142 , 06.10.2021, 12.10).

Harita 29: Sivil mimari yapıların konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 18.55; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 30: Sit alanlarının konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 18.40; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 31: Müzelerin konumu (https://satellites.pro/Turkey_map#41.016045,28.791046,13, 11.08.2022, 18.20; Haz. Dürdane Kaya, Ahmet Gürlen).

Harita 32: Fatih Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 33: Yenimahalle Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 34: Cennet Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 35: Kemalpaşa Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 36: Cumhuriyet Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 37: Tevfikbey Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 38: Kanarya Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 39: İstasyon Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 40: Yarımburgaz Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 41: Atakent Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 42: Halkalı Merkez Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 43: Atatürk Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 44: Mehmet Akif Mahallesi (Haz. Gökhan Alışkan).

Harita 45: Küçükçekmece ilçesi sınırlarında bulunan mahalleler (Haz. Gökhan Alışkan).

Resim Listesi

Resim 1: Luigi Mayer'e ait 19. yüzyıl Küçükçekmece meydana gösteren gravürü (<http://eng.travelogues.gr/item.php?view=40799> 26.08.2022, 20.24).

Resim 2: Küçükçekmece raylı sistem başlangıç durağı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 3: Küçükçekmece'nin eski görünümü (Atatürk Kitaplığı kartpostal arşivi, 28562)

Resim 4: Küçükçekmece Köprüsü'nü gösteren gravür (Jouannin ve Gaver 1840: Lev. 71).

Resim 5: Küçükçekmece Köprüsü'nün kenarında Rus askerleri (<https://onedio.com/haber/rus-arsivlerinden-cikan-1878-yilindan-kalma-14-nostaljik-istanbul-fotografi-652808> , 24.10.2021, 11.50).

Resim 6: Menekşe Deresi kenarında Rus askerleri (<https://onedio.com/haber/rus-arsivlerinden-cikan-1878-yilindan-kalma-14-nostaljik-istanbul-fotografi-652808> , 24.10.2021, 11.50).

Resim 7: Demirkan'ın kitabının ilk sayfası (Demirkan 1941).

Resim 8: Öztürk'ün kitabının ilk sayfası (Öztürk 1981).

Resim 9: Abdüsselam Camii kubbe detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 10: Abdüsselam Camii (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 11: Abdüsselam Camii harim kısmı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 12: Abdüsselam Camii minberi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 13: Abdüsselam Camii kürsüsü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 14: Abdüsselam Camii müezzin mahfili (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 15: Fatih Camii'nin 1940'lı yıllardaki görünümü (Demirkan 1941: 21).

Resim 16: Fatih Camii (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 17: Fatih Camii mihrabı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 18: Fatih Camii minberi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 19: Fatih Camii kürsü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 20: Fatih Camii müezzin mahfili (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 21: 1809 yılına ait tamir kitabesi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 22: 1967 yılına ait tamir kitabesi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 23: Abdüsselam Çelebi Çeşmesi (Özendes 2021:167, Fotoğraf: Mehmet Akgül).

Resim 24: Abdüsselam Çelebi Çeşmesi ayna taşı detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşiv, 2021).

Resim 25: Ayazma Çeşmesi'nin sokak başında yapının cephesindeki görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi, 2010).

Resim 26: Ayazma Çeşmesi'nin görünümü (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanter fişi, 1965).

Resim 27: Ayazma Çeşmesi'nin taşınmadan önceki genel görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 28: Ayazma Çeşmesi ('Yeni Yeri)'nin genel görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 29: Ayazma Çeşmesi ('Yeni Yeri)'nin ayna taşı detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 30: Küçükçekmece meydana gösteren gravür, meydanın ortasında Çınaraltı Çeşmesi (Jouannin ve Gaver 1840: Levha 67).

Resim 31: Sağda köy konağı, solda Çınaraltı Çeşmesi (Demirkan 1941: 31).

Resim 32: Çınaraltı Çeşmesi'nin durumu (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanter fişi, 1965).

Resim 33: Çınaraltı Çeşmesi'nin genel görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 34: Çınaraltı Çeşmesi'nin kitabesi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 35: Çınaraltı Çeşmesi'nin tamirat kitabesi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 36: Hamidiye Çeşmesi'nin önden görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 37: Hamidiye Çeşmesi'nin arkadan görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 38: Hamidiye Çeşmesi'nin üst detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 39: Hamidiye Çeşmesi'nin kurna detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 40: İmaret Çeşmesi'nin genel görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 41: İmaret Çeşmesi'nin üstten görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 42: İmaret Çeşmesi'nin kitabesi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 43: Küçükçekmece Köprüsü Çeşmesi'nin durumu (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanter fişi, 1965).

Resim 44: Küçükçekmece Köprüsü Çeşmesi'nin görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 45: Küçükçekmece Köprüsü Çeşmesi'nin görünümü (<https://kulturenvanteri.com/yer/kucukcekmece-koprusu-cesmesi/#16/40.990149/28.770106>, 04.10.2021, 21.02).

Resim 46: Saray Çeşmesi'nin görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi, 2014).

Resim 47: Küçükçekmece Hamamı'nın görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 48: Küçükçekmece Hamamı'nın giriş kısmı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 49: Küçükçekmece Hamamı'nın iç bölümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 50: Polat Hamamı'nın dışarıdan görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 51: Polat Hamamı'nın giriş kısmı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 52: Polat Hamamı'nın iç görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 53: Sefaköy Hamamı'nın dışarıdan görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 54: Sefaköy Hamamı'nın girişi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 55: Sefaköy Hamamı'nın içi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 56: Küçükçekmece Hanı'nın görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 57: Luigi Mayer'e ait 19. yüzyıl Küçükçekmece Hanı'nı gravürü (<http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53515> 05.09.2021, 20.28).

Resim 58: Küçükçekmece Hanı'nın görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 59: Küçükçekmece Hanı'nın görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 60: Küçükçekmece Hanı'nın olduğu yerin günümüz görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 61: Küçükçekmece Gölü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 62: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1838) 1820'lerdeki Türkiye albümünden Küçükçekmece Köprüsü.

Resim 63: 1930'lu yıllarda Bizans Dönemi'ne ait izler (Ogan 1939: Lev. CVIII).

Resim 64: Küçükçekmece Köprüsü'nün batıdan görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 65: Küçükçekmece Köprüsü'nün doğudan görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 66: Küçükçekmece Köprüsü'nün büyük kemerin görünümü (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu envanter fişi, 1976).

Resim 67: Küçükçekmece Köprüsü'nün büyük kemerin görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 68: Papaz Köprüsü'nün güncel görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 69: Taş Köprü'nün görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2005).

Resim 70: Abdüsselam Türbesi ve Tekkesi'nin 1930'lu yılların sonundaki görünümü (Ogan 1939: Lev. CIX).

Resim 71: Abdüsselam Türbesi'nin üstten görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 72: Abdüsselam Türbesi'nin arkadan görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 73: Abdüsselam Türbesi'nin iç kapısının detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 74: Abdüsselam Türbesi'nin dış kapısının üstünde yer alan kitabe detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 75: Garip Dede Türbe ve Cemevi'nin genel görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 76: Garip Dede Türbesi'nin genel görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 77: Garip Dede Türbesi'nin içi görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 78: Garip Dede Türbesi'nin içinde bulunan bilgi panosu (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 79: Sarnıç 1'in güneyden görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1995).

Resim 80: Ayazma önünde bulunan kuyu (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanter fişi, 1965).

Resim 81: Ayazma önünde bulunan kuyu (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2008).

Resim 82: Aya Yorgi Kilisesi'nin dıştan görünümü (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanter fişi, 1965).

Resim 83: Aya Yorgi Kilisesi'nin dıştan görünümü (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanter fişi, 1965).

Resim 84: Aya Yorgi Kilisesi'nin dıştan görünümü (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanter fişi., 1965).

Resim 85: Kızılay Tıp Merkezinin güncel hali (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 86: Mevcut yapının alt cephesinde görünen Zoğrafion Köyü Kilisesi'nin kalıntıları (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2009).

Resim 87: Zoğrafion Köyü Kilisesi'nden kalan kalıntıların günümüzdeki hali (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 88: Kilise 1'in görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2016).

Resim 89: Tonozlu mezar yapısı (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi, 1993).

Resim 90: Açıkta olan yapı duvarları (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1993).

Resim 91: Balık pulu motifli mozaik kalıntısı (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1993).

Resim 92: Mozaik ve mermer döşeme kalıntıları (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1993).

Resim 93: Alanın koruma yapılarak kapatılması (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1993).

Resim 94: Sarnıç 1'in görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1995).

Resim 95: Sarnıç 1'in cephe detayı (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1995).

Resim 96: Sarnıç 1'in iç detayı (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 97: Sarnıç 1'in dış görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1995).

Resim 98: Sarnıç 2'nin görünümü (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanter fişi, 2015).

Resim 99: Sarnıç 3'nin görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2014).

Resim 100: Sarnıç 4'ün görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2016).

Resim 101: Su Kanalı 1'in görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1990).

Resim 102: Su Kanalı 1'in içinden detayı (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 1990).

Resim 103: Su Kanalı 2'nin görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 104: Önceki binanın görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi).

Resim 105: Yapılan bina (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi).

Resim 106: İnşaat sırasında çıkan mimari parçalar (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi).

Resim 107: Günümüzdeki hali (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 108: Ortaya çıkarılan yapı grubunun görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi).

Resim 109: D23 olarak adlandırılan plankarede tespit edilen yapı (Asal 2016: 284).

Resim 110: E23 olarak adlandırılan plankarede tespit edilen yapı (Asal 2016: 284).

Resim 111: Yapının görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 112: Yapının görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 113: Yapının cepheden görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi).

Resim 114: Kibrit fabrikasının görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 115: Servet-i Fünun Dergisi'nde kapak olan Küçükçekmece Kibrit Fabrikası (Servet-i Fünun Dergisi 393. Sayı, 1898, <http://www.servetifunundergisi.com/sayi/393/> , 05.10.21, 20.25).

Resim 116: Kibrit üretimi akış şeması (Erdoğan 2012: 58).

Resim 117: Küçükçekmece Kibrit Fabrikası'nda ağaç kütüklerin kâğıt gibi tabaka-i rakika haline getirilmesi ve çemberlere alınmış kibritlerin eczalanması (Servet-i Fünun Dergisi 393. Sayı, 1898, <http://www.servetifunundergisi.com/sayi/393/> , 05.10.21, 20.25).

Resim 118: Küçükçekmece Kibrit Fabrikası'nda kutuların doldurulması (Servet-i Fünun Dergisi 393. Sayı, 1898, <http://www.servetifunundergisi.com/sayi/393/> , 05.10.21, 20.25).

Resim 119: Küçükçekmece Osmanlı Kibritleri Fabrikası'nda üretilen kibrit kutusun ön yüzü (Osmanlı Kibritleri-250) (Aslıhan Yazan Kibrit Kutusu Koleksiyonu; Erdoğan 2012: 63).

Resim 120: Küçükçekmece Kibrit Fabrikası'nda kutulara kibrit doldurulması (Servet-i Fünun Dergisi 393. Sayı, 1898, <http://www.servetifunundergisi.com/sayi/393/> , 05.10.21, 20.25).

Resim 121: Restore edilen binanın içinin güncel hali (Özendes 2021: 180, Fotoğraf: İzzet Keribar).

Resim 122: Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 123: Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi (<https://www.izu.edu.tr/izu-hakinda/tarihce/halkali-ziraat-ve-baytar-mektebi> , 28.09.2021, 15.28).

Resim 124: Halkalı Ziraat Mektebi'nde veteriner adaylarının hayvanlar üzerinde uygulamalı dersi (Kadioğlu 2015: 169).

Resim 125: Halkalı Ziraat Mektebi talebesi fidan dikerken (Kadioğlu 2015: 171).

Resim 126: Güncel görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 127: Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 128: Karakolun köprüye konumu (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 129: Karakolun köprüden görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 130: Sivil Yapı 1'in önden görünümü (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 131: Sivil Yapı 2'nin görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2008).

Resim 132: Sivil Yapı 2'nin günümüzdeki durumu (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 133: Sivil Yapı 3'ün görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2008).

Resim 134: Sivil Yapı 3'ün detayı (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi, 2008).

Resim 135: Sivil Yapı 3'ün günümüzdeki durumu (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 136: Sivil Yapı 4'ün görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 137: Sivil Yapı 4'ün iç detayı (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 138: Sivil Yapı 5'in görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 139: Sivil Yapı 6'nın görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 140: Sivil Yapı 7'nin görünümü (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi).

Resim 141: Rhegion kazıları (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi).

Resim 142: Antikalar olarak anılan bölge (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 143: Sur duvarı (Ogan ve Mansel 1942: Lev. VII Res. 12).

Resim 144: Mıhraplı salon (Ogan ve Mansel 1942: Lev. XIV Res. 25).

Resim 145: Mıhraplı salonun yanındaki odalar (Ogan ve Mansel 1942: Lev. XV Res. 26).

Resim 146: Rhegion Hamamı altındaki ısıtma sistemi (hypocaust) (Ogan ve Mansel 1942: Lev. XII Res. 21).

Resim 147: Antikalar bölgesinde Rhegion'dan arda kalan mimari parçalar (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 148: Tepeüstü Mezarlığı'nın genel konumu (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 149: Tepeüstü Mezarlığı içinde bulunan mimari parçalar (İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Arşiv, 2016).

Resim 150: Bazilikal planlı yapı, Martyrion ve kale yapısının olduğu bölge (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 151: Liman, meydan, antik yollar, apsisli yapı ve çiftlik yapılarının olduğu bölge (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 152: Sarnıç [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 153: Sur duvarı ve önünde açılan açmalar [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 154: Kuleyi andıran yapı [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 155: Ortada çöken kubbenin görüldüğü Martyrion [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 156: Taban döşemesi [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 157: Bazilikal planlı yapıya kuzeybatıdan güneydoğusuna bakış [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 158: Bazilikal planlı yapıya güneydoğudan kuzeybatısına bakış [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 159: Toplu olarak bulunan unguentariumlar [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 160: Latrina yapısı ([Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 161: Apsisli yapının havadan görünümü [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi, Fotoğraf: Murat Öztürk].

Resim 162: Hellenistik Dönem'e ait kırlangıç kenetli duvar [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 163: Tanrıça heykelciğinin bulunduğu alanın görünümü [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 164: Tanrıça Heykelciği (Aydingün 2013b: 3).

Resim 165: Su kanalının içinden detay [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 166: Bitümen ve yapı duvarları [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 167: Tanrı Heykelciği (Aydingün 2013b: 6).

Resim 168: Antik yol [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 169: Eşkinöz üzerindeki köprünün görünümü [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 170: Meydan [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 171: Küçük liman yolu [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 172: Göle doğru sivrilen Büyük Liman [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 173: Sarnıç [Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları fotoğraf arşivi].

Resim 174: Yarımburgaz Mağarası ve önünden akan Sazlıdere (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 175: Yarımburgaz Mağarası'nın girişi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 176: Yarımburgaz Mağarasın içindeki açık alanların topografyaya oturtulmuş görünümü (Aydingün 2016: 220).

Resim 177: Yarımburgaz Mağarası duvar resmi (Aydingün vd. 2015).

Resim 178: Yarımburgaz Mağarası duvar resmi (Aydingün vd. 2015).

Resim 179: Yarımburgaz Mağarası duvar resmi (Aydingün vd. 2015).

Resim 180: Pikan Cevizi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 181: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ana binanın avlusundaki korunması gerekli ağaçlar (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 182: At Kestanesi (<https://www.avrupaanitagaclar.com/kucukcekmece-anit-agaclar.html>, 24.08.2021, 15.41).

Resim 183: Pikan Cevizi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 184: Halep çamı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 185: Doğu Çınarı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 186: Çitlembik ağacı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 187: Sakız Ağacı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 188: Ehrami Servi (<https://www.avrupaanitagaclar.com/kucukcekmece-anit-agaclar.html>, 24.08.2021, 15.42).

Resim 189: Ehrami Servi (<https://www.avrupaanitagaclar.com/kucukcekmece-anit-agaclar.html> , 24.08.2021, 15.45).

Resim 190: Ehrami Servi (<https://www.avrupaanitagaclar.com/kucukcekmece-anit-agaclar.html> , 24.08.2021, 15.45).

Resim 191: Ehrami Servi (<https://www.avrupaanitagaclar.com/kucukcekmece-anit-agaclar.html> , 24.08.2021, 15.45).

Resim 192: Büyük Kumkuşu (Calidris canutus) (İsfendiyaroğlu 2020: 122).

Resim 193: Kuğu (Cygnus olor) (İsfendiyaroğlu 2020: 24).

Resim 194: Ötücü Kuğu (Cygnus cygnus) (İsfendiyaroğlu 2020: 26).

Resim 195: Suna (Tadorna tadorna) (İsfendiyaroğlu 2020: 28).

Resim 196: Angıt (Tadorna ferruginea) (<https://www.kuslar.gen.tr/angut-kusu.html> , 14.02.22, 16.35).

Resim 197: Çıkrıkçın (Spatula querquedula) (İsfendiyaroğlu 2020: 31).

Resim 198: Kaşıkga (Spatula clypeata) (İsfendiyaroğlu 2020: 33).

Resim 199: Fiyu (Mareca penelope) (İsfendiyaroğlu 2020: 34).

Resim 200: Yeşilbaş (Anas platyrhynchos) (İsfendiyaroğlu 2020: 37).

Resim 201: Kilkuyruk (Anas acuta) (İsfendiyaroğlu 2020: 39).

Resim 202: Çamurcun (Anas crecca) (İsfendiyaroğlu 2020: 41).

Resim 203: Macar Ördeği (Netta rufina) (İsfendiyaroğlu 2020: 43).

Resim 204: Elmabaş Patka (Aythya ferina) (İsfendiyaroğlu 2020: 45).

Resim 205: Tepeli Patka (Aythya fuligula) (İsfendiyaroğlu 2020: 46).

Resim 206: Karabaş Patka (Aythya marila) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Karaba%C5%9F_patka#/media/Dosya:Aythya_marila2.jpg , 14.02.22, 16.38).

Resim 207: Altıngöz (Bucephala clangula) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Alt%C4%B1ng%C3%B6z#/media/Dosya:Bucephala_clangula.jpg , 14.02.22, 16.41).

Resim 208: Sütlabi (Mergellus albellus) (İsfendiyaroğlu 2020: 48).

Resim 209: Büyük Tarakdiş (Mergus Merhanser) (https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCK_tarakdi%C5%9F#/media/Dosya:Gaensesaeeger.jpg , 14.02.22, 16.50).

Resim 210: Tarakdiş (Mergus serrator) (İsfendiyaroğlu 2020: 51).

Resim 211: Dikkuyruk (Oxyura leucocephala) (İsfendiyaroğlu 2020: 52).

Resim 212: Bıldırcın (Coturnix coturnix) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Baya%C4%9F%C4%B1_b%C4%Bİld%C4%Bİrc%C4%Bİn#/media/Dosya:Coturnix_coturnix,_Fraunberg,_Bayern,_Deutschland_1.jpg , 14.02.22, 16.53).

Resim 213: Karagerdanlı Dalgıç (Gavia arctica) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Kara_gerdanl%C4%B1_dalg%C4%B1%C3%A7#/media/Dosya:Plongeon_arctique_nid.jpg , 14.02.22, 16.54).

Resim 214: Yelkovan (Puffinus yelkouan) (İsfendiyaroğlu 2020: 55).

Resim 215: Küçük Batağan (Tachybaptus ruficollis) (İsfendiyaroğlu 2020: 56).

Resim 216: Bahri (Podiceps cristatus) (İsfendiyaroğlu 2020: 59).

Resim 217: Karaboyunlu Batağan (Podiceps nigricollis) (İsfendiyaroğlu 2020: 60).

Resim 218: Kulaklı Batağan (Podiceps auritus) (İsfendiyaroğlu 2020: 62).

Resim 219: Kara Leylek (Ciconia nigra) (İsfendiyaroğlu 2020: 65).

Resim 220: Leylek (Ciconia ciconia) (İsfendiyaroğlu 2020: 66).

Resim 221: Çeltikçi (Plegadis falcinellus) (İsfendiyaroğlu 2020: 68).

Resim 222: Kaşıkçı (Platalea leucorodia) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Baya%C4%9F%C4%B1_ka%C5%9F%C4%B1k%-C3%A7%C4%B1#/media/Dosya:Loeffler.jpg , 14.02.22, 16.57).

Resim 223: Balaban (Botaurus stellaris) (İsfendiyaroğlu 2020: 71).

Resim 224: Küçük Balaban (Ixobrychus minutus) (İsfendiyaroğlu 2020: 73).

Resim 225: Alaca Balıkçıl (Ardeola ralloides) (İsfendiyaroğlu 2020: 74).

Resim 226: Gri Balıkçıl (İsfendiyaroğlu 2020: 77).

Resim 227: Ergüvani Balıkçıl (Ardea purpurea) (İsfendiyaroğlu 2020: 78).

Resim 228: Büyük Akbalıkçıl (Ardea alba) (İsfendiyaroğlu 2020: 80).

Resim 229: Küçük Akbalıkçıl (İsfendiyaroğlu 2020: 83).

Resim 230: Küçük Karabatak (Microcarbo pygmaeus) (İsfendiyaroğlu 2020: 84).

Resim 231: Tepeli Karabatak (Phalacrocorax aristotelis) (İsfendiyaroğlu 2020: 86).

Resim 232: Karabatak (Phalacrocorax carbo) (İsfendiyaroğlu 2020: 88).

Resim 233: Yılan Kartalı (Circaetus gallicus) (İsfendiyaroğlu 2020: 90).

Resim 234: Küçük Orman Kartalı (Clanga pomarina) (https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCK_orman_kartal%C4%B1#/media/Dosya:Aquila_pomarina_orlik_krzykliwyAM.jpg , 14.02.22, 14.30).

Resim 235: Atmaca (Accipiter nisus) (İsfendiyaroğlu 2020: 93).

Resim 236: Çakırkuşu (Accipiter gentilis) (İsfendiyaroğlu 2020: 94).

Resim 237: Saz Delicesi (Circus aeruginosus) (İsfendiyaroğlu 2020: 96).

Resim 238: Gökçe Delice (Circus cyaneus) (İsfendiyaroğlu 2020: 98).

Resim 239: Kızıl Şahin (Buteo rufinus) (İsfendiyaroğlu 2020: 101).

Resim 240: Şahin (Buteo buteo) (İsfendiyaroğlu 2020: 102).

Resim 241: Sukılavuzu (Rallus aquaticus) (İsfendiyaroğlu 2020: 104).

Resim 242: Sutavuğu (Gallinula chloropus) (İsfendiyaroğlu 2020: 106).

Resim 243: Sakarmek (Fulica atra) (İsfendiyaroğlu 2020: 108).

Resim 244: Uzunbacak (İsfendiyaroğlu 2020: 111).

Resim 245: Kılıçgaga (Recurvirostra avosetta) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Baya%C4%9F%C4%B1_k%C4%B1%C4%B1%C3%A-7gaga#/media/Dosya:Recurvirostra_avosetta_-_Zoo_Frankfurt_4.jpg , 14.02.22, 14.37).

Resim 246: Kızkuşu (Vanellus vanellus) (İsfendiyaroğlu 2020: 112).

Resim 247: Gümüş Yağmurcun (Pluvialis squatarola) (İsfendiyaroğlu 2020: 114).

Resim 248: Halkalı Cılıbit (Charadrius hiaticula) (İsfendiyaroğlu 2020: 117).

Resim 249: Halkalı Küçük Cılıbit (Charadrius dubius) (İsfendiyaroğlu 2020: 118).

Resim 250: Çamurçulluğu (Limosa limosa) (İsfendiyaroğlu 2020: 121).

Resim 251: Büyük Kumkuşu (*Calidris canutus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 122).

Resim 252: Dövuşkenkuş (*Calidris pugnax*) (İsfendiyaroğlu 2020: 124).

Resim 253: Kızıl Kumkuşu (*Calidris ferruginea*) (İsfendiyaroğlu 2020: 127).

Resim 254: Karakarınlı Kumkuşu (*Calidris alpina*) (İsfendiyaroğlu 2020: 128).

Resim 255: Küçük Kumkuşu (*Calidris minuta*) (İsfendiyaroğlu 2020: 131).

Resim 256: Suçulluğu (*Gallinago gallinago*) (İsfendiyaroğlu 2020: 132).

Resim 257: Dere Düdükçünü (*Actitis hypoleucos*) (İsfendiyaroğlu 2020: 135).

Resim 258: Yeşil Düdükçün (*Tringa ochropus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 136).

Resim 259: Kızılbacak (*Tringa totanus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 138).

Resim 260: Orman Düdükçünü (*Tringa glareola*) (İsfendiyaroğlu 2020: 141).

Resim 261: Kara Kızılbacak (*Tringa erythropus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 142).

Resim 262: Yeşilbacak (*Tringa nebularia*) (İsfendiyaroğlu 2020: 144).

Resim 263: Taşçeviren (*Arenaria interpres*) (İsfendiyaroğlu 2020: 147).

Resim 264: İncegagalı Martı (*Chroicocephalus genei*) (İsfendiyaroğlu 2020: 148).

Resim 265: Karabaş Martı (*Chroicocephalus ridibundus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 150).

Resim 266: Küçük Martı (*Hydrocoloeus minutus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 153).

Resim 267: Akdeniz Martısı (*Ichthyaeus melanocephalus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 155).

Resim 268: Küçük Gümüş Martı (*Larus canus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 156).

Resim 269: Büyük Karasırtlı Martı (*Larus marinus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 158).

Resim 270: Kuzey Gümüş Martı (*Larus argentatus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 160).

Resim 271: Hazar Martısı (*Larus cachinnans*) (İsfendiyaroğlu 2020: 163).

Resim 272: Gümüş Martı (*Larus michahellis*) (İsfendiyaroğlu 2020: 164).

Resim 273: Van Gölü Martısı (*Larus armenicus*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fu_mart%C4%B1s%C4%B1#/media/Dosya:Armenian_Gull_in_flight_stormy_weather.jpg , 14.02.22, 14.32).

Resim 274: Karasırtlı Martı (*Larus fuscus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 166).

Resim 275: Hazar Sumrusu (*Hydroprogne caspia*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hazar_sumrusu#/media/Dosya:Sterna-caspia-010.jpg , 14.02.22, 14.32).

Resim 276: Karagagalı Sumru (*Thalasseus sandvicensis*) (İsfendiyaroğlu 2020: 168).

Resim 277: Sumru (*Sterna hirundo*) (İsfendiyaroğlu 2020: 170).

Resim 278: Bıyıklı Sumru (*Chlidonias hybrida*) (İsfendiyaroğlu 2020: 172).

Resim 279: Akkanatlı Sumru (*Chlidonias leucopterus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 174).

Resim 280: Kaya Güvercini (*Columba livia*) (İsfendiyaroğlu 2020: 176).

Resim 281: Üveyik (*Streptopelia turtur*) (İsfendiyaroğlu 2020: 179).

Resim 282: Kumru (*Streptopelia decaocta*) (İsfendiyaroğlu 2020: 180).

Resim 283: Küçük Kumru (*Spilopelia senegalensis*) (İsfendiyaroğlu 2020: 182).

Resim 284: Guguk (*Cuculus canorus*) (<https://evrimagaci.org/guguk-kusu-cuculus-canorus-9323> , 14.02.22, 14.30).

Resim 285: Kukumav (*Athene noctua*) (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kukumav#/media/Dosya:Kirkeugle.jpg> , 14.02.22, 14.27).

Resim 286: Akkarınlı Ebabil (*Tachymarptis melba*) (İsfendiyaroğlu 2020: 185).

Resim 287: Ebabil (*Apus apus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 186).

Resim 288: Boz Ebabil (*Apus pallidus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 188).

Resim 289: Yalıçapkını (*Alcedo atthis*) (İsfendiyaroğlu 2020: 190).

Resim 290: Arıkuşu (*Merops apiaster*) (İsfendiyaroğlu 2020: 193).

Resim 291: İbibik (*Upupa epops*) (İsfendiyaroğlu 2020: 194).

Resim 292: Alaca Ağaçkakan (İsfendiyaroğlu 2020: 196).

Resim 293: Kerkenez (*Falco tinnunculus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 198).

Resim 294: Delice Doğan (*Falco subbuteo*) (https://tr.wiktionary.org/wiki/delice_do%C4%9Fan#/media/Dosya:Falco_subbuteo_from_Kadzidlowo.jpg , 14.02.22, 14.25).

Resim 295: Gök Doğan (*Falco peregrinus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 201).

Resim 296: İskender Papağanı (*Psittacula eupatria*) (İsfendiyaroğlu 2020: 202).

Resim 297: Yeşil Papağan (*Psittacula krameri*) (İsfendiyaroğlu 2020: 205).

Resim 298: Kızılsırtlı Örümcekkuşu (*Lanius collurio*) (İsfendiyaroğlu 2020: 207).

Resim 299: Karaalınlı Örümcekkuşu (*Lanius minor*) (https://www.naturephoto-cz.com/kara-alinli-orumcek-kusu-picture_tr-25680.html , 11.08.22, 17.14).

Resim 300: Sariasma (*Oriolus oriolus*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Baya%C4%9F%C4%B1_sar%C4%B1asma#/media/Dosya:Oriole_2.jpg , 14.02.22, 14.11).

Resim 301: Saksağan (*Pica pica*) (İsfendiyaroğlu 2020: 208).

Resim 302: Küçük Karga (*Coloeus monedula*) (İsfendiyaroğlu 2020: 211).

Resim 303: Ekin Kargası (*Corvus frugilegus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 212).

Resim 304: Leş Kargası (*Corvus cornix*) (İsfendiyaroğlu 2020: 214).

Resim 305: Mavi Baştankara (*Cynistes caeruleus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 217).

Resim 306: Büyük Baştankara (İsfendiyaroğlu 2020: 218).

Resim 307: Çulhakuşu (*Remiz pendulinus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 220).

Resim 308: Bıyıklı Baştankara (*Panurus biarmicus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 223).

Resim 309: Kum Kırlangıcı (*Riparia riparia*) (<https://ornito.org/Photo/Detail/17363?b=347> , 11.08.22, 17.21).

Resim 310: Kır Kırlangıcı (*Hirundo rustica*) (İsfendiyaroğlu 2020: 224).

Resim 311: Ev Kırlangıcı (*Delichon urbicum*) (İsfendiyaroğlu 2020: 226).

Resim 312: Kamışbülbülü (*Cettia cetti*) (İsfendiyaroğlu 2020: 228).

Resim 313: Söğütbülbülü (*Phylloscopus trochilus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 230).

Resim 314: Çıvgın (*Phylloscopus collybita*) (İsfendiyaroğlu 2020: 232).

Resim 315: Büyük Kamışçın (*Acrocephalus arundinaceus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 235).

Resim 316: Kindıra Kamışçını (*Acrocephalus schoenobaenus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 236).

Resim 317: Saz Kamışçını (*Acrocephalus scirpaceus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 238).

Resim 318: Ak Mukallit (*Iduna pallida*) (İsfendiyaroğlu 2020: 241).

Resim 319: Akgerdanlı Ötleğen (*Sylvia communis*) (İsfendiyaroğlu 2020: 242).

Resim 320: Maskeli Ötleğen (İsfendiyaroğlu 2020: 244).

Resim 321: Sürmeli Çalıkuşu (*Regulus ignicapilla*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCrmeli_%C3%A7al%C4%B1_ku%C5%9Fu#/media/Dosya:Regulus_ignicapillus.01.jpg , 14.02.22, 13.50).

Resim 322: Çalıkuşu (*Regulus regulus*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Baya%C4%9F%C4%B1_%C3%A7al%C4%B1_ku%C5%9Fu#/media/Dosya:Goldcrest_1.jpg , 14.02.22, 13.30).

Resim 323: Çitkuşu (*Troglodytes troglodytes*) (İsfendiyaroğlu 2020: 246).

Resim 324: Sığırıcık (*Sturnus vulgaris*) (İsfendiyaroğlu 2020: 248).

Resim 325: Karatuvuk (*Turdus merula*) (İsfendiyaroğlu 2020: 251).

Resim 326: Tarla Ardıcı (*Turdus pilaris*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Tarla_ard%C4%B1%C3%A7_ku%C5%9Fu#/media/Dosya:-Turdus_pilaris2.jpg , 14.02.22, 13.35).

Resim 327: Öter Ardıç (*Turdus philomelos*) (İsfendiyaroğlu 2020: 252).

Resim 328: Ökse Ardıcı (*Turdus viscivorus*) (<https://www.flickr.com/photos/crunchie-carruthers/49116399608> , 14.02.22, 13.20).

Resim 329: Benekli Sinekkapan (*Muscicapa striata*) (İsfendiyaroğlu 2020: 254).

Resim 330: Kızılgerdan (*Erithacus rubecula*) (İsfendiyaroğlu 2020: 256).

Resim 331: Bülbül (*Luscinia megarhynchos*) (İsfendiyaroğlu 2020: 259).

Resim 332: Küçük Sinekkapan (*Ficedula parva*) (İsfendiyaroğlu 2020: 260).

Resim 333: Kara Kızılkuyruk (*Phoenicurus ochruros*) (İsfendiyaroğlu 2020: 262).

Resim 334: Taşkuşu (*Saxicola rubicola*) (İsfendiyaroğlu 2020: 264).

Resim 335: Kuyrukkakan (*Oenanthe oenanthe*) (İsfendiyaroğlu 2020: 266).

Resim 336: Boz Kuyrukkakan (*Oenanthe isabellina*) (İsfendiyaroğlu 2020: 268).

Resim 337: Serçe (*Passer domesticus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 271).

Resim 338: Söğüt Serçesi (*Passer hispaniolensis*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%B6%C4%9F%C3%BCt_ser%C3%A7esi#/media/Dosya:Weidensperling.jpg , 14.02.22, 13.26).

Resim 339: Ağaç Serçesi (*Passer montanus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 272).

Resim 340: Dağbülbülü (*Prunella modularis*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Baya%C4%9F%C4%B1_da%C4%9F_b%C3%BClb%C3%BCl%C3%BC#/media/Dosya:Dunnock.jpg , 14.02.22, 13.23).

Resim 341: Sarı Kuyruksallayan (İsfendiyaroğlu 2020: 274).

Resim 342: Dağ Kuyruksallayanı (*Motacilla cinerea*) (İsfendiyaroğlu 2020: 277).

Resim 343: Ak Kuyruksallayan (*Motacilla alba*) (İsfendiyaroğlu 2020: 278).

Resim 344: Kır İncirkuşu (*Anthus campestris*) (İsfendiyaroğlu 2020: 280).

Resim 345: Çayır İncirkuşu (*Anthus pratensis*) (İsfendiyaroğlu 2020: 283).

Resim 346: Ağaç İncirkuşu (*Anthus trivialis*) ([https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fa%C3%A7_incir_ku%C5%9Fu#/media/Dosya:Anthus_trivialis_\(Marek_Szczepanek\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fa%C3%A7_incir_ku%C5%9Fu#/media/Dosya:Anthus_trivialis_(Marek_Szczepanek).jpg) , 14.02.22, 13.10).

Resim 347: Dağ İncirkuşu (*Anthus spinoletta*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Da%C4%9F_incir_ku%C5%9Fu#/media/Dosya:Faroe_Island.1.bird.jpg , 14.02.22, 13.14).

Resim 348: İspinoz (*Fringilla coelebs*) (İsfendiyaroğlu 2020: 284).

Resim 349: Dağ İspinozu (*Fringilla montifringilla*) (İsfendiyaroğlu 2020: 287).

Resim 350: Kocabaş (*Coccothraustes coccothraustes*) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Coccothraustes#/media/Dosya:Abendker-nbeisser_m.jpg , 14.02.22, 13.11).

Resim 351: Florya (*Chloris chlors*) (İsfendiyaroğlu 2020: 288).

Resim 352: Saka (*Carduelis carduelis*) (İsfendiyaroğlu 2020: 291).

Resim 353: Küçük İskete (*Serinus serinus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 292).

Resim 354: Karabaşlı İskete (*Spinus spinus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 295).

Resim 355: Tarla Kirazkuşu (İsfendiyaroğlu 2020: 296).

Resim 356: Bahçe Kirazkuşu (*Emberiza cirulus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 299).

Resim 357: Karabaşlı Kirazkuşu (*Emberiza melanocephala*) (İsfendiyaroğlu 2020: 301).

Resim 358: Bataklık Kirazkuşu (*Emberiza schoeniclus*) (İsfendiyaroğlu 2020: 302).

Resim 359: Küçükçekmece Belediyesi Tarih Müzesi'nin girişi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 360: Küçükçekmece Belediyesi Tarih Müzesi'nin sergileme detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

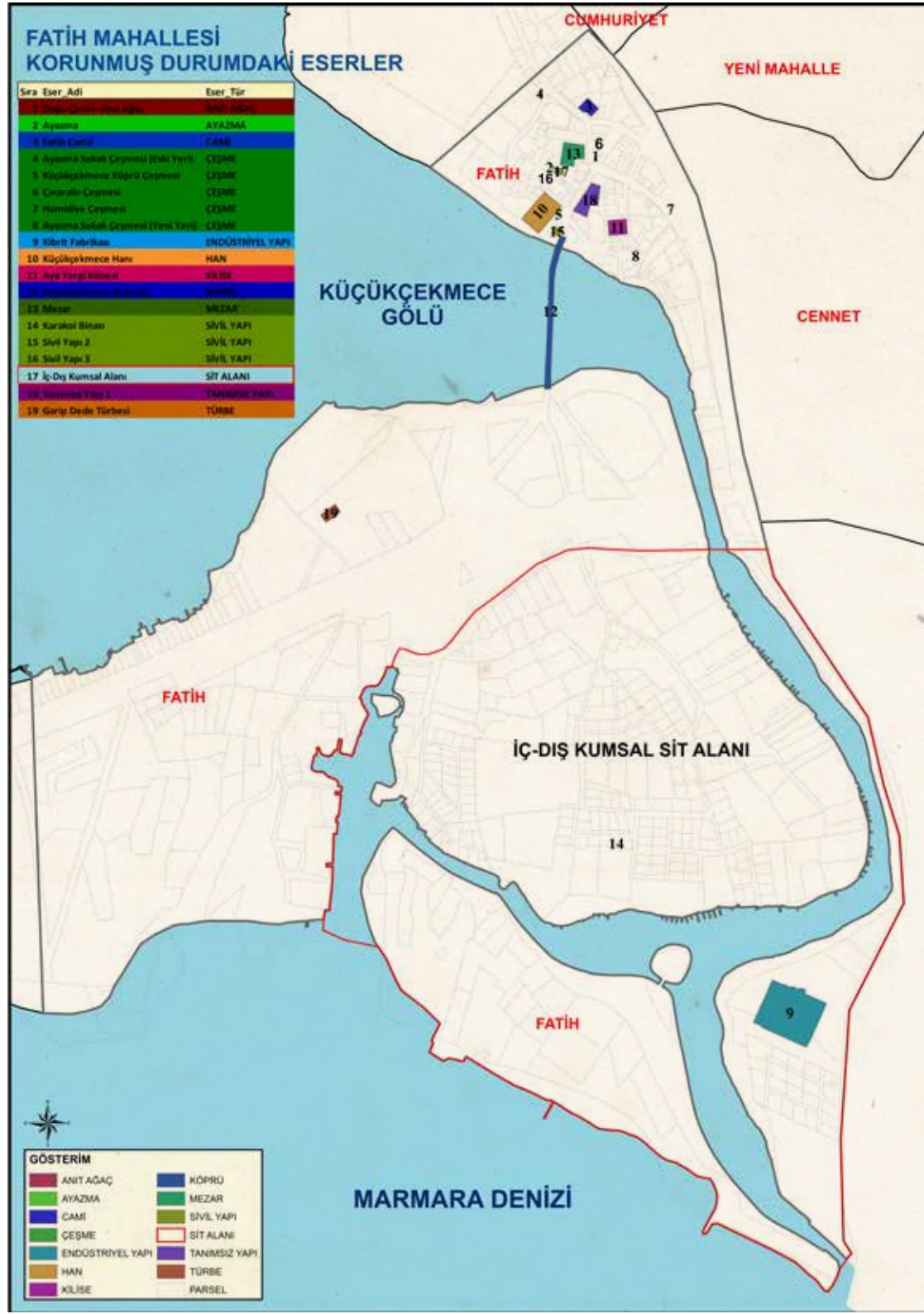
Resim 361: İmzalı Müze'nin girişi (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

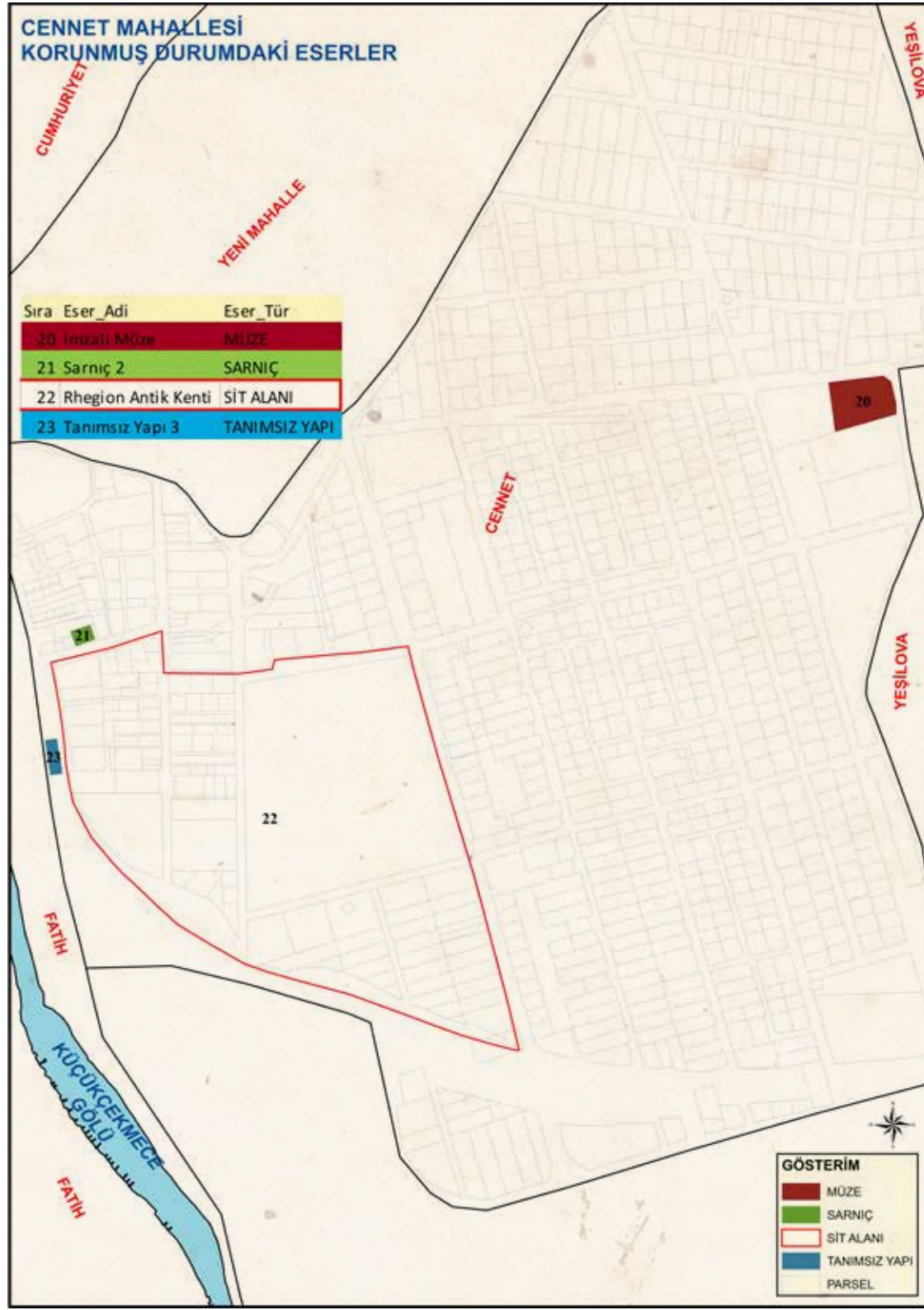
Resim 362: İmzalı Müze'nin sergileme detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 363: İmzalı Müze'nin sergileme detayı (Küçükçekmece Belediyesi fotoğraf arşivi, 2021).

Resim 364: Mehmet Arsay Klasik Otomobil Müzesi'nin içinden arabaların sergilenmesi (<http://www.mehmetarsayklasikotomobilmuzesi.com/> , 14.12.2021, 01.10).

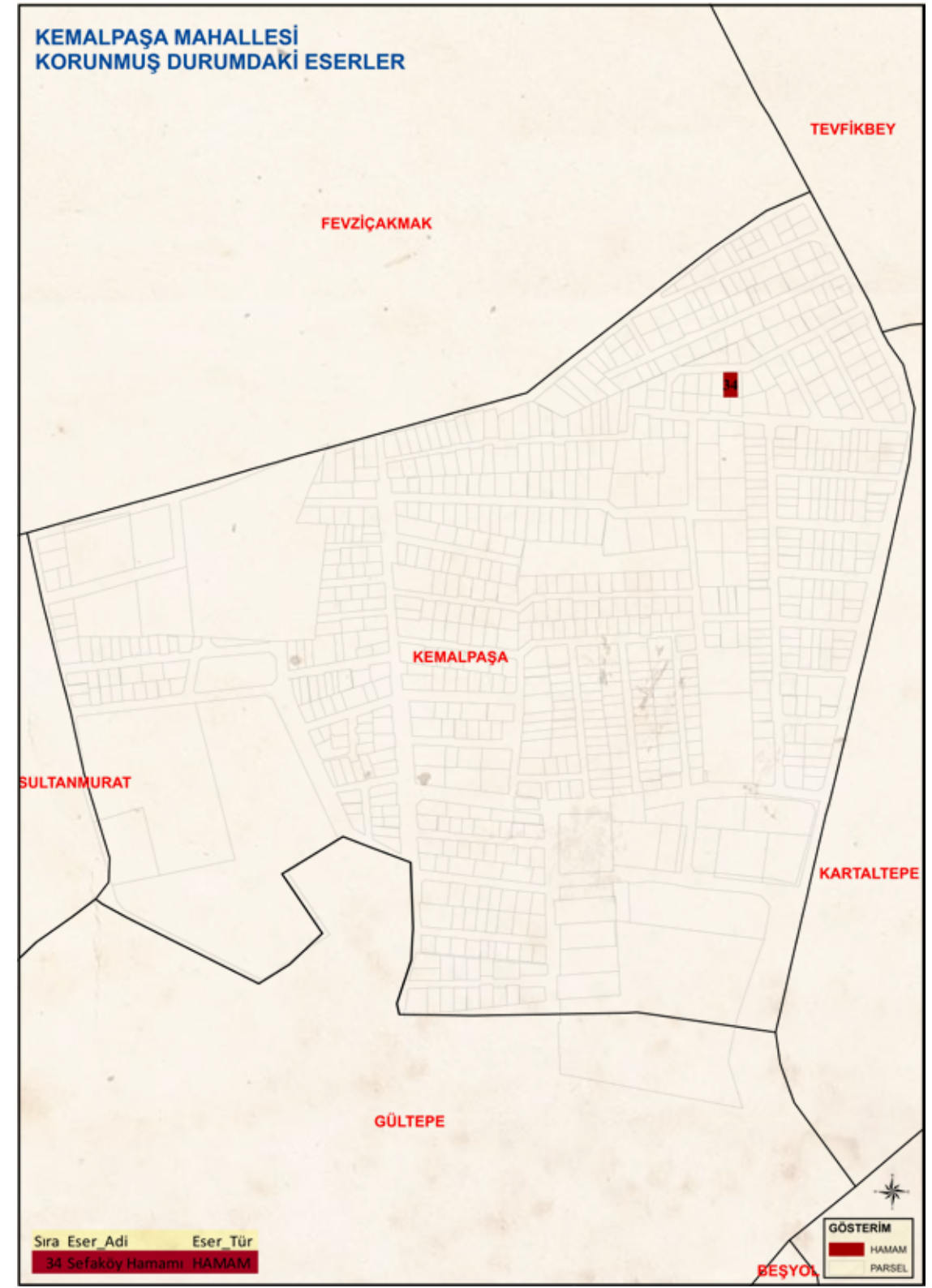
Resim 365: Mehmet Arsay Klasik Otomobil Müzesi'nin içinden bir sergileme (<http://www.mehmetarsayklasikotomobilmuzesi.com/> , 14.12.2021, 01.10).

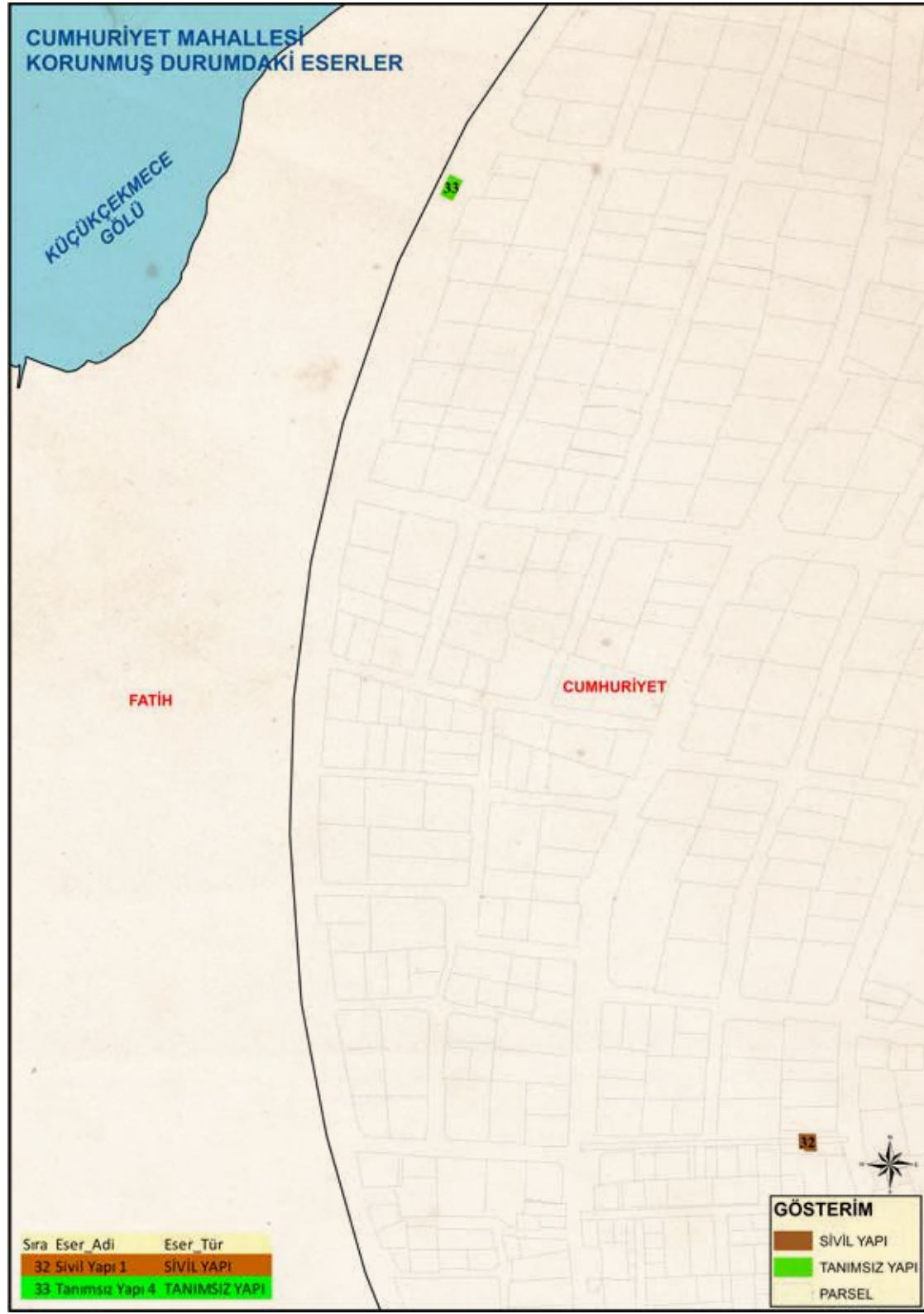
Harita 34

■ ■ ■

Harita 35

■ ■ ■

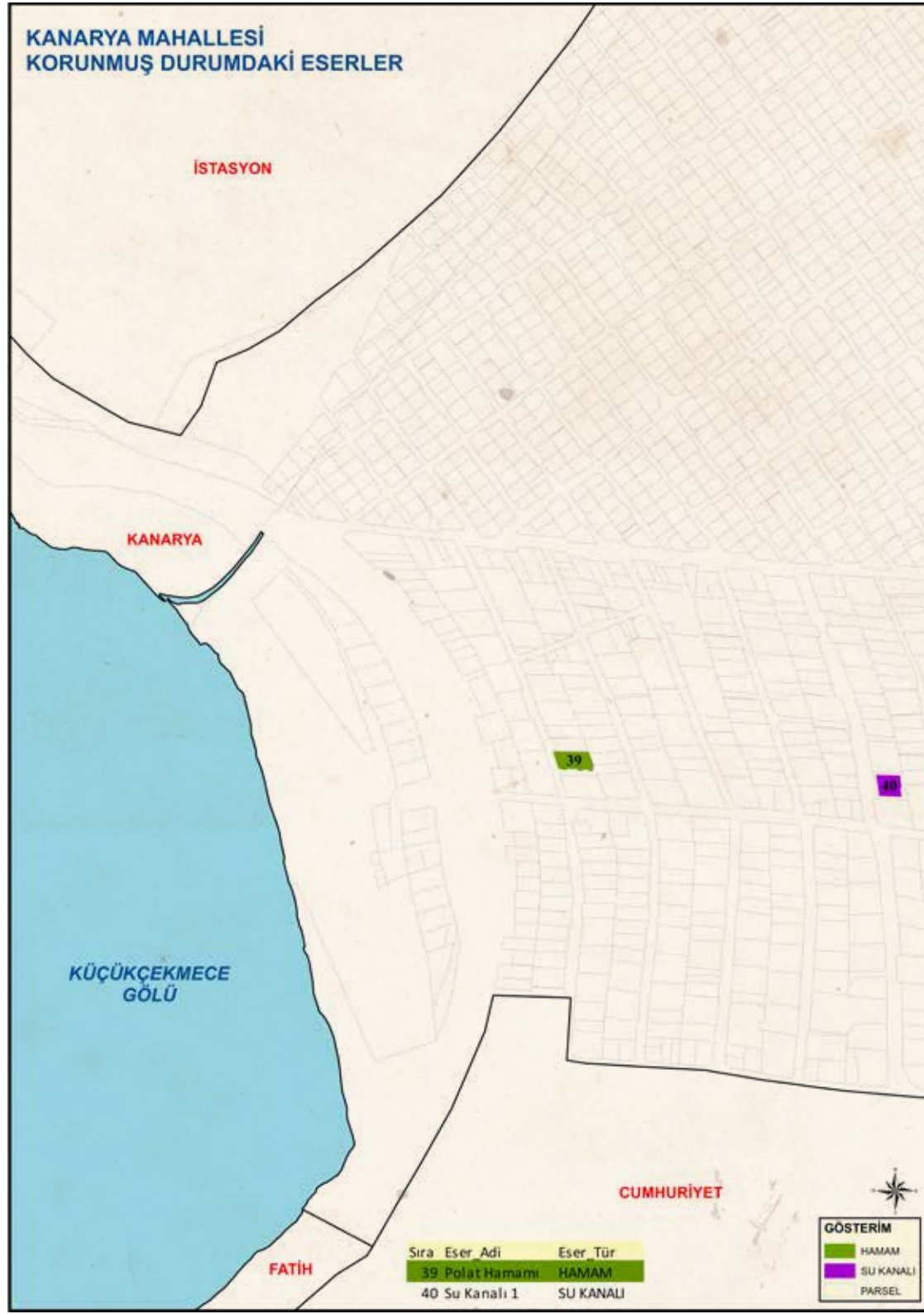
Harita 36

■ ■ ■

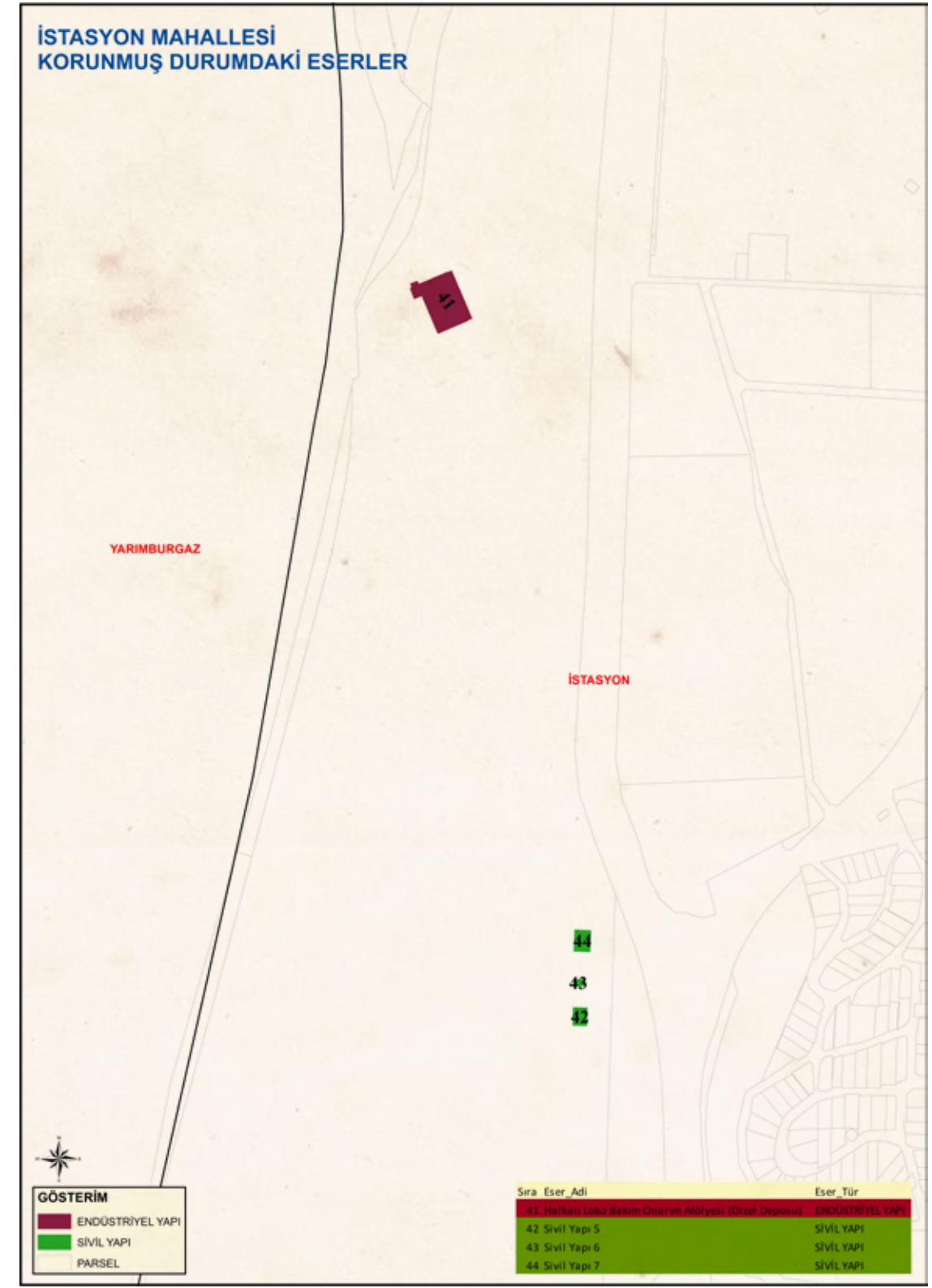
Harita 37

■ ■ ■

Harita 38

■ ■ ■

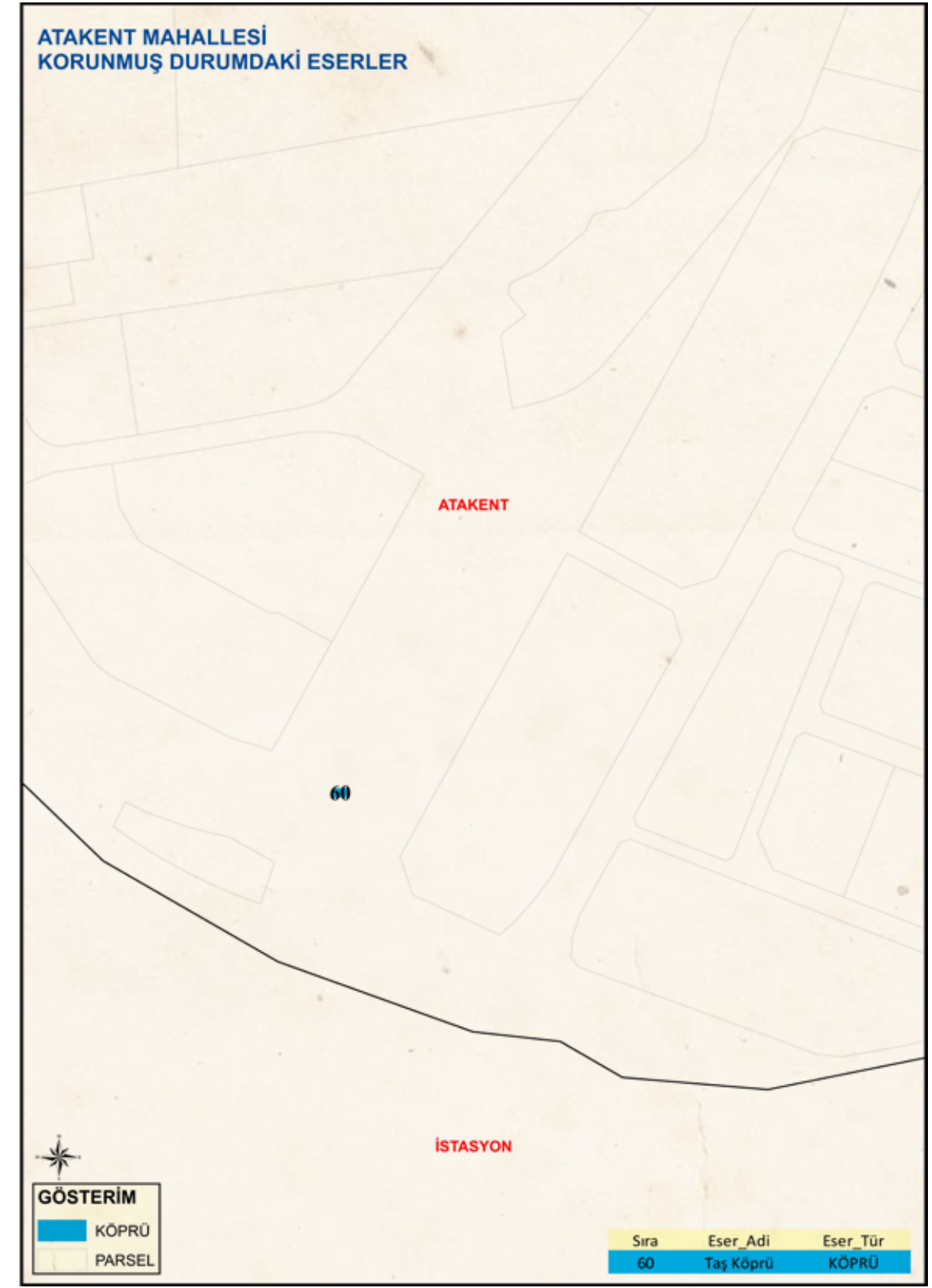

Harita 39

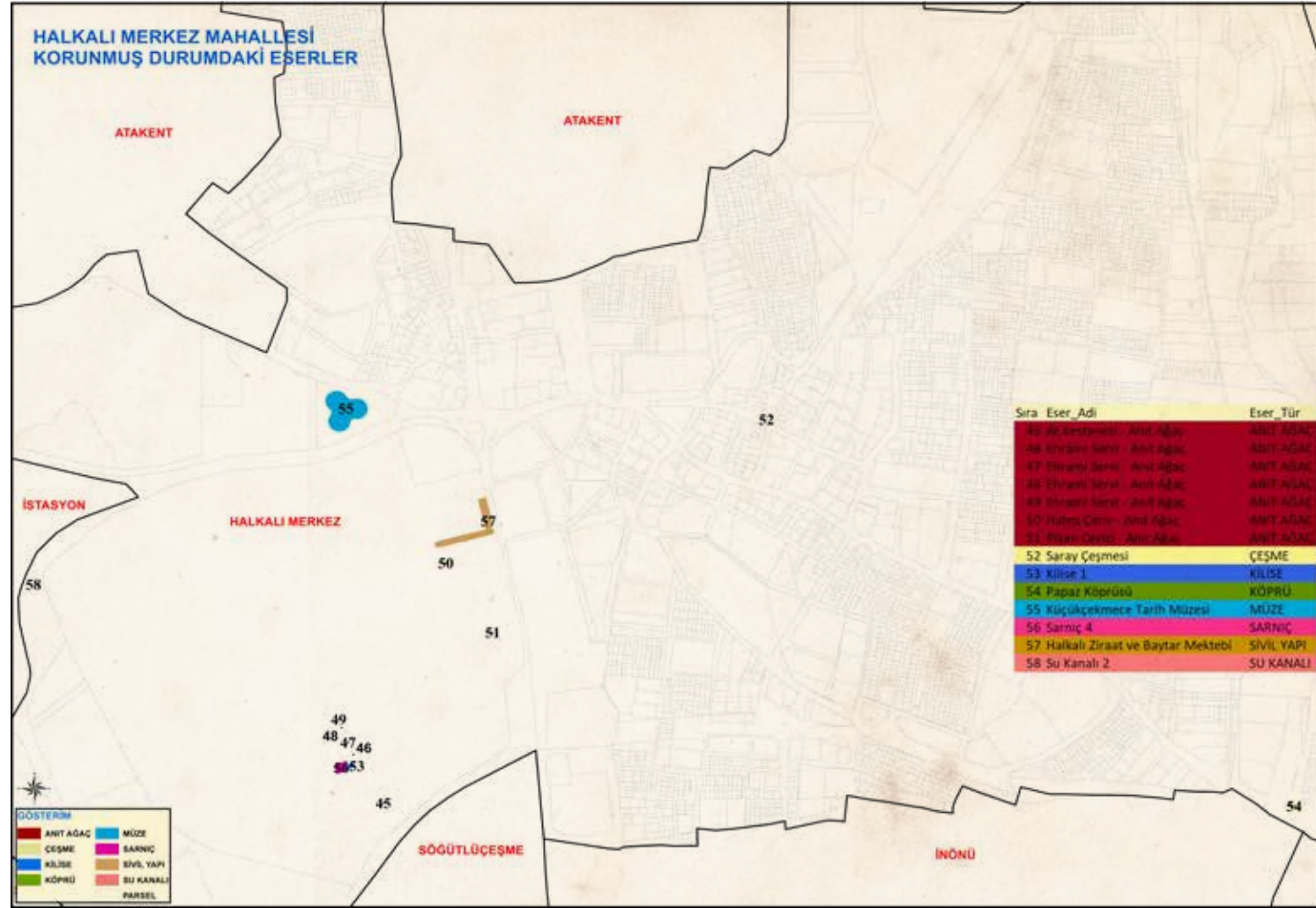
■ ■ ■

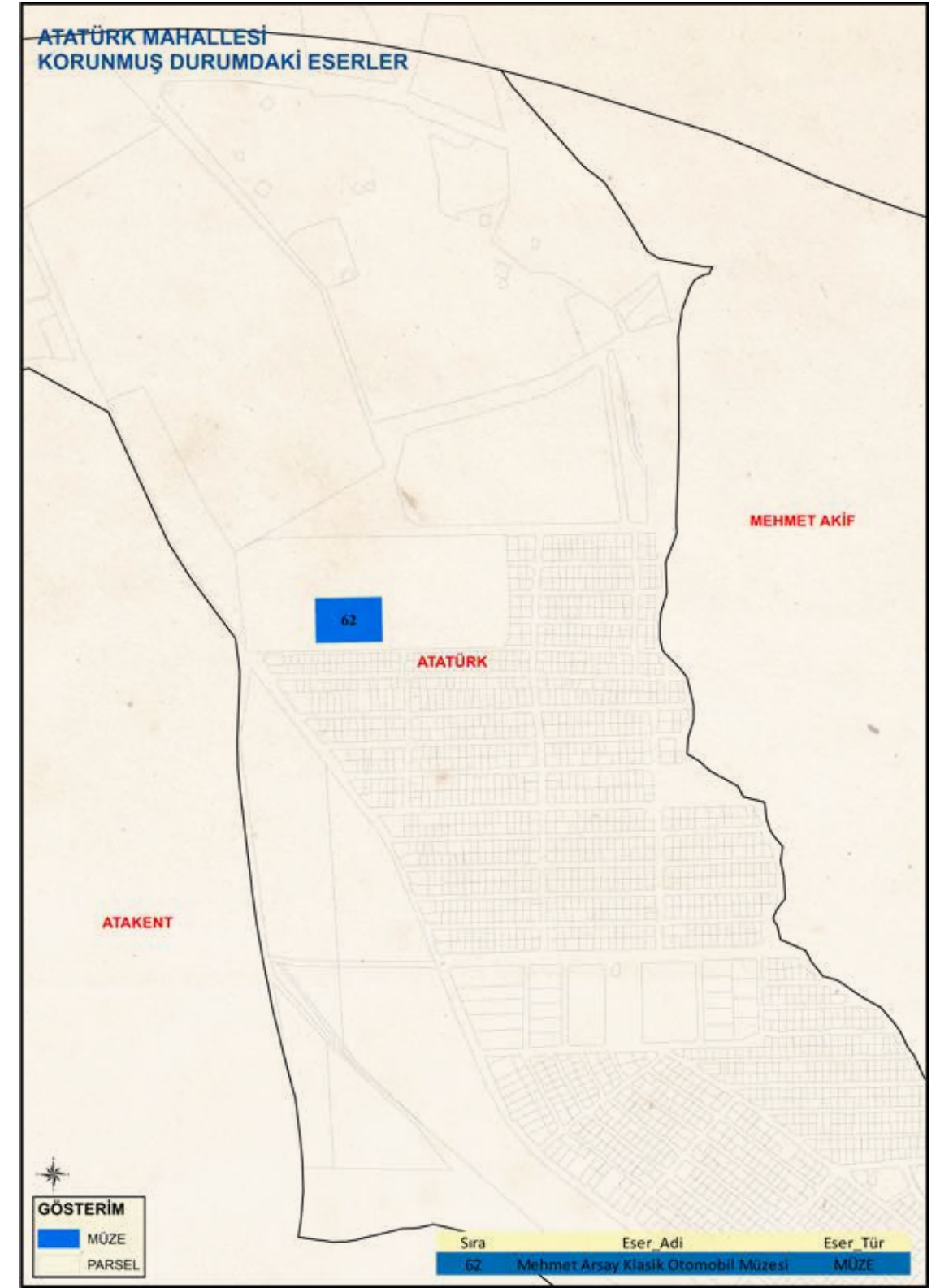
Harita 40

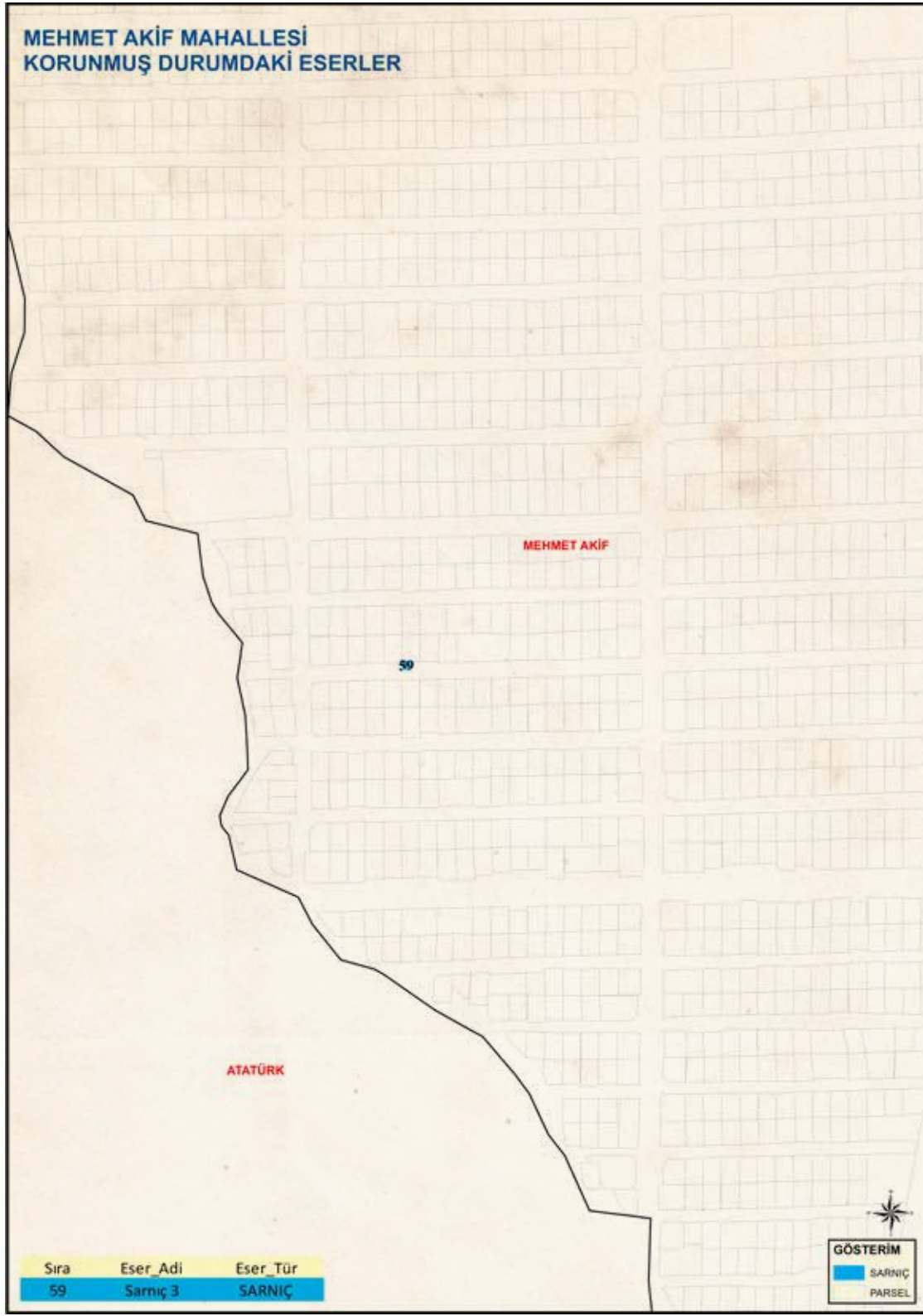
Harita 41

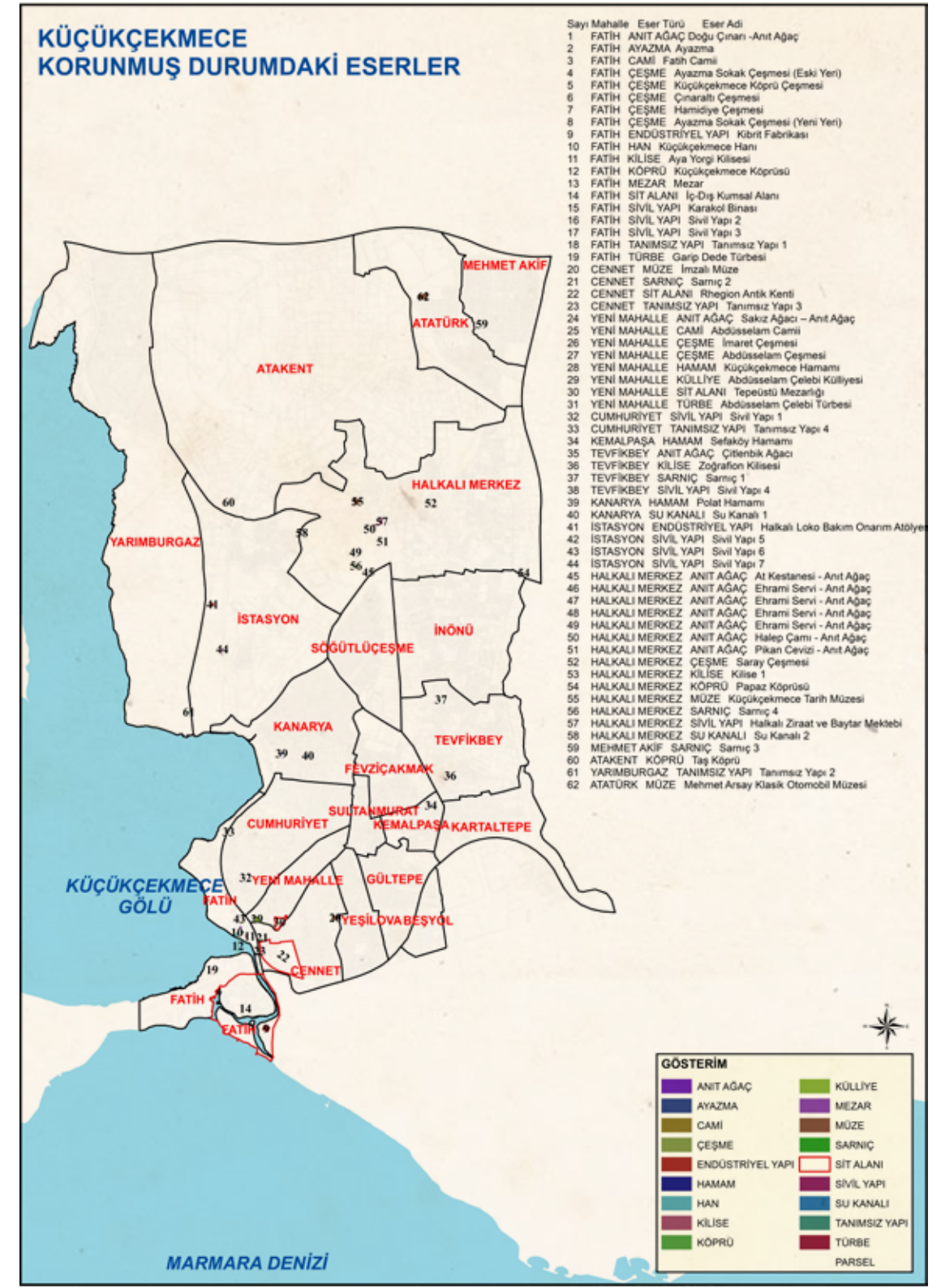
Harita 42

Harita 43

Harita 44

Harita 45

KÜÇÜKÇEKMECE
kültür varlıkları envanteri

HAZIRLAYAN
Dürdane KAYA